

Faşizme, emperyalizme, feodalizme ve her türden gericiğe karşı

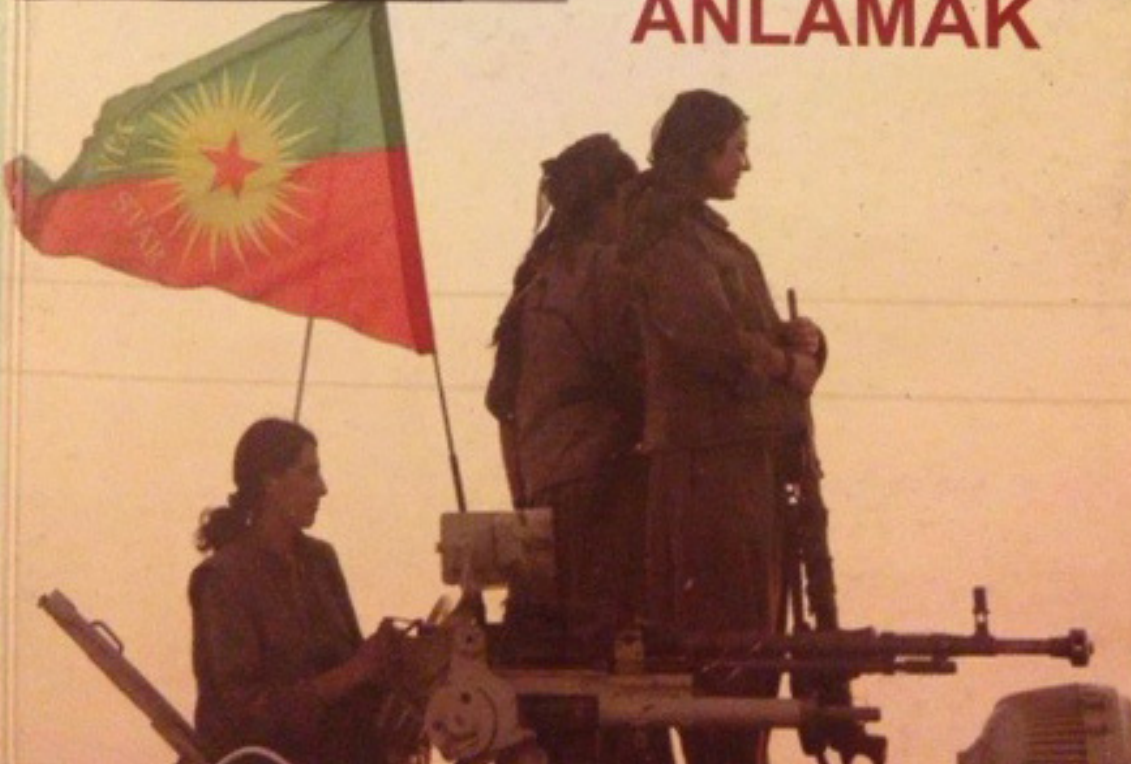
PARTİZAN

Sayı: Aralık 2015/87 Siyasi Dergi Fiyatı: 5.00 € ISSN: 2149-1216



Tarihi, bugünü
ve iç dinamikleriyle

**ORTADOĞU'YU
ANLAMAK**



BÜROLAR

Kartal:

Yukarı Mh. İstasyon Cd. Niğebollu Ap. Kat: 3 Daire: 7
Tel: 0216 652 21 41

Ankara:

Mithatpaşa Cd. 31/31 Kızılay Tel: (0312) 433 10 23

İzmir:

Konak Mh. 865. Sk. No: 19 13/403 Konak Tel: (0232) 484 72 83 Erzincan:
Ordu Cd. Ordu İşhanı Kat: 3 Tel: (0446) 223 45 82

Bursa:

Atatürk Cd. C. Koruyucu İşhanı Kat: 5 No: 262 Osmangazi
Tel: (0224) 225 15 05

Mersin:

Bahçe Mh. 4604 Sk. No: 2/2 Akdeniz Tel: (0324) 232 10 60 Dersim:
Moğultay Mh. Sanat Sk. Hüseyin Güngör İşhanı Kat: 1/2 Avrupa Büro:
Weseler Str 93 47169 Duisburg / Almanya Tel: 0049 203 40 85 01 Fax:
0049 203 40 69 16

İçindekiler

Sunu Sayfa 3

Suriye: Kördüğüm mü çözüm mü? Sayfa 8

Savaşın içinde örülen yeni bir yaşam: Rojava Sayfa 40

Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da halk ayaklanmalarının koşulları, nedenleri
ve kitlelerin iktidar arayışı Sayfa 59

Tarihsel ve güncel olarak Ortadoğu'nun ekonomi-politiği Sayfa 83

Ortadoğu'da kadın ve özne olma mücadelesi Sayfa 181

Ortadoğu'da dini hareketler, gelişim ve kültürü Sayfa 199

Ortaçağ Ortadoğu'sunda özgürlük kıvılcımı: Zenci İsyanı Sayfa 221

Yaygın süreli ISSN: 2149-1216

Nisan Yayımcılık ve Basım Sn. Ltd. Şti.

Yönetim yeri: İskenderpaşa Mh. Kızıtaşı Cd. Yeşiltekke Kuyulu Sk. No:
19/4 Fatih/İstanbul

Tel: 0212 531 83 06 e-posta: nisanyayimcilik@hotmail.com

Sahibi ve Yazışleri Müdürü: Murat ÇOKAN Baskı: Yön Matbaacılık
Davutpaşa Cd. Güven San. Sit. B Blok, No: 366 Topkapı/İstanbul Tel:
(0212) 544 66 34

SUNU

Bugün yerkürenin hangi kıtasında olursa olsun Ortadoğu'da yaşananların sar- sıntısından öyle ya da böyle etkilenmeyen yoktur. Bu itibarla da şu anda insan- lığın politik, ahlaki, vicdani, kültürel gündemini oluşturmaktadır. Sıcak savaşların yaşandığı ülke halklarının dışında sanıyoruz ki bu gelişmelerden en çok etkilenen ülke Türkiye'dir. Dolayısıyla bu yakıcı soru- na dair, özellikle dev- rimci çevrelerin siyaset üretmedeki sorumlulukları ile kavram ve buna uygun tutum karmaşasına karşı doğru bakış açısıyla halkların bilgi-bilincinin oluşt- rulması sürecinin işletilmesi zarureti vardır. Fakat ne hazindir ki, halklarımızı ve devrimci siyasetimizi böylesine doğrudan etkileyen soruna dair önemli bir kesimin ve kimi devrimci –ki on- lar pragmatist, reformist, popülist karakterlerine uygun davranmaktadırlar- çevrelerin siyaset üretmemeye ve kavram kargaşasında boğulup işin özünü yakalayamama tutumları gerici cephenin güçlenmesine, bizim cephemizde de aksinin oluşmasına neden olmaktadır.

Komünistler için ise bu vaziyet, sırtlanılan yükün ağırlığına ölçüdür. Bu- güne kadar söylediğimiz söz ve ortaya koyduğumuz ilkeler dışında yine ve yine defalarca kez gerçeğin bilgisini anlatma sorumluluğu taşıyoruz; hem halklarımız hem dev- rimci safları paylaştıklarımız için. Ortadoğu dosyasının hazırlanmasının gerek ve aciliyeti bu nedenlidir.

Belki burada bir de özeleştirme vermeliyiz. Çünkü böyle bir sürecin başlangı- cında gösterdiğimiz komünist refleksi, devam eden sürece uygun siyaset ve bunla- rın çeşitli basın, yayın ve platformlarda kitleler ve devrimci dost- larla paylaşılmasına rağmen kapsamlı bir dosyanın kitlelere sunumunun gecikmesi bir eksikliktir.

Adeta insanlık tarihinin bir özeti olan Ortadoğu hem bu yakıştırmayı hem de bugün üzerinde topladığı ilgiyi hak etmektedir. İlk insanların uğrak yeri ol- masından ilk yerleşim yerine, ilk medeniyetlerden ilk tek tanrılı din- lere, Antik Yunanların, Helenlerin, Hıristiyanların ve Müslümanların ve tüm yayılcı güçlerin gözaltındaki bölgedir burası. Ama burası Zenci İsyanı'nın, Karmati İsyanının, Hassan Sabbahların, Babailerin ve modern zaman komünist ve dev- rimci ayaklanmalarının da bölgesidir.

Konum itibarıyla dünyanın coğrafi merkezi olma liyakatine sahip bir stra- tejik öneme sahipken öte yandan burası dünya fosil yakıtları yataklarının en önemli merkezlerindedir. Alışageldiğimiz yaşamın sürmesinde fosil yakıtların hayati önemdeki yerini düşününce sözlerimizin anlamı daha bir belirginleşiyor.

Gerici egemenlerin ekonomi defterlerinde en önemli başlık olan kaçakçılıkta da Orta- doğu vazgeçilmez bir geçiş noktasıdır. Uyuşturucudan silaha, gıdadan elektroniğe, tekstilden insana kadar her şeyin alınıp satıldığı bu

trafiğin yarattığı ekonomik hacim trilyonlarca dolarla değerlendirilmektedir. Parasız yaşanamayan bir dünya sisteminde böylesi bir manzara, insanlık düşmanı tüm iktidarların ilgisine mazhar olur elbet. Ve bunların içinde Türkiye de vardır, ki yerel ya da Avrupa, ABD, BM vs. tüm resmi araştırmalarda Türkiye (Irak, İran, Suriye de öyledir) kaçakçılık trafiğinin göbeğinde bulunmaktadır.

Ve en nihayetinde sömürünün her türünü içinde barındıran ve pazar sorunu olarak karşımıza çıkan egemenlik savaşları... Bugün mezhep-dinsel savaşlar, aşiretler arası ya da bölge devletleri arasındaki savaşlar gibi gösterilmeye çalışılan tam da yukarıda bahsettiğimiz toplamı olan pazar sorunudur. Devrimci, komünist cephenin zayıflığı, politik alan boşluklarının gericiler tarafından doldurulmasına sebebiyet vermiş, ne yazık ki yaratılan yanıltmacalardan pek çok devrimci cephe de etkilenmiştir. Bu yanıltmacalardan en önemlilerinden üç tanesi; yaşanan savaşların mezhepsel oluşu; bir diğeri, emperyalistler arasında tercih yapmak; sonuncusu ise DAİŞ'in nasıl tanımlanacağıdır.

Birbirine bağlı bu üç konunun açık edilmesi için tarihsel deneyimlerden faydalanmak, bunun için de bir zamanların Avrupa'sına bakmak gerek. Ortaçağ Avrupa'sında "din savaşları" adı altında yaşananlar gibi bugünün Ortadoğu'sunda yaşananlar da "din savaşları" olarak gösterilmektedir. Oysa Engels o dönem yaşananların devrimci muhalefet nedeniyle olduğunu ama kendisini bundan farklı biçimde gösterdiğini söyler. Neticede her şeyin, koşulların doğru gözlemlenmesiyle açığa çıkıp anlaşılır olduğunu da... Böylesi bir aydınlık pencereden bakınca Ortadoğu'daki savaşların dinsel mezhepsel olmadığı anlaşılmaktadır. Din-mezhep faktörünün insan zihninin biçimlenmesinde önemli bir unsur oluşu, onu, toplumsal yönlendiricilikte de kullanıma açık hale getiriyor. Dini görünümünün öne çıkarılması insanın gerçeklik algısını değiştirip gerçeklikten uzaklaşmasına neden oluyor. Böylece gerçeklik ile yanılısama yer değiştiriyor. Gönümüz dünyasında egemenlerin elindeki teknolojik üstünlük, kukla devlet, örgüt, çeteler vb. ile toplumsal muhalefetin yönlendirilmesi ve böylelikle pazar sorununun gizlenip ve de pek tabii ki sınıfsal özün "yıpratılması" mümkün olmaktadır. Bunun en belirgin örneğini Mısır'da emperyalistlerin kuklası olan Mübarek rejimine karşı yapılan ayaklanmanın bir sözde "ilerici" hamleyle (darbe) gölgelenmesinde ya da Ukrayna'daki ayaklanmanın faşistlerce ele geçirilmesinde gördük. Esasen Libya'dan Bali'ye, Tunus'tan Irak-Suriye'ye kadar olanlar, biçim olarak farklı olsa da tam da Engels'in yüz elli yıl öncesinden bize seslendiğidir. Toplumsal tarihte hep görülmüştür ve görülecektir ki eğer doğru siyaset ilerici bir yapılanma mevcut değilse, kitleler muhalefetlerini başka biçimler altında gösterirler. Onların taleplerini her-

hangi bir mezheple ifade etmeleri devrimci taleplerini, ilerici istemlerini zedeler ama değersizleştirmez.

Bu durum Ortadoğu bağlamında bir yandan devrimcilerin zayıfladığını gösterirken emperyalistlere de alan açmaktadır. Yukarıda söylediklerimizle bağlantılı olarak bir emperyalist gücün çıkarıyla diğer emperyalist gücün aynı ülke pazarında çatışmaya girmesi birini diğerinden ilerici yapmaz. Elbette politik alan pratiğinde emperyalistler arasındaki çelişmeden yararlanmak gibi bir başlık bulunur ama bu emperyalistler arasında ilerici emperyalist, gerici emperyalist gibi saçma bir tartışma açmaz-açmamalıdır. Emperyalizm yayılmacılıktır, doğal olarak sömürücüdür ve bu niteliği alt edilmedikçe değişmez. Eğer emperyalizm konusunda böyle bir ayırım yapılırsa, bu, sömürücüler arasında tercih yapmak olur. İş buraya gelmişken Mübarek, Bin Ali veya Esad gibi işbirlikçilerin de bu küme içinde değerlendirilmesi gerektiğini söylemeliyiz.

Dikkat çekmek istediğimiz son bir yanlıgil alan olarak DAİŞ konusunda da şunlara değinelim: DAİŞ örgütü için kullanılan pek çok niteleme belirlen kavram, bu örgütün niteliğinin belirsizliğine yönlendiricidir. Haliyle işin özünden uzaklaşma söz konusudur. Bilincimize, kavram pratiğimize yön veren kavramların doğru kullanımı hedefte netleşmemize olanak verir. DAİŞ hakkında bu kadar çok kavramla meseleyi bulandırmanın bir anlamı yoktur. DAİŞ, emperyalistlerin kontrolünde bir faşist örgüttür. Evet, yerel iktidarlardan, aşiretlerden destek almaktadır. Evet, belli bir kitle desteği de vardır ama çok net biçimde faşist bir örgüttür. Ona tek başına İslamcı-gerici-tecavüzcü-mezhepçi vb. sıfatlar yüklemek bu örgütü açıklamak için yetmeyeceği gibi meselenin politik özünü de yitirmeye, en azından bu özden uzaklaşmamıza neden olur. İçinde bu nevi özelliklerin tamamını taşısa da onun politik özü faşist oluşudur. Naziler koyu Hıristiyan'dı ama kimse onlara Hıristiyan örgütlenme demedi. Ya da sadece katliamcı vs.

Bizlerin Ortadoğu'daki savaşlara dair söyleyeceklerini haritalandıran şey; Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı ve yürütülen savaşın haklı savaş mı haksız savaş mı olduğudur. Hem yerel hem de uluslararası gerici kapitalist-emperyalist saldırılar karşısında bizlerin tutumu bunlara karşı direnen, savaşan ezilen ulus ya da halkın yanında olmaktır. Örneğin Afganistan'ın ABD tarafından işgal edilmesine karşı, iktidardaki Taliban rejiminin tüm gericiliğine rağmen bizim tutumumuz işgal karşıtıydı. Geçmişte de Rus Sosyal Emperyalizminin yine Afganistan'ı işgal etmesinde ülkemizde tüm devrimci örgütler kah işgali destekler kah susarken bu işgale karşı olduğunu açıklayan tek devrimci örgüt bizdik. Irak işgal edilirken tutumumuz işgal karşıtıydı. Bu, Saddam gericiliğini desteklemek değildi. Suriye konusundaki tavrımız da emperyalist-kapitalist ülkelerin komuta ettiği

faşist çetelere karşı durmaktır. Bu da BAAS rejimini desteklemek değildir. Belirttiğimiz genel doğruların pratikteki karşılığı, bahsi geçen ülkelerdeki komünist devrimci dost güç-lerle dayanışma içinde olmaktır. Böylece gericiiler arasından tercihe zorlanıp ehven-i şeri seçmek aptallığından kurtulunmuş ve tarihsel devrimci sorumluluk da yerine getirilmiş olur. Me-sele bu kadar berraktır.

Özgün bir mesele olması bakımından Suriye Kürdistanı'na dair de bir şeyler söylemeliyiz. Karanlık bir korku koridorundan geçercesine hırpalanan Ortadoğu halklarının çektiği ıstıraplarının yanında Kürt ulusunun ilerici bir atakla kendi yö-netimini ele geçirme çabası devrimci insanın yüreğine su serpiyor. Bu savaşın ön-derliğini yapan siyasete yönelik tüm eleştirilerimize rağmen bizler Kürt ulusunun bu bağımsızlık talebini, meşru direnişini, haklı savaşını, kendi kaderini bu şekilde tayin ediyor oluşunu destekliyoruz. Bu bizim komünist sorumluluğumuzdur. Top-lumsal tarih birikimleriyle oluşmuş ve aynı bağlam içinde sınanmış devrimci ilke-lerde kayma yaşayan kimi devrimci çevreler ise ittifak ettikleri Baas rejiminin siyasetini kendi siyasetleri olarak benimsemekte ve ABD emperyalizmini gerici olarak görürken Rusya emperyalizmini ise değil emperyalist görmek dost bile say-maktadırlar. Şu anda ya da sonra, işine gelirmiş gibi görünen bu pragmatist opor-tünist ve devrimci liyakati gölgeleyen tutum o örgüte halklar adına, devrim adına, tarih adına söz söylemeyi de yasak eder. Hele hele, en meşru talebiyle bağımsızlı-ğını ele almaya çalışan bir ulusu “em-peryalizmin kara ordusu” olarak niteleyip haklı savaşa gölge düşürmeye çabalayanların ideolojik-politik coğrafyalarında ağır heyelanlar yaşadıkları barizdir.

Olanlar ve durumun tespiti ve tavırlara yönelik söyleyeceklerimiz böyle iken, bundan sonra olacıklara dair politik öngörümüzü de şöyle ifadelen-dirmeliyiz.

Çin'in güçlü bir kapitalist yayılmacı olarak dünya pazarlarına hızla nü-fuz et-mesi, bir zamanlar kendini tek süper güç gören ABD'nin bu ol-anlara yönelik kay-gısını artırmış, Çin'in bu yayılmacılığının önüne geç-mek için yeni stratejik tedbirler almaya yönelmiştir. Bunun için Çin'in “kapısının önündeki” devletlerle askeri, ti-cari anlaşmalar yaparak bir set oluşturup dalgayı kırmayı planlamaktadır. Bu amaçla sahaya sürebileceği en geçerli kozu askeri gücü olmasına karşın Afganis-tan, Doğu Avrupa, Irak, Suriye'deki halkların direnişlerine “kaptırdığı paçasını” öyle kolay kurtaramamakta, bu olduğu müddetçe de yeni cephelere askeri güç gön-dermekte zorlanmaktadır. Bu engeli aşmak için Ortadoğu'da Rusya'yla esas baş-lıklarda anlaşmaya varmış gözükmektedir. Zira, Çin'in egemenlik alanlarının genişlemesinin engellenmesi birinci önemde sayılmaktadır.

Ortadoğu eksenindeki siyasi ve askeri yükü Rusya'yla paylaştığında –ve egemenlik alanlarının paylaşımıdır bu- dikkatini ve askeri kuvvetlerini Güneydoğu Asya'ya kaydırabilecektir.

Yeri gelmişken belirtelim ki ABD, Rusya ya da bir başka emperyalist ülkenin işgalci varlığına karşı sloganımız aynıdır: Tüm emperyalistler Ortadoğu'dan defolun!

Bu slogan bundan sonraki tutumumuzun da yol işareti iken, içinde, emperyalizmin sorunların çözücüsü değil aksine sorunların yaratıcısı olduğu gerçeğinin bilgisini barındırır. Emperyalistlerin bölgedeki varlıkları yerel gerici iktidarlara işbirliği, sus payı, kırıntılar dağıtarak onları koçbaşı-sopa olarak kullanarak mümkün olmaktadır. ABD ya da Rusya... Bu kural hepisi için geçerlidir.

Rusya'nın, Sovyetlerin geri püskürtülmesinden sonra uzun bir nekahet zamanının ardından artık gücünü toparlamış olarak sahaya çıkıp eski hakimiyet alanlarında "buradayım" demesi, ittifaklar politikası bağlamında gerici iktidarlardan bakımından nüans anlamlar taşıyabilir ama halklar nezdinde sömürücünün hangi emperyalist ülke olduğu fark etmemektedir. Unutmayalım ki, halklardır özne olan. Dün nasıl ki isyanlarla emperyalist politikalara yerel despotik rejimlere kafa tuttuysa yarın da aynı tavrı gösterecektir. Altı üstünden daha iyi diye dünyanın altını üstüne getirmektedirler. Toplumsal değişimler sancılı olur. Uzun da sürer. Bugün yaşanan sancılar bir yere evrilecektir. Biz komünistler açısından temel mesele süreçlerin doğru okunup komünist bilinç ve sorumlulukla siyaset üretmektir. Ortadoğu'daki gelişmelere dair bu satırlarda söylediklerimizin ne anlam taşıdığına bütünlüklü açıklamasını hazırladığımız bu dosya kapsamı içinde toparlamaya çalıştık. Elbette söylenecek daha çok şeyin varlığının farkında olarak... Ancak işin esasını öne çıkarmaya özen gösterdik. Halkların direnmekten başka çaresi kalmadığında ne kadar yaratıcı olup mücadele araçlarını nasıl zenginleştirdiklerine tanık olduk bir kere daha. Sınırımızda ve aciliyeti olması bakımından Irak-Suriye, halkların açık talepleri bakımından Arap isyanları, tarihte özgün yeri olması bakımından Abbasi döneminin Zenci isyanı ve toplumsal tarihin yarısını oluşturan kadınlara dair konu başlıklarını ve daha fazlasını ele almaya çalıştık. Öğrenmek, siyaset oluşturmak ve özgürleşmek için...

SURİYE: KÖRDÜĞÜM MÜ ÇÖZÜM MÜ?

8AB ve ABD emperyalistleri Suriye'deki kitle hareketlerini kendileri için bir fırsata dönüştürerek, Libya'daki gibi kısa sürede sonuç alabileceklerini sandılar. Zaten ABD'nin arkasında konumlanmış olan blok, haklı talepleri kullanarak örgütlenmelere gitmiş yeni oluşumlar yaratacak diplomatik

hamlelerle Esad'ı Rusya'dan koparmaya çalışıyordu, umut kesilince de düğmeye basıldı. Ve Suriye'de Esad'ı devirip, İran'ın kapısını açma planı devreye sokuldu.

17 Mart 2011'de Suriye'nin Ürdün sınırındaki Dera kentinde halkın Esad rejimi, baskıya ve zorbalığa karşı gösterileri patlak verdi. O günden bu yana aradan geçen yıllara rağmen Suriye Ortadoğu halklarının gündemindeki önemini kaybetmedi. Son süreçte ABD'nin bölgedeki gerileyişinin ve Putin Rusya'sının masaya silah kullanmayı da göze aldığını gösteren sert dönüşüyle, Suriye, egemenlerin tüm ideolojik aygıtlarını kullanarak, kitleleri kendi konumlanışlarına paralel manipüle etmeye çalıştıkları bir gündem halini aldı.

Suriye üzerinden yaşanan egemenlik savaşımı "terörle mücadele" maskesiyle yapılırken, emperyalist devletlerle onların bölge temsilciliklerine soyunan yerli işbirlikçi devletlerinin el birliği ile yarattığı DAİŞ ve diğer cihatçı katliam çeteleri halka kan kusturdu. Devrimci ve komünistler kayıtsız şartsız her zaman için hep halkın çıkarlarını savunmuşlardır. Bu savunu da, kağıt üzerindeki bir açıklama, kınama vb. deklarasyon veya etkinlik şeklinde değildir. Ezilen emekçi halkların yanında olup, onların direnişlerinin bir parçası olmak şeklindedir. Bu savunu canla, kanla, gericiliğe-emperyalist çıkar savaşımına karşı alanda, cephede olmakla olur. Kobanê bunun örneklerinden biridir.

Sınıf bilinçli proleterlerin partisi olarak Proletarya Partisi de bu bilinçle hareket etmiştir. Ortadoğu Komitesi'nin kuruluş amaçlarının başında bu gelmektedir. Kobanê cephesinde savaşan Proletarya Partisi militanlarının varlığı bunun kanıtıdır. Alanda olmak, safını emekçi halkların çıkarının olduğu noktada görmek, bu konuda berrak bir politikaya sahip olmaktır. Tam da bu nedenledir ki her renkten kalemin kendi sınıf çıkarlarına uygun olarak kitlelerin bilincine ve gücüne sahip olmak için yazıp çizildiği bir süreçte bizlerin Suriye'nin gerçekliğini yazıp anlatmamız, bu gerçekliği kavrayarak politikalarımızda derinleşmemiz elzemdir.

Emperyalizmin egemenlik savaşımında Suriye neden bu derece önemlidir ve böylesine çetin bir kışırmaya sahne olmaktadır? Suriye coğrafi olarak tarihi boyunca sürekli olarak o tarihsel kesitteki egemen güçlerin çatışma alanlarından biri olagelmiştir. Suriye Doğu Akdeniz'in köşetaşı durumunda olan bir coğrafyadır. Asya'dan gelenlerin Akdeniz'e, oradan Afrika'ya açılma noktalarından biriyken kuzeyden gelenler için Arap coğrafyasına, Süveyş Kanalı'na açılma noktası, Avrupa'nın Asya'ya açılma kapılarından birisi durumundadır. Yani egemenlerin Suriye ilgisinin altında ticaret yollarının ve diğer coğrafyalara geçişin kesişim noktası olma özelliği yatar. Yani jeo-stratejik yapısı nedeniyle egemenler açısından Suriye'ye ha-

kim olmak bölgeye hakim olmak anlamına gelmektedir. Hitit ve Mısır firavunları arasında yıllarca süren çatışma ve savaş bu coğrafyada yaşanmış ve Halep dolaylarındaki tarihi Kadeş Anlaşması ile son bulmuştur. Suriye, Roma ile Mısır arasında sınır bölgesi olmuştur. Roma güneye inmek istediğinde Mısır savunmasını hep Suriye’de oluşturmaya çalışmıştır. Yine Bizanslılarla, Fatimi Mısırlılar arasında Suriye sınır olmuştur. Fatimiler zaman zaman Antakya’dan Kilikya’ya kadar olan bölgeyi almış, zaman zaman da Bizanslılar Şam’dan daha aşağılara kadar inmeyi başarmışlardır. Bizans’la Selçuklular arasında da sınır alanı Suriye’dir. Selçuklular için Suriye Akdeniz’e açılma hedeflerinin önündeki engeldir. Bu nedenle Suriye’de bulunan Fatimilerle Selçuklular bu bölge için savaşmışlardır. Tarihte dini maske ile yapılan ve özelliği en çok bilinen savaşlardan Haçlı Seferlerinde, Haçlılar birkaç kez Suriye sahilleri ve Antakya’yı işgal etmişlerdir.

634 senesinde Suriye Müslümanlarca alındıktan sonra da Müslümanların içindeki iç çatışmada belirleyici bir coğrafya olmuştur. Muaviye, Ali’ye karşı Şam merkezli yürüttüğü siyasette üstünlük sağlamıştır.

Emeviler, Abbasiler ve Fatimiler Şam’da iktidar olmuşlardır. 1516’da Osmanlı hakimiyetine giren bölge, Osmanlı’nın parçalandığı 1. Paylaşım Savaşına kadar 400 yıl Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. 1516’da Osmanlı, Mısırlı Memlûkleri bu coğrafyada yenip, burayı da kendisine doğunun kapıları da açılmış oldu. O zaman Yavuz’un yapmış olduğu Nusayri-Alevi katliamı o kadar boyutlu olmuştur ki bugün bile Nusayri halkının hafızasında tazeliğini korumaktadır.

Görüleceği üzere Suriye halkı tarihi boyunca egemen devletlerin-güçlerin top- rakları üzerinde oyunlar oynadığı, kendi pazar çıkarları için Suriye halkının geleceğini hiçe saydığı bir gerçekle yaşamışlardır. Bu durum, bölge halkının kendi inançlarını, günlük yaşamını doğrudan etkilemiştir. Çünkü egemenler hakim olmak istedikleri bu coğrafyayı denetlemek için önce üzerinde yaşayanları teslim almak istemişlerdir. Bunun da en kolay yolu kendi kültürünü, ideolojik hegemonyasını kurmasıdır. Baskı ve kılıç zoruyla bu sağlanmak istenmiştir. Bu nedenle bölge halkı dini inançları da dahil gizli olarak günlük yaşamlarında birçok örgütlenmeler geliştirmeye mecbur kalmışlardır.

Ortadoğu’nun diğer ülkeleri gibi Suriye’nin de sınırları 1916 yılında İngiltere ve Fransa tarafından hazırlanan ve Osmanlı’ya ait bölgelerin paylaşılmasını öngören gizli Sykes-Picot Anlaşması ile olmuştur. Bu anlaşma Rusya’nın da onayına sunulurken üçlü bir paylaşım niteliğini almıştır. 1917 Rus Bolşevik Devriminden sonra komünistler anlaşma belgelerini kitlelere teşhir etti. Anlaşmaya göre; Fransa, tüm kıyıları ile birlik-

te Suriye ve Lübnan'ı almaktadır. İskenderun Limanı serbest bir bölge haline gelirken Filistin'de de Yahudi devleti kurulacaktır. Fransa, İngiltere ve Rus Çarlığı arasındaki bu anlaşma ile Ortadoğu fiilen 5 parçaya bölünmüştür. Irak, Ürdün, Filistin, Suriye ve Lübnan...

19. yy.da Suriye coğrafyası Şam, Halep, Trablusşam ve Sayda olmak üzere 4 bölgeye ayrılmıştı. Şimdiki isimlendirmeye göre Lübnan, İsrail-Filistin ve Ürdün 19. yy.da Suriye coğrafyasının bir parçasıydı. Osmanlı'nın görevlendirdiği yetkililer tüm bu bölgeleri tek idari birimde yönetirdi. Bu durum birçok çatışmaya ve savaşa yol açmıştır.

Fransa, Suriye üzerinde hep etkinlik kurmak istemiştir. 1840'da İngiltere'nin önünü kesmek için Marunilere yardım yapmış, İngiltere ile yapılan Sykes-Picot Anlaşması sonrası bile buradan vazgeçmemiştir. Osmanlı'nın son yıllarında Fransız şirketleri bu bölgedeki limanlara, demiryollarına yatırımlar yapıp bölgeyle ticari ilişkiler geliştirmişlerdir. Fransa hem kendi şirketlerinin ticari yatırımlarını korumak hem de bölgenin jeo-politik konumu nedeniyle Akdeniz'de etkin olmak amacıyla kendisine sömürge olarak "Büyük Suriye" topraklarını seçmişti. Milletler Cemiyeti, Fransa ve İngiltere'nin bu coğrafya üzerindeki manda yönetimlerini onaylamıştı. Buna göre;

"Mandalarda 'modern dünyanın ağır koşullarına henüz ayak uyduramayacak insanlar yaşardı.' Dolayısıyla bu insanlar 'tek başlarına ayakta durabilecek duruma gelene kadar', kendilerini yönetecek 'ilerlemiş devletlerin' kontrolüne verilirlerdi. Bu bölgeleri özerkliğe hazırlamak mandater devletlerin sorumluluğuna bırakılmıştı." (Cleveland: 2008, 194)

1. Emperyalist Paylaşım Savaşı sonrasında Osmanlı'ya karşı Arap İsyanı'nın önderliğini yapan Şerif Hüseyin'in oğlu Kral Faysal 1918 yılında Bağımsız Suriye Krallığını ilan etti. Bu krallık 1920'de Fransa'nın işgaliyle yıkılmıştır.

Fransa'nın Suriye ve Lübnan'ı işgali çok büyük bir askeri yığınak ve bunun yanı sıra sivil idareciler hiyerarşisinin sıkı bir disiplinle işletilmesiyle sağlanabilmiştir. İşgalden sonra Fransa'nın zoruyla getirilen "parlamentar sistem" ne yerel Arap yöneticileri ne de halk tarafından benimsenmiştir. Sömürgeci Fransa'nın getirdiği "parlamentar sistem"de yerel yöneticilere hiçbir hak tanınmıyordu. Bu durum manda yanlısı olanlarda bile tepkiye yol açmıştı. Halkın Fransa'ya karşı tepkisinin tek nedeni sömürgeci işgalci güç olması da değildi. Fransa Lübnan'daki Katolik Marunilerin koruyuculuğuna da soyunmuştu. Bu da Fransa'ya karşı tepkileri artıran bir sebepti.

"Böl-parçala-yönet"! Emperyalistlerin vazgeçemedikleri bu sömürü ve idare çarkı Fransa tarafından en başından itibaren Suriye'de de dev-

redehydi. İlk önce 1920’de Bekaa Vadisi’ni de kapsayacak şekilde Büyük Lübnan devleti ilan edildi. Lübnan’ın kurulması ve Suriye’nin aleyhine sınırlarının genişletilmesi, Fransa’nın açıktan himayesi altına aldığı Maruni Hıristiyanlarının çıkarıydı.

Halep ve Şam; Herbi kenti valisi ve Fransız danışmanlarının olduğu iki ayrı devlet olarak yapılandırıldı. Kuzeyde kıyı şehri Lazikiye çevresinde Alevi devleti, Şam’ın güneyinde de Dürzilerin yoğun yaşadığı bölgede Cebel Dürzi devleti kuruldu. Böylece Suriye coğrafyasında 5 ayrı devlet (Halep-Şam-Cebel Dürzî-Büyük Lübnan ve Lazikiye çevresinde Alevi devleti) yapılandırıldı.

Fransa oluşturduğu bu devletlerin yönetimini, merkezi Beyrut’ta olan Suriye ve Lübnan Yüksek Komiserliği aracılığıyla yapıyordu. Fransa bölgedeki hakimiyetinin devamlılığını sağlamak için birçok adım atıyordu. Bunlardan biri olan 1920’de Suriye’de kurduğu bir askeri akademi ilerleyen yıllarda Suriye’nin tarihinde önemli bir yere sahip olacaktı. Suriyeli subaylar yetiştirmek, kendi ideolojik-kültürel donanımıyla donattığı, kendi siyasal çıkarlarına sahip çıkacak ve bu doğrultuda orduya kumanda edecek bir askeri bürokrasi, askeri yönetici topluluğu elde etmek için bu akademiye kurmuşlardı. Bu akademiye çoğunlukla kırsal kökenli ve azınlık mezheplere (Alevi, Dürzî ve İsmaili) mensup ailelerin çocukları, burayı açlığın-yokluk ve yoksulluklarının çaresi olarak görüp kayıt yaptırıyorlardı. Yoğun olarak şehir merkezinde yaşayan Sünnilerin bu türden akademilere-okullara rağbet göstermemeleri çeşitli nedenlere dayanıyordu. Şehirli Sünni elit kesim, Osmanlı zamanında bölgenin yönetiminde söz sahibiydi. Fransa’nın topraklarını işgalıyla birlikte onların egemenliği de sarsıldı. Zira o güne kadar söz sahibi oldukları bölgelerde, başka mezheplerin etkin olduğu devletler kurulmuştu. Hakimiyet alanlarının daralmasına duydukları tepkiyle, Fransız egemenliğine karşı olduklarından, bu egemenliğin bir kurumu olarak gördükleri bu askeri okula, çocuklarını göndermediler. Bunun bir diğer nedeni de askerliği küçümsemeleriydi. Farklı nedenlerle Sünni kesimin bu okullardan uzak durması bu askeri okullarda azınlık mezheplere mensup olanların yoğunluğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu durum ileride azınlık mezheplere mensup olan bu askerlerin askeri bürokrasi içinde çoğunluğu ele geçirmeleri gibi çarpık bir sonucu doğurmuştur. Söz konusu akademi Suriye’de işbirlikçi kadroları yetiştirmiştir. Buradan mezun olanlar, daha sonra askeri ve siyasi bürokraside yerini almış, devleti yönetir olmuşlardır.

Fransız işgalinden sonraki 2 yıl boyunca birçok isyan gerçekleşti. Fakat bu isyanlar yerel düzeyde kalan isyanlar oldukları için bastırıldılar. 1925 Temmuz’unda Cebel Dürzî devletinde Dürzî lider Sultan Atrâş

liderliğindeki isyan diğerlerinden farklı olarak tüm Suriye'ye yayıldı ve 2 yıl sürdü. İsyan başladıktan kısa süre sonra Humus ve Şam'a yayıldı. Fransa Şam'ı havadan ve karadan bombaladı. İsyan süresince 6 bin Suriyeli öldürüldü. Şam'ın ticaret merkezi harabeye döndü.

İsyandan sonra işgale karşı çıkan ve Suriye'nin bağımsızlığını isteyen liderler "Milli Blok" kurdu. Milli Blok liderleri Osmanlı zamanında siyasi yetkilere sahip ailelerdendi. Şehirde oturan toprak ağaları ile yerel devlet memurlarından oluşuyordu. Milli Blok yerel egemen sınıfın koalisyonu olarak Arap milliyetçiliği üzerinden Fransa ile yapılacak görüşmelerde taleplerini kabul ettirebileceklerini düşünüyor, bu nedenle de isyanın sona ermesini istiyorlardı. Toplumsal hedefleri ve siyasal davranışları açısından Mısırlı Vehdçilere benzemektedirler. Vehdçiler gibi Milli Blok da Avrupa'yı kendilerine rol model almışlardı. "Modern bir ulus devlet olma hayali" peşindeydiler. İsyanlardan sonra, seçilen kurucu meclisin hazırladığı Anayasa teklifi, Fransa tarafından reddedildi. Meclis, Suriye'nin yeniden bütünleşmesini talep ediyordu. Cebel Dürzî, Alevi devleti, Filistin gibi bölünmelerin kabul edilemeyeceğini savunuyorlardı. Bu taleplerin hepsi reddedilse de 1937'de Cebel Dürzî ile Lazkiye'nin (Alevi devleti) yönetiminin Suriye devletine verilmesi kabul edildi.

1930-1936 yılları arasında görünürde Suriye'yi yerel cumhurbaşkanları, başbakanlar yönetiyor, Meclis düzenli toplanıyordu. Fakat tüm bunların göstermelik niteliğini bilen halk, bu kurumların Fransa'nın sömürü aracı olduğunun farkında olduğundan, bunları ve Fransız işgalini kabul etmiyordu. 1932'de yeni bir isyan dalgası ortaya çıktı. 1936'ya kadar bu isyan dalgasını bastırmak adına çok sayıda katliam yapıldı.

1936 yılında Fransa'da Leo Blum'un Halk Cephesi Koalisyonu hükümete gelince, Suriye'nin Milli Blok liderleri burjuva hayalperestlikleriyle bağımsızlık için umutlandılar. Fakat sonuç sadece "Dostluk ve İttifak Anlaşması" oldu. İmzalandıkları bu anlaşmaya göre Dürzî ve Alevi devleti Suriye'ye bağlandı. Anlaşmada Milli Blok'un taleplerinden biri olan İskenderun vilayetine dair bir hükme yer verilmedi.

1936 sonunda Fransa Yüksek Komiserliği Türkiye'ye iki seçenek sundu. Türkiye ya İskenderun Sancağı'nın Suriye devletine ait olduğunu kabul edecekti ya da vilayetin geleceğine dair kararı Milletler Cemiyeti'ne bırakacaktı. Doğal olarak Türkiye egemenleri ikincisini tercih ettiler. O süreçte İskenderun vilayeti olarak geçen coğrafya, Türkiye tarafından tarihte bir Türk göçebe topluluğu olan "Hitay"lara atfen Hatay olarak adlandırıldı. Tarihsel olarak Antakya olarak adlandırılan bu bölge 1939 yılında gerçekleştirilen hileli bir referandumla, ait olmadığı halde Türkiye'ye bırakıldı.

Fransa'nın bu vilayeti Türkiye'ye bu şekilde de olsa bırakmasının bir- den fazla nedeni vardı. 1. Emperyalist Paylaşım Savaşı Ekim Devrimi'ni doğurmuştu. Ko- münizmin varlığı tüm kapitalist emperyalist devletler için birinci tehlikeydi. Ve Türkiye'nin Sovyetlerle sınırı vardı. Dünyanın hızla ikinci bir paylaşım savaşına gittiği bir süreçte Fransa, Türkiye'yi kapitalist safların bir parçası ve kendisinin destekçisi olmasını hedefliyordu. Diğer yandan bugüne kadar Türkiye ile kura- geldikleri ekonomik ilişkileri ko- rumak ve pazardan daha fazla pay almak istiyordu. Tüm bunların sonucu olarak "İskenderun vilayeti", "Hatay" adını almış olarak Türkiye'ye 1939 yılında verilmiş olundu.

17 Mayıs 1945'te 2. Emperyalist Paylaşım Savaşı biter bitmez Fransa, Lübnan kıyılarına askeri çıkarma yaptı. Halk buna karşı güçlü bir direniş sergiledi. Bu di- renişi kırmak için Fransa Şam'ı havadan ve karadan bombaladı. Yüzlerce sivil öldü. 2. Paylaşım Savaşının sonuçlarından birisi de halkların ulusal bilinçlerinin yükselmesi ve sosyalizme duyulan sem- patinin artmasıyla, bağımsızlık özelemleri- nin anti-emperyalist temelde örgütlenmesiydi. 2. Paylaşım Savaşının hemen son- rasında Sovyetlerin psikolojik ve fiili gücünün doruğunda olduğu bir dönemde, elbette ki Fran- sa örgütlenmiş bir anti-emperyalist isyana karşı daha fazla direne- mezdi. Bu isyanların da etkisiyle Fransa 1946 yılında Suriye'nin "bağımsızlığı"nı tanıdı ve askerlerini çekti. Bununla birlikte sona eren tek şey askeri varlığıydı, po- litik ve ekonomik varlığı devam ediyordu. Sömürge Suriye, yarı-sömürge Suri- ye'ye "terfi" etmişti.

Buraya kadar anlattıklarımızda dikkat edilirse Kürdistan'ın bir bölümünü kap- samasına rağmen emperyalistlerin böl-parçala-yönet politikalarını etkin olarak kul- landıkları bir süreçte dahi Kürtleri "yok" saymışlardır. Bölgedeki farklı milliyetten olmayı, farklı dinden olmayı, hatta aynı din- nin farklı mezheplerinin varlığını dahi farklı bir devletçik kurmanın zemini haline getirmişlerken Kürtler ve Kürdistan "yok" sayılmıştır. Fransa'nın "İskenderun vilayeti"ni Türkiye'ye bırakmasına yol açan ekonomik, poli- tik, askeri kaygıları ve hedeflerinin Suriye'deki Kürt politi- kalarının belir- lenmesinde de etkili olmuştur. Üstelik bu şekilde Kürtleri, Türkiye'ye karşı dengeleyici bir politik araç olarak kullanmış, ve bu doğrultuda Kürt- lere yönelik politikalar oluşturmuşlardır. Örneğin 1925'te Şeyh Sait İsyanının bas- tırılmasına destek veren Fransa, 1927'de Xoybun'a karşı operasyonla- ra başladı. Kültürel faaliyetler dahi bu süreçte kısıtlandı.

Suriye, Rus Sosyal Emperyalizmine yaklaşıyor

2. Emperyalist Savaşınının Alman faşizminin yenilgisiyle oluşan dünya- daki po- litik, ekonomik ve ideolojik ortamı, dünya halklarının eğilimlerini bilmezsek em- peryalistlerin ve onlara karşı ve onlarla birlikte hareket eden

güçlerin politikalarını ve gelişmeleri yeterince doğru okuyamayız.

Alman burjuvazisi geç emperyalistleşmenin etkisiyle bugünün Çin'i aksine bir politika izlemiş, ekonomik ve politik olarak saldırgan bir tarzda pazar paylaşımına tutuşmuştu. Bu, daha önce paylaşılan pazarın "sahibi" durumundaki emperyalistlerin direnişlerine neden olsa da emperyalistlerin Hitler'in Almanya'sından yana bir umutları vardı; "komünizmi boğmak"! Nitekim savaşla Sovyet ekonomisi büyük hasar görmüş, bazı kaynaklara göre 20, bazılarına göre 27 milyon Sovyet vatandaşı yaşamını yitirmişti. (Oran: 2014, 499) Yenilen sadece Hitler ve onun pespaye ideolojik politik önderliğindeki Almanya değil, bir bütün olarak kapitalist sistemin kendisiydi de.

Tüm emperyalist blokun özlemi olarak "komünizmi boğamayınca" tüm Avru- pa'nın komünizmle karşı karşıya kalması, Avrupa'da ve tüm dünyada komünizme olan sempatinin doruğa ulaşması, halkların artan anti-emperyalist öfkesi, kapita- list bloku Almanya'yı kurban edip sistemi kurtarmak gibi bir zorunluluğa itmiştir. Diğer emperyalist devletlerin pazarlarını korumak adına Almanya ile savaş ha- linde olmalarına dayanılarak Almanya'ya savaş açılmış, böylece Alman burjuva- zisi ve Nazi savaş suçlularının büyük çoğunluğu kurtarılabilmiştir. ABD öncülüğündeki bu operasyon nihayetinde Sovyetlerin elinden Alman faşistlerini ve burjuva- zisini kurtarmakla sonuçlanmıştır.

Savaş sonrası ABD dışındaki emperyalistler ekonomik anlamda bir yıkım için- dedirler. Sovyetlerin durumu da farklı değildir. 20-27 milyon insanını savaşta kay- beden ülke Alman faşizminin bombardımanlarıyla hara- beye dönüşmüştü. Emperyalist cenahta ise ABD savaşın hiç yıpranmayan gücü olarak ayakta duran temel dayanak olarak bu cenahın öncülüğünü ele geçirmiştir. Ne var ki cenahın diğer kesimi için durum hiç de "iç açıcı" değildir. "Savaştan sonra, Avrupa'da İtalya'dan Çekoslovakya'ya, Fransa'dan Macaristan'a, Belçika'dan Polonya'ya, Lüksemburg'dan Bulgaristan'a, Danimarka'dan Romanya'ya, Norveç'ten Arna- vutluk'a, İzlanda'dan Yugoslavya'ya komünist partiler ya koalisyon ortağı olarak ya da tek başlarına iktidardaydı. Yunanistan'da komünistler ile kralcılar arasında iç savaş vardı. Almanya işgal altındaydı ve Kızıl Ordu Avrupa'nın ortasına Ber- lin'e kadar kurtarıcı bir güç olarak gelmişti." (Gerger: 2007, 20) Bu tablo karşısında ABD'nin kendisine ve emperyalist cenaha biçtiği görevler olarak şunları belirlediğini söyleyebiliriz. Ekonomik olarak krizde olan emperya- list Avrupa bloğunu krizden çıkarmak, savaşın ve yükselen sosyalizmin etkisiyle isyanlar ve "ulusal devrimler" nedeniyle emperyalist denetimin uzağına düşmüş olan ülke ve coğrafyalarda yeniden egemen- lik kurmak, buraları emperyalist siste- min sömürü çarkına dahil etmek ve

“komünist” Rusya’yı çevreleyerek boğmak...

“Soğuk savaş” bu temel üzerine oturmaktaydı. Bu dönemde Ortadoğu halklarında da dünyanın birçok yerindeki gibi güçlü bir anti-emperyalist bilinç vardır. Halklar ulusal temelde ülkelerinin bağımsız kalması talebini güçlü bir şekilde desteklemektedir. Ne var ki kapitalist dünya pazarının ekonomik yasaları ile halkın bu talebi karşı karşıya geliyordu. Ülkelerin milli burjuvazisi veya savaş öncesi iş- birlikçi sınıfları ABD emperyalizminin yanında, kapitalist sömürü dünyasına ekonomik olarak eklenmeden yanaydılar. Diğer yandan halkların talepleri ve anti-emperyalist duruşları vardı ki bu da ülke egemenlerini kendilerine karşı bir devrim olması ve tamamen pazarlarını, paylarını, sermaye birikimlerini kaybetmelerine neden olacağı gibi bir korkuya sebep oluyordu.

Ortadoğu devletlerinin egemen sınıfları oldukça zor bir tercihle karşı karşıyaydılar. Bir yanda yıllar sonra Irak işgali sırasında “Ya bizdensin ya da karşı- mızdasınız” söyleminin aynısını dile getiren ABD’li emperyalistler, diğer yandan halkların öfkesi arasında sıkışmış durumdadırlar. Suriye de bu durumdadır.

1946 yılında sömürge statüsüne son verilen Suriye’de de Arap milliyetçiliği temelinde, anti-emperyalist damar güçlüdür. 1948 yılında İsrail, emperyalistlerce bölgeyi denetlemenin bir sacayağı olarak resmen kurulur. Bu devletin varlığının bir emperyalist proje oluşu emperyalizme duyulan öfkeyi, onun uşağı-aracısı olarak İsrail’e yöneltir. Fakat Suriye halkı için İsrail’e duyulan öfkenin tek nedeni bu da değildir. İsrail, tarihsel olarak Suriye’nin bir parçası olarak görülen Filistin toprakları üzerinde kurulmuştur. üstelik Araplardan daha az bir nüfusa sahip olan İsrail’e toprakların % 46’sı bırakılmıştır.

İsrail’in kurulması Suriye egemenlerine halkı kendi arkasında yedeklenmesi için de bir fırsat verir. Arap milliyetçiliği, İsrail ile yapılacak bir savaşa zemin verirken, kitleleri de egemenlerin arkasında toplayacaktı. 1948’de Suriye cumhurbaşkanı Şükrü El Kuvvetli bu anlayışla İsrail’e, yanına aldığı diğer Arap ülkeleriyle birlikte savaş açar. Fakat sonucu Araplar için hezimet olur. Yenilginin doğurduğu bir sonuç olarak Albay Hüsnü Zaim liderliğinde 1949’da darbe yapılır ve Şükrü El Kuvvetli devrilir. Kentli toprak ağası ve tüccarların siyasi hakimiyeti daha önce Osmanlı ve Avrupa okullarında eğitim almış zengin kentli politikacılar eliyle yürütülürken, yapılan darbeye birlikte bu hakimiyet artık Fransa’nın açtığı Suriye askeri akademisinde okumuş, çoğunluğu kır kökenli gençlerden oluşan askeri bürokrasi tarafından yürütülecekti.

Darbe ile gelen idarecilerin değişimi yanlış bir okuma ile hem iktidar değişimi olarak görülebiliyor hem de “egemen olan Sünni kesimin iktidar-

dan uzaklaştırılarak, azınlıkların –özellikle Alevi/Nusayrilerin- iktidara gelmesi” şeklinde ele alınabiliyor. Hakim sınıfın, kitleler üzerinde devlet aygıtında bir maske yenilenmesine ihtiyaç duyup değişikliğe gitmesi, nasıl olur da ezilen-sömürülen ve azınlıkta olan bir halk tabakasının iktidarı olabilir? Olsa olsa egemen sınıf içindeki kliklerden birinin diğerinin etkisini kırarak, daha etkin hale gelmesi ve bunun sonucu olarak da, yönetim aracı olan devlet mekanizmasında da kendi iktidarını sağlamlaştırmasını sağlayacak adımları atabilecek bir yönetici kesimi hükümete-idareye taşınmasıdır. Yaşanan iktidar değişimlerini, hükümet değişimlerini ekonomik gerçekliğinden koparmazsak burjuvazinin kitlelere manipülede kullandığı “dini azınlık iktidar”, “Alevi-Sünni- Dürzî vd.lerinin iktidarı” gibi materyalizmden kopuk sübjektif değerlendirmelere de düşmeyiz.

Bu dönemde Suriye komprador burjuvazisi ve toprak ağası sınıfları bir yönetim krizi yaşamaktadır. Bunun temel nedenlerinden biri kitlelerin baskısıyla, emperyalist politikalara eklenme arzuları arasında sıkışıp, hangi kampta yer alacaklarına karar verememeleridir! Hama ve Halep’in toprak ağaları ve komprador burjuvaları daha 1940’ta saflarını ABD ve İngiliz emperyalizminin yanında olarak netleştirmiş, bunu politik arenada da hakim kılmak için “Müslüman Kardeşler” örgütünün Suriye kolunu kurmuşlardı. Bu örgüt kitle tabanı olarak Sünni halkın inanç değerlerini kullanmış, anti-laik ve anti-komünist bir politika benimsemiştir. Ve kaçınılmaz olarak kuruluş amacına denk şekilde kurulduğu günden itibaren başta İngiliz emperyalizmi olmak üzere emperyalistlerin gizli servisiyle ilişkisi olan ve onlar tarafından finanse edilen bir örgüt olmuştur. Hama ve Halep çevresindeki egemenler için bir netlik olsa da bu bir bütün olarak Suriye için henüz geçerli değildir. Fakat CIA’nın, ABD safında yer almayı kabul eden burjuvazinin ülkenin iç dinamikleriyle başa geçmesini beklemeye niyeti yoktur. General Hüsnü El Zaim’in darbesinin arkasında ABD bulunmaktadır. “CIA’nın 1953’te İran’da Musaddık hükümetini devirmek için bir askeri darbe tezgahladığı genellikle bilinir; ancak bu örgütün meşru bir devlet başkanına karşı İLK denizası operasyonunu Suriye’de gerçekleştirdiği bilinmez. 29 Mart 1949’da ABD uşağı General Hüsnü el-Zaim’in komuta ettiği birlikler İsrail’le barış anlaşması imzalamayı Washington’un Suriye Komünist Partisi’ni yasaklama ve Suudi Arabistan petrolünün Suriye üzerinden geçecek bir boru hattı ile Lübnan’ın Sayda Liman kentine ulaştırması taleplerini kabul etmeyen devlet başkanı Şükrü el-Kuvvetli yönetimini devirdiler.” (Altınöglu: 2011, 114) Albay Hüsnü Zaim yaptığı darbeden kısa bir süre sonra Albay Edip Çiçekli tarafından darbe ile devrilir. Edip Çiçekli 1954’e kadar Suriye yönetiminde kalır. Suriye komprador burjuvazisi ve toprak ağası sınıf, Çiçekli eliyle Suriye’de

“homojen bir Arap devleti” oluşturmaya çalışır. Bunun anlamı AKP dönemindeki ifadelendirilişiyile “Tek millet, ırk, bayrak, tek dil...”dir. Bu dönemde Kürtlere yönelik asimilasyon politikasının adı “Arap Kemer” olmuş ve bu politika Çiçekli döneminde de yaşama geçirilmiştir. Kürtler yaşadığı topraklardan belli yerlerde zorla göç ettirilerek buralara Araplar yerleştirilmiştir. Böylece Batı Kürdistan coğrafyasında yaşayan Kürt topluluklarının coğrafi birlikteliğine son verilmiş, oralara yerleştirilen Araplarla Kürtlerin asimile edilmesi amaçlanmıştır. Bugün Kürt kanton bölgeleri arasındaki coğrafi kopukluğun nedeni Çiçekli’nin uyguladığı “Arap Kemer” politikasıdır.

1954 yılında Çiçekli de darbe ile görevinden uzaklaştırılır. Darbeciler 1955 yılında Suriye’nin ilk cumhurbaşkanı olan Şükrü Kuvvetli’yi tekrar görevlendirir. Şükrü Kuvvetli göreve geldikten sonra SSCB, sosyal emperyalizmi ile işbirliği geliştirmeye başlar. Önce 1955’te SSCB ile bir ticaret anlaşması, ardından 1956’da “Doğu Bloku” ülkelerinden silah alımı için anlaşmalar yapılır. Bu dönemde Suriye Komünist Partisi genel sekreteri olan Halit Bektaş parlamentoya girmeyi başarmıştır. Parlamenteoya girmek, alınan kitle desteğini göstermesi açısından önemlidir. 1950’den itibaren Suriye Komünist Partisi, özellikle askerler, azınlık uluslar ve özellikle de Kürtler arasında belirgin bir şekilde etkisini artırmıştı.

1957 senesinde CIA, Suriye’de irtibata geçtiği birçok kesimle bir darbe örgütlemeye çalışır. Amaç Bağdat Paketi’ne üye olacak bir yönetimi başa geçirmektir. Fakat darbe girişimi başarılı olmaz. Bu yol olmayınca ABD’nin yeni yöntemi, kendi adına ateşi tutacak bir maşayı Suriye ile savaştırmak olur. Bu maşa da Türkiye’dir. Menderes ve Dışişleri Bakanı Zorlu’nun bu yıllarda yaptığı açıklamalarına bakılırsa Suriye düşmanlığının her kelimelerine sindiği görülecektir. Fakat savaş için bir bahane gereklidir. Ve ABD bu bahanenin Suriye tarafından yapılacak bir provokasyon olmasında ısrarlıdır. Yapılan birkaç girişim Suriye’nin sükkanlı sabırlı politikaları ile boşa çıkar. Türkiye’yi yönetenler ABD’den savaş desteği olarak koparacakları para ile NATO’dan geleceğini umdukları askeri yardım ve ordunun modernizasyonu gibi hayallerle yoksul Türkiye halkının Suriye’nin yoksul emekçi halkı ile savaş cephesinde karşı karşıya getirmekte heveslidir. Fakat geçen zaman içinde sosyal emperyalist SSCB’nin zamanında yaptığı hamleler ile ABD’ye oyununu gördüğünü, sessiz kalmayacağını yansıtan “gök yüzünü füzeler kaplar” açıklaması ile ABD geri adım atar. Fakat gelecek para ve askeri hibe vb.nin kokusunu alan Türk komprador burjuvazisi ve toprak ağalarının temsilcileri savaş borazanlığını yapmaya devam etmektedirler. Efendilerine rağmen buna devam edince, ABD bu sefer de para musluklarını, yardımları keseceği tehdidiyle Zorlu

ve Menderes'i dizginler.

Türkiye'nin tehditleri, dış tehlikeler sona erince Suriye iç sorunlarına döner. Yaşananlar komünistleri güçlendirdiği gibi Sovyetlerin Suriye'den yana tavır olması ile halkın Sovyetlere olan güveni ve sempatisi artmıştı. BAAs gibi kendini "sol" olarak adlandıran partilerde ifadesini bulan egemen sınıflar başta olmak üzere, ülkede bir komünist devrim beklentisi ortaya çıkmıştı. Komünist devrim korkusu Suriye egemenlerini öyle bir köşeye sıkıştırmıştı ki komünist devrimle tüm iktidarlarını kaybetmektense ülkenin kaynaklarını başka bir devletin burjuva-egemen sınıfı ile paylaşmaya gönüllü oldular. Bunun maskesi de Arap milliyetçiliği idi. Suriye, Mısır'a, birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyeti (BAC) kurmayı önerdi. 1 Şubat 1958'de BAC'ın kurulduğu iki ülkenin başkentinde yapılan açıklamalarla ilan edildi. 27 Şubat'ta yapılan referandumlarla da halkın "onayı" alınarak BAC kuruldu. İroniktir ki, komünizm korkusuyla iki ülkenin egemen sınıflarınca kurulan BAC'ı ilk tanıyan da "komünist" SSCB oluyordu. Böylece bu ülkedeki anti-komünizmi ve komünistlerin katliamını onaylıyordu. BAC'ın başkanı olarak Nasır öncülüğünde ulusalcılar, Suriye istihbaratının öncülüğünde komünistlere karşı bir katliam ve işkence hareketine başladılar. Yıllar süren bu katliamlar ve komünist kırımını öylesine yıkıcı bir etkiye sahipti ki legal parti yer-altına çekilme kararı almak, parlamenter olan genel sekreteri Bektaş da ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. SSCB'nin "Anavatanı Koruma" sevdası Ortadoğu'da nice devrimci fırsatın tepilmesi ve nice komünistin katline sebep olmaktadır.

Suriye komprador burjuvazisi ve toprak ağaları kendileri için artık bir "komünist tehlike" kalmadığına kanaat getirmeye başladılar. Mısır'ın "reis"i Nasır'ın BAC başkanı olarak Mısır egemen sınıfları lehine, kendilerinin aleyhine yapılan uygulamalardan, yasaklardan rahatsızdılar. Tüm kilit noktalarda Mısır'ın elitleri yer alıyordu. Birleşmeden sonra BAAS dahil tüm partiler kapatılmıştı. Fakat ordu içinde burjuvazinin duyduğu rahatsızlığı hassasiyetle hisseden ve aralarında Hafız Esad'ın da bulunduğu kimi BAAS'çı subaylar gizli bir komite kurmuşlardı. Fakat ilk hamle BAAS'tan gelmedi. Şam'ın Sünniliğini sınıfsal çıkarlarına maske yapmış olan subayları Yarbay Abdulkerim El-Mahlevi önderliğinde 28 Eylül 1961'de darbe yaparak BAC'a son verdiler ve Suriye BAC'tan ayrıldı. (Fakat Mısır BAC adını kullanmaya, buna rağmen devam etti.) 8 Mart 1963'te yapılan darbeye BAAS yönetime geldi ve bugüne kadar da yönetimde kaldı. 1963'te yapılan darbeyle getirilen sıkıyönetimin kaldırılması 2011'deki Dara olaylarında dile getirilen taleplerden birisiydi. Suriye halkı için BAAS diktatörlüğü böylece başlıyordu. Peki nedir bu BAAS? Nasıl bir partidir?

BAAS'ın kuruluşu, gelişimi ve iktidara gelişi

Belki de BAAS'tan önce vurgulanması gereken şey Ortadoğu'da ve onun bir parçası olan Suriye'de dinin günlük siyasetle olan ilişkisidir. Ortadoğu coğrafyasında din bir siyaset aracına dönüşmüştür. Halkı etki altına alma, kitleleri belli bir hedefe yönlendirme ve manipüle etmede dinin bir araç olarak kullanılması ve bunun bölge halkı üzerinde pratik bir karşılığının bulunması egemen sınıfları kendi çıkarlarını savunmada da, bunun aracı olarak oluşturulacak örgütlenme araçlarında da (örgüt, parti vb.) dini kullanmaya yöneltmiştir. Öyle ki mezhepler arasında ve hatta aynı mezhep içindeki farklı yorumlar dahi bir siyasi yapının kendi politikasını yansıtmak için kitlelere gitmesi ve o mezheple, o dini grupla, o siyasi grubu özdeşleştirmiştir. Bunun siyasi örgütlenme için bir avantajken, söz konusu dini gruba mensup emekçi halk için bir dezavantaj olduğu görülmezse bu siyasi grubun yarıtmak istediği tuzağa bizler de düşmüş oluruz.

Daha da somutlarsak BAAS örneğiyle açıklamaya çalışalım. BAAS, Nusayrilikle özdeşleşmiş bir parti olarak lanse edilir. "BAAS iktidarı" adeta azınlık durumundaki emekçi bir halk tabakasının "iktidarı" olarak ifadelendirilir, görülür. Oysa ki BAAS birçok Sünni komprador burjuva ve toprak ağası tarafından desteklenmekte, onların iktidarının siyasi uzantısı olarak yaşam bulmaktadır. Ve yine BAAS'ın egemen sınıfın baskı aracı oluşunun sonucu olarak sadece Nusayriiler dışındaki emekçi halk değil, onlar kadar Nusayri mezhebine mensup emekçi halk da ezilmekte, zulüm görmektedir.

Bu gerçekliği unutmaksızın, 1963'ten bu yana Suriye egemenlerinin baskı ve zor/iktidar aracına dönüşen BAAS'a bakalım.

Arap Sosyalist Diriliş Partisi (BAAS) 1940 yılında Ortodoks Hıristiyan olan Mişel Eflak ve Sünni Müslüman olan Selah el Bitar tarafından kuruldu. Suriye toplumunda Osmanlı'dan bu yana şehirlerde daha çok Sünni mezhebine mensup olan halk kitleleri yerleşmişti. Bunda Sünni Osmanlı yönetici topluluğun etkisi ile onlarla ilişkilerini sıkı kurma imkanı bulabilen yerel ticaret burjuvazisi ve toprak ağaları sınıfının Sünni kesiminin de etkisi vardır. Bu kesimin kitle tabanını oluşturan Sünni halk doğal olarak egemen sınıfın yerleştiği –ihtiyaç duyduğu alanlara– şehirlere yerleşmişti. Bu diğer azınlık mezhep ve milliyetlerin kırsal alanlara yerleşmesi sonucunu da doğurmuştur. Bu bölgenin gelişen burjuva, esnaf kesimiyle ağaları kaçınılmaz olarak gelişip büyümeye çalıştıklarında şehirlerin yani Sünni burjuva esnaf ve ağalarıyla karşı karşıya gelmektedirler.

BAAS, kırsal başta olmak üzere şehirlerin çeperindeki emekçi yığınlar Alevi, Dürzî, İsmaili ve Hıristiyan azınlıklara dayanmak zorundaydı. Çünkü onun politik olarak savunduklarını bir yana bırakıp hangi sınıfın tem-

silcisi olduğuna baktı- ğımızda BAAS'ın tüm bu azınlıkların sömürsünü yapan ama kendisi de Sünni egemen sınıflarca baskılanan, iktidar olma özlemi içindeki komprador burjuvazi ve toprak ağası sınıfının bir kesiminin temsilcisi olduğunu görürüz. Kırsal kesimdeki ve çoğunluğu azınlık inanç ve ulusların toprak ağaları ile burjuvazisini temsil eden bu kesim doğal olarak kitle tabanını, yoğun olarak sömürdüğü halka dayandır- maktaydı. Halkı, içinde bulunduğu konjonktürde egemen sınıfı arkasına takacak politik argüman da kaçınılmaz olarak “sosyalizm”di. BAAS'ın sosyalizmi de bu temeldeydi. “Anti-emperyalist” ve “sosyalist” bir politikayla azınlık inanç ve ulus- ların desteğini almayı hedefleyen BAAS- karşısında olduğu egemen sınıfın poli- tik arenadaki temsilcisi olan Müslüman Kardeşlerle bir çıkar savaşı içindeydi. Özü bir iktidar-pazara hakim olma savaşı olan bu durum politik arenada Nusayri-Sünni çatışması olarak maskeleniyordu. Bugün Müslüman Kardeşler ve BAAS rejimi arasındaki çatışmalar iki ekonomik gücün pazar paylaşım savaşımı olarak kendini gösterirken, dikkat edilirse her iki örgüt-parti de kuruluşundan itibaren hangi emperyalist bayrak altında yü- rüyeceğine karar vermiş ve buna uygun konumlanmıştır. Yani bu iki gücün pa- zarda karşı karşıya geldiği hiçbir zaman sadece yerel komprador burjuvazi ve toprak ağası sınıfının bir kliği ile diğerinin çatışması olmamış; aynı zamanda ABD ile sosyal emperyalist SSCB'nin (günümüzde Rusya'nın) çatışması da ol- muştur. Bu ikisinin çatışması aynı zamanda 1963 sonrası Suriye'nin resmi tari- hini de oluşturmuştur. BAAS, 1963'te darbe ile idareyi ele geçirince, kendi kitle tabanına yönelik ola- rak sınırlı bir toprak reformu yapmış fakat esasta kendisini yönetime taşıyan ege- menlerin bir bölümünü oluşturan –ki aralarında Sünni olanlar da vardı- daha da palazlanmasını sağlayacak tedbirler almıştı. Bazı büyük işletmeleri ve dış ticareti devlet tekeline almış yani kamulaştırmıştı. Elbette ki bu büyük şirket sahipleri Müslüman Kardeşler ve ABD emperyalizminin öncülüğündeki emperyalist “hür dünya”ya entegrasyonu savunan kesim- dendiler.

Müslüman Kardeşler, BAAS'ın yönetime geldiği ilk yıllardan başlayarak kitle ve sermaye desteğinin olduğu Hama ve Halep'te gizli hücreler kur- maya, silah de- polamaya, kadrolarına kent savaşı taktiklerini öğretmeye, BAAS yönetimiyle iliş- kileri kötü olan Arap ülkeleriyle ilişkiye geçmeye başlamıştı. Nitekim daha yönetime gelişinin ilk yılında BAAS ile Müslü- man Kardeşler çatışmaya başladı- lar. Nisan 1964'te ABD emperyalizmi öncülüğündeki emperyalist sisteme enteg- rasyonu savunan komprador burjuva ve toprak ağası sınıfının merkezi durumundaki Hama'da Müslü- man Kardeşler BAAS'ı devirmek için “Ya İslam, ya BAAS” sloganıyla isyan başlatmıştı. BAAS'ın bu gösteri-isyanı bastırması 70 muhalifin öl-

dürülmesiyle sonuçlandı. Aslında Müslüman Kardeşlerin geniş ölçekli bir ayaklanma başlatması için bu durum bir zemin yaratmış oldu. Birçok şehirde, BAAS'ın muhalif kırımını protesto için BAAS karşıtı gösteri ve grevler başlatıldı. Gösteri ve grevlerde dile getirilen talepler "Kamusal özgürlüklerin yeniden yürürlüğe konması, siyasal mahpusların serbest bırakılması, olağanüstü halin sona erdirilmesi ve demokratik yaşamın derhal özgün seçimler yoluyla restore edilmesi"ydi. (Tabitha Petran'dan aktaran, Altınoğlu: 2011, 109) Bu dönemde Irak, ABD öncülüğündeki emperyalistlerin bölgedeki jandarmalığına soyunmuş, kurduğu "Bağdat Paketi"ndeki tek Arap devleti olarak kitlelerin yoğun tepkisini almıştı. Bağdat Paketi'ndeki yalnızlığına son vermek için hükümete geldiğinde bu Pakt'a girebilecek muhalif gruplar desteklenmekteydi. Mısır ise BAC'ın sonlandırılması ile savunduğu Pan-Arabizmin büyük darbe yemesinden rahatsızdı. Bundan sorumlu tuttuğu BAAS, Suriye'de Arap milliyetçiliği yerine "Suriyelilik" kavramını oturtmaya çalışıyordu. Diğer yandan Mısır egemenleri de bir entegrasyon değil, eksiksiz itaati kabul eden kapı kulluğunu dayattıkları ve kitlelerin anti-emperyalist öfkelerinden korktukları için Mısır'ın politikacıları açıktan gönüllerinden geçirdiklerini savunup pratiğe geçiremiyorlardı. Bu yarıyla Müslüman Kardeşler ve onun destekçileri olan Suriye egemenleriyle ideolojik olarak aynı noktadaydılar. Bu yakınlık BAAS karşıtlığının temel sebeplerinden biriydi.

Bu zemin üzerinde Irak ve Mısır, BAAS karşıtı hareketi silah ve para yardımıyla bulunarak desteklediler. İsyan BAAS'ın "işçi milisleri"ni seferber etmesi ve zor önlemleri ile güçlkle bastırılabilirdi. BAAS çıkışı itibariyle laik bir parti olma iddiasındaydı. Kitle tabanı olarak Al-evilere dayanması da bunda etkiliydi. 1967 senesinde ordunun yayın organı olan Ceyş el Şaab'da (Halk Ordusu) yazılan bir makalede, feodalizm, kapitalizm ve sömürgeciliğin yanı sıra "dinin de tarihin müzesine konması" gerektiği şeklinde bir ifade geçince bu, bir isyanın başlamasına gerekçe yapıldı. Ülkedeki tanınan din alimlerinden biri olan Şeyh Hasan Babananka bu gerekçe ile 20 bin kişiyle bir protesto yürüyüşü yaptı. Yürüyüşün ardından Şeyh tutuklandı. Şeyhin tutuklanması Şam esnafı ve tüccarının kepenk kapatma eylemiyle yanıtlandı. BAAS bir kez daha "işçi milisleri"ni devreye soktu. Eylem bastırıldı. Bu arada İsrail'e karşı savaş gündeme gelince iç çatışma bir süreliğine ikinci plana düştü. Suriye, Mısır ve Ürdün 1967'de İsrail'e savaş açtılar. Altı Gün Savaşı'ndan Araplar yenilgiyle ayrıldılar. Kitlelerce "utanç verici" olarak tanımlanan bu savaşın sonucu BAAS içindeki iç çelişkileri de iç çatışmayı da gün yüzüne çıkarmıştı.

8 Mart 1963'te darbeyi yapan ve yönetime gelen BAAS'ın askeri komitesi 3 generalden oluşuyordu. Muhammed Ümran, BAAS'ın askeri teşkilatını bel- kemiğini oluşturan 7. Tugay'ın komutanıydı. Selah Cedit Genelkur- may başka- nıydı. Hafız Esad ise Hava Kuvvetleri komutanıydı. BAAS yönetime geldikten 4 ay sonra, içindeki ABD cenahının temsilcisi olan Sünniler ve Mısır yanlısı Nasır- cıların bir darbe girişimi oldu. Bu darbe, yönetimdeki üç komutanın destekçisi Alevi komuta kademesi ve subaylarca kanlı bir şekilde bastırıldı. 23 Şubat'ta aynı yönetime karşı bu sefer alttaki Alevi komutanların, 8 Eylül 1966'da da Dürzîlerin başarısız darbe girişimleri oldu. Şubat ayındaki Alevi subayların girişimi her ne kadar başarısız olsa da bir kırılma da yaratmıştı. Parti içinde Selah Cedit ve Hafız Esad çizgisi olmak üzere iki çizgi ortaya çıkmıştı. Gerek asker gerek sivil üyeler birinden birinin arkasında saf tutmaya başlamışlardı.

Mevcut durumda karar verici, egemen olan çizgi durumunda olan Salah Cedit'di. Salah Cedit partinin sol kanadının temsilcisiydi. Sosyalist eğilimli olarak biliniyordu. Bu çizgidekiler Ürdün, Lübnan, Irak gibi "gerici, sağcı, batı yanlısı" devletlerle İsrail'e karşı olsa bile işbirliğine girmeyi kesinlikle reddediyorlardı. "Sovyetler ve Doğu Bloku ile ilişkileri geliştirmek" taraftarıydılar. Darbe ile Sa- vunma Bakanı olan Hafız Esad ise güçlü bir Arap milliyetçiliğini savunuyordu. Politikasının merkezine İsrail'e karşı silahlı mücadeleyi alıyordu. Bu nedenle si- yasi tavırları ne olursa olsun, İsrail'e karşı Irak, Lübnan, Mısır, Suudi Arabistan gibi ülkelerle ittifaka gidilebileceğini savunuyordu.

6 gün savaşlarının "utanç verici" yenilgisinin faturası baştaki Salah Cedit'e kesilmesine rağmen, Salah Cedit 1968 Eylül-Ekim ayları boyunca yapılan kon- greden Hafız Esad'a karşı galip gelmeyi başardı. Cedit daha çok sivil üyeler içinde, Esad ise askerler içinde etkiliydi. Kongre sonrasında Esad bölge komutasına se- çilmesine rağmen istifa etti. Bu rekabet 13 Kasım 1970'te Esad'a bağlı silahlı güç- lerin bir iç darbe yaparak parti yönetimi- ni darbeyele ele geçirmesine kadar sürdü. Salah Cedit başta olmak üzere BAAS, tüm sivil üyelerini tutukladı. Parti yöneti- mini ele geçirdikten sonra Şubat 1971'de Esad devlet başkanı oldu. Ele geçirdiği gücü, gücünü ko- rumak ve tahkim etmek için kullandı. Bu amaçla ilk adımı Salah Cedit ve Muhammed Ümran yandaşlarını BAAS'tan tasfiye etmek oldu. Ardın- dan bazılarını tutuklattı, bazılarını ise sürgüne gönderdi veya öldürttü.

Esad parti içinde diktatörlüğünü tahkim etmekle yetinmedi. Parti dışında da tahkimata yöneldi. Bunun bir adımı olarak BAAS'ın kitle tabanını genişletmeye çalıştı. Müslüman Kardeşlerin kitle tabanını oluşturan ve arkasındaki sermaye gruplarıyla arasını düzeltmek için devletin tüketim mallarının ithalatına dair kont- rollerini değiştirerek gevşetti. Küçük ve orta

boy işletmelerin devletçe desteklen- mesine dair düzenlemeler de dahil bu kesimin ekonomik talepleri için birçok düzenleme yapıldı.

31 Ocak 1973'te Suriye'nin daha doğru bir ifadeyle Esad-BAAS'ın yeni ana- yasası ilan edildiğinde Hama bir kez daha Müslüman Kardeşlerin örgütlemesiyle isyan bayrağını çekti. Gerekçe anayasada başkanın Müslüman olması gerekliliği- nin yazılmamasıydı. Esad, meclisin anayasada bu talebi karşılayacak bir değişik- lik yapmasını sağladı. Fakat Müslüman Kardeşler yanlısı ulema anayasayı laik-ateist ilan edip çağrıda bulundu. Halep ve Humus'ta yapılan gösterilerde 20 kişi ölürken 60 kişi de yaralandı.

Hafız Esad, bu kez sadece şiddeti devreye sokmamıştı. Şiddetle birlikte rüşvet de dağıtılır. Ulemanın aylıkları yükseltilir, gösteriler bastırılır.

6 Ekim 1973'te "Arap-İsrail savaşı" bir kez daha patlak verir. Bu sefer İsrail'e karşı görece daha olumlu bir savaş sürdürülmektedir. Henüz savaş bitmemiştir, fakat bu olumlu gidişi Esad kendi kitle tabanını geliştirmek için kullanma fırsatını kaçırmaz. Kimi çatışmalarda başarısız olan Alevi subayları görevden alır. Yerlerine Alevi olmayan subayları getirir. Müslüman Kardeşlerle politik mücadele kapsa- mında Alevilerin Müslüman olmadığını boşa çıkarmaya yönelik hamleleri olur. Mesela 1974'te Suudi Kralı Faysal'ı ziyaret eder, ardından Mekke'ye gidip hacı olur. Alevi olmayan İslam alimlerinden ve Lübnanlı alim Musa Sadr'dan Alevile- rin gerçek Müslüman olduğuna dair fetvalar alır.

Diğerleri bir yana karşısındaki sermaye ve orta ve küçük burjuvaziye yönelik attığı ekonomik adımlar ile yönetimde Sünnilere de yer verdiğini göster- mesi Müslüman Kardeşler tabanında bir etki yapmıştı. "1976'da Lübnan İç Savaşı, Batılı emperyalistler ve Siyonistlerin desteklediği ve ağırlıklı olarak egemen Hıristiyan Marunî burjuvazisinin çıkarlarını temsil eden gerici milis ör- gütlerine (Falanjistler, Kaplanlar, Murada Tugayı, Sedir Muhafızları) karşı sa- vaşın ve yoksul Müslümanlara ve Dürzîlere dayanan gruplara FHKC, FDKC, FHKC-GK gibi Filistin direniş örgütleri- nin oluşturduğu cephenin zaferine iler- lemekteydi. Suriye kuvvetleri işte tam bu sırada Lübnan'a müdahale etti. Ha- ziran 1976'da on binlerce askeri ve yüzlerce tankıyla Lübnan topraklarına giren Suriye'nin -ABD ve Suudi Arabistan tarafından da desteklenen ve binlerce asker ve sivilin ölümüyle sonuçlanan- bu müdahalesi, büyük olasılıkla bu ülkede ilerici ve anti-emperyalist bir iktidarın kurulmasını önledi. Bu müdahalenin doruk noktası, 30.000 kadar Filistinli militanın yaşadığı Tel el-Zaatar kampının Hıristiyan milisleri tarafından kuşatılması sırasında meydana gelen çatış- malarda 3.000 dolayında Filistinlinin yaşamını yitirmesi oldu." (Altınöglü: 2011, 121) Hafız Esad, işgale katılıp FKÖ'nün karşısında Marunî Hıristiyanların oluşturduğu sağcı partilere destek verince, yarattığı olumlu etki silindi

ve ye- niden hoşnutsuzluklar büyümeye başladı. Müslüman Kardeşler bu süreçte sonuç almak umuduyla yeni bir yöntem olarak suikastler düzenlemeye başladı. Yine Müslüman Kardeşler de Esad'ın hamlelerine karşı politik hamlelerde bulunup, sistemdeki kriz noktalarını öne çıkardı. Müslüman Kardeşlerin bu propagan- daları, dönemin Suriye toplumunun tablo- sunu da yansıtır niteliktedir. Bunlar- dan bazılarını sıralarsak; yaygınlaşan rüşvet, yolsuzluk, adam kayırma, zayıf Alevi burjuvaların güçlendirilip palazlandırılması, kimi Alevi burjuvaların göze batan zenginlikleri, ge- lir dağılımındaki eşitsizlik, işsizlik, enflasyon konut bul- mada yaşanan sıkıntılar...

1978'de Müslüman Kardeşler, BAAS yetkililerini, "güvenlik" görevli- lerini, Alevi liderlerini, çoğu Alevi olan, tanınan kanaat önderlerini sui- kastlerle öldür- meye başlar. 1979'dan itibaren suikastlere ek olarak BAAS bürolarına, polis ka- rakollarına, hükümet binalarına ve Rus askeri-sivil danışmanlara ve Sünni olan rejim yanlısı ulemaya saldırmaya başlandı. 16 Haziran 1979'da Halep'teki Topçu Okuluna saldıran Müslüman Kardeşler 83 askeri öğrenciyi öldürdüler. Esad bu saldırıya cevap olarak 300 Müslü- man Kardeşler üyesini tutukladı.

Müslüman Kardeşlerin suikast eylemleri sonuç vermeyince 1980'de yeni yön- tem olarak kentlerde büyük ayaklanmalar çıkarmaya yöneldi. Hama, Humus, İdlip, Deyr el-Zor'da esnaf kepenkleri kapattı. Fakat Esad yöne- timinin ekonomik olarak verdiği ödünleri geri alacağından korkan Sünni ekonomik çevreler ve esnaf bu ey- lemi büyük ölçüde desteklemedi. Esad, Müslüman Kardeşler içindeki çelişkiyi gö- rüyordu. Bir yandan 200 kadar siyasi mahkumu serbest bırakmak, bazı başarısız, tepki çeken valileri ve kamu ekonomik kurum yöneticilerini görevden almak gibi siyasi ödünler verirken bir yandan da örgütün militanlarına ve tabanına karşı as- kerî zora başvuruyordu. 9 Mart 1980'de askeri birlikler, kışla ve BAAS binalarına saldırıların yapıldığı Cisir el-Şugur'da operasyon yapıp 200 kişiyi öldür- düler. Ar- dından 250 zırhlı araç ve 10.000 askerle kuşatılan Halep'e ope- rasyon yapıldı. Kent ev ev arandı. Binlerce kişi tutuklandı, yüzlercesi in- faz edildi. Benzer bir operasyon Hama'ya da gerçekleştirildi. Müslüman Kardeşlerin kitle desteğinin, kalelerinin böylesi ağır operasyonlarla sindi- rilmesinin ardından örgütün direnci kırıldı.

Örgüt toparlanma hamlesi olarak 26 Haziran'da Hafız Esad'a karşı (başarısız olan) bir suikast girişiminde bulundu. Rejim bir gün sonra Pal- mira Hapishanesin- deki örgütün 500 militanını kurşuna dizerek katletti. 8 Temmuz'da Müslüman Kardeşlere üye olmanın ölümle cezalandırılacağı, 1 ay içinde teslim olanların bağış- lanacağı açıklandı.

Örgüt gerek ABD-İngiliz emperyalistlerden gerekse onların bölgedeki

işbir-likçilerinden aldığı desteğe rağmen güç kaybediyordu. Buna bir çare olabilmesi umuduyla Esad karşıtı olan Ebu Dar Derneği, İslami Kurtuluş Partisi, Kuzey Çev-resi gibi küçük parti ve örgütlerle birlikte “Suriye İslami Cephesi” kuruldu. 1980 sonlarında kurulan bu “cephé”nin programında; basın özgürlüğü, özgür seçimler, toplantı özgürlüğü, bağımsız yargı, siyasi mahkumlara özgürlük, toprak reformu, erkler ayrılığı, parti ve sendika kurma hakkı gibi rejime alternatif maddeler vardı.

2-3 Şubat 1982’de Hama’da devriye gezen 3. Zırhlı Tümen’e bağlı bir birliği, Müslüman Kardeşler pusuya düşürür ve askeri birliğe ağır kayıplar veririrler. Örgütün etkin olduğu kentte bu olay ayaklanma için ilk kıvılcım işlevini görür. Cami hoparlöründen halk BAAS’a karşı “cihad”a çağrılır. Devlet yetkilileri ve BAAS’ın yerel liderlerinin evlerine, polise, kamu binalarına saldırılar yapılır. 70 BAAS yetkilisi öldürülür. Hama “kurtarılmış kent” ilan edilir. O tarihte 200 bin kişinin yaşadığı Hama 12 bin askerle kuşatılır. Esad Sünni işadamları ve din adamlarıyla kurduğu ilişkiler, verdiği ekonomik rüşvetler-ödünler ve estirdiği terörle isyanın Hama dışındaki kentlere yayılmasını engeller. Operasyonda Esad’a bağlı güçlerden 1.000, Hama halkından 5 ila 10 bin arasında kişi ölür. Hama ayaklanması Müslüman Kardeşler ve onu destekleyen yerli ve uluslararası güçlerin en organize, askeri açıdan en kapsamlı hazırlanan ayaklanma olmasına rağmen Esad tarafından bastırılır. Bu da Müslüman Kardeşlerin zaten zayıflayan gücünü tamamen aşağılara çeken bir darbe olur. Örgüt çok uzun bir süre siyasal bir varlık gösteremez.

Görüleceği üzere egemen sınıf olan komprador burjuvazi ve toprak ağası sınıfının içindeki bir klik darbe ile ele geçirdiği yönetimin tüm olanaklarını kullanarak bir diğer klikle, ekonomik siyasi mücadele yürütmektedir. İki klik arasındaki pazar savaşımının kitle-savaşçı desteğini sağlayan politik argüman, Ortadoğu’daki diğer ülkelerdeki gibi dindir. Suat Parlar’ın “din olgusu kendiliğinden ilericilik veya gericiliği temsil etmemekte, somut tarihsel koşullar zemininde sınıfsal mücadelenin evrensel gerçekliğinden payını almaktadır.” (Parlar: 1997, 79) vurgusu ile dikkat çektiği ekseni, dini bir araç haline getiren tüm politik aktörleri değerlendirirken unutmamak gerekir.

Ortadoğu, özellikle de son süreçte gündemde olması nedeniyle Suriye üzerinde değerlendirmelerde kimi zaman buradaki politik aktörleri, Sünni-Alevi-Nusayri vb. inanç grupları üzerinden ya da direkt din etiketi taşımaları nedeniyle köktenci bir yaklaşımla “gerici” olarak değerlendirenler olmaktadır. Kimi zaman da bu örgütlenmelerin kitlelerin işsizlik, yoksulluk, emek mücadelelerine yanıt olmak amacıyla dile getirdikleri yolsuzluk-rüşvetin son bulması, grev hakkı, sendika hakkı gibi ekonomik demokra-

tik haklar ile parti kurma, örgütlenme hakkı, siyasi mahkumlara özgürlük vb. politik demokratik talepleri savunmaları nede- niyle topyekun “ilerici” olarak değerlendirenler de olmaktadır. Dini bir hareket, örgüt, parti veya eylem, isyan ayaklanma devrimci komünistler açısından sahip olduğu “dini” etiketi nedeniyle ne savaşçı-cihatçı gerici ne de barışçı, ilerici- dir. Din nedeniyle bir isyana gerici demek ne kadar yanlışsa, ilerici demek de aynı derecede yanlıştır. Bizler bir parti-örgüt veya isyan-olayın nasıl bir görü- nümle karşımıza çıktığına takılıp kalmayız, onun sınıfsal niteliğine, dolayısıyla dünya halklarının ortak geleceğiyle olan ilişkisine bakar, bunu değerlendirerek ilerici ya da gerici deriz. Yine tıpkı ulusal sorun konusunda milli burjuvazinin demokratik taleplerini sahiplenirken, aynı zamanda milli burjuvazinin sınıfsal karakteri gereği uzlaşıcı, devrimi sonuna kadar devam ettiremeyeceğini bilme- miz ve buna uygun bir tavır almamızdaki gibi, dini görünüm altında dile getiri- len halkların ekonomik demokratik taleple- rine karşı sahiplenici bir tavır alırken, bunu dile getiren örgütlenmelerin sınıfsal karakterini de ortaya çıkarmadan sırf bu demokratik muhtevadan yola çıkarak desteklemeyiz. Bu örgütlerin hangi sı- nıfsal güçlerin temsil- cisi olduklarına paralel olarak destekler, yan yana gelir veya karşısında yer alıp mücadele ederiz. Demokratik söylem veya din tek başına be- lirleyici olmaz. Aslolan sınıfsal niteliğin ortaya konulmasıdır. İdeolojik olarak ma- teryalizmin dinin karşısında olduğunu da unutmuyoruz.

BAAS’ın Alevi, Müslüman Kardeşlerin Sünni kitlelere sırtını yaslaması Alevi ve Sünni kitleleri blok halinde BAAS’çı veya Müslüman Kardeşler yanlısı gibi yorumlamalara neden olmaktadır. Oysa ki yukarıda anlatılan tarihsel olaylarda gördük ki Sünni burjuvazi ve küçük burjuvazi, esnaf vb.leri pekala BAAS’ı des- tekleyebiliyor veya en azından Müslüman Kardeşlerle birlikte hareket etmeyebi- liyor. Ayrıca BAAS sadece Ale- vi kökenli olan komprador burjuva ve toprak ağası sınıfının temsilcisi de değildir. İçlerinde Sünnilerin de olduğu, dini durumuna göre değil, politik geleceğine göre saf olan bir kliğin temsilcisidir. Bunlar başta sadece Sovyet sosyal emperyalizmine sırtını dayamaktan yanayken özellikle de BAAS içindeki sosyalist kanadın tasfiyesinden sonra Esad’ın yönetime bir bütün haki- miyetiyle Arap milliyetçiliğini önceleyen bir “denge” politikasını esas aldılar. Yani hem ABD öncülüğündeki, hem SSCB öncülüğündeki emperyalist cenah arasın- daki dengeyi gözeterek her ikisiyle de ilişki kur- maya çabaladılar. ABD’nin tam itaat beklentisi nedeniyle bu denge durumu BAAS kadrolarının istediği gibi ger- çekleşmeyip daha çok Sovyet sosy- al emperyalizmine yakınlaşmak durumunda kalsalar da bu onların denge siyasetini pratikleştirme çabalarını değiştirmez. Müslüman Kardeşler ise egemen sınıfın ezilen kliğinin temsilcisi olarak esasta ABD öncülüğündeki

kampa tam itaati benimseyen bir siyasi oluşum olarak karşımıza çı- kıyor. Uluslararası ilişkileri, aldığı para ve silah yardımları, ABD kampının Arap coğrafyasındaki temsilcileri olan Irak, Lübnan ve Suudilerce yer yer açıktan des- teklenmesi... Tüm bunlar bu hareketin yer aldığı kampın somut emareleri niteli- gindedir.

Egemen sınıfın ezilen kliği, kitleleri kazanmak için elbette ki yer yer devrimci bile denilebilecek söylem ve talepler geliştirip, programlar hazırlayabilir, hatta ik- tidarı alıncaya kadar kitlelerin gücünü kullanabilmek için bunu yapmak zorunda- dır. Fakat unutmamak gerekir ki burada söz konusu “ezi- len sınıf” komprador burjuvazi ve toprak ağası sınıfının şu an için iktidarda olmayan kesimidir. Bu ke- simin, iktidarı alır almaz şiddetle ezeceği kesim, kendisini iktidara taşıyan ve bir dizi hak talebinde bulunan halk yığımları olacaktır. Hangi dini inançtan olduklarına da bakılmayacaktır.

Bizler, sadece işçi sınıfının, halkların demokratik taleplerini sonuna ka- dar ve gerçek sahiplenicileri olacağını diğer küçük burjuva ve milli burjuvalar ile iktidar olma çabasındaki egemen sınıf temsilcilerinin halkların sorunlarıyla ilgilenmele- rinin arka planını biliriz. Ve onların gerçek yüzü- nü ve sınıfsal niteliğini bilerek, her inançtan ve milliyetten halklara bunun teşhirini yapıp onları işçi sınıfının kızıl bay- rağının altında toplanmaya davet ederiz.

Müslüman Kardeşler gerçekleştirdikleri Hama İsyanının kanla bastırılmasın- dan sonra etkisini yitirince Suriye’de özellikle de liderlik düzeyinde barınamadı- lar. Liderleri ve önemli kadroları yurtdışına çıktı. İslami kurallara dayanan bir rejimi savunmaya devam etmelerine rağmen mücadelelerini “barışçı” temelde yü- rütmeye ve sistemden reformlar yapmasını talep etmeye başladılar. 2000’li yıllar- dan sonra “Suriye Müs- lüman Kardeşleri” olarak özellikle Suriye dışındaki “rejime karşı muha- lefet” içinde yer aldılar. Açıklanan Wikileaks Belgelerinde Müslüman Kardeşlerin de dahil olduğu bu muhalefet gruplarına 2005 yılından itibaren ABD tarafından para aktarıldığı yer almaktadır.

Suriye’de Müslüman Kardeşler kadar önemli bir diğer politik aktör de Kürt- lerdir. Kürtler 1957 yılında Osman Sabri’nin öncülüğünde “Partiya Demokrat Kür- distan-Suriye”yi (PDDK-S) kurdular. Partinin kurulması Kürtler üzerindeki baskıyı artırdı. Kürt subaylar ordudan atıldı. Kürt si- yasetçiler tutuklandı. Kürtçe konuşmak ve Kürt müziği yapmak-dinlemek yasaklandı. Kürtlerin etkin ve yoğun olarak yer aldığı bir diğer parti de Suriye Komünist Partisi’ydi. Bu parti de aynı baskılara maruz kaldı.

1962 yılında yapılan nüfus sayımında bir gecede 100/150 bin Kürt vatandaşlıktan atıldı. Topraklarına el konuldu ve topraklar Araplara dağıtıldı. Vatandaşlık- tan atılanlara kimlik dahi verilmediğinden hiçbir

resmi dairede işlerini göremedi- ler, hastane, okul vb. dahi yasaklandı. Kürtçe yer isimleri değiştirildi. Cizîrê'deki Kürtlere ait topraklara el konularak "Toprak Reformu" adı altında bölgeye Arap- lar yerleştirilerek, onlara dağıtıldı. Bu durum toprağına el konulanlarla, toprak ve- rilenler arasında bir husumete de neden oldu. Devletin "Arap Kemerî" denilen bu uygulama ile amaçladıklarına yukarıda değindiğimizden tekrar girmiy- oruz. Esad, Edip Çiçekli döneminde başlatılan Arap Kemerî uygulamasını 1976 yılına kadar devam ettirdi. Kürt coğrafyası parçalandı, halklar arasına "kan davaları" sokuldu. Bölgeye yerleştirilen Arap ve Türkmenler eliyle asimilasyon politikaları yaşama geçirilmeye çalışıldı.

Esad, tamamen hakimiyetini sağladığında çıkarılan Anayasa'da Suriye'de ya- şayanların tamamı "Suriyeli Arap" olarak tanımlandı. 1976'da Arap Kemerî uy- gulamasına son verilse de asimilasyon ve Kürtler üzerindeki baskı politikaları olduğu gibi devam ettirildi. Bunun bir sonucu olarak 1962'de vatandaşlıktan çı- karılan 100-150 bin Kürt nüfusu bugün 300 bini aşmış durumda.

Suriye Kürdistanı Lozan'da dört parçaya bölünen Kürdistan'ın en küçük par- çasıdır. Her parçadaki gibi asimilasyon ve imha politikalarına maruz kalsa da diğer parçalardan farklı olarak Suriye Kürdistanı diğer ülkelerde- ki başarısız isyanlardan veya Ulusal Kürt Hareketinin gelişiminden sonra daha çok bir cephe gerisi işlevi görmüştür. Esad, elbette ki bu durumu diğer ülkelere karşı bir koz, denge unsuru olarak gördüğü için bu duruma müsaa- de etmiştir. Zaten Suriye'ye gelenlere burada rejime karşı bir örgütlenme içinde olmamak şartıyla izin verilmekteydi.

Diğer bölgelerdeki isyanların bastırılmasıyla Suriye Kürdistanı'na gelen Kürt- ler kendi deneyimlerini, birikimlerini, Kürt ve Kürdistan bilinçleri ve özlemlerini birlikte getirmekteydiler. PKK'nin Türkiye'de ortaya çıkışı ve mücadelesiyle bir- likte gelişen süreçte Suriye Kürdistanı'ndan birçok Kürt devrimci bu mücadeleye katıldı.

Kürtlerin, Suriye Kürdistanı'ndaki başlıca sorunlarından en önemlile- rinden biri vatandaşlıktan atılan, kimlik verilmeyen ve yıllar içinde 300 bini aşan Kürt nüfusun durumuydu. 2004 Mart'ında oğul Beşar Esad'ın babasından devraldığı baskılarına karşı halkın büyük bir öfke patlaması oldu. Qamişlo'da bir futbol maçı sırasında Kürt-Arap futbol takımlarının taraftarları arasında çıkan kavgadan sonra yapılan müdahaleye Kürt halkının tepkisi isyan oldu. Tüm Rojava'ya ya- yılan isyanda halk devlet kurumlarına saldırdı. Devlet 150 insanı katlederek, yüz- lercesini yaralayarak isyanı bastırdı. Bu olay bölgedeki örgütlenmeyi ve ulusal hareketi güç- lendirdi.

Kürtler, Müslüman Kardeşler ve onların karşısında rejimin temsilcisi ola-

rak BAAS Suriye'nin iç dinamiği olan bu üç güç kadar Suriye üzerinde genel olarak bölge üzerinde etkisi olan bir güç odağı da Suriye dışındaki “dış mihrak” yani emperyalist güçlerdir. Suriye egemen sınıflarının bir kısmı Sovyet sosyal emperyalizminin, bir kısmı ABD öncülüğündeki cenahın tek başına himayesine girmeyi isteseler de, hatta bu durum zaman zaman BAAS içindeki kimi gruplarca da benimsense ve bu amaçla BAAS içinde darbe girişimleri yaşansa da BAAS aslında bir denge siyaseti izlemeyi ve maksimum çıkar sağlamayı amaçlamıştır. 1979'da İran'da Şah'ın yıkılması ABD'nin bölgedeki güçlü bir jandarmasını da kaybetmesine yol açmıştı. Esad rejimi nasıl ki o dönem dengelerin Sovyetlerin lehine geliştiğini okuyarak İran'la müttefik ilişkiler geliştirmekte tereddüt etmediyse 10 yıl sonra 1989'da Sovyetlerin çöküşüyle bu sefer safını ABD'den yana belirleyip, 1991'de ABD'nin Kuveyt'i işgali eden Saddam'a karşı kurduğu koalisyona katılmakta da gecikmedi. BAAS'ın bu pragmatist, dengeleri kullanarak maksimum çıkar elde etme siyasetine rağmen, İsrail'in kuruluşu, ABD'nin İsrail politikası, kendi halkının anti-Siyonist ve anti-emperyalist duruşu yanı sıra ABD'nin katı itaat beklentileri, Suriye'yi daha çok Sovyet-Rusya ile yan yana yürümeye itmiştir. 1979'dan sonra İran'la olan ilişkiler de, İran'ın Sovyetlerle olan güçlü ilişkilenişi nedeniyle bu yan yana olmada zaman zaman etkili olmuştur.

SONUÇ

2000 yılında Hafız Esad öldü. “Kral öldü yaşasın yeni kral” diyerek egemenler oğul Beşar Esad'ı onun yerine getirdiler. BAAS 1963'ten bu yana uyguladığı sıkı yönetimle kitleler üzerinde, din, mezhep, millet ayrımı olmaksızın tüm halklar, emekçiler üzerinde baskı ve sömürüsüne devam etti. ABD'nin “sosyalist anavatanı kuşatma” politikası, İsrail'i bölgeyi yönetme, kendine muhtaç bırakıp kimi ülkeleri dize getirme politikaları bölgenin sermayedarları, egemenlerince onaylansa bile, halkların direnişiyle ya boşa çıktı ya da revize edilip değişti.

Örneğin Ortadoğu'nun NATO'su olarak düşünülen Bağdat Paktı daha ilk adımıyla bölge halklarının anti-emperyalist protestoları ile çöktü. Pakttaki tek Arap ülke Irak oldu. Sovyetleri kuşatma planı, İranlı komünistlerin büyük bedeller ödeyerek Şah'ın devrilmesinde etkin bir rol oynamaları ve Şahın devrilmesiyle boşa çıktı. İran devriminden önce, sadece ABD'nin İran'daki “askeri danışman” adı altında 30.000'e yakın askerinin olduğunu, İran şahının devasa askeri yatırım ve askeri gücü ile bölgenin en büyük ordularından birine sahip olduğunu hatırlarsak ABD'nin nasıl bir müttefik kaybettiğini ve neden hala hazmedemediğini anlamış oluruz. Kaybetmekten de öte İran artık kopmamacasına bir Sovyet müttefiki olmuştu. Mısırlı, Suriyeli komünistler ve bu ülke halklarının

anti-emperyalist bi- linçleri sayesinde Sovyet sosyal emperyalistleri Mısır ve Suriye'nin ABD'nin uy- dusu olup onun kuşatma siyasetinin bir halkası olmaya cesaret edemeyişleri nedeniyle, kuşatmadan kurtuluyordu. Diğer yandan Sovyet sosyal emperyalistleri bu ülkelerdeki komünist kırımlarını, yani kendisini kuşatmadan kurtaran komü- nistlerin katledilmesini izliyor, engellemek için hiçbir şey yapmıyordu.

Değişe değiştirile emperyalistlerin Ortadoğu politikaları her seferinde halkın pratigine tekrar tekrar gelerek, Ortadoğu ve Suriye halkları İkiz Kulelerin vurul- duğu 11 Eylül 2001'e geldi. ABD'nin saldırı sonrası ilk hamlesi Afganistan, ikinci hamlesi Saddam'ın Irak'ı oldu. Büyük bir saldırganlıkla ABD Başkanı Bush “ya bizdensiniz ya da karşımızdasınız” diyerek dünyaya meydan okuyordu. ABD'nin Suriye'ye de saldıracığı daha 2001'de dillendirilmeye başlanmıştı.

ABD, Irak'a 2003'te saldırarak 1 ayda işgal etti. Ardından yıllar geçtikçe nasıl çıkacağını, çekileceğini bilemedi ve Irak'tan Suriye'ye sıra gelemedi. Irak halkı- nın anti-işgalci tavrı, sürekli kaybeden, kendi binalarını dahi koruyamayan işgal- cileri Arap coğrafyasında yeni sömürgeler yaratmaktan alıkoydu. Bir kez daha politika halkın büyük bedeller ödemesiy- le değişiyordu. Bu sefer emperyalistler zor ve diplomasiyi devreye koyup adına da BOP diyorlardı.

Emperyalist cenah durup dururken veya kitleleri manipüle ettikleri argü- man- larla, “kimyasal silah” vb. nedeniyle yeniden sömürgeler-işgaller oluşturma yo- luna girmediğini bildiğimize göre, dönemin ekonomik arka planına bakmak gerekir. Başka bir yazının konusu olması sebebiyle, çok kaba haliyle durumu özet- lersek Sovyet sosyal emperyalizminin çökme- siyle ABD öncülüğünde AB'li em- peryalistler daha önce Sovyetlerin nü- fuz alanlarına yönelik hamlelerde bulunmaya başladılar. Ortadoğu petrol, doğalgaz ve jeo-stratejik önemi nedeniyle tarihteki gibi yine kapışmanın sert geçeceği alanların başında geliyordu.

Diğer yandan Hong Kong'un 1997'de Çin'e bağlanması, zaten gelişmekte olan Çin'in ekonomisinin yeni bir güç kazanmasını sağladı.

Dünya üzerinde yaşayan insanların yaklaşık olarak her beş kişiden biri Çin'de yaşıyor, yani bu beşte 1'lik insan nüfusu Çin ekonomisinin hayati bir parçası. Mil- yarı aşan bir işçi sınıfı. Gelişiminin dinamiği olan yoğun artı-değer sömürüsü Çin kapitalizminin diğer kapitalistler karşısındaki en büyük avantajı oldu. Üretilen her metanın taklidini, yoğun artı-değer sö- mürüsüne sahip olmanın avantajıyla çok daha ucuz piyasaya sürebilme olanağı Çin ekonomisinin dünya ekonomisinde bir yere sahip olmasını sağladı. “Çin malı” metalar, ucuz-taklit-kalitesizlikle özdeşleşmiş ama geniş bir ilişkiler ağını da Çin'e sağlamıştı. Bu ilişkiler üzerinden daha

kali- teli, piyasadaki benzerleriyle rekabet halindeki metalar da Çin kapitalizminin ikinci hamlesi olarak pazara yansıdı. Çin'in bu "yükselme" döneminde "ABD'nin 'ta- sarruf' açığının Çin tarafından karşılanmasına, Çin'in ihracatının ABD tarafın- dan emilmesine dayalı karşılıklı bağımlılık oluşmuştu." (Yıldızoğlu: 2015) Ekonomik olarak nüfuz sahasını genişleten Çin'e karşı ABD, girdiği Ortadoğu ba- taklığından çıkış yolları arıyordu. Çin, nihayetinde genişlemenin gelip dayanacağı noktanın askeri güçle de des- teklenmek zorunda olacağını bilecek köklü bir devlet geleneğine sahiptir. "Soğuk Savaş"ın sona ermesiyle ABD öncülüğündeki emperyalistler etki sahasını tüm dünya olarak belirlemiş ve "ideolojiler öldü" güç sarhoşluğu ile pervasızca saldı- rırken Çin yanına Rusya, İran, Kırgızistan ve Özbekistan'ı alarak "Şangay 5'lisi"ni kurdu. Kuşkusuz bu sadece bir ekonomik işbirliği değil, bir karşı cenah gruplaş- masının ifadesiydi. Soğuk savaşın ikinci gücü olarak Sovyetlerin kuşatılacak düşman olmaktan çıkması, Çin'in yeni ekonomik güç olarak ABD'nin nüfuz alanlarına dalışı ABD cephesi için "kuşatılacak güç" değişimini zorunlu kılıyor, Rusya'nın yerini Çin alıyordu. Bu, Ortadoğu'da askeri olarak, ABD'nin artık es- kisi kadar büyük bir güçle olmasını gerekli kılmayacak bir değişimdi. Bunun sonucu olarak ABD böl- gedeki gücünün yaklaşık % 60'ını Orta Asya'ya kaydırmış durumda. Çin'i çevre- lemenin bir başka hamlesi ola- rak, ABD, Japonya'da ordunun pasif durumda olmasına yönelik yasanın değiştirilerek, Japon emperyalizminin militarist bir güç olarak yeniden ama bu defa kendisiyle aynı siperde savaş arenasına dönmesini desteklemekte. Çin'i kuşatmanın bir diğer hamlesi ise 11 ülke ile Trans Pasifik Ti- caret Ortaklığı'nı imzalayarak, Çin'i ekonomik olarak yıpratmaya yönelikti. Bu sadece Çin'e karşı değil, Şangay 5'lisine karşı da bir hamleydi. ABD, Jap- onya, Avustralya, Bruney, Kanada, Şili, Malezya, Meksika, Yeni Zelanda, Peru, Singa- pur ve Vietnam'ı kapsayan serbest ticaret anlaşmasıyla, dü- nya ticaretinin yaklaşık % 40'lık bir kısmını etkileyen bu anlaşma ile Çin'i ciddi bir ekonomik kısıkaca al- mayı hedefliyordu. ABD, elbette ki tüm bu hamleleri yapıyorken, Ortadoğu'daki gerileme veya çekilmesini kendisi için en uygun olan şekilde yapmayı da amaçla- maktadır. Rusya-Çin cephesinin konumuz açısından sınırlı kalarak, mevcut duru- muna gelirse: "Çin'in ekonomik büyümesini, gücünü sürdürebilmesi için gittikçe artan miktarda petrol, gaz tüketimi gerekiyor. Uluslararası Enerji Ajansı'nın verileri bu tüketimin içinde ithalatın, ithalatın içinde Ortadoğu'nun payının hızla arttığını gösteriyor... Çin'in Ortadoğu ile genel anlamda ticareti de 2005'ten 2009'a yüzde 87, 2009'dan 2012'ye yüzde yüz olmak üzere de katlanarak artıyor. Çin'in İran ve Suudi Arabistan başta olmak üzere bölgede yatırımları da hızla artıyor. Önde gelen Çin bankaları

bölgede şube açıyorlar, Çin'den gelen personel, örneğin Birleşik Arap Emirliği'nde 200 bin girişimci etkinlik gösteriyor. Çin, Süveyş Kanalı'nda Mısır'la birlikte bir özel Ekonomik Bölge inşa ediyor, İran ve Irak'ta en büyük yabancı yatırımcı konumuna yükseliyor.” (Yıldızoğlu: 2005)

Ortadoğu'da Arap İsyanları başlarken emperyalist kamplaşma bu minval üzereydi. Ortadoğu halkı ise yerel diktatörlük rejimlerinin elinde kan ağlıyordu. Buna bir de 2008'deki tüm dünyada etkisini gösteren ekonomik krizin yıkıcı sonuçlarını da eklemek gerek. 2. Emperyalist Paylaşım Savaşından sonraki dönemden farklı olarak, Ortadoğu halkları, kendisine yön verip kendi çıkarları temelinde örgütleyip devrime taşıyacak bir komünist parti veya örgütten de bu bilinçten de yoksunken kendiliğinden gelişen halk hareketleri bir bir patlak verdi. Politik önderlikten yoksun olan halk hareketleri emperyalistleri korkutsa da, bu hareketlerin devrimci bir önderlikten yoksun oluşunu on yıllardır devam eden yerel gericiliğe, diktatörleşen devlet başkanlarına yönelmesi ABD kampına, Ortadoğu'da çekilerek bölgeyi yeniden dizaynının bir bahanesi-aracı haline getirmek için oldukça uygun bir zemin hazırladı. Sıra Suriye'ye geldiğinde, bu halk hareketlerinin önderlikten yoksun oluşlarının yarattığı politik sıkıntıların emareleri de kendini göstermeye başlamıştı.

Ortadoğu, bir halklar, inançlar mozaığıdır. Bu coğrafyadaki din, mezhep, millet fay hatları, tarih boyunca egemenlerin elinde kitleleri yönlendirmenin bir aracı olagelmıştır. Her farklılık gerek yerel gericiler, gerekse emperyalist gericilik tarafından kendi çıkarını bir uygulama aracı olarak kullanılmak istenmiştir. Bu yanı sıra Ortadoğu bir çelişkiler yumağıdır, çünkü bölge üzerindeki çıkar savaşımında bu ülkelerin ilişkilerinin kendisi bir çelişkiler yumağıdır.

Suriye toplumu da bu durumdadır. Müslüman, Hıristiyan, Ermeni, Kürt, Türkmen, Arap, Dürzî, Nusayri, Alevi, Sünni... her biri bir fay hattıdır. Bu fay hatları üzerinde Hafız Esad dönemi boyunca bir aktör olmayı başaran birçok irili ufaklı siyasal oluşum söz konusudur. 2000'de Hafız Esad ölünce, kitleler onun koltuğuna oturan Beşar Esad'ın “demokratik reform” vaatleriyle bir beklentiye girdiler. ABD'nin Afganistan'a girişi, değişen bölge konjonktürü nedeniyle Esad niyeti olsa bile koltuğunu koruma sevdasıyla adım atmadı. 2002'den başlayarak Beşar Esad ülkenin liberal ekonomiye entegrasyonunu benimsedi. Bir yanda kamu kaynaklarını kullanarak aşırı bir zenginlik içinde olan kimi bürokratlar, yöneticilerden oluşan ve yasaları dahi takmamayı kendisi için hak kabul eden güç zehirlenmesi içindeki yönetici tabaka diğer yanda bunlara büyük bir öfke içinde olan emekçi Suriye halkı. Liberalleşme politikaları kamu kaynaklarının özel sermayeye peşkeş çekilmesi, özelleştirilen yerlerde işçi-memur vb. nin

işinden olması sonucunu doğurduğundan Suriye toplumunda işsizlik ve yoksulluk, buna bağlı olarak gelişen hoşnutsuzluk daha da arttı. 2006'da IMF'nin kredileri karşılığı da- yattığı kemer sıkma politikası bu durumu daha çekilmez hale getirmişti. Tüm bu sıkışmışlığın üzerine ABD'nin Irak işgalinin Suriye ekonomisini büyük bir yıkıma uğratmasını da eklemek gerekir. 1,5 milyon Iraklı mülteci Suriye'ye sığındı. 20 küsur milyonluk Suriye'de zaten darboğazda olan ekonomik bir yapı, bunun üze- rine dünya genelini etkileyen ekonomik kriz, üzerine de 1,5 milyon mültecinin neden olduğu ekonomik açmaz eklendi. Mülteciler nedeniyle işsizlik arttı, işgücü ucuzladı, kiralar ve gıda fiyatları arttı. Konut ciddi bir sorun halini aldı.

Dikkat edilire, sorunların hiçbiri dini, etnik, mezhepsel ve ulusal azınlık temelinde değildir. Tamamı tüm toplumun ezilen, sömürülen, yoksul emekçi halk- ların ortak ekonomik temelli sorunlarıdır. BAAS artık toplumu mevcut yapı içinde, her türlü baskı ve zoruna rağmen yönetemeyecek hale gelmiştir. Keza toplum da artık mevcut rejimle yönetilmek istememektedir. Dera Ayaklanması bu devrimci durumun sonucu olarak ortaya çıkmışsa da yazık ki isyanı sonuna kadar ilerletip devrimci durumu yönetebilecek komünist bir önderlikten yoksun, kitlelerin ken- diliğinden bir hareketi olarak kalmıştır. Zaten hareketin taleplerinin neredeyse ta- mamı demokratik içe- rikli, reform nitelikli taleplerdir:

Bu taleplere rejimin ilk yanıtı askeri yöntemlerle bastırmak oldu. Direnişin ya- yıldığı kentler kuşatıldı. Halkla-Esad devlet güçleri çatıştı. Halk katle- dildi. Dire- nişin tamamen silahsız –“barışçı” olduğu söylense de bu daha çok silahlı direnişi meşru görmeyen ve Esad'ı “canavarlaştırmak” isteyen- lerin bir iddiası olarak kaldı. Halkın faşist zorbalığa karşı silahlı direnişi elbette ki meşru bir direniştir. Suriye halkı da haklı taleplerinin yerine geti- rilmesini isterken, kendisinin karşısına çıkan devletin resmi güçlerine karşı silahlı bir direniş sergilemiştir. Bunun sonucu ola- rak çıkan çatışmalarda her iki taraftan da yüzlerce insan ölmüş-yaralanmıştır.

Sürecin uzaması ve halkın taleplerinin Esad'ın devrilmesini dillendi- ren bölge devletleri ile emperyalistlerin ABD cenahınca dillendirilmeye başlanması ve TV'lerde başlayan propaganda savaşlarının yarattığı basınçla Esad bugün için kağıt üstünde kalmış olsa da, politik bir hamle olarak kimi talepleri kabul etmiş, bunu da açıklamıştı. Bunlar, 1963'ten beri devam eden sıkıyönetimin resmen kalkması, Suriye'nin DGM'leri niteliğindeki mahkemelerin kaldırılması, 20 Haziran 2011'den önce işlenen “suçlar” için (isyan ve sonrasını kapsamıyor) Genel Af çı- karılmasıyla birçok “siyasi tutsağın” serbest bırakılması (bunların büyük çoğun- luğu daha sonradan DAİŞ'e yöneticilik yapacaklardı), “Vatandaşlık hakkı olmayan” Kürtle- re kimlik ve vatandaşlık hakkı ile 21 Mart'ın Newroz olarak tatil günü

ilan edilmesi gibi Esad için “kabul edilebilir” taleplerdi. Esad bu talepleri kabul ederken bir yandan dışarıya taviz verebileceği mesajı verirken bir yandan da içeride, dışarıdan yapılacak bir provokasyonun ülke içindeki olası kitle desteğini koparmaya, kitleyi kendi arkasında konsolide etmeye çalışıyordu. Fakat BAAS’a duyulan öfke öylesine birikmiş ve büyüktü ki kimse bu kırıntılarla yetinmiyordu.

AB ve ABD emperyalistleri Suriye’deki bu kitle hareketlerini kendileri için bir fırsata dönüştürerek, Libya’daki gibi kısa sürede sonuç alabileceklerini sandılar. Zaten ABD’nin arkasında konumlanmış olan blok, haklı talepleri kullanarak örgütlenmelere gitmiş yeni oluşumlar yaratacak diplomatik hamlelerle Esad’ı Rusya’dan koparmaya çalışıyordu, umudu kesince de düğmeye bastılar. Suriye’de Esad’ı devirip, İran’ın kapısını açma planını devreye soktular. Bu amaçla Türkiye, Katar, Suudi Arabistan, Lübnan gibi bölgenin gerici devletleriyle birlikte, bu devletlerin aracılığıyla Suriye’de belli tabanı bulunan ve eskiden beri emperyalizmle işbirliğinde olan kimi örgütlenmelerle ilişkiye geçtiler. Hatta İstanbul’da, Antakya’da muhalif grupların birlikteliğini sağlamak amaçlı toplantılar düzenlediler. Bölgede kitle tabanı bile olmayan, kimi örgüt bile denemeyecek yapay oluşumları bir araya getirip “Ezilen Suriye Muhalefeti” yapıverdiler. Esad’ın Alevi-Nusayri olması üzerinden, BAAS’ı sadece Alevilerin partisi haline getirecek, bir azınlığın Sünni milyonları nasıl ezdiğini, Alevilerin (yöneticilerin değil, bir bütün olarak bir topluluğun) nasıl zenginleşirken Sünni kitlelerin uğradığı zulmü işleyip durdular. Suriye toplumundaki dini, etnik, ulusal fay hatlarına oynayıp, bölgede askeri bir güç olarak toplama birliklerden oluşan bir Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) çıkardılar.

Kısa sürede sonuç alınacağı sanılırken, bel bağladıkları güçler sahada yeterli etkiyi yapamadı. Bunun üzerine Irak’ta oynanan “kimyasal silah” oyunu devreye sokulmak istendi. Fakat Esad “soğuk savaş” döneminden beri zaman zaman yüzünü diğer emperyalist cenaha dönmüş olsa da esasta Sovyetler-Rusya ile ilişki-deydi. Yani “sahipsiz” değildi. NATO’nun Libya’da kendisini atlatmasını not eden Rusya, Suriye’de aynı hataya düşmemek için Çin’le birlikte veto kartını kullanarak BM’de müdahalenin önünü almıştı. İkinci olarak da “kimyasal silah” kartının kullanımını kendisi için akıllıca bir zamanlama ile boşa düşürdü. Esad’ın elindeki kimyasal silahlar Rusya aracılığıyla teslim edilmiş oldu. Bu, Esad’ın uzlaşmaya hazır olduğunun da mesajıydı.

AB-ABD cenahı için direkt müdahalenin olanağı da ortadan kalkınca devreye üretilmiş tetikçiler ile geçmişten bu yana Suriye muhalefetine bir parçası olan, ama emperyalistlerle de işbirliğinde bulunan muhalifler sokuldu. “Vekalet savaşı” da bu şekilde başlamış oldu. ABD’nin başka ge-

rekçeler üreterek doğrudan müda- hale yoluna gitmemiş olmasının birden fazla nedeni olduğunu söyleyelim. Rusya gibi, Esad'a doğrudan destek veren bir gücün olması, çekilmekte olduğu bir böl- gede böylesi bir müdahalenin ön görülemez sonuçları (yeniden güç aktarma ge- rekliliği vb.) Irak tecrübesi...

“Vekalet savaşları” başladığından bugüne, Suriye’de satranç oyunları Suriye halkının kanı, milyonlarcasının mültecileşmesi, köleleştirilen, pazar pazar satılan kadın bedenleri, ortaçağ barbarlığı altında ezilen insanlık onuru pahasına oynanı- yor. Burada kronolojik olarak kimin hangi tarihte hangi hamleyi yaptığını anlat- manın çok da önemi yok. Kimi zaman bir taraf, kimi zaman diğer taraf hamle üstünlüğünü ele geçirse de ortada emperyalistler açısından bir galip çıkabilmiş değil. Şu an için tek galibin halklar cephesinden, büyük bedeller ödeyerek Roja- va’yı ayakta tutan Kürt halkı ve Arabı, Ermenisi, Domları, Türmenleri ile Roja- va’da yaşayan her mez- hep ve inançtan halkların olduğu söylenebilir.

Suriye sorunu şöyle formüle edilebilir; güçsüz ekonomik yapıya sahip yarı-sö- mürge bir devlet, maksimum çıkar elde etmek için emperyalistler arası çelişkiler- den faydalanmaya çalışıyor. Halkına baskı uyguluyor, burjuva demokrasisinin küçük kırıntıları bile yok. Halkın bu duruma isyanı potansiyel olarak hep var. ABD de BOP kapsamında Suriye’yi Rusya’nın hakimiyet alanını daraltıp İran’a saldı- rının ön cephesi olarak ele alıyor. Suriye’de halkın haklı talepleri kullanılarak iş- birlikçi örgütler yaratılırken diplomasi ayağı da Türkiye aracılığıyla kullanılarak Suriye yönetimi hi- zaya getirilmeye çalışılıyor. Bunun sonuç vermeyeceği anlaşı- lınca iç karışıklıklar çıkarmak için düğmeye basılıyor. Bu karışıklıkların bir aş- masında koşul oluşursa, fiili-askeri müdahale de masada tutuluyor. Fakat güçler dengesi buna izin vermiyor. Bölgede ABD’nin işbirlikçi ülkelerine daha fazla rol verip onların aracılığıyla düşürülmeye çalışılıyor. Bu da ol- muyor. Bununla koor- dineli bir şekilde farklı amaçları da barındıran faşist silahlı örgütler devreye soku- luyor. Bu aşamada bölge işbirlikçi gerici ül- keleri de yer yer kendi çıkarlarını öne alacak hamleler yapıyor. Bütün bun- lar karşısında Esad önderliğindeki hakim sınıf Rusya, Çin, İran, Lübnan- Hizbullah destekli hamleler yapıyor. Bu iki güç çarpı- şırken kendi silahlı gücünü oluşturan Kürtler bağımsız tavır geliştiriyor.

Gelinen aşamada Rusya fiili-askeri işgal ile soruna müdahil olup hamle üs- tünlüğünü alıyor. ABD daha pasif politika izlemeye başlaması dolayısıyla Rus- ya’nın hamlesi daha önce çıkmış görünüyor. Ama hala bu iki gücün değişik argümanlarla Suriye’de yürüttükleri savaş devam ediyor. Halkın binlercesi kafi- ler halinde Suriye’yi terk ediyor. Halkın örgütlü bağımsız bir gücü, Rojava hari- cinde, ortaya çıkmadığı için savaş, emperyalistlerin

farklı araçları ile devam ediyor. Suriye sorununun özü budur. Yani değişim görünümde emperyalist güçlerin çıkar savaş alanı ve yakın politik tarihini incelediğimizde mezhep farklılıklarının, dinsel farklılıkların önemli yer tuttuğunu hatta güncel politikaların bazen bunlar üzerinden yapıldığını görürüz.

Gelinen noktada, altı çizilmesi gereken ve sınıf mücadelesinde devrimci ko-münist pratiğe yön verecek politikayı tayin etmek için bazı noktalarda doğru sorular sorup, doğru cevaplar vermek gerekiyor. Bunlardan biri Rojava'nın "ne olduğu"dur.

Rojava "ne"dir? Suriye Kürtlerinin maruz kaldıklarını yazımızın buraya kadarki bölümünde parça parça anlattık. Kürt halkı ülkedeki diğer halklardan ve toplumsal tabakalardan farklı olarak, ülkenin komprador burjuvazi ve toprak ağası sınıfından, yani egemen sınıftan sonra, en örgütlü halk durumundadır. Belirli bir politik deneyimi olan, siyasal hedefleri bulunan ve savaşla açığa çıktı ki, Kürt halkının gönlünde etkin bir yere sahip olan bir örgüte sahipler. Kuşkusuz bunda T. Kürdistanı'nda TC faşizmine karşı verilen mücadele deneyiminin önemli bir katkısı olduğunu da belirtmek gerekiyor. Kürt ulusal hareketinin bölgedeki varlığı ve Kürt halkını koruma refleksi, attığı politik adımlar, savaşın yarattığı imkanlarla da birleşince, birbirini gözeterek çatışan iki gücün yeni bir cephe olarak Kürtleri karşısına almak istemeyip onları kendi yanına çekme çabasına girmelerinin bir sonucu olarak Rojava ortaya çıkmıştır. Rojava, halkının emperyalist paylaşım savaşına "hayır" deme özgürlüğüdür. Savaşın parçası olmadan, kendisine, geleceğe sahip çıkma pratiğidir.

Halkın öz yönetimi, her emperyalist için, her gerici için, irili ufaklı her sermaye grubu için kabul edilemezdir. Nitekim Rojava'da da tmediler. Ancak Kobanê'de DAİŞ faşist gericiliğine boğdurulmak istenirken DAİŞ'in iplerini salan ve onu besleyen sadece TC değildi. "Kobanê düştü düşecek diyen ben değildim, 2 gün önce Obama bunu bana telefonda söylemişti" diyen Erdoğan daha sonra Kobanê'ye havadan silah yardımı yapıldığını söyleyerek sitemini dile getirirken bir şeyi görmemek için çabalıyordu. Ama bu sadece Erdoğan'ın yaptığı bir şey değildi. O nedenle altını çizerek hatırlatalım. ABD'ye o adımı attıran başta Kürt halkı olmak üzere dünyada oluşan demokratik kamuoyunun basıncı ve Kobanê savaşçılarının destansı direnişidir. Rojava'yı boğamayanların, kendi çıkarları için onunla birlikte yürümek istemeleri onların kendi tercihidir. Suriye üzerindeki paylaşım savaşının tarafı olmadan, şu ya da bu cenahta yer almadan, Rojava ve Suriye halklarının öz yönetimi için bir yol açmak mümkündür. Ve dahası bu, bugün aradan geçen yıllar içinde kendini ispatlamış geçerli ve uygulanabilir bir politikadır. Büyük bedel ödenerek varlığı dosta düşmana

kabul ettirilmiş bir politikadır.

Rojava yeni doğmuşken, kimileri “nasılsa yaşamaz” diyerek burun kıvrırken, kimileri açık-örtülü Kemalistler haline gelmiş olmalarının bir sonucu olarak Kürtlerin her yaptığına bir kulp uydururken, yetmezmiş gibi küçük burjuva-millî burjuva diyerek Esad destekçiliğine soyunurlarken devrimci komünistler safını Kürt halkının yanında belirlediler. Marks ve Engels Komün’ü desteklemeye koşarlar-ken, ona bir ömür biçtikleri ve uzun ömürlü olduğunu sandıkları için desteklemeler. Doğru, devrimci tavır bu olduğu için Rojava’dayız. Herkesi destekleyip bir tek Kürtleri göremeyen politikaya artık söyleyecek söz bulmak zordur.

Burada Partizan’ın tavrı tüm Ortadoğu’dan ve konumuz özgülünde Suriye’den tüm emperyalistler ve onların işbirlikçilerinin defedilmesi, kovulması şeklindedir. Suriye’de ne olacağına yalnızca Suriye halkı karar verebilir. Ne ABD-AB ne de Rusya-Çin emperyalistlerinin çıkarı Suriye halkının çıkarı ile aynıdır. Dün ABD emperyalizmine karşı bin takla atarak, Esad’ı destekleyenlerin, bugün Rusya’nın işgal biçiminde Suriye’ye girmesini sessizce karşılmasına hayretle bakıyoruz. Anti-emperyalistliklerinin altının ne kadar boş olduğunu görüyoruz. Bugün Suriye’de sorun emperyalistlerin o toprakları işgal ve paylaşımıdır.

Rusya’nın hem kara hem de hava gücü ile Esad’la işbirliği halinde Suriye’ye girmesi, ABD’nin ve bölge işbirlikçilerinin desteklediği faşist DAİŞ, El-Nusra vb. örgütlere karşı etkili operasyon yapması genel olarak olumlu karşılanırken oradaki halkın iradesinin hiçe sayıldığı unutulmamalıdır. Orada ABD politikası geri adım attığı için onun uzantıları vuruluyor. Bunun yanında Rusya’nın da bir baktığına girmiş olduğu bir kenara not edilmez. Yani şu anki duruma bakarak halklar için iyi bir gelişme olduğunu düşünmek yanılsamadır.

Suriye’ye ABD’nin ve bölge işbirlikçilerinin örgütleyip donattıkları faşist örgütler sokularak katliamlar yapıldı. Örgütlü halk güçlerinin olduğu yerlerde bu güçler ciddi tokatlar yedi. Gelinen aşamada ABD’nin ve özellikle işbirlikçisi Türkiye, Katar ve S. Arabistan’ın katliamcı halk düşmanı karakteri tüm açıklığı ile ortaya çıktı. Bunu DAİŞ barbarlığı söylemini piyasaya sürerek kapatmaya çalışıyorlar. Sanki aynı barbarlığı Hiroşima’da Nagazaki’de ABD bütün dünyayı hiçe sayarak yapmamış gibi.

Suriye sorunu kapsamında TC’ye özel olarak değinmez yerinde olur. Suriye sorununa salt AKP politikası olarak bakmak yüzeysellik olur. ABD’nin Irak işgalinde alınan tavrından “ders” çıkararak Suriye sorununda tetikçiliğe soyunulmuştur. Rojava’da ABD’nin, içeride TÜSİAD da dahil tüm sermayenin ve Irak’ta Barzani’nin desteği ile Kürtlerin oluşumu daha doğmadan boğulmak istendi; olmadı DAİŞ, El-Nusra devreye sokul-

du. TC'nin Suriye politikasına yön veren temel parametre Kürtlerdir. Bunu hayata geçirirken AKP'nin motivasyon olarak dini argümanları kullanması, çok utanmaz ve yüzüstü davranması bu gerçeğin üzerine kapatmak içindir. AKP'nin dini görünümü Kürtlere düşmanlığı örtmede kullandığı, bunun için uygun bir arka plana sahip olduğu ortadadır. Fakat bunun içerideki fay hatlarını tetiklediği de bir o kadar doğrudur. İçeride tetiklemiş olduğu, fay hatlarının başında Kürtler, Aleviler, demokratlar ve devrimciler gelmektedir. Bunlara baktığımızda, bunların zaten devletle barışık olmayan ve devletin nerede ise her dönem ezmeye çalıştığı kesimler olduğunu da görürüz. Yani devlet politikası olarak Suriye'de tetikçilik yapılıyorsa içeride de buna uygun saldırı ve ezme politikası devreye sokulmuştur. AKP'nin hala ayakta tutulmasının kişisel hırslarına rağmen hala Erdoğan'la devam edilmesinin nedenleri burada aranmalı. Sonuçta halkların direnişi ile geçersiz kılınan devlet politikası karşısında geçmişte çokça yapıldığı gibi tüm suç bir kişiye, bir kadro ve ekibine yıkılıp devlet temize çıkarılacaktır. Dikkat edilirse AKP'nin Kürtlere, Alevilere, demokrat ve devrimcilere açmış olduğu savaşa TÜSİAD dahil tüm burjuva kesimleri "DAİŞ, terör, dış mihrak, provokasyon" vs. söylemi ile açık ya da gizli destek vermektedir. Bazı çevrelerin onları yalnızca "AKP faşizmi", "AKP dinci gericiliği", "Erdoğan-Saray Gladyosu" vb. ile açıklamaları gerçekliği tam olarak yansıtmamakta, hatta devleti görünmez kılması bakımından da tehlikeli olmaktadır.

Ortadoğu'da farklı bölgesel çıkarlarla bazı ülkeler bir araya gelmiştir. Türkiye, Katar ve S. Arabistan ABD emperyalizminin güdümünde bir bloklaşma oluşurken her ülkenin farklı çıkarlarının da çakıştığını görmekteyiz. TC Kürt sorununda Arabistan ile Katar ise İran'la yaşamış oldukları çelişki dolayısıyla üst boyutta motive şekilde Suriye'de iç savaş çıkarmaya dahil oldular. En aktif çalışan üç devletti, para ve silah Katar ve S. Arabistan'dan; örgütlenme ve Suriye'ye taşınma TC eliyle yapılıyordu. ABD de bütün bunları gözlüyordu. Gelinen aşamada bu politika başarı getirmediği gibi sürdürülmesi de zor hale geldi.

Kürtlerin durumu yeni dengelerden dolayı farklılaştı. Bir tarafta hem ABD hem de Rusya PYD ve YPG'yi "terör örgütü" olarak görmüyor, Suriye'de önemli bir güç olarak tanımlıyor, diğer tarafta İran ön plana çıkıyor ama hem İran'ın hem de TC'nin Kürt sorunu mevcut! Ortadoğu'da bu örnekte olduğu gibi çıkarların çatışması ya da aynışması çok "hızlı" olabilmektedir.

İran'ın bölgede ön plana çıkması ile birlikte Kürt sorunu konusunda hem Irak'ta hem de Suriye'de daha etkili olacaktır. Suriye'de ABD ve Rusya'nın Kürt politikası; imha ve inkar değil işbirlikçileştirme yani kendi çıkarı

doğrultusunda ve hegemonyasında ilişki geliştirme şeklindedir. Buna Kürtlerin nasıl yaşayacağı ayrı bir soru olarak durmaktadır.

Burada, İran'ın, kendi Kürt sorununu çözemediği için diğer parçadaki Kürtlerin haklar kazanmasını, özerk yönetimler kurmasını hele devletleşmelerini hiç is- temeyeceği açıktır. Dolayısı ile TC ile bu konuda aynı düzlemde politika yapacağı ve yaklaşacağı ortadadır. Bu konuda ABD ve Rusya ile politikaları çakışma- maktadır. İran ve Türkiye için hayati önemde olan bu konu, ABD ve Rusya için aynı ağırlıkta değildir. Burada bir gerilim noktası oluşacaktır. Fakat emperyalist ülkelerin işbirlikçileri ile ilişkilerini düşündüğümüzde Kürtler ne ABD için Türklere ne de Rusya için İran'dan daha önemlidir. Dolayısıyla birçok vaatte bulunsalar da bu ilişki dolayısıyla bunların pratik karşılığı olmayacaktır ve amiyane tabirle Kürtler yine satışa gelmiş, aldatılmış olacaktır. Emperyalizmle halkların ilişkisinin işbirlikçileşmesinden, bundan da farklı bir sonuç beklenmemelidir. Dolayısıyla emperyalist çelişkilerden yararlanma siyaseti izlenirken bir an bile emperyalizmin niteliği göz önünden uzaklaştırılmamalı, kendi gücüne güven ilkesi de hiç unutulmamalı ve politikalar bunun üzerine oturtulmalıdır. Bundan dolayı Kürt halk güçlerine devrimcilerin, komünistlerin desteği önemlidir. Suriye özgülünde hem ABD hem de Rusya bir bataklık içindedir. Buradan kurtuluş için Kürtleri ma- nivela olarak kullanmak istiyorlar. Suriye'nin diğer yerlerinde ise kan ve gözyaşı akıtmaya devam ediyorlar. Yani diğer koşulları dışta tutarsak bile Kürtler emperyalistleri bu bataktan kurtaramaz. Suriye'nin geleceğine Suriye halkı karar ver- meli. Suriye halkı ne Esad-Müslüman Kardeşler olarak komprador burjuva klikler arasındaki savaşta ne de emperyalist blokların Suriye topraklarında değişik görü- nümle yürütmüş olduğu savaşta bir taraftır. Bu politika örgütsel bir güce dönüş- mediği sürece halklar katledilmeye devam edecektir. Bunun için Suriye'de esas olan devrimci örgütlerin yaratılmasıdır. Rojava bu bakımdan önemlidir.

KAYNAKÇA

- 1- Cleveland, William L. ; 2008 : Modern Ortadoğu Tarihi, Agora Kitaplığı, 1. Baskı. İstanbul
- 2- Oran, Baskın ; 2004 : Türk Dış Politikası 1919-1980 Cilt 1, İletişim Yayınları, 19. Baskı. İstanbul
- 3- Gerger, Haluk ; 2007 : ABD-Ortadoğu-Türkiye, Ceylan Yayınları, 4. Baskı. İstanbul
- 4- Altınoğlu, Garbis ; 2011 : Teori ve Politika, sayı 56-57, İstanbul
- 5- Parlar, Suat ; 1997 : Ortadoğu-Vaat Edilmiş Topraklar, Bibliotek Yayınları, 1. Baskı, İstanbul

SAVAŞIN İÇİNDE ÖRÜLEN YENİ BİR YAŞAM: ROJAVA

8Uzun ince bir hat şeklinde Suriye'nin kuzeyinde yer alan Ro- java, üstündeki yoğun baskı ve asimilasyon politikalarına karşı Kürdistan'ın diğer parçalarındaki direnişlere hep destek verdi. Bununla birlikte Kürt sürgünlerin yüzlerini döndükleri parça oldu. Diğer parçalardaki özgürlük isyanlarının arka bahçesi du- rumundaydı sürekli. 7

Bölünmüş bir ülkenin en küçük parçası... Bazen “Binxet” (Almanya ile Osman- lı'nın çektiği tren hattının altı), bazen “Birayê biçûk” (küçük kardeş) denildi ona. Bu “küçük kardeş” şimdilerde Rojava (Batı) olarak tüm dünyanın gözlerini dön- düğü bir yer oldu. Tarihin kabaran dalgasını yakaladı ve ezilenlerin umutla, ege- menlerin kaygıyla takip ettiği bir yer haline geldi.

Rusya'da 17 Ekim devrimiyle birlikte açıklanan en önemli belgelerden biri herhalde halen Ortadoğu'yu bir kan gölüne çevirme gücünü göstere- bilen Skyes Picot Antlaşmasıdır. Fransa ve İngiltere arasında “hasta adam” Osmanlı'nın “mi- rasi” üzerindeki paylaşım anlaşması olan Skyes Picot ile Ortadoğu masa başında parçalandı, yeni sınırlar çizildi. Ortadoğu halkları bu sınırlara karşı, emperyalist- ler ve yerli işbirlikçilerine karşı defalarca ayaklandı, ama bunlar çoğunlukla kanla bastırıldı.

Skyes Picot ile 22 Arap devleti oluşturuldu. Geniş bir coğrafyada yaşayan ve önemli bir nüfusa sahip olan Kürtler ise İran, Irak, Suriye ve Türkiye arasında dört parçaya bölündü.

Toprakları, Suriye sınırları içerisinde Fransızların yönetimine bırakılan Roja- valılar, Fransızların işgali süresince bağımsızlık için birçok direniş içinde yer aldı. 1946'da Fransızların çekilmesinden sonra, Suriye'de ne- redeyse yılda iki dar- benin yapıldığı, iktidar kavgalarının sertleştiği bir dönem yaşandı. Görece süku- net içinde geçen Şükrü Kuvvetli dönemine dair Kobanê Kantonu Eğitim Bakanı

tarihçi edebiyatçı Hüsen Mihemed Eli şu bilgiyi veriyor:

“Bu dört yılda demokrasi, örgütlenme özgürlüğü ve seçimler oldu... Bu

dönemde sol ve Komünist Partiler çok güçlendi. Neredeyse tüm sokaklar komünistlerin elindeydi. Mesela Kobanê’de bir tek Komünist Parti vardı. Onun kale- siydi. Sonradan Kürt partileri kurulmaya başlandı. Ama Kürt partilerinin hepsi de Komünist Partinin talebeleriydi.” (Demir H, Çoksu E., 2015: 14-D 16,07)

Şükrü Kuvvetli, Sovyet Bloku’na yakınlaşınca Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdunâsır, Mısır ve Suriye’yi “komünizm” tehdidine karşı Birleşik Arap Cum- huriyeti (BAC) adı altında birleştirdi. Fakat bu girişim fazla uzun sürmedi. BA- AS’ın 1963’teki müdahalesiyle BAC dağıldı. BAAS, Arap milliyetçisi idi. Araplaştırma politikasını uygulamaya soktu. Arap- lardan sonra en kalabalık nü- fusa sahip olan Kürtlere yöneldi. Anadille- ri yasaklandı, çeşitli hukuksal düzen- lemelerle topraklarına el konuldu, küçük bir dükkânı dahi işletmelerine izin verilmedi, yer isimleri değiştirildi vb. Arapların Kürt bölgelerine yerleşmeleri sağlandı, kimlikleri verilme- meye başlandı. Özcesi, “küçük kardeş” diğer kar- deşleri gibi yoğun bir asimilasyon ve baskıya tabi tutuldu.

Bu politikalar, 1970’te BAAS içinde bir darbeyle iktidarı ele geçiren Hafız Esad döneminde artarak sürdü. Girê Spî ve Ezaz-Cerablus hattında daha önce temelleri atılan Arap Kemerleri tamamlandı.

Uzun ince bir hat şeklinde Suriye’nin kuzeyinde yer alan Rojava, üstün- deki yoğun baskı ve asimilasyon politikalarına karşı Kürdistan’ın diğer parçaların- daki direnişlere hep destek verdi. Bununla birlikte Kürt sür- günlerin yüzlerini döndükleri parça oldu. Diğer parçalardaki özgürlük isyanlarının arka bahçesi durumundaydı sürekli. Yaşanan siyasi göçlerin de etkisiyle Rojava, Kürtlerin ta- rihinde birçok konuda ilklerin merkezi durumundadır. 1920’li yıllarda göç eden Celadet Elî Bedirxan ve kardeşi Kamuran Elî Bedirxan öncülüğünde ilk Kürtçe dergi olan Hawar çıkarıldı. Dergide Osman Sabrî, Cegerxwîn, Haco Ağa, Mem- dûh Selîm, Qedrîcan gibi birçok Kürt aydını yazılar kaleme aldı.

1927 yılında Beyrut’ta kurulan Xoybûn Cemiyeti, Cizîrê, Şam ve Halep’teki Kürtleri bir araya getirdi. Birleşik bağımsız bir Kürt devleti kurmayı hedefleyen Xoybûn Cemiyeti, 1927-1930 yılları arasında yaşanan Ağrı isyanında önemli bir yenilgi aldı. Bu yenilgi sonrasında da tıpkı Şeyh Sait isyanında olduğu gibi çok sayıda isyancı ve aşiret Rojava’ya geldi. T. Kürdistanı’nda uygulanan Şark Is- lahat Planı çerçevesinde ise 20-25 bin kadar Kürt Rojava’ya göçtü. Rojava halkı, bütün bu göçlere kucak açtı, Suriye devletinin baskılarına, katliamlarına karşı birlikte direndiler.

Rojavağlıların 1960’ta yaşadığı Amûdê sineması katliamı bunlardan biridir. İlkokul öğrencisi yüzlerce çocuk, Cezayir’in Fransa’ya karşı direnişini an- latan Mısır yapımı “Gece Yarısı Hayaleti” isimli filmi izlemek için gittikle-

ri Amûdê Sinemasında çıkarılan yangında katledildi. Kapılar kilitlemişti. Yangın sonucu sinema görevlilerinden biri bile hayatını kaybetmemişken, filmi izlemeye gelen 300 kadar Kürt çocuğu yaşamını yitirmiştir. Her katliam gibi Amûdê katliamı da, faili olan devlet tarafından karanlık dehlizlerde bırakılmıştır.

1962 Heseke (Cizîrê bölgesi) nüfus sayımı Rojava Kürtlerinin tarihinde bir dönüm noktasıdır. Bu nüfus sayımından sonra 200 bin Kürt vatandaşlıktan çı- kartılarak “ecnebi” (yabancı) statüsüne getirildi. Vatandaşlıktan atılan Kürtlerin topraklarına el konuldu. “Toprak Reformu” adı altında Araplara dağıtıldı. Ya- bancı olarak tanımlanan Kürtlerin hiçbir yurttaşlık hakkı bulunmuyordu. Mülki- yet edinemiyorlar, araba dahi alamıyorlar, iş kuramıyorlardı. Devletin hiçbir desteğinden yararlanamıyor, devlet hastanelerinde tedavi olamıyorlardı. Erkek ecnebi Kürtlerle Suriye vatandaşı sayılan kadınların evlenmesi yasaktı. Çocuk- ları olursa “mektumin” yani gayrimeşru sayılıyordu. “Ecnebilerin” kendi arala- rındaki evlilikten doğan çocukları da “ecnebi” sayılıyor ve kimliksiz yaşıyordu.

Nüfus sayımı sonrası, Kürtlerin Suriye içinde dağıtılması ve Arapların boşalan yerlere yerleştirilmesi kararı alındı. Arap Kemerı politikası uygulanmaya çalışıldı.

Elbette ki tüm bu uygulamalar hep direnişlerle karşılandı. Bu nedenle Arap Kemerı uygulaması istenilen başarıya hiçbir zaman ulaşamadı. Fakat baskılar da hep sürdü. Kürtçe yayınlar ve Kürtçenin konuşulması yasaklandı. Rojava halkı tüm bunlara dirense de esas misyonunu hep diğer parçalardaki kurtuluş mücadelelerine destek vermek olarak gördü. Bununla birlikte örgütlü bir çalış- manın olmayışı da beraberinde hedeflerde daralmayı, kendini korumayı esas almayı getiriyordu. Rojavalılar bu dönemin kapanma tarihi olarak, 1979 yılını yani PKK lideri Öcalan’ın Kobanê’ye geçişini gösterirler.

Rojavalılar, kaderlerini ellerine alıyor!

PKK lideri Öcalan, Türkiye’de darbenin gelişine önlem olarak ve aynı zamanda cephe gerisi yaratabilmek için 1979 yılı ortalarında gizli bir şekilde Suruç üze- rinden Kobanê’ye geçiş yapar. Öcalan’ın Kobanê’ye geçtiği dönemde Roja- va’daki siyasi durumu Kobanê Kantonu Özsavunma Konseyi Başkanı İsmet Şex Hesen şöyle anlatır.

“O döneme kadar Kürdistan’ın genelinde ciddi bir öncülük, önderlik eksikliği vardı. Belki bazıları sağda solda, yemek masalarında, dar sohbetlerde Kürtlükten bahsediyordu ama siyaseten ve örgütlü olarak bir çalışma yoktu. Ama önderliğin buraya gelişi ile bir uyanış başladı.” (Demir H. Çok- su E; 2015: 14-3)

Öcalan, 20 yıla yakın bir süre boyunca Suriye’de kaldı. bu süre için-

de Ro- java'da düzenli toplantılar, eğitim çalışmaları alındı. PKK'nin Lübnan'da İsrail saldırılarına karşı aktif olarak Filistinlilerin yanında yer alması; Ortado- ğu'da ve Rojava'da askeri bir güç olarak kendini kabul ettirmesine yol açtı. Bunlara bağlı olarak Lübnan ve Rojava'dan PKK'ye katılımlar artmaya başlar. Öncesinde Barzani hareketine olan yönelim tersine döner. Fakat tüm bu geliş- melere, aktif desteğe rağmen Rojava'da ayrı bir parti oluşumuna gidilmediği gö- rülür. Rojavalılar, kendilerini T. Kürdistanı'ndaki mücadelenin bir parçası olarak görmektedirler. Ama bu, Rojava'da mücadeleyi büyütme eksenli değildir. Bu politikanın izlenmesinin bir nedeni de kuşkusuz Öcalan'ın Suriye'de oluşu ve bir denge siyasetini gözetmek zorunda kalışlarıdır. Öcalan, Suriye ile ilişkileri şöyle açıklıyor.

“İlişkinin temelinde, Türkiye üzerinden gelebilecek tehdide karşı bir güvence olarak varlığımızı değerlendirmek vardı. Suriye'nin tarihi olarak da Kuzey komşusundan endişeleri vardı. Varlığımız her bakımdan bir sigorta gör- evi görüyordu. Bizim açımızdan ise Suriye, bölgeye açılmanın kilit ülkesi ko- numundaydı. Suriye Kürtlerinin konumu, önemimizi daha da artırüyordu. Ayrıca Kürtlerin, iktidarın iç dengeleri üzerinde de önemli rolleri vardı.” (Öcalan'dan aktaran Dilek Hatip; 2014: 70)

PKK önderinin devletler arası çelişki sonucu Suriye'de kalması ve bir denge siyaseti izlemeye çalışması Rojava üzerindeki baskıları azaltmamıştır. Kürtler yine tanınmıyor, hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakılıyorlardı. Saldırı ve katliamlar ise sürüyordu. 23-24 Mart 1993'te Hesekê Hapishanesinde çoğun- luğu Kürt siyasetçi olan 65 Kürt tutsağın bir odaya alınarak ateşe verilmesi ve tutsakların hepsinin yanarak yaşamlarını yitirmeleri imha ve baskının boyutunu göstermektedir.

1999 yılına gelindiğinde Öcalan'ın İmralı Hapishanesinde sonlanacak olan Suriye'den çıkartılış süreci yaşandı. Bu gelişme Rojava'daki tüm dengeleri et- kiledi.

“Bir yandan böyle bir değişim sürecinin gerekleri, diğer yandan çalışmaları tümüyle kendisi yürütmüş olan önderliğin ayrılmasıyla oluşan boşluk ve ortaya çıkan dağınıklığın etkileri '99 yılı başından itibaren bu sahada ciddi bir zor- lanmaya yol açtı. Önemli bir kırılma ve dağınıklık yaşandı; birçok imkan ve ilişkinin ortada kalması ve sahipsizliğe uğraması gibi bir durum ortaya çıktı.” (Kalkan D., 2006: 224)

Öcalan'ın tutsaklığından sonra PKK içinde ortaya çıkan tasfiyeciliğin etkileri Rojava'da da görülür. Şimdilerde Demokratik Özerkliğin uygulayıcısı olan PYD “Büyük ölçüde provokatif etkiler altında, yani çizginin gereklerine ters bir zeminde kuruldu. Güneybatı Kürdistan'daki halkı Kürdis- tan ulusal demokratik hareketinin geliştirilmesi çerçevesinde örgütlemek,

bütüne katmak ve kendi alanında ilerletmek için değil, hareketten koparmak ve harekete karşı çıkmak üzere kuruldu.” (age: 225)

2003'te bu şekilde kurulan PYD'nin tasfiyeciliğin ve KDP'nin etkisinden çıkarılıp, PKK çizgisine çekilmesi, içinde bulunan Öcalan'ın düşüncelerine bağlı kadroların yılları bulan mücadelesiyle olmuştur.

PYD, 2003'te kurulduktan hemen sonra 11 Mart 2004 tarihinde Qamişlo'da Kürt futbol takımı ile Arap futbol takımı arasında oynanan maçta, üstleri didik didik aranan Kürtlere, yanlarında, kesici alet ve silahlar bulunan Arap taraftarlar saldırdı. Stadyum kapıları, bu tür saldırılarda her zaman görüldüğü gibi yine kilitliydi. “Olaylara müdahale” adı altında polis 8 Kürt'ü katletti. 12 Mart'ta cenazeleri kaldırmak üzere toplanan ve kent merkezine yürüyen on binlerce kişinin üzerine ateş açıldı. 21 Mart gününe kadar süren olaylarda 36 kişi yaşamını yitirdi. 100'den fazla kişi yaralandı ve bine yakın kişi işkenceden geçirildi. Qamişlo katliamı; Esad ve Erdoğan'ın birbirine “kardeşim” dediği yıllarda, Kürtlere karşı ortak savaşım politikası gereğince yaşanmıştır.

Qamişlo katliamıyla birlikte, Rojava'da silahlı savunma birliklerini oluşturma kararı alınır ve halk arasında yaygın örgütlenme faaliyetine başlanır. 2005 yılından itibaren Suriye rejiminin ABD emperyalizmiyle yaşadığı ilişkiler derinleşmeye başlar. Hariri suikastından Esad rejiminin sorumlu tutulması ve ABD Dışişleri Bakanı Powell'ın iletmiş olduğu “istekleri” reddetmesiyle ekonomik ambargo uygulanmaya başlanır. Afganistan ve Irak'tan sonra ABD, Suriye'yi hedef olarak göstermektedir. Ekonomik ve politik olarak Suriye hızlı bir şekilde krize girmektedir. Duran Kalkan 2006 yılında, Rojava'daki çalışmalar ekseninde bu süreci ve görevlerini şöyle analiz eder:

“Zaten çok büyük olasılıkla Suriye'de hızla iktidar değişimi de gerçekleşecektir. ABD tüm gücüyle yüklenmektedir...”

Bu bakımdan düzeltme temelinde Güneybatı Kürdistan'da toplumun belli bir örgütlülük içerisine alınmasında gecikmemek gerekir. Halka nasıl örgütlenmesine dair bir proje sunarak, küçük bir kadro grubuyla bu projenin halk tarafından uygulanması için acilen çalışması ve hazırlıklı olunması şarttır. Böyle olursa Güneybatı Kürdistan, Suriye'deki gelişmelere demokratik dayanak olan bir alan haline gelir.” (age, s: 230)

2011 yılında Suriye Dera'da başlayan iç savaş sürecine Kürtler bu anlayışla hazırlanır. PYD, tasfiyeci çizgiden uzaklaştırılır. 2011 yılı, hem Rojava hem de başta Suriye olmak üzere Ortadoğu açısından dönüm noktası olacaktır.

“Tüm yurtseverler alanlara çıksın!”

2011 yılı 15 Mart'ından “Halk rejimi devirmek istiyor” sloganını duvarlara yazan öğrencilerin yakalanarak işkence edilmesi üzerine halkın patlayan

öfkesi kısa sürede Hama, Humus, Lazikiye, Qamışlo ve Deyr ez-Zor gibi birçok kente yayıldı. Beşar Esad, olayları çok sert bir şekilde bastırmaya çalıştı.

Haziran ayında Antalya’da Suriyeli 300 muhalif biraraya geldi. “Suriye’de Değişim Konferansı” gerçekleştirildi. Türkiye’nin de yönlendirmesi ve desteğiyle Temmuz ayında Özgür Suriye Ordusu (ÖSO), Ekim ayındaysa ÖSO’nun siyasi kanadı olarak Suriye Ulusal Konseyi (SUK) kuruldu.

2012 yılında El Kaide lideri Eymen el-Zevahiri, yayımladığı bir video ile “Müslümanları” Suriye’de cihada çağırdı. Böylece El-Kaide’nin Suriye kolu En Nusra Cephesi kuruldu. En Nusra kısa bir süre içinde Kürtlere, Alevilere, Dürzilere ve gayri-Müslimlere yönelik katliamlara başladı.

Dera’da ayaklanmanın başlamasıyla birlikte Rojava’da YXG (Yekîneyên Xweparastina Gel/Halkın Özsavunma Birlikleri) etkinliğini artırdı. Efrîn’in dağlık bir bölge olması nedeniyle YXG’nin ilk eğitim devreleri burada başladı. Halen gizli bir faaliyeti vardı. Taburlar kurulmaya ve eğitilen kadrolar diğer bölgelere gönderilmeye başlandı. YPG, 2012 yılı Şubat ayında ise Qamışlo’da yapılan toplantı ile resmi güç olarak ilan edildi.

İç savaşın boyutlanması rejimin de askeri ve siyasi olarak hızla zayıflamasına yol açıyordu. 2012’nin Nisan ve Mayıs aylarında Kobanê’de rejim tarafından yıllar önce el konulan topraklar geri alındı. Kobanê halkı, bir gece rejimin el koyduğu arazilere girdi. Suriye ordusu bölgeye geldiğinde karşılaştığı Özsavunma Birliklerinin direnişi nedeniyle geri çekilmek zorunda kaldı.

Rojava kentlerinin tümünde bu süre içerisinde yapılan çalışmalara dair aşğıdaki aktarım hem heyecan verici ve hem de öğreticidir:

“Devrim sonrası tarihi bir direnişe de ev sahipliği yapan Kobanê’de bunlar yaşanırken, diğer kentlerde de sokak sokak dolaşarak, ‘Ey Kürtler, Mele Mustafa Barzani’nin, Şêx Seîd’in, Qazi Muhammed’in, Selahaddin Eyyûbî’nin toprakları bugün namus günüdür. Şeref günüdür. Tüm yurtseverler alanlara çıkın. Özgürlüğümüzü kazanalım’ duyuruları yapılarak, halk “yönetimi ele geçirmeye çağrılıyordu. Özgürlüğe ilk adımların atıldığı toplantılar da camilerde gerçekleştiriliyordu. Camilerde neden topluyoruz sorusuna doğal halk öncüleri olan mellelerin yanıtı ‘Camiler Hz. Muhammed döneminde de halkın toplumsal sorunlarını gidermek için toplanılıp, tartışılan yerlerdi. Sonradan alanı daraldı. Biz şimdi eskisi gibi işlevli hale getiriyoruz’ oluyordu.” (Demir H., Çoksu, E.; 2015: 14-4) Hızlı bir şekilde iç savaşa gidilmişken, Suriye muhalefetinin hiçbir kanadı Kürtlerden söz etmiyordu. Uluslararası toplantılarda da Kürtler yok sayılıyordu. Bununla birlikte 2012 Haziran’ına gelindiğinde Ezaz, Minbic, Cerablus gibi Kürt kentlerine muhalifler el koymaya başlamıştı. Bunun

üzerine PYD'nin de bileşeni olduğu Rojava Demokratik Hareketi/TEV DEM öncülüğünde 19 Tem- muz 2012 günü saat 01.00'ı gösterdiğinde Kobanê'de halk rejime ait bütün ma- mullerinin bulunduğu satış noktasına el koydu. Oluşturulan savunma gücü YPG şehrin giriş ve çıkışını kontrol altına alırken, halk kent merkezinde birçok dev- let kurumunu ele geçirdi. Rojava'daki Kürtlerin % 90'ına yakını temsil eden TEV DEM sırasıyla Dêrik, Amûdê, Efrîn ve diğer Rojava kentlerinde yönetime el koydu. Suriye'nin diğer kent ve bölgelerinde altyapı % 60-70 oranında tahrip olur- ken Rojava'da sağlam kaldı. Diğer kentlerde savaştan kaçan binlerce Asuri, Arap, Süryani ve Ermeni Rojava'ya geçti. Rojava'nın nüfusu 3'e katlandığı halde gelenlerden hiç kimse dışarıda bırakılmadı. Rojava halkı evlerini açtı.

Kürtler tüm bu süreç içerisinde muhalif güçlerce rejimi desteklemekle, rejim tarafından da muhaliflerle birlikte hareket etmekle suçlanıyordu. Bununla bir- likte aslında ne rejim ne de muhalif güçler Kürtleri tanıyordu. Bu gerçeklik üye- rinden TEV DEM "üçüncü yol" veya "üçüncü çizgi" adı altında hem rejimden hem de muhalefetten bağımsız bir rota izleme kararı aldı.

PYD Eşbaşkanı Salih Müslim, üçüncü yol siyasetini şöyle açıklıyor:

"Bu çözüm modeli, halkların siyasi ve toplumsal olarak ortak geleceğini şe- killendirecektir. Somut olarak bu modelde devletin siyaset, kültür, dil, ekonomi ve ekoloji alanlarına karışmayacağı söylenebilir. Taban demokra- sisine dayalı bir demokratik özerklik modeli tüm Suriye için geçerli bir model olarak görül- melidir. Böylelikle bölgedeki farklı halkların ve inanç gruplarının ayrımcılık ve baskı olmadan ortak yaşayacakları ideal bir sis- tem kurulabilir. Ve bu model so- nunda bütün Ortadoğu'ya yayılabilir." (Aktaran Çakır M., 2014: 99)

PYD'nin içinde yer aldığı TEV DEM izleyeceği yolu böyle belirlerken KDP'ye ve Türkiye'ye yakınlığıyla bilinen birkaç partinin kurduğu Suriye Kürt- leri Ulusal Meclisi (ENKS) Kürtlerin adını ayrı bir politik yapı olarak anmayan Suriye muhalefeti içinde kalmaya devam etti.

2014 yılına gelindiğinde TEV DEM tarafından Cizîrê, Kobanê ve Efrîn'de kantonlar ilan edildi.

Uzun, ince şeridin verimliliği

Rojava, Suriye'nin kuzeyinde uzun ince bir hat şeklinde Türkiye'nin gü- ney sı- nırını kaplamaktadır. Tıpkı T. Kürdistanı gibi Rojava da çok zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklara sahip olmasına rağmen, Kürtlerin bunlardan faydalanma- sına izin verilmemiş, Suriye rejimi tarafından ekonomik ola- rak geri bıraktırıl- mıştır. Rojava, 22 milyonluk Suriye nüfusunun % 10- 15'i kadar yani yaklaşık 3 milyon nüfusa sahiptir. Gündelik hayatta esas

olarak Kürtçe-Kurmanji lehçesi konuşulmaktadır.

Suriye’de Kürtler, Şam, Halep, Humi, Hama ve Lazkiye’de toplu şekilde yaşamaktaysa da, ağırlıklı olarak şimdi kanton olan Cizîrê, Kobanê ve Efrîn’de yaşamaktadırlar.

Cizîrê; Rojava’nın en önemli bölgesi durumundadır. Rimêylan, petrol açısından Kerkük ile aynı potansiyele sahip stratejik bir değerdedir. Cizîrê, Suriye’nin en verimli topraklarına da sahiptir. Suriye’de elde edilen buğdayın % 40’ı burada üretilmektedir.

Kobanê; 250 binlik nüfusa sahiptir. Çoğunluğu Kürtlerden oluşsa da Araplar da yaşamaktadır. Buğday, arpa, mercimek, nohut, pamuk, susam ve diğer yüksek verimlilikle yetişmektedir.

Efrîn’de ise Alevi ve Ezidî Kürtler de yaşamaktadır. Efrîn zeytin bahçeleri ile ünlüdür. Suriye’de zeytinlerin % 30’u bu bölgede yetişmektedir.

Halkın yönetim organı: KOMÜN

Rojava’da ele geçirilen kentlerde demokratik ulus paradigması çerçevesinde demokratik özerklik inşa edilmeye başlanır.

Demokratik ulus projesi, dört parça Kürdistan için amaçlanmaktadır. Ulus devlet, milliyetçilik, devletçilik üzerine inşa edilmektedir. Demokratik ulus ise “eşitliği ve özgürlüğü yaşama arzusunda olan çoklu toplum veya toplulukların birliğidir... aktif ve kurucu öznelerin rızalarıyla inşa edilen, özgürlük ve eşitliği esas alan, farklılığa ve değişime açık olan bir yaşam tahayyülü”dür. (Kılavuz O., 2014: 104) Buna göre, Kürdistan’ın hiçbir parçası ayrı bir ulus devlet kurmayacak, her bir parçası sınırları içinde bulunduğu ülkenin demokratikleştirilmesi, özgür ve eşit yaşamın kurulması için savaşacak. Aradaki sınırlar, demokratik ulusun gerçekleşmesi durumunda önemsizleşecek. İşte bu çerçevede her parça Kürdistan’da demokratik özerklik inşasına girişilecek.

Demokratik özerk yönetim sisteminin, halkın doğrudan toplumsal sorunların çözümünde yer aldığı temel organ KOMÜN’lerdir. Komünler, 30 kişi ile 300 kişi arasında değişebiliyor. Demokratik özerk yönetimin diğer organlarında da göreceğimiz gibi komünlerde de hem milletlerin nüfus dağılımına göre hem de cins eşitliği kapsamında eşbaşkanlık sistemi uygulanmaktadır.

Komünler, şehirlerde, kasabalarda, köylerde ihtiyaca göre kuruluyor. Kadın, gençlik, meslek komünleri gibi...

Komün sözleşmesine bağlı kalmak kaydıyla, hiçbir millet, siyasi fikir, mezhep ayrımı olmadan herkes komünlere üye olabilir. Komün sözleşmesinin bazı ilkeleri şöyle özetlenebilir:

“Komün üyesi olmak demek, demokratik özerkliğin ilkelerini benimsemek anlamına geliyordu. En temel ilke ise Rojava’daki tüm halkların ve de

kadın- ların eşit varlık haklarını tanımak. Komün ilkelerine göre, komün bileşenleri, eğer komünün eşbaşkanı ya da yürütmesindeki kişilerin görevlerini yerine ge- tirmediğini düşünüyorsa, iki yıllık seçim sürecini beklemeden, görevden alma hakkına sahip... Hakkında kadına yönelik şiddet ya da taciz suçlaması bulunan erkekler, komünde aday olamazlar... Bu kriterin dışında siyasi düşünce, ulusal, dini inanç farklılığı gözetilmeden herkes aday olabilir.” (Demir A. 2015a, 99)

Komünlerde, yine ihtiyaca göre çeşitli komiteler kuruluyor. Kadın, sağlık, savunma, uzlaşma/barış, eğitim, ekonomi komiteleri gibi. Eşbaşkanlar ve ko- mite sözcüleri, komünün koordinasyonunu sağlıyor.

Komünler; halkın temel yönetim organlarından biridir. Yani demokratik özerk yönetime (hükümete) bağlı değildir. “Devlet + demokrasi” şeklinde for- müle edilen demokratik ulusun, “demokrasi” bileşeni sayılıyorlar. Komünler ne kadar yaygın ve işlevli olursa devletin rolü de o kadar azalacak, küçülecek- tir varsayımı bu düşüncenin/pratiğin özüdür.

Genel komünler, Demokratik Toplum Hareketi’ne (TEV DEM), kadın komünleri Yekîtiya Star’a bağlıdır. Bununla birlikte Demokratik Özerk Yöneti- min her kurumunda TEV DEM ve Yekîtiya Star’ın çalışanları yer alarak temsil edilmektedir.

Demokratik özerklik kurumları

Komünlerin üzerinde yerel meclisler, şehir, kanton meclisleri vardır. Bu meclis- lerin de eğitim, sağlık, ekonomi vb. komiteleri bulunmaktadır.

Rojava Halk Meclisi; komünlerden kanton meclislerine kadar hepsini kap- sayan, temsil eden bir yapıya sahiptir. 300 kişiden oluşmaktadır. Hem yürüt- mede hem de mecliste eşbaşkanlık sistemi uygulanmaktadır. Rojava Halk Meclisinde Rojava’da yaşayan tüm milliyetler temsil edilmektedir.

TEV DEM; yerellerdeki örgütlülüklerine bağlı olan bir temsil düzeyiyle Rojava’daki siyasi partilerin içinde yer aldığı demokratik toplum hareketidir. TEV DEM, Rojava’da Kürtlerin oluşturduğu bir güçtür. Halk Meclisinde bir bloktur. Örnek olarak Cizîrê Kantonunda TEV DEM’de yer alan diğer partiler; Suriye Demokratik Kürt Partisi, Suriye Kürt Partisi, Kürdistan Komünist Par- tisi, Kürt Liberal Birliği, Suriye Kürdistan Demokratik Birlik Partisi. PYD de TEV DEM içindeki siyasi partilerden biridir. Yerel- lerdeki örgütlülüğü en geniş parti durumunda olduğu için TEV DEM’de en fazla temsil düzeyine sahiptir.

Rojava Hükümeti; 22 bakanlıktan oluşur. PYD’nin yanı sıra Kürdistan Komünist Partisinden bağımsızlara, Süryani Birlik Partisinden Kürt Sol Parti- sine çok farklı siyasi partilerden bakan ve yardımcılarından oluşmaktadır.

Rojava Halk Savunma Kuvvetleri

İç savunma kuvvetleri ve dış savunma kuvvetleri olarak ikiye ayrılmaktadır. 1- Kentlerde Asayiş Güçleri (İç savunma kuvvetleri); Rojava'nın tüm kentleri ile Suriye'nin Haseki kentinde örgütlendirilmiş bulunmaktadır. Cizîrê, Afrîn ve Kobanê'de kurulan akademilerde eğitimleri verilmektedir. Aile sorunları, hırsızlık, kaçırma, öldürme, ahlaki sorunlar gibi olaylara çözüm buluyorlar.

Görevleri, toplumsal huzuru sağlamak olarak tanımlanabilir.

Asayişa Jîn; kadınlardan oluşmaktadır. Toplumun içinde gelişen kadınlara yönelik haksızlıklara, saldırılara karşı kadını koruma görevi vardır.

2- Halk Savunma Birlikleri (Yekîneyên Parastina Gel/YPG) ve Kadın Savunma Birlikleri (Yekîneyên Parastina Jînê/YPJ): Yazımızın ilk bölümünde anlattığımız gibi Öcalan Suriye'deyken yapılan örgütlenme çalışmalarının niteliği farklıydı. 1980'li-90'lı yıllarda Rojava'da ERNK (Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi) temelinde yarı askeri yarı siyasi bir çalışma vardı. Bu çalışma Suriye rejimine karşı olmaktan çok T. Kürdistanı'ndaki mücadeleyi destekleme eksenliydi. 2004 Qamişlo ayaklanmasından sonra YXG kuruldu. 2012 Şubat ayında ise YPG ilan edildi. YPG Rojava'nın bütün kentlerinde tabur ve tugay düzeyinde örgütlendi. YPG, esas olarak rejim ve dış destekli çeşitli grupların saldırıları karşısında Halep, Afrîn, Serêkaniyê, Amûdê, Hasekî gibi kentlerde sergilediği direniş ve savunma yeteneği ile Rojavalıların "ulusal savunma gücü" olarak benimsediği bir yapı oldu.

YPG, klasik anlamda bir ordu örgütlenmesi değildir. Milis kuvvet örgütlenmesi gibidir. Savaş zamanlarında içerisinde yerel kuvvetler yer almaktadır. 18 yaşından 70 yaşına kadar herkes katılabilir.

YPG komutanlığında % 40 kadın kotası uygulanmaktadır.

YPJ; YPG içerisinde özgün bir ordu olarak yer almaktadır. 1. YPG Konferansında (2012); tüm eğitimlerde kadın özgürlük mücadelesinin tarihinin okutulması kararı alındı. 2013 yılının 2-4 Nisan tarihinde yapılan konferansla birlikte YPJ oluşturuldu. YPJ'nin iç işleyişi YPG'dan tamamen ayrıdır. YPJ'nin aldığı kararlar YPG eyalet yönetimi tarafından tartışılmamaktadır.

Rojava'da ilk kadın taburu Efrîn'de "Şehit Ruken Taburu" adıyla kuruldu. YPJ, kadın cins bilincinin geliştirilmesi için cephede bulunduğu zamanlarda bile eğitimlerini devam ettiriyor. YPG içerisinde özgün bir kadın ordusu olarak örgütlenme ihtiyacı duyulmasının nedenini Şehit Ruken Taburu'nun komutanı Zozan Deniz şöyle açıklıyor:

"Toplum içerisinde, hele de Kürt toplumu içerisinde kadın kendisine güvenmiyor. Toplum da kadına güvenmiyor. Kadın, karma ortamlarda genelde erkeğin gölgesinde kendini var edebiliyor. Ancak, kadın tek başına olduğunda kendi gücüyle ayakta kalmayı da çok iyi başarıyor. Kadınlardan

oluşan özgün yerlerde kadının duruşu farklı, genel ortamlarda farklı oluyor. ‘Bir sorun olursa, erkekler yapar’ algısı var. Bunu yıkmamız gerekiyordu.” (Demir A., 2015a: 90)

3- Öz Savunma Güçleri (Hêzên Parastina Cewherî/HPC): HPC, Roja- va’nın düzenli ordusu olarak oluşturulmaya çalışılıyor. YPG/YPJ’den farklı olarak uluslararası kanunlara göre askerlik yapabilecekleri kapsıyor. Kanton vatandaşı olan 18-30 yaş arasındaki erkeklerin katıldığı bir savunma gücü du- rumundadır. (age, 140-141)

Kadınlar her yerde!

Rojava tarihinin en önemli özelliği; her anında ve alanında kadınların kendi özgün yapılanmalarıyla içerisinde yer almalarıdır. Deneyimleriyle, ezilen sı- nıfların kadın mücadelesini çok ileri noktalara taşıdıkları açıktır.

Meclis yönetimlerine getirilen % 40 cins kotası ve eşbaşkanlık sistemi ile ka- dınların yönetim ve karar aşamalarında da yer almaları garanti altına alınıyor.

Rojava’da tüm kadın örgütlenmelerinin, kurumlarının dahil olduğu Yekî- tiya Star, “Tanrıçaların Birliği” anlamına gelmektedir. Devrim önce- sinde diğer Kürt örgütlenmeleri gibi gizli bir faaliyeti vardı. Şimdi ise yaşamın her alanında kadınların örgütlenmesini temsil ediyor. Bütün kadın çalışmalarının koordine edildiği, yönlendirildiği bir merkez durumundadır. Yekîtiya Star, çatısı altında kadın meclisleri, kadın komünleri, kadın sığınma evleri ve kadın özgün düşünce akademileri açıldı. Kürt Dil Kurumu (Sazi- ya Zimanê Kurdî-SZK) bünyesinde de Kürt Kadın Öğretmenler Birliği ku- ruldu. Yekîtiya Star; kurduğu Jineoloji Akademilerinde Rojava’nın bütün kantonlarında her koşul altında en az 12 eği- tim devresi düzenliyor.

Kadın komünü; mahallelerde yaşanan sorunları çözmekle yükümlü. Ka- dınların şiddet gördüğü durumlara, ekonomik sorunlara, boşanma gibi sorunlara müdahale ediyor. Kadın komünlerinin ilkesi; kadınların kendi kendini savuna- cak bir düzeye gelmesidir, başkalarından beklememesidir.

Kadın evleri (Mala Jînê): Devrimden sonra Rojava’nın her tarafında açıldı. “(Kadın evleri –PN) kimsesiz, eşlerinden, kardeşlerinden, babalarından, aile- lerinden baskı gören kadınlara sahip çıkıyor. Ancak bu klasik bir sahip çıkma değil. Sorunu yaşayan kadınla birlikte ailesi ziyaret edilerek sorun bir çözüme kavuşturuluyor. Böylelikle kadına artık baskı görmeyecek, ezilmeyecek bir or- tamı hazırlıyor. Ancak kadına yönelik baskısını sür- düren ailelerden kadın ya da kızları alınarak kadın evinde bir süre tutulup eğitiliyor. Bu süre içinde aile ile sık ilişkiler içine girilerek toplumsal bilinç kazandırılmaya çalışılıyor.

Kadın meclis ve evleri sistemin temel inşa gücü olarak bir rol üstlenmiş du- rumda.” (Evrans S., 2014: 117)

Kadın Meclisleri; bütün kadın kurumlarında, savunmada yer alan kadınların eğitimlerini örgütüyor. Yeni hayatın her alanında kadının temsilcisi olarak yer alıyor.

Kadın Akademileri; kadın tarihi, toplumsal cinsiyet, kadın kurtuluş ideo- lojisi, demokratik özerklik gibi kadınların hem kendilerini hem de Rojava’da kurulmak istenen sistemi anlamalarını ve içinde yer almalarını sağlayacak olan bir eğitim veriliyor. Eğitime her yaştan kadın devreler şeklinde katılıyor.

Rojava’da devrimle birlikte, kadının yaşamını etkileyen, değiştiren çok sayıda adım atıldı. Erken yaşta evlilik, çok eşlilik ve berdel yasaklandı.

2015 yılının başında çıkarılan Kadın Kanunu ile kadınların hakları yasal güvence altına alındı. Kadınların mirastan eşit pay alması, boşanma ve şahitlik gibi konularda erkeklerle eşit sayılması, başlık parasının yasaklanması kanunda yer aldı. Başka hiçbir suç için müebbet hapis verilmezken, kadın katillerine in- dirim olmadan uygulanmaktadır.

Çıkarılan Kadın Kanununun yanı sıra Rojava Anayasası olan Rojava Toplum Sözleşmesinde de çok ileri düzenlemeler var. Sözleşmenin 27. Maddesi “Kadınların siyasi, toplumsal, ekonomik, kültürel ve her türlü yaşam hakkı vardır.” 28. Maddesi “Kadınlar, öz savunma ve her türlü cinsiyet ayrımını kal- dırma, reddetme hakkına sahiptir” demektedir. (Demir A., 2015: 64)

Kadınlara öz savunma hakkının yasal düzenleme altına alınması “biraz da erkekler ölsün” diyen Çilem’in sesinin Rojava’daki yankısından başka bir anlam gelmemektedir.

Ekolojik-ekonomik yaşam

Dayatılan savaş ve abluka ile Rojava boğulmak istenmektedir. Bütün zorluklara rağmen Rojava halkı, demokratik özerk sistemi her alanda yaşatmaya çalışıyor. Ekolojik yaşam, bu sistemin sacayaklarından biri durumunda ele alınıyor.

Rojava’da 20 yıllık deneyime sahip ekoloji hareketleri mevcuttur. Savaş koşullarına rağmen Rojava’da yerel yönetim ve ekoloji konferansları yapılmıştır. “İmardan sağlığa, gıda üretiminden tekniğe, su, toprak, petrol ve diğer kaynakların kullanımından doğanın korunmasına, eğitimden doğal ve komünal yaşam kültürünün geliştirilmesine kadar her alanda” ekolojik bilinçle hareket edilmeye çalışılıyor.

Rojava Demokratik Özerk Yönetimi resmi olarak hiçbir devlet tarafından tanınamadığı için petrol ihraç edememektedir. Var olan kuyulardan sadece 200’ü işletilmekte ve halka ucuz olarak mazot ve benzin verilmektedir.

Rojava, tarımsal kaynaklar açısından çok verimli topraklara sahip. Devrim öncesi tüm üretim Suriye rejiminin ihtiyaçları dikkate alınarak yapılıyordu. Şimdi halkın ihtiyaçları temel alınsa da, savaş dolayısıyla halen istenen

aşa- maya ulaşamamıştır.

Savaş bütçesinin % 70'inin savunmaya yani YPG/YPJ ve asayiş güçlerinin ihtiyaçlarına ayrılmasına yol açmaktadır. Bu da yıllık en az 20 milyon dolar an- lamına gelmektedir.

Rojava'nın ekonomik sistemini bir ekonomi akademisi çalışanı şöyle aktarıyor: "Kapitalist ekonomiyi reddediyoruz. Ayrıca reel sosyalizmin ekonomik modelini de esas almıyoruz. Komünal ekonomiyi ve onun temel aracı olan koo- peratifleri esas alıyoruz. Özel teşebbüsleri de engellemiyoruz ancak büyüme, te- kelleşme imkanı da vermeyen bir politika izliyoruz." (Demir A., 2015a: 114)

Toplumsal sözleşme ile, yeraltı ve yerüstü zenginliklerin tümünün toplu- ma ait olduğu belirtilmiştir. Ayrıca "herkes çalışmasına göre kazanacak" esasına göre ortak bir ekonomiyi oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bu düzlem- de koopera- tifleri her alanda kurup, komünal ekonomiyi yaygınlaştırmak temel amaç olu- yor. Tarım, inşaat, ticaret kooperatifleri kuruluyor. Özel şirketler ise, özerk yönetimin ilgili kurumlarıyla yaptıkları sözleşmelere bağlı olarak çalışabiliyor.

2015 yılının Nisan ayında hazırlanan İşçi Hakları Yasa Tasarısında, sendika kurma ve grev yapma anayasal hak olarak tanınıyor.

Kantonlarda kurulan Ekonomi Akademileri; ekonomi çalışmalarını yürü- tecek devrimin kadrolarını yetiştirmeyi amaçlıyor. Akademinin öğrencileri, ko- münlerde oluşturulan ekonomi komiteleri tarafından seçilerek gönde- riliyor. Akademinin bir amacı da, kolektif yaşamın ilkelerini öğrenmek ve hayatını ör- gütleme yeteneği kazanmak. Öğrenciler eğitimleri süresince akademiye tüm zamanlarını geçiriyorlar, tüm yaşamlarını kolektif bir şekilde örgütlüyorlar.

Hukuk/Adalet sistemi

Demokratik Özerk Yönetim sistemiyle birlikte, değişime uğrayan temel alanlar- dan biri de hukuk sistemi oldu. Hukuk sisteminde de amaç, toplu- mun, devletin kurumlarına ihtiyacı kalmadan kendi sorunlarını çözebilmesi olarak özetlenebilir. Bunun yolunun da her komünde oluşturulan uzlaşma/ barış komitelerinin iş- levli hale getirilmesinde olduğu bu 3 yıllık deney- imde görülüyor. Hukuk ala- nında; Adalet Bakanlığı, halk mahkemeleri, adalet meclisi ve uzlaşma/barış komiteleri oluşturulmuş durumda. Temel amaç "devlet"i temsil eden halk mah- kemelerine olan ihtiyacı en aza indir- geyip, tüm hukuksal sorunlara uzlaşma/barış komitelerinde çözmek olarak belirtiliyor. Uzlaşma Komitesinde yer alan Tarix Brahim cinayet davalarına dair çalışmalarla ilgili olarak şunu belirtiyor:

"Defalarca aileleri ziyaret ediyoruz. Bazen kanaat önderleri ile bu ziya- ret- leri gerçekleştiriyoruz. Kesinlikle yılmıyoruz. Çok sabırlıyız. Mesele

çözülene kadar taraflarla görüşmeye devam ediyoruz. Gerçekten, sorunu çözmeden görüşme ve ziyaretleri bitirmiyoruz.” (age, 123)

“Suç”un oluşmasının toplumsal nedenleri üzerinde durularak sorun çözülmeye çalışılıyor bu komiteler sayesinde.

Komünlere bağlı olan uzlaşma/sulh komiteleri dışında, hükümete bağlı olan halk mahkemeleri var. Uzlaşma komitelerinde çözülemeyen sorunlar buraya getiriliyor. Amaç; halk mahkemelerine gidişi azaltmak. Nitekim Suriye rejimi döneminde çözülemeyen 20-30 yıllık bazı sorunları halk mahkemelerinin de çözemediği ama uzlaşma komitelerinin çözebildiği örnekler veriliyor.

Komitenin veya mahkemenin sonucuna göre uygulanan bazı “yaptırımlar” ise şöyle sıralanıyor:

“Sosyal olarak tecrit etme, emek sürecine alma, suçun yarattığı tahribatı ortadan kaldırmaya yönelik yaptırımda bulunma, yerleşim yerinden geçici ya da tümünden çıkarma, mensubu olduğu komünden çıkarma, Toplumsal Sözleşmesi’nin kendisine verdiği haklardan mahrum bırakma, protesto etme, üretti- mini durdurma, alışverişi kesme, eğiterek suç durumunu giderme, ikna ederek suç durumunu engelleme, direnerek suç durumunu engelleme.” (age, 125)

Devrim sonrasında adli suçlarda büyük bir azalma olduğu belirtiliyor. Özellikle hırsızlık ve cinayette. Bununla birlikte boşanma davalarında artış var. Boşanma davalarındaki artış, kadının toplumsal rolünün değişmesiyle bağlantılandırılıyor.

Dil, kültür ve eğitim

Birçok kentte çeşitli eğitim kurumları açıldı. Nuri Dersimî İzleme Kurumu’yla birçok şehirde eğitim devreleri gerçekleştirildi.

Kürt Dil Kurumu (SZK); Kürtçe eğitim çalışmalarına hız verdi ve 100’e yakın okul açıldı. Bu okullarda bine yakın da öğretmen yetiştirildi. Kürt Öğretmenler Birliği kuruldu. Qamışlo, Dêrik, Amûdê, Afrîn, Kobanê başta olmak üzere Rojava’nın birçok kentinde kültür ve sanat merkezleri açıldı. Bu merkezlerde; müzik grupları, folklor, tiyatro ve çocuk grupları oluşturuldu. Bölge kültürü üzerine çalışmalar başlatıldı.

Saldırı ve ablukalara karşı tarihi direniş

Demokratik Özerk Yönetimin ilan edildiği 19 Temmuz 2012’den bugüne Rojava’ya yukarıda tanımlamaya çalıştığımız Demokratik Özerklik kurumlarını; bu saldırı ve abluka çemberi içerisinde yaratmaya çalışıyor.

Rojava’da özerklik ilan edildiği andan itibaren kendisine karşı yapılan her saldırıda Türkiye’nin direkt bir müdahilliğinin olduğu biliniyor. Türkiye ile paralel bir politika uygulayan diğer güç ise Güney Kürdistan Yönetiminde olan KDP!

KDP; Rojava'yı kendine bir tehdit olarak görüyor. Demokratik bir model olarak, işbirlikçi burjuvazi ve aşiret reislerinin yönetiminden oluşan KDP'yi rahatsız ediyor. Yolsuzluğun diz boyu olduğu, Barzani'nin yasaları ihlal ederek yönetimde kalmaya devam ettiği Güney Kürdistan'da sular uzun süredir durulmuyor. Bununla birlikte KDP yönetiminin petrol satışıyla bağlantılı olarak Türkiye devletiyle kurduğu yakın ilişkiler ve batıya ulaşmak için Türkiye topraklarını kullanmak zorunda oluşu; denklemin diğer parametreleri olarak ele alınmak zorundadır. Türkiye ile ilişkilerinin hiçbir şekilde bozulmasını istemeyen KDP, bunu Rojava'ya karşı sınır kapılarını kapatarak, hendekler kazarak ve ambargo uygulayarak sağlamaya çalışıyor.

KDP'nin Rojava ile ilişkisi aynı zamanda Kürtler arası hegemonya çatışması ekseninde de ele alınmalıdır. KDP; PKK'yi ve PYD'yi kendi otoritesini sarsan güçler olarak görmektedir. Rojava'ya KDP çizgisinin ENKS eliyle hakim olması için Türkiye ile yoğun bir mücadele vermektedir. Çok trajik bir şekilde PYD'nin etkisini azaltmak için ENKS, Rojava'da Kürtçe dilde eğitime karşı gösteriler düzenlemeye dahi çalışmaktadır.

KDP'nin Rojava'ya hakim olmasının bir diğer öncelikli ve belirleyici avantajı da; petrol taşımacılığı için artık kapasitesinin yeterli olmadığı Türk yetkililerince belirtilen Kerkük-Yumurtalık boru hattına alternatif bir hat oluşturabilecek olmasıdır. Bu aynı zamanda Rojava topraklarında olan ve en az Kerkük kadar zengin yataklara sahip olduğu belirtilen petrol bölgelerini de denetimi altına alacağı ve Türkiye ile talan edeceği anlamına gelir.

İşte Güney Kürdistan Yönetimindeki KDP'nin ve Türkiye'nin bu ortak çıkarları ikisini birlikte hareket etmeye götürmüştür. Türkiye'nin Rojava karşıtlığının nedenleri üzerine yazmayı gerekli görmüyoruz. Ulusal güvenlik kapsamında Rojava'nın her türlü kazanımına saldırmakta, devrim Suriye'deki DAİŞ, ÖSO, En Nusra gibi Türkiye ile işbirliği içerisinde olan örgütlere boğdurulmaya çalışılmaktadır.

Türkiye'nin Rojava'ya ilk saldırısı 2 Ekim 2012'de Dirbêsiye'ye yönelik olmuştur. Bu saldırıda bir YPG savaşçısı hayatını kaybetmiş, 3 YPG'li de yaralanmıştır.

Aynı günlerde Hewler'de G. Kürdistan, Türkiye, ABD ve İsraili yetkililerin katılımıyla gizli bir toplantı yapıldığı ortaya çıktı. Buna göre PYD'ye yönelik bir karalama kampanyası başlatılacaktı. Rojava halkı anlaşmayı öğrenince sokaklara dökülüp hem KDP'yi hem de ENKS'yi protesto etti. Buna rağmen Barzani, devrimden hemen sonra Rojava Halk Meclisi ve ENKS'nin oluşturduğu Kürt Yüksek Konseyi'ni yok sayarak "El Parti ve Azadî yetkilileriyle birlikte Katar'daki Suriye Muhalefeti Meclisi'nin

toplantısına gitti.

Bunlarla aynı zamanda içlerinde KDP'nin uzantıları olan Azadî, El Parti ve Yekifî'nin olduğu Türkiye devleti tarafından da organize edilen çeşitli saldırılar, Halef ve Afrîn'de devam ediyordu. Bu saldırılar sonucu çok sayıda Kürt hayatını kaybetti. Fakat YPG'nin gösterdiği direniş sonucu bu saldırılar geri püskürtüldü.

Rojava yönetimine yönelik bu saldırılar Türkiye ve işbirlikçilerinin düşündüğünden çok fazla siyasal sonuçlara yol açtı. Bu şiddetli saldırıların ve çok sayıda komplonun YPG ve Demokratik Özerk Yönetim tarafından geri püskürtülmesi; Kürtlerin bu gücü hesaba katılmadan Suriye'de adım atılamayacağını göstermiş oldu. Bölgesel ve uluslararası aktörler, ortaya çıkan bu gücü dikkate almak zorunda olduklarını anladılar. Bu durumun Türkiye tarafından da anlaşılması saldırıların yoğunlaştırılarak devam etmesine sebep oldu.

Eylül ayında; Türk ve Suudi Arabistan istihbarat servislerince organize edildiği anlaşılan bir saldırı dalgası daha başlatıldı. Buna göre aralarında çatışma olan 17 grup, ekonomik masrafları ve cephaneleri Türkiye tarafından karşılanacak şekilde biraraya getirildi. Afrîn'e yönelik bu gruplar tarafından düzenlenen saldırılarda üç gün boyunca çok şiddetli çatışmalar yaşandı. YPG tarafından püskürtülen bu saldırılar 2013 yazına kadar yer yer sürdü.

Afrîn saldırılarıyla bağlantılı olarak Türkiye'den geçen yaklaşık 1500 civarında El Kaide bağlantılı güçlerin Serêkaniye'ye yaptığı saldırılar da YPG tarafından püskürtüldü. Serêkaniye direnişi, YPG'nin ilk şehir savaşı deneyimi oldu. 2013 Temmuzunda ise En Nusra; Heleb'te Kürt köylerine saldırarak aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu 70'ten fazla Kürt sivili katletti. Bu yoğun saldırılar altında Ocak 2014'te Demokratik Özerklik kapsamında kantonların ilanı gerçekleştirildi. Bu dostları sevindiren bir gelişme olurken, düşmanların saldırganlığını da arttırmıştı.

Kobanê... Kobanê...

2014 yılının başından itibaren Kobanê, saldırıların yoğunlaştığı kanton oldu. Kobanê'nin "düşmesi" kantonların birbirine bağlanabilmesi olanağının ortadan kalkması, Rojava'nın kalbinden yaralanması demektir. Kobanê'de yaşananlar varlık yokluk savaşıydı.

DAİŞ, Musul'u ele geçirdikten sonra elde ettiği ağır silahlarla birlikte Kobanê'ye yöneldi. İlk saldırı dalgası YPG/YPJ savaşçılarının büyük direnişiyle kırıldı. DAİŞ güçlerinin Kobanê'deki saldırıları büyük silah olanaksızlığı ile püskürtülürken, Irak'ta Şengal, Telafer, Karakış(?); Suriye'de Rakka ele geçiyordu.

15 Eylül'e gelindiğinde DAİŞ, bu sefer daha hazırlıklı olarak üç koldan kap-

samlı bir saldırı daha başlattı. Aynı süreçte DAİŞ'lilerin Cerablus'tan Girê Spi'ye Türkiye toprakları üzerinden trenlerle geçtikleri öğrenildi. Böylece Ko- banê dört taraftan saldırıya uğramış oluyordu. Sınır hattının bu şekilde kulla- nıldığı ortaya çıkınca başta T. Kürdistanı halkı olmak üzere Türkiyeli sol/sosyalist güçler de sınıra akın etti ve nöbet eylemlerini başlattı.

27 Eylül tarihinde; Musul'da rehin alınan konsolosluk görevlilerinin, DA- İŞ'in rehinelere olan yaklaşımının tersine Türkiye'ye sağ salım teslim edil- mesi, Kobanê üzerinden bir anlaşma yapıldığını açıkça gösteriyordu.

Kobanê'de YPG/YPJ savaşçıları sayısız destanlar yazdılar. DAİŞ'in ilerle- yişini durdurmak için kazdıkları mevzilerden hiçbir şart altında çekilmey- erek, şehit düştüler.

Bu süre zarfında YPG/YPJ savaşçıları bir taraftan da sivil halkın en az za- rarı görmesi için onları tahliye etmeye çalışıyordu. Halkın büyük bölümü T. Kürdistanı'na geçti. Artık Kürdistan tarihinde bir ilk olacak büyük bir şehir sa- vaşına hazırlık yapılmaya başlanmıştı.

Tayyip Erdoğan, "düştü düşecek" açıklamasını yaparken ateşe dönüşecek kıvılcım olan Arîn Mîrkan'ın eylemi Mîştenûr Tepesinde 6 Ekim'de ger- çekle- şiyordu. Türkiye'de başta Kürdistan illeri olmak üzere Kürtlerin yoğunluklu yaşadığı bütün şehirlerde halk sokaklara döküldü. Kobanê Serhıldanı olarak ta- rihe geçen 6-8 Ekim olaylarında 50'den fazla insan hayatını kaybetti. Bu isyan, Öcalan'ın müdahalesiyle durdurulabilirdi. Kat- ledilen hiçbir Kürt vatandaşı için devlet soruşturma dahi başlatmadı.

Mîştenûr Tepesinin düşmesinin ardından DAİŞ, kente ağır silahlarıyla gir-meye başladı. Kente girdikten sonra ABD öncülüğünde kurulan koalisyon güçleri DA- İŞ'in mevzilerini bombalamaya başladı. Şehir savaşı en ağır haliyle sürüyordu. YPJ Komutanı Meysa Ebdo, bu süreçte verdiği bir rö- portajda şöyle diyordu:

"Bir tekimiz bile kaldığımız sürece, köy köy, ev ev nasıl savaştıysak bun- dan sonra da aynı şekilde savaşaacağız. Bütün dünya küçük bir kasabanın üzerine ge- liyor. Bu da bizim büyüklüğümüzdür, irademizdir. Dünyaya bunu gösteriyoruz. Kobanê öyle kolay gitmeyecek." (Demir H. Çoksu E., 2015: 14% YPG/YPJ'nin direnişi tüm dünya halklarında büyük bir des- tek buldu. Bunun yarattığı baskılanmayla koalisyon güçleri DAİŞ'e vur- urken, Türkiye, Kürt ulusu açısından sembolik değeri olan peşmergelerin Kobanê'ye kendi toprakları üze- rinden geçişine izin veriyordu.

Aynı günlerde şehir savaşında uzman olan bir YPG grubunun Halep'ten ge- lişi de savaşın seyrini etkiledi. Sokaklara perde çekilmesi, duvarların deli- nerek yol açılması, mevzilerin yeniden yapılandırılması gibi birçok yöntem konu- sunda uzman olan Halep grubu, birçok savaşçısını şehit verdi.

1 Kasım tarihinde tüm dünyada sayısız kentte Kobanê'ye destek eylemleri

yapıldı. Aynı zamanda Kobanê'ye çok sayıda enternasyonal savaşçı gelmeye başladı. Almanya, ABD, Kanada'dan ve Afrika'nın farklı ülkelerinden gelen çok sayıda kişi, YPG/YPJ saflarında savaşa katıldı ve şehit düştü. Türkiyeli devrimci, sol, sosyalist güçler de Kobanê'de yerlerini aldılar. MLKP, TKP/ML TIKKO, BÖG Kürt halkıyla birlikte savaştılar ve tüm devrimci, demokratik kesimleri burada savaşa çağırdılar.

29 Kasım günü YPG/YPJ savaşçılarının Kobanê'yi DAİŞ'ten temizleme operasyonu başlatacakları gün Mürşitpınar Sınır kapısından kente yönelik bir saldırı başlatıldı. Sınır kapısında 13 şehit verilerek saldırı engellendi. Sonrasında Türkiye'nin DAİŞ'e kapıyı ele geçirmesi için 4 saat süre tanıdığı bilgisine ulaşıldı. 15 Eylül'den 24 Ocak'a kadar 113'ü kent içerisinde toplam 134 gün süren Kobanê direnişinde 600'den fazla YPG/YPJ savaşçısı şehit düştü. 24 Ocak sonrasında başlatılan operasyonlarda Kobanê köyleri geri alınmaya başlandı. 2015 Haziran ayında Kobanê ve Cizîrê kantonlarını birleştiren Girê Spî hamlesi, DAİŞ'e ve en büyük destekleyicisi Türkiye'ye vurulmuş önemli bir darbe oldu.

Gelinen aşamada Türkiye, Rojava'nın kazanımlarının artık geri döndürülemez bir aşamada olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Türkiye'nin şu anki amacı, Kobanê ve Efrîn arasındaki bölgenin Rojava Demokratik Özerk Yönetiminin eline geçmesini engellemektir. Bunun için başta ABD olmak üzere emperyalistlerle, halklara yönelik saldırı ve savaş planları yapmaya devam etmektedirler.

Bijî Berxwedanê Rojava!

1800'lü yılların ortalarında Bedirxan ailesinin başlattığı, Kürt ulusunun kendi kaderini tayin için verdiği mücadele, yaklaşık olarak 200 yıldır çok farklı biçimlerde ve ağır bedeller ödenerek tüm Kürdistan'da devam etmektedir.

Skyes-Picot Antlaşmasından sonra parçalanan Kürdistan'da ilk defa her dört parçayı etkileyen, önemli bir örgüt gücüne ulaşan demokratik ulusal bir çizgide olan bir yapı ortaya çıkmıştır. PKK, 20. yy.ın sonlarına doğru Ortadoğu politikasını etkileyen, yön veren önemli bir dinamik güce duruma gelmiştir.

Rojava'daki kazanımların hiçbiri garanti altına alınmış değildir. Savaş sürüyor. PKK, YPG/YPJ'nin sayısız şehitler vererek, vatanlarını koruma savaşları, emperyalistler ve yerli işbirlikçilerince boğulmaya çalışılıyor. Günümüzde, tüm devrimci, demokratik, sol, sosyalist kesimlerin tarihsel görevi Rojava devriminin/direnişinin içinde yer almaktır. Bu, Rojava'da

fiili olarak savaşmak kadar (ve hatta daha fazlası) kendi topraklarında mücadeleyi büyüterek ve ezilenlerin Ro- java kazanımlarının bu ülkenin bir iç meselesi olduğunu göstererek olacaktır.

Unutmayalım ki, ezilenlerin hiçbir kazanımı savaşız olmadı ve mücadelesiz korunamadı... Ezilenlerin örgütlü dayanışması ve mücadelesi olmadan hiç- bir devrim sürdürülemez... Rojava devrimi için mücadeleyi büyütmeliyiz...

KAYNAKÇA

- 1- Kalkan D, 2006: Kürdistan'da Demokratik Siyasetin Rolü Üzerine, I. Baskı, Çetin Yayınları
- 2- Aryen D, 2013: 10. Dosya: Yokoluşun Eşiğinde Örnek Modele Batı Kürdistan'da Halk Devrimi; Özgür Gündem, 18.07.2013-21.07.2013
- 3- Çakır M., 2014: Rojava Devrimi Üzerine, Demokratik Modernite, sayı 8
- 4- Dicle H. 2014: Rojava Devriminin Politik Tarihi Üzerine, Demokratik Modernite, sayı 8
- 5- Evren S. 2014: Ortadoğu'da Yeni Bir Modele Doğru: Üçüncü Çizgi İle Rojava'da Demokratik Özerklik Modeli, Demokratik Modernite, sayı 8
- 6- Kılavuz O., 2014: Demokkratik Ulusu İnşa Pratiği Olarak Rojava, Demokratik Modernite, sayı 8
- 7- Demir A., 2015a: Devrimin Rojava Hali, I. Baskı, Ceylan Yayınları
- 8- Demir H., Çoksı E., 2015: Dosya: Özgürlük Kuşağı Rojava, Özgür Gündem, 16.07.2015-25.07.2015

ORTADOĞU VE KUZEY AFRİKA'DA HALK AYAKLANMALARININ KOŞULLARI, NEDENLERİ VE KİTLELERİN İKTİDAR ARAYIŞI

8 Kitlelerin kahredici gücünün somutlaşması olan ayaklanmaların, kendiliğinden karakterine rağmen, diktatörleri yıkma gücüne, yeteneğine ve potansiyeline sahip olduğunu belirtmek gerekir. Arap coğrafyasında vücut bulan halk ayaklanmalarının diktatörlükleri yıkacak güce, potansiyeline sahip olmasına rağmen, diktatörleri kovmakla sınırlı kalması ya da emperyalist ve bölgesel güçlerin müdahalesine-saldırısına maruz kalması

bu ger-çeği değiştiremez. 7

Ortadoğu, Arap coğrafyası söz konusu olduğunda tartışmaların bir kısmının ilerlemeci-aydınlanmacı, oryantalist limana demirlemesi tesadüfi değildir. Tesadüfi değildir; çünkü değerlendirmelerde sınıfsal konumlanış, kavrayış rengini açığa vurur. Arap halklarına yakıştırılan kavramlar, üst perdeden dile getirilen söylemler, akıl hocalığına soyunularak doğruyu öğretmenin telaşını, heyecanını yaşayan karakterler, küçümseyici gözlerin tiksindirici eşliğinde Arap ayaklanmaları sürecinde TV ekranlarında; gazete sayfalarında, sosyal medyada ve siyasal arenada bir kez daha kendine yer buldu. Bu yaklaşımları ya da tezleri iki kategoride değerlendirecek olursak:

Birinci yaklaşımın özelde Arap halklarına, genelde ise dünya halklarına kendi gelecekleri hakkında söz söylemelerini reva görmeyen, halklara, yalnızca itaat etmelerini salık veren, bunun içinde her türlü baskıyı uygulayarak, sömürücü düzenlerinin devamlılığını amaçlayan egemenler cephesinin yani hakim ideolojinin retoriği olduğunu söylemeliyiz. Bu yaklaşım ya da tezlerin dillendirilmesi bizler açısından anlaşılırdır. Anlaşılırdır; çünkü her sınıf, olay ve olguları kendi pence-resinden değerlendirir, olay ve olgulardan sonuçları çıkarır ve bu sonuçları kitlelere anlatmanın sorumluluğunu taşır.

İkinci yaklaşımda ise; Arap coğrafyasına dair süregelen tartışmalarda ilerlemeci aydınlanmacı bir kulvarda hareket eden ve esasında oryantalizmden etkilenen-beslenen değerlendirmelerle karşılaşırız. Bu değerlendirmeler; coğrafya halklarına demokrasiyi fazla görmek, onları küçümsemek ve itaatkarlıkla özdeşleştirmekten hareketle 2011 yılına damgasını vuran ayaklanmaların arkasında komplocu güçler aramak şeklinde vücut bulur. Bu söylem sahiplerinin ilerici, demokrat hatta devrimci, çevreler olmaları dikkat çekicidir; ama kesinlikle şaşırtıcı değildir; çünkü giriş bölümünde ifade ettiğimiz sınıfsal konumlanış-kavrayış burada da geçerlidir. İlerlemeci-aydınlanmacı değerlendirmelerin “bölgeye dair şablonları var: Geri kalmışlık, miskinlik, demokrasiyi becerememek, birileri tarafından yönetilmek, emperyalistlerin oyuncağı olmak vb.” (Çubukçu, derleyen Çetinkaya, 2014:200) Bu değerlendirmeler, coğrafya halklarının demokrasi, sosyal adalet, ekmek ve her şeyden öte onur mücadelesine sırt çevirmekte, Arap halklarının ayaklanmalarını, mücadelelerini, emperyalist güçlerin oyunu, kışkırtması, Ortadoğu’yu dizayn etme hamlesi olarak görüp, anti-emperyalizmcilik adına geçmişte Saddam, sonrasında Kaddafi günümüzde ise Esad savunuculuğuna dönüşmektedir.

Arap halklarının demokratik halk ve özgürlükler için mücadele etmediğine, direniş kültürlerinin olmadığına ve mizaçlarının itaat etmekten ibaret

olduğuna kendilerini inandırmak için uğraşadursunlar; biz biliyoruz ki hiçbir halk-toplum sınıflar mücadelesinden azade değildir. Ortadoğu'da halklar için "itaatkarlık ve tevekkül kültürel bir haslet, güç ilişkilerinden, zamandan ve mekandan bağımsız bir 'öz' olarak tarif ve kabul..." (Çetinkaya, 2014:15) eden yaklaşımlar hangi siyasal kavram ile kendilerini tanımlarsa tanımlasınlar hepsi ortak paydada, sınıflar mücadelesini kavramama-reddetme noktasında buluşmaktadırlar.

Yüzlerce yıllık Osmanlı egemenliği akabinde Fransız, İngiliz ve Amerikan hegemonyası ve bu emperyalist güçler tarafından korunup beslenen komprador diktatörlüklere karşı sürdürülen -zayıf ya da güçlü, kendiliğinden ya da örgütlü- mücadeleler görmezden gelinerek, komprador diktatörlüklerin hangi şartlar altında bugüne dek varlıklarını sürdürdükleri, güç ilişkileri, siyasal aktörlerin konumlanması, bölgenin iştah kabartan petrol-enerji kaynakları, zenginliği, stratejik önemi ve bunların toplamı olarak, literatürde spesifik bir anlam kazanan "istikrar" es geçilirse gelişmeleri kavramak için doğru bir noktada duramayız. "İstikrar" vurgusunun anlaşılması, Ortadoğu'nun içinde bulunduğu kaotik durumun kavranmasında önemli bir işleve sahiptir. "İstikrar, sistem üstünlüğünün sağlanması ya da halk güçlerinin bastırılması"dır. (Gerger, derleyen Erdoğan Çelik, (t.y.):97) Bu tanımlama Ortadoğu, Kuzey Afrika coğrafyasında "istikrar" kavramına yüklenen anlamın bir yönüne işaret etmektedir. Egemen ideolojinin sıklıkla dile getirdiği "demokrasi", "insan hakları" vd. söylemleri de "istikrar" kavramının yukarıda ifade ettiğimiz bu ilk anlamıyla ilişkilendirerek ele almamız gerektiğini hatırlatmakta fayda var. "Sistem üstünlüğünün sağlanması ya da halk güçlerinin bastırılması" Arap coğrafyasına özgü bir durum olmamakla birlikte bu coğrafyada hayati bir role bürünmektedir. İstikrar kavramına dikkat çeken Prashad: "denklemin bir yanında petrol varsa diğer yanında bölgede hegemonya kurmaya, o muazzam stratejik güç kaynağını devam ettirmeye duyulan siyasal gereklilik vardı", (2012:171) derken bu hayati role dikkat çekmektedir. Arap coğrafyasının petrol zengini bir bölge olduğunu sağır sultan dahi duyduğuna göre ayrıntılı bir bilgiye gerek duymadan dünya petrol rezervlerinin % 50'den fazlasının, OPEC üyesi ülkeler petrol rezervlerinin yaklaşık % 70'inin yine bu bölgede olduğunu aynı zamanda petrol enerji yollarının bölgede olması- geçmesi, Çin'in bölgedeki petrole olan bağımlılığını da dikkate alırsak karşıımızdaki tablo daha fazla netleşmiş olacaktır. İşte bu durum, emperyalist güçlerin ilgisinin bölgeye yönelmesine neden olmaktadır. Bölgenin iştah kabartan zenginliği de ilgiye süreklilik kazandırmaktadır. Bununla birlikte ilginin bir sınırı da yoktur. Zamanın İngiltere başbakanı Blair'in, Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy'nin, Kaddafi'nin elini öpmeleri

ya da Berlusconi'nin Kaddafi'den özür dilemesini tarihe yalnızca "ironik bir sahne" olarak not düşmemek gerekir. Aynı Kaddafi'nin, aynı güçler tarafından bombalanmasını da ilginin karakersizliği, sınırının yalnızca doğal zenginliklerle olan ilişkisi ve ilgiyi bu zenginliklere sahip olma sevdası ile açıklamak kolay ulaşılabilir bir sonuç/yorum olmalıdır. İstikrar kavramına dönecek olursak: ABD emperyalizminin bölgede hegemonya kurma ve bu hegemonyaya sürdürülebilirlik kazandırma çabasının sonucu olan İsrail devletinin güvenliği meselesi ile karşılaşırız.

İsrail'in güvenliği ABD'nin bölgedeki hegemonyasının, çıkarlarının korunması açısından hayati bir önem taşımaktadır. Bu önemin bilincinde olmasından dolayıdır ki, Ortadoğu'da jandarma rolünü almış İsrail devleti, Filistin halkına her türlü zorbalığı uygulamaktan bir an olsun geri durmamış, Arap halklarına yönelik saldırılarını pervasızca uygulamaktan çekinmemiştir. İsrail devletini bu denli pervasızlaştıran bölgede ona yüklenen ve onun da benimsediği misyonudur. Arap coğrafyasında İsrail karşıtı söylemin prim yaptığına, bununla beraber söylem sahiplerinin İsrail devleti ile açık-gizli anlaşmalarla Ortadoğu'da İsrail devletinin politikalarını meşrulaştırdıklarına, bu sayede ABD emperyalizminin çıkarlarını da koruduklarına tanıklık etmekteyiz.

ABD emperyalizminin Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yönelik politikasının da "istikrarın temel direklerine, yani İsrail, Suudi Arabistan ile Basra Körfezi emirliklerine dokunulmadan Arap dünyasındaki geleneksel düzeni ve Atlantik dünyasının petrol ülkelerinin başlıca başkentlerine uzanan ahtapot kollarını devam ettirmek" (Prashad, 2012:168) olduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz. Ortadoğu'da bir yönüyle sofistike bir tabaka söz konusudur. Komprador iktidarların konumlanması taşıdıkları "önem" derecesi ile ilişkilidir. Suriye'nin petrol zengini olmamasına rağmen İsrail'in güvenliğini tehdit eden konumu, Rusya'nın Akdeniz'e açılan tek limanının Suriye'deki Tartus Limanı olması gibi etkenler Suriye'ye stratejik bir özellik kazandırmaktadır. Suriye'nin, Rusya, Çin, İran ile geliştirdiği ilişkileri de dikkate almak gerekmektedir.

Devam edersek, Libya'nın petrol zengini olması ya da Bahreyn'in, ABD doğanmasının 5. filosuna ev sahipliği yapması, İran'ın kıyılarına olan yakınlığı, Şia ağırlıklı bir nüfusa sahip olması dolayısıyla İran etkisinden korkulması, Yemen'in Basra Körfezi'nin geleceği açısından taşıdığı önem gibi daha da çoğaltabileceğimiz özellikler Ortadoğu siyasetinde gözden kaçırılmamalıdır. Ayaklanmaların akabinde, tehlikenin boyutunun daha fazla büyümemesi için bir dizi farklı önlemin devreye sokulması da bu durumla, ülkelerin önem derecesini belirleyen özellikleri ile ilişkilidir. Ayaklanmaların yarattığı şokun etkisinden sıyrılan

bölgesel ve emperyalist güçler Mısır ve Libya’da ordu aracılığıyla sürece müdahil olmuşlar, ardından diktatörlerden vazgeçerek geçiş hükümetleri ile diktatörlük rejimlerini korumuşlardır. Libya’da ise doğrudan, askeri müdahale seçeneği devreye sokulmuş, sonrasında ise uluslararası petrol şirketleri bölgeye üşüşmüşlerdir. Bahreyn, risk gözetilerek Suudi rejiminin insafına bırakılmış, bu- radaki ayaklanmanın büyümesi, yaygınlaşması engellenmiştir. “Bahreyn’i ko- ruyan bu ‘dokunulmazlık’, ‘uluslar arası camianın’ insan hakları ve demokrasi söylemlerinin, son tahlilde bölgesel ya da dünya düzeyindeki dengelere endeksli olduğunu...” (Bozarslan, 2014:26) ispatlamıştır. Yemen’de yaşanan katliam da emperyalist güçlerin dillerinden düşürmedikleri “ demokrasi, insan hakları” söyleminin yalnızca bir masal olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır.

“İstikrar” kavramına dönecek olursak, “İstikrar”ı bir denklem olarak ele al- dığımızda yukarıdaki satırlarda üzerinde durduğumuz kategorilerin pratik alan- daki karşılığını da görmüş, kavramış oluruz. “Sistem üstünlüğünün sağlanması ya da halk güçlerinin baskı altına alınması” ve denetim altında tutulmasının kar- şılığı olarak tek bir Arap toplumunun 22 devlete bölünmesine yani Arap halkla- rının “emperyalizm tarafından, devletler, devletçikler, mezhep/tarikat öbekleri olarak bölünmüş, birbirlerine yabancılaştırılmış, hatta düşmanlaştırılmış...” (Yurtsever, 2014:16) tablosuna tanıklık ederiz.

Bölgeye olan bağımlılığı ve bölge üzerinde yaratılan hegemonyayı ve siyasal aktörlerin bölgede konumlanışını doğru değerlendirmeden, yaşanan geliş- melerden doğru sonuçlar çıkaramaz ve tartıştığımız ayaklanma olgusuna ilişkin de hatalı bir kavrayışa sürükleniriz. Bu bağlamda da halklara ait olan “ekmek, özgürlük ve onur” ayaklanmasından “rol” çalmak için hazırda bekleyen emper- yalist güçlerin hamlesini devrimci sürece müdahale olarak değil, bütün her şeyin emperyalistlerin hazırlıkları ve kışkırtması, Ortadoğu’yu dizayn etme çabası ola- rak görürüz.

Toplamdan hareketle diyebiliriz ki; enerji kaynaklarının zenginliği, enerji kaynaklarının geçiş yolu, denetimi-dağıtımı için komprador iktidarların varlık- larını sürdürmesi, İsrail’in güvenliği meselesi, İran’ın bölge üzerinde etkinlik kurma çabalarının engellenmek istenmesi, Rusya’nın mevcut koşullarda Suriye ile ilişkilenişi, Akdeniz’e açılan tek kapısının Suriye’de olması, Çin’in bölgeye olan petrol bağımlılığı vb. etkenler emperyalist güçler arasındaki çelişkileri diri tutacak ve emperyalizmin çıkarları doğrultusunda şekillenecek bir Ortadoğu’ya “ilgi”yi de sürekli kılacaktır. Ezilen halklar kendi tarihlerini yazana ve kendi ge- leceklerini belirleyene dek “ilgi” de çelişki de kavga da sürecektir.

Arap coğrafyasının “ekmek, özgürlük ve onur” başkaldırısına giden

meşakatli yol

“Gökkubbenin altında büyük kargaşa var; o halde durum iyidir” derken Başkan Mao, ezilenler cephesinden bir okuma yapıyordu. Arap coğrafyasında, bu kadim topraklarda karşılığını bulan “kargaşa” da ezilen halklar cephesinde heyecan, moral ve umut olarak yankılanmıştır. Bouzazizi’nin eylemi sonrası Arap coğrafyasını tutuşturan yangın da Başkan Mao’nun işaret ettiği tablonun ezilen halklar cephesindeki karşılığıdır.

Muhammet Bauzazizi, tarihe “intihar” eden bir genç olarak değil, baskının, sömürünün, işsizliğin ve sefaletin hüküm sürdüğü Arap coğrafyasında, umut-suzluk ve karamsarlığın hakim kılınmak istendiği ve örgütsüzlüğün dayatıldığı bu kadim topraklarda, “...Tepeden tırnağa kana ve pislige bulanmış...” (Marks, 2010:727) sermayenin besleyip kolladığı komprador diktatörlükler havzasında, kendi geleceklerine sahip çıkmak için “Ekmek İsyanları”nda, “Kuskus İsyanları”nda, “Gafsa”da, “Mohalla”da ve daha birçok direnişte açığa çıkan deneyimin, biriken öfkenin, dipten gelen dalganın yüzeyde patlama “an”ı, o büyük yangının “bozkırı tutuşturan kıvılcımı” olarak geçmiştir. Prashad, “Arap toprakları için 2011’in ilk aylarındaki olaylar yeni bir tarihin başlangıcı değil, yüz yıllık bitmiş bir mücadelenin devamıydı” (2012:50) derken bu tarihselliğe işaret ediyordu.

Bauzazizi’nin eylemini de kırılma “an”ı olarak ifade edebiliriz. Hakarete uğramış, rencide olmuş diplomalı seyyar satıcı Bauzazizi’nin yaşadığı çaresizlin sonucunda gerçekleştirdiği kendini yakma pratiği, “intihar” kavramının sınırlarını aşarak Arap coğrafyasını ayağa kaldıran onur eylemlerine dönüşecekti. Ayaklanmaların “an” itibarıyla şaşkınlık yaratması doğaldır, fakat ayaklanma olgusunun kendisinin şaşkınlık yaratması, hele hele Arap coğrafyası ile özdeşleştiril(e)memesi, sınıflar mücadelesi gerçekliğini kavramamak ile alakalıdır. Öngörülemediği olmasını ayaklanma olgusu ile ilişkilendirmek yerine “an” ile ilişkilendirerek değerlendirmek daha öğretici olacaktır. Ayaklanmanın kendiliğinden bir karakter taşıdığı aşıkardır; bununla birlikte, ayaklanmanın kendiliğinden bir karakter taşıyor olması tarihselliği olmadığı, bir birikmişliği yansıtmadığı anlamına gelmez. Ayrıca, Bauzazizi’nin kendini yakma eylemini ayaklanmanın başat nedeni olarak ele almak, meseleyi yalnızca Bauzazizi’nin eylemi üzerinden okumaya çalışmak indirgemeci bir yaklaşım olur ve ayaklanmanın, tarihsel arka planını görmeme, kavramama noktasında dile gelir.

Ayaklanmalar, devrimler birilerinin istemesiyle gerçekleşmez; nesnel koşulların el verdiği ölçüde açığa çıkar, subjektif güçlerin gerçekliklerine ve sürece müdahalede bulunma yeteneklerine bağlı olarak bir “sonuca”

-“son” a değil- ula- şırlar. Bauzazizi’nin eylemi sonrası domino etkisi gösterircesine yayılıp gelişen ayaklanmalar da bu nesnel koşulların sonucudur. “Arap Baharı” denilerek ma- nipüle edilen Arap coğrafyasına damgasını vuran ayaklanmaların patlama nok- tasını, süregelen tarihsel birikimin dışı vurumuna ve dipten gelen dalğanın yüzeye vurmasına yol açan nesnel koşullar hazırlamıştır. Komprador diktatör- lüklerin sınırsız ayrıcalıklarına ve halkın yaşadığı sınırsız baskı ve sömürü dü- zenlerine karşı süregelen mücadele, Bauzazizi’nin eyleminin tetikleyici rolü neticesinde ayaklanma- lara “dönüşerek “an” itibariyle yüzeye vuran “öfke”ye” soluk olmuştur. Dünyanın en önemli petrol enerji kaynaklarına sahip olan bölgede bir ta- rafta zenginliği elinde biriktiren küçük bir azınlık, aile, kabile diğer ta- rafta da gerçek anlamıyla sefalet mahkum bırakılmış ve her türlü de- mokratik hak ve özgür- lüğü gasp edilmiş halk gerçekliği orta yerde durmaktadır. Uçurumun sözcük- lerle anlatılamayacak kadar derin olduğu Arap coğrafyasında, iç dinamikler olgunlaşacaktı elbette. Bu ayaklanma- lar, Arap coğrafyasındaki tablonun yalnızca sefalet kompozisyonuna işaret etmeyecek, aynı zamanda Arap halklarının onur kalkışması olarak tarihte hak ettiği yeri alacaktı/almıştı.

Umutsuzluğun, karamsarlığın, itaat kültürünün, aşağılanmanın halklara da- yatıldığı bu kadim topraklarda, ezilenler kendi tarihlerini yazmak, kendi gerçeklerinin resmini yapmak için sahneye bir kez daha ama daha güçlü ve daha öf- keli çıkmışlardır. 400 yıllık Osmanlı egemenliği, sonrasında Fransız, İngiliz sö- mürgeciliği ve nihayetinde ABD emperyalizminin hegemonyası altında yaşamak zorunda kalan halklar, kendi geleceklerinin onurlu resmini yapmak için, ben- zetme uygun düşerse Nazım’ın, Abidin Dino’ya yönettiği “mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin” dizelerinde dile gelen soruya, Arap halklarının tarihin- deki en mutlu “an”lardan biriyle yanıt vermişlerdir.

Ayaklanmaların tarihsel arka planına vurgu yapmıştık. Tarihsel arka planına yani geçmiş mücadele, deneyim ve birikimler hakkında ayrıntılı bir değerlen- dirmeye girmemekle birlikte döneme damgasını vuran kimi isyanları hatırlat- makta fayda var.

1970’li yıllardan başlayarak bir eklemlenme sürecine, pan-Arabizmden bes- lenen güdük anti-emperyalist söylem ve politikaların da terk edilerek, IMF’ye Dünya Bankası’na, özcesi emperyalizme yüzünü dönen bir sürece tanıklık edi- yoruz. Arap coğrafyasında yapısal uyum, ekonomik serbestlik programları gün- deme alınmış, neo-liberalizm söylemleri demokratikleşme retoriği eşliğinde kendine yaşam alanı bulmaya çalışmış, önceki dönemin biçimlenmemiş devleti ya da sosyal yardımlar yapan devlet görünömlü bu diktatörlükler, piyasaların önünü açmak için kimi adımlar atmaları yönün-

de zorlanmışlardır. “1970’li yılların sonundan başlayıp son 10 yıl içerisinde etkisi artacak biçimde Amerika Birleşik Devletleri ile uluslararası bankacılık kuruluşları, bölgedeki rejimleri neo-liberalizmle bağlantılı sosyal-ekonomik politikaları uygulamaya mecbur bırakmış, ikna etmiştir.” (Gelvin, derleyen Çetinkaya, 2014:76) Bu bağlamda devletin küçültülmesinden hareketle özelleştirmelerin gündeme alınması, devletin piyasadan çekilmesi, “kamu ekonomisi”nin sözde ve pratikte yok edilmesi, uluslararası/tekelci sermayenin ranta dayalı sömürüsü için sübvansiyonların kesilmesi, fiyat denetiminin ortadan kaldırılması, tarım reformunun devre dışı bırakılması gibi talepler dayatılmış ve kabul ettirilmiştir.

Bu politikaların uygulanması elbette kolay olmayacaktı. Türkiye’de de benzer politikaların “24 Ocak kararlarının” uygulanması için aynı tarihlerde 12 Eylül Askeri Faşist Darbesi gerçekleşecekti. Bu hatırlatmayı yaptıktan sonra Arap coğrafyasına tekrar dönebiliriz. Yapısal uyum programları ya da ekonomik serbestlik programlarının hayat bulması için zor ve baskı aygıtı olan devlet, karakterine uygun güvenlikçi politikalara daha fazla sarılarak, halklara yönelik baskı ve zulmünü artırmıştır. Uluslararası sermaye ile sancılı bir ilişkilene süreci yaşamıştır. Çünkü bu adımlar, kısıtlamalar ya da dayatılan kemer sıkma politikaları halkın yaşamında sefaletin büyümesi-derinleşmesi olarak karşılığını bulmuş ve çelişkileri keskinleştirmiştir. Keskinleşen çelişkiler açığa çıktıkça, öfke sokaklarda isyanlarla dile gelmiştir. Mısır’da, 1977’de tarihe “Ekmek Ayaklanmaları” olarak geçen ve Arap coğrafyasında etkisini ’80’li yılların sonuna kadar gösteren “1983 Fas, 1984 Tunus, 1985 Sudan, 1987 Lübnan, 1988 Cezayir ve 1989 Ürdün ekmek isyanları” (Çetinkaya, 2014:59) komprador diktatörlüklere ve onlar aracılığıyla uygulanmak istenen neo-liberal politikalara karşı güçlü bir itirazı ifade etmektedir.

’90’lı yıllar, neo-liberal politikaların uygulanmasına dönük “kararlılığa” ve bu “kararlılığın” sadakatle olan ilişkisine sahne olmuştur. Diktatörlüklerin sergilediği sadakat, emperyalist güçler yani efendileri tarafından karşılıksız bırakılmamış, bağımlılık ilişkisinin derinleştiği, buna paralel olarak efendilerinin taleplerinin karşılandığı oranda, efendileri tarafından komprador diktatörlükler övgüye layık görülmüşlerdir. Mısır ve Tunus’un Arap coğrafyasında örnek olarak gösterilmesi-övülmesi, Libya’nın Kaddafi’sinin IMF tarafından övülmesi sadakat gösterdiği ölçüde hayat bulmuştur.

2000’li yıllar sefaletin ve zulmün yarattığı çaresizliğin gölgesinde öfkenin de açığa çıktığı yıllar oldu. İşsizlik, sefalet, yoksulluk, kötü yaşam koşulları, gıda fiyatlarındaki artış, her türlü demokratik hak ve özgürlüğün yok sayılması, basın-medya üzerinde uygulanan koyu sansür ortamı kitlesel-

erde arayışı da zo- runlu kılmıştır. 30-40 yıllık komprador diktatörlükler, iktidarı oğluna devretmek için hazırlıklar yapan Mübarek, Abdullah Salih ya da babasından iktidarı dev- ralmış Esad, çocuklarını devlerin en kritik noktalarında görevlendirmiş Kaddafi, devletin tapusunu adeta elinde bulduran El Halife ailesi gerçekliği halkların yaşamında bir komedi filmi- nin tekrar tekrar başa sarmasından öte, yatağını ara- yan öfke patlamasına giden yolu anlatmaktaydı.

İstatistiki bilgiler Arap coğrafyasında işsizlik oranlarının ulaştığı çarpıcı bo- yutu sergiliyordu. Bu bilgilere göz atacak olursak:

Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da gençler arasındaki (15-24 yaş arası) işsizlik % 30 veya daha fazla düzeyde seyretmektedir. Arap Çalışma Örgütü'nün (ALO) rakamları Arap ülkelerinin dünyada işsizlik oranlarının en yüksek olduğu –yüzde 5.7 olan dünya ortalamasıyla kıyaslanırsa yüzde 14.5'luk- ülkelerden olduğuna dikkat çekmektedir. Nüfusun % 65'inin 30 yaşın altında olduğu Arap ülke- rinde, gençler arasındaki işsizlik oranları kor- kunç düzeydedir. (Aktaran Parti- zan, 2013:77)

İşçi sınıfı mücadelesinin, devrimci faaliyetin görece daha diri olduğu Tunus ve Mısır, son 10 yıllık zaman diliminde önemli grevlere-direnışlere sahne ol- muştur. Bu direnişlerin hayat bulduğu Arap coğrafyasını sefaleti, zulmü, çaresizliği yaşayanların kaleminden anlatmakta fayda var. Chania Mouffak “Dev- rimleri Yazmak” adlı çalışmada:

Arap dilini, Berberi dilini berbat ettiniz, portakal bahçelerimizi betona, mü- ziğimizi folklorla, dinimizi fitneye çevirdiniz. Petrolümüzü kirli paraya, şehirle- rimizi hapishaneye, dağlarımızı makiye döndürdünüz. Bakışlarınız, sokaklarımızdan geçip giden o mezar gibi çelik zırlı araçlarımız kadar kaça- mak; kimsenin size hayran olduğu yok yine de farlarımızı yakıp söndürüyorsu- nuz. (Derleyen Zubaidi, Cassel, Roderick 2014: 113) der- ken bizlere yalnızca Cezayir tablosu çizmiyor, Arap topraklarında kom- prador diktatörlüklerin yarat- tığı enkazı betimliyordu. “Ekmek, onur ve özgürlük” ayaklanmaları da bu en- kazın molozları arasında filizlenmiştir. Ayaklanma koşullarının olgunlaştırdığı Mısır'a kulak kabartırsak Yasmi- ne El Rashidi'nin “Nihayet, tek bir hareket, tek bir olay, tek bir kişi değil söz konusu olan. Bir olaylar ve açmazlar dizisinin, kültürel ve toplumsal dokunun, bir ekonomik gerçekliğin, bir kent manzarası- nın bir araya ge- lerek yıllarca kâbus gibi üzerimize çöken o Mısır'ı oluşturduğu söylenebi- lir ancak” (Derleyen Zubaidi, Cassel, Roderick, 2014: 69) sözleri de salt Mısır'ı anlatmıyordu. Coğrafyanın bütününe hâkim olan tabloyu özetliyor ve somut gerçekliğe dikkat çekiyordu bu sözlerle. İşte bu tablonun neti- cesinde Gafsa'da, Mahalla'da binlerce işçi greve giderek ayaklanmalara giden yolu eşe- leyeceklerdi. Ayaklanma günlerinde Mısır'da sokağa dö-

külen halkın: “Onların yedikleri güvercin ve piliç; biz ise her zaman fasulye yeriz şarkısını söyleyerek sokaklara indim” (Prashad, 2012:23) anlatısı komprador diktatörlüklere karşı halkta güçlü bir şekilde karşılığını bulan öfkeyi yansıtıyordu. Fotoğrafın bir yanında zenginlik, sınırsız tüketim ve servetin yarattığı her türlü özgürlük ortamına sahip olmak varken, fotoğrafın diğer tarafında yukarıdaki satırlarda da ısrarla vurguladığımız sefalet, açlık, işsizlik, ölüm vardı. İşte bu tablo, ayaklanmaların önkoşulu olmuştur. Onur ayaklanmalarına, ekmek sloganlarına, özgürlük taleplerine tablonun çağrıcılığı, çelişkilerin keskinleşmesi hayat vermiştir.

Medya üzerinde yaratılan baskı ve sansüre de dikkat çekmek gerekmektedir. Baskı ve sansür ortamı haber alma özgürlüğünü kuşa çevirmiştir. 2006-2008 işçi grevleri döneminde direnişçiler, internet ortamının sağladığı hızlı bilgi aktarımını da kullanarak iletişim, örgütlenme ve doğru bilgi sunma-paylaşma noktasında önemli deneyimler kazanmışlardır. Ayaklanma günlerinde internet ortamından beslenerek kimi etkili örgütlenmeler yaratıldığı dikkat çekmiştir. Bununla birlikte ayaklanmalarda açığa çıkan gücü salt “internetin kudreti” ile açıklamak; indirgemeci, hatalı bir kavrayış olacaktır. Mısır’da “6 Nisan Hareketi”, Fas’ta “20 Şubat Programı” vb. birçok platform, internet ortamında örgütlenip faaliyet yürüterek sokaklarda görünürlük kazanmışlardır. Genç nüfusun ayaklanmaların önemli bir bileşeni olduğu yönündeki ortak fikirden hareketle teknolojiyi etkili ve verimli kullanmalarındaki yaratıcılığa dikkat çekmek isabetli olacaktır.

İstikrar kavramının öneminden hareketle yukarıdaki satırlarda tartıştığımız Ortadoğu-Kuzey Afrika panoraması, ayaklanmaların yarattığı “şok”un etkisinden sıyrılan emperyalist güçleri, çıkarlarının korunması için hemen harekete geçirmiştir. Ayaklanmaların zayıf karnı olan örgütsüz, kendiliğinden, belli bir programa ve doğru bir önderliğe sahip olmaması, emperyalist güçlerin sürece müdahalesini de kolaylaştırmıştır. Doğru bir politik hat, devrimci öznenin öngörülü kavrayışına ve “an”a müdahale etme becerisine duyulan gereksinim ayaklanma günlerinde kendisini fazlasıyla hissettirmiştir dersek abartmış sayılmayız. Tunus ve Mısır’da ordu sahneye çıkıp rejimin devamlılığını sağlamak ve emperyalistlerin çıkarlarını korumak için harekete geçtiğinde, kitlelerin öfkesini güçlü ve kararlı bir şekilde bu nizam koruyucularına yönlendiril(e)memesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu bağlamda yukarıda sözünü ettiğimiz ayaklanmalarda yer alan politik devrimci öznelerin, önderliklerin görevlerini yerine getir(e)meme vurgusu özünde “an”ın yüklediği tarihsel sorumluluğu kavramakla ilintilidir. Bu bağlamda iktidar meselesini tartışmak olmazsa olmazdır.

Sokaklarda yangına dönüşen kitlelerin iktidar arayışı

İktidar meselesine daha yakından bakmak ve Arap coğrafyasında yaşanan ayaklanmalar özgünlüğünde iktidar meselesini değerlendirmek için Lenin'in sınıf savaşımını tanımlarken ifade ettiği "toplumun bir kesiminin heves ve arzuları, toplumun diğer kesiminin heves ve arzularıyla çelişebilir" (2013:34) sözlerini gözönünde bulundurmak gereklidir. Arap coğrafyasında en yalın ifadesiyle "ekmek, onur ve özgürlük" olarak dile gelen "toplumun bir kesiminin heves ve arzuları"ni yansıtan ayaklanmalar, her türlü zenginliği ve sınırsız özgürlüğü elinde bulduran "toplumun diğer kesiminin heves ve arzuları" ile çatıştığına ve bu "heves ve arzuların" uzlaşmaz karakterine dikkat çekmektedir.

"Birbirleriyle çelişen heves ve arzuların kaynağını, her toplumda, o toplumun bölünmesiyle ortaya çıkan sınıfların durumları ve yaşam koşulları oluşturur." (Lenin, 2013:35) Yaşam koşullarının kitleleri sokağa döken çarpıcı boyutuna vurgu yapmıştık. "Ekmek, onur ve özgürlük" haykırışı, yaşam koşullarının çarpıcı boyutunu, sefaleti, yaşanan baskı ve zulmü, hor görülmeyi, yoksunluğu anlatmak için yeterli değilse; Ürdün'de bir pankartta dile gelen "Ürdün yalnızca zenginlerin değildir. Ekmeğimiz, kırmızı çizgimizdir. Açlığımızdan ve öfkemizden korkun" haykırışına kulak vererek yaşam koşullarının çarpıcı boyutunu kavrayabiliriz.

Ürdün sokaklarında, meydanlarında yankılanan bu sözler "bıçak kemikte" diye haykıran kitlelerin kendi geleceğine sahip çıkmak, kendi tarihlerini yazmak için harekete geçtiğine ve öfkelerine hedef olan küçük azınlığa, zenginliği elinde bulduranlara, nihayetinde yıkmak için yöneldikleri diktatörlüklere dikkat çekmektedir. Bu sözler Arap coğrafyasında hayat bulan ayaklanmalar sürecini, kitlelerin iktidar arayışını, kendilerinden olmadığını kavradıkları diktatörlüklere yönelttikleri öfkelerini çok net bir şekilde ifade etmekte ve bizlerin ayaklanmaları kavrayarak, ayaklanmalardan doğru sonuçlar çıkarmamıza olanak sağlamaktadır.

Sokaklar, meydanlar, yalnızca yaşam koşullarının protesto edildiği toplanma yerleri olmanın ötesinde, kitlelerin "heves ve arzuları"nın gerçekleşmesi için, onların yaratıldığı, örgütlenmelerin oluşturulduğu, kitlelerin inisiyatifinin geliştirildiği mekanlara dönüşmüşlerdir. Bu arayışı hazırlayan, diktatörlüklerden kopuşu hızlandıran nedenler o kadar kuvvetli, talepler o derece gerçek ve büyüktü ki, kitleler "yıkılmaz" denilen, "firavunlaşmış" iktidarlara en yoksun halleriyle başkaldırdılar. Yıkmak için harekete geçtiğinde kitleler, güçlü bir kompozisyon örneği sergiliyorlardı. "Erkekler ve kadınlar, yaşlı adamlar ve çocuklar, ağlayanlar, ağıt yakanlar, zılgıt çekenler, popüler marşlar ve geleneksel şarkılar, vahşi danslar ve haykırışlar, hepsi bir aradaydı." (Sghiri, hazırlayanlar Zubaidi, Cassel, Roderick, 2014:40) Bir arada olma hali, daha da anlamlı sokakta, barikatta

ken- dilerinden olmadığını kavradıkları iktidarı yıkmak için bulunma hali, kitlelerin “heves ve arzuları”nın karşısındaki gücün yani “devrimin temel sorunu olan ikti- dar”ın varlığı ya da devamlılığına karşıtlığı içerir/ ifade eder. Bu özellik, kitlelerin talepleriyle, yoksullukları ve yaşadıkları sefalet ile iktidar arasında “doğrudan” bir bağ kurduklarını ve iktidarların kendilerinden olmadığını tamamen fark ettik- lerini gösterir/somutlaştırır. Tam da burada Lenin’de ifadesini bulan “Devrim te- melde bir iktidar sorunu- dur” saptamasına dikkat çekmek, ayaklanmalardan öğrenmek ve gerekli sonuçlar-dersler çıkarmak için faydalı olacaktır.

Ayaklanmalarda dile gelen talepler, sokaklardan başlatarak mahalleler- de, meydanlarda örgütlenen çeşitli komiteler, kitle inisiyatifinin doğrudan vücut bul- duğu büyük/merkezi meydanlardaki örgütlenmeler, kitlelerde- ki “iktidar” arayışı ile doğrudan alakalıdır. Kitlelerdeki “iktidar” arayışı bunlarla somutlaşmakta- dır. Bundan dolayıdır ki; başkaldırının muhatabı olan nizamın örgütlenmeleri yani diktatörlüğün kurumları, sokaklarda kit- lelerin öfkesinin hedefi olmuşlar- dır. Burzuibai Bulvarı’nda, Tahrir’de, İnci Meydanı’nda, kısacası ayaklanma rüzgarının kasıp kavurduğu tüm sokak ve meydanlarda yalnızca eskiye dair öfke dile gelmiyordu elbet- te. Eskiye dair öfke ve yeniye kendilerinden olana dair ara- yış, birbirini tamamlarcasına yıkmak için hedefe yönelmiş, sloganlara yansımış, duvar- larda-pankartlarda dile gelmiş, daha da önemlisi oluşturulan komitelerde yeniye dair arayış somutlaşmış, ete kemiğe bürünmüştür. Özcesi öfke ve arayış, rejim kurumlarına yönelen şiddette ve sokaklarda, mahallelerde, meydanlarda ör- gütlenen komitelerde biçimlenmiştir.

Kitleler, sokakların, mahallelerinin, toplandıkları meydanların güvenliğini sağlamak, toplandıkları mekânlarda yaşamı düzenleme, açığa çıkan gere- ksi- nimleri karşılamak, yaşanan sorunlara çözüm üretmek, tartışmak ve yönetmek için komiteleşmeye başvurmuşlardır.

Meydanlar yalnızca sıkılı yumruklara, yankılanan sloganlara, yatağını arayan öfkeye ev sahipliği yapmamıştır; kendilerine ait iktidar özlemine, her türlü ge- reksinimleri karşılamak için değil, inisiyatif geliştirmek ve yönetmek için so- kağa/meydana çıkan, çatışan kurulu iktidarları yıkmak için harekete geçen milyonların “heves ve arzuları”nın karşılığı olan ikti- dar arayışına da ev sahipliği yapmıştır. Meydanların kitle gösterile- rine ev sahipliği yapmanın ötesinde bir iş- leve bürünmesi, yıkmak için kendilerinden olmayan ve nefretlerine dair hedefle- rinde olan ne var- sa onlara yönelmelerine ve hedeflerini gerçekleştirmek için, açığa çıkan gereksinimlerini karşılayacak örgütlenmelerini oluşturmak amacıyla ini- siyatif geliştirmelerine, deneyimlerden beslenmelerine olanak sağlamıştır. Meydanların kazandığı bu özellik, içerik, kitlelerin iktidar arayışı ile

ilişkilendirilmediği sürece, kitlelerde somutlaşan iktidar arayışı da kavranamaz. Çok net bir şekilde ifade etmek gerekir ki; eğer bir yerde mevcut olan iktidarın kurumlarına, örgütlenmelerine, özcesi iktidara yönelik bir şiddet geliyor ve diğer taraftan da sokaklarda, mahallelerde ve meydanlarda çatışmaları yönetmek, kitlelerin güvenliğini sağlamak, sağlık, beslenme, kendilerini yönetmek ve uygulanan koyu sansür ortamında doğru-hızlı bilgi akışını sağlayacak araçları-ağları yaratmak gibi ihtiyaçları karşılayan komiteler-örgütlenmeler oluşturuluyor ise kitlelerdeki iktidar arayışına yoğunlaşmak zorunludur.

Sokaklarda ifadesini bulan “toplumun bir kesiminin heves ve arzuları”nın iktidar arayışı ile olan ilişkisi, devrimci durumun objektif şartlarına gönderme yapacak olursak; kitlelerin eskisi gibi yönetilmek istemediklerini ayaklanmalar süresince yalnızca sokağa çıkmakla değil, her türlü direniş ve örgütlenme biçimiyle, kurulu iktidarın, kitlelerin öfkesinin muhatabı olma biçimiyle kendini göstermiştir.

Ayaklanmaların karakteri kendiliğinden olmakla birlikte, ayaklanmalarda dile gelen taleplerin gerçeğe dönüşmesi için kitleler; komprador diktatörlüklerin, “toplumun bir kesiminin heves ve arzuları”nın önündeki engel ve parçalanması gereken bir organizma olduğunu bilerek hareket etmişlerdir. Kitleler, bu gerçeği bilerek, kavrayarak hareket ettikleri içindir ki öfkelerini, kahredici güçlerini iktidara yöneltmiş, sokaklarda mahallelerde inisiyatif geliştirerek, kendi örgütlenmelerini, komitelerini oluşturmuşlardır. Ayaklanmaları, dar anlamıyla “protesto” eyleminden farklı kılan da bu nicel büyüklüğü ya da yayıldığı süre değil, yıkmaya yönelerek iktidarla olan bağlarını koparmak istemesi, ona ait ne varsa tarihin çöplüğüne göndermek için yeniye dair, kendilerinden olana dair güçlü bir arayış gütmüş olmasıdır. Kitleler, kendi “heves ve arzuları”nın, diktatörlüklerin “heves ve arzuları” ile çatışan, uyuşmayan ve uzlaşmaz karakterini, gündelik yaşamlarında iktidarın yarattığı çarpıcı tablonun; sefaleti, yoksulluğu, yoksunluğu anlatan resme ait fırça darbelerinin yansımalarını her gün ama her gün deneyimleyerek öğrenmişlerdir. Bu öğrenme hali, kitleleri yıkmak için harekete geçirdiğinde, kitlelerin önlerine yeniye dair arayışı da bir zorunluluk olarak koymuştur. Kitleler, yıkmak için harekete geçmiş ve kendilerinden olan bir iktidar arayışını güçlü bir şekilde meydanlarda haykırmıştır. Ayaklanmaların bu hedefe ulaşmamış olması bu gerçekliği, iktidarın kendilerinden olmadığı gerçekliğini ve kurulu düzeni yıkmak için harekete geçtikleri gerçekliğini değiştirmez. Lenin’in ifadesiyle “her devrimci durum devrime yol açmaz, devrim de kendiliğinden gerçekleşmez” [aktaran Bottomore (yayın yönetmeni) 2012:138] Bu sözleri Arap coğrafyasında vücut bulan görkemli halk ayaklanmalarını an-

lamak ve ayaklanmalardan gerekli dersleri çıkarmak için referans olarak alabiliriz. Devrim olgusunun salt bir yıkma eylemi, salt bir altüst oluş olarak tanımlanmaması gerektiğini akılda tutarak ve yıkma eyleminden, altüst oluştan sonra yeniyi inşa etme, yönetme ve yeniyi sürdürülebilirlik kazan-dırma gibi can alıcı meseleleri de hatırlatarak devam edelim.

Kitlelerin kahredici gücünün somutlaşması olan ayaklanmaların, kendiliğinden karakterine rağmen, diktatörleri yıkma gücüne, yeteneğine ve potansiyeline sahip olduğunu belirtmek gerekir. Arap coğrafyasında vücut bulan halk ayaklanmalarının diktatörlükleri yıkacak güce, potansiyeline sahip olmasına rağmen, diktatörleri kovmakla sınırlı kalması (Tunus, Mısır) ya da emperyalist ve bölgesel güçlerin müdahalesine-saldırısına maruz kalması (Libya, Bahreyn, Suriye) bu gerçeği değiştiremez. Kuru- lu iktidarları yıkacak ya da sokağın “heves ve arzuları”nı yansıtan, koruyan bir iktidarın kurulması ve bu iktidarın sürdürülebilirlik koşullarının hazırlanması, ayaklanmaların kendiliğinden karakteri tarafından olumsuzlanmaktadır. Ayaklanmaların zayıf yanı, yani kendiliğinden karakterinin olumsuzladığı yan da, yıkmaya yönelen güce, potansiyele ve yeteneğe sahip ol- masına rağmen, yeniyi dair tahayyülün kurma-yürütme-yönetme sürecine anlam kazandı(a)maması ile alakalıdır. Bu da iktidar arayışının merkezi anlamda pratik bir çözüme, somut bir içeriğe, programatik bir anlayışa kavuş(a)maması ile alakalıdır. Tam da burada, ileriki satırlarda dikkat çekeceğimiz devrimci öznenin-önderliklerin sorumluluğu ortaya çıkmaktadır. Ayaklanmaların kendiliğinden karakterinin olumsuzladığı yan, ayaklanmaların sonucu hakkında ahkam kesmek için hazırda bekleyenlere “öngörü”de bulunmaları için cesaret vermiştir.

Sokaklarda, mahallelerde, meydanlarda oluşturulan komitelerde, kitlelerin iktidar arayışının mütevazı ama hakiki örnekleri olarak bahsettiğimiz satırlardaki gerçeklik ile şimdi işaret ettiğimiz, kendiliğinden karakterinin olumsuzladığı yan, bir çelişki ya da bir tutarsızlık olarak görülebilir; fakat kendiliğinden karakterine rağmen ayaklanmaların diktatörlüklere dair nefretin dile geldiği ve kitlelerin, kendi “heves ve arzuları”nın biçimlendirdiği örgütlenme modellerine yönelmiş olması, satırlardaki çelişki ve tutarsızlığına değil, ayaklanmalarda devrimci özne ve önderliklere duyulan gereksinime işaret eder. Bu olan da yaşanan boşluğun giderilmesi için, kitlelerin çabasına ve inisiyatif almak için harekete geçmiş olduklarına işaret eder.

“Devrimci teori olmadan devrimci pratik karanlıkta el yordamıyla yolunu aramaya benzer” (Stalin) sözlerinden hareketle iktidar meselesinin, Arap coğrafyasındaki ayaklanmaların özgünlüğünde, kitlelerden yana bir çözüme kavuşmamış olmasını devrimci öznenin-önderlik bağlamında tartışmak gere-

kir. Devrimci öznel- rin- önderliklerin sorumluluğu tam da burada hayati bir role bürünmektedir. Kit- leler savaşmak için ayağa kalktıklarında hızla örgütleniyorlar; buna, sadece hazırlıklı olanlar önderlik edebilir. Kitleler, iktidarların yaşamlarındaki somut kar- şılığını, anlamını bilerek/kavrayarak harekete geçtiklerinde örgütlenme ihtiyacı açığa çıkmıştır. “An”, devrimci özne ve önderlikleri; kitlelerin arayışına soluk olma, kitlelerin öfkesini, gücünü yönetme-yönlendirme, yetenekleri doğrultusunda yıma-inşa etme-yönetme sürecini başarıya ulaştırma sorumluluğunu yüklemiştir. Bu örgütlenme ihtiyacının karşılanıp karşılanmaması, devrimci öznelerin kit- le- lerle kurdukları ilişkilere ve kitleleri örgütleme yeteneklerine bağlıdır. “Biz halk kitleleri içinde, her şeye rağmen denizde bir damlayız ve ancak halkın gördüğünü doğru bir biçimde ifade edersek yönetebiliriz” (Lenin, 1997:396) saptaması meseleyi kavramak için önemlidir. Arap coğrafyasındaki ayaklanmalarda da kitleler “halkın gördüğünü”n sonucu olarak, kurulu iktidar- ların kendilerinden olmadığını kavrayarak hareket etmiş, diktatörlüklerin ku- rumlarına yönelerek şiddete başvurmuş, yeniye dair arayışlarını, “heves ve arzularını” biçimlendirdiği örgütlenme modelleri ile hayata geçirmiştir. Lenin’in saptamasıyla “halkın gördüğünü doğru biçimde ifade etmek” için Mao’nun “kit- lelerden kitlelere” politikasına kulak kabartmak gerekir.

Temel önderlik yöntemi şu olmalıdır: kitlelerin fikirlerini öğrenmek, bu fi- kirleri yoğunlaştırmak, tekrar kitlelere gidip sistematik bir hal almış olan bu fi- kirleri izah edip bunları açıklamak, böylelikle önderliğe dair de doğru fikirler oluşturmak. (2013: 125, 126) Arap coğrafyasında yaşanan ayaklanmaların kit- lelerdeki örgütlenme arayışını, öğrenme ihtiyacını ve değiştirme isteğini hızlan- dırdığını, bunun için koşulları fazlasıyla olgunlaştırdığını ifade etmiştik. Hızla öğrenme süreci farklı farklı deney- imlerin açığa çıkmasına da olanak sağlamıştır.

“Eğer Rus devriminde” diye devam ediyor Lenin, “1905 yılının büyük dene- yimini yaşamış olan-halkın yaratıcı gücü daha 1917 Şubat’ında So- vyetleri yarat- mamış olsaydı, onlar Ekim’de asla iktidarı ele geçirecek durumda olmazlardı, çünkü başarı, yalnızca milyonları kucaklayan hazır örgütlenme biçimlerinin hâ- lihazırda var olup olmamasına bağlıydı. Bu biçim sovyetlerdi” (Stalin, 1991:31) sözleri, kitlelerin harekete geçtikle- rinde embriyon halinde ortaya çıkan ve kendi- lerinden olan örgütlenme biçimlerinin “an”da oynadıkları tarihi role işaret et- mektedir. Bunun için- dir ki; sokaklarda, mahallelerde, meydanlarda güvenlik, gıda, sağlık, yö- netsel amaçlı örgütlenmeler; ayrıca, uygulanan koyu sansür ortamına karşı meydanların soluğunu yansıtmak için oluşturulan haber-iletişim sitelerini,

örgütlenme ağlarını kitlelerin yaratıcı gücünün, iktidar özleminin somut ifadesi, embriyon hali olarak ele almak gerekir. Sokaklarda, meydanlarda kazanımları ko- rumak ve büyötmek için kitleler, kararlı bir şekilde hareket etmişler, ısrarla be- lirtmek gerekir ki, iktidarla çatışmışlardır. “Kasabanın erkekleri ve kadınları ve onların oğulları ve kızları ise, o saatten sonra vazgeçmenin tek tek hepsi için ölüm ve hapis anlamına geleceğini biliyordu” (Sghiri, hazırlayanlar Zubaidi, Cassel ve Roderick, 2014:39) sözleri kitlelerin kendi “heves ve arzularını” gerçekleştirmek için meydanlarda, barikatlarda ve çatışmalarda sergilediği kararlılığı anlatmaktadır. Bu kararlılık, ayaklanma günleri ile de sınırlı kalmamıştır. Emperyalist güçlerin, rejimlerin devamlılığını sağlamak amacıyla restorasyonu gündemlerine almalarının somutlaşması olan, müdahale süreçlerinde de devam etmiştir. Tunus’ta diktatörlüğün doğrudan devamı olan Gannuşî Hükümeti ve sonrasında Sebsî yö- netiminin, kitlelerin öfkesine muhatap olmasını da bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Tunus’ta Nahda’nın, Mısır’da Müslüman Kardeşlerin, ayaklanma günle- rinde emperyalist ve bölgesel güçlerle geliştirdikleri ilişkiler ve önlerine koydukları ekonomik programlar, eski rejimin devamlılığından, komprador ilişkilerin tahkim edilmesinden öte bir içerik kazanmıştır. Şükrü Belayid’in ve Muhammed Brahmi’nin katledilmesi sonrası tekrar sokağa çıkan milyonların tavrı ve ısrarı, aynı kararlılığa ve kitlelerin kendi “heves ve arzuları”nı gerçeğe dönüş-türmek için sergiledikleri arayışın canlılığına işaret etmektedir.

2011 Ekim ayında, Tunus’ta gerçekleşen seçimlere katılımın düşüklüğü, kitlelerin kendiliğinden olmayana yönelmemeyi “tercih” etmeleri olarak görülebilir. Elbette basit bir “tercih” meselesi değildir bu durum. Gannuşî hükümetinin devrilmesi sonrası kitlelerin arayışına soluk olmak, kendilerinden olan bir iktidar yaratma ısrarlarına ortak olmak yerine, açıkça rejimin devamı olan Gannuşî hükümetine katılarak rejimin sembol isimlerinden Sebsî’yi iktidara taşımak da basit bir “tercih” meselesi değildir. “Halkın gördüğünü” gör(e)memek ve buna uygun bir politik hat oluşturamamak ile ilintili bir durumdur söz konusu olan.

Benzer gelişmeler Mısır’da da yaşanmıştır. Ayaklanmaların muhatabı olan ülkelerin hepsinde rejimi sembolize eden kişi ve kurumların kitleler tarafından kabul görmediğine dikkat çekmek gerekir. Mısır’da da, benzer şekilde eski rejime ait güçlerin devreye sokulması sokağın öfkesi ile karşılanmıştır. Ordunun, emperyalist güçlerin denetiminde sürece müdahil olması, komprador rejimi kur- tarma hamlesi, sokaklarda işçi grevleri, gösteriler ve çatışmalarla yanıtlanmış- tır, kitleler tarafından.

Mübarek’in devrilmesi, akabinde ordunun darbesi ve Mursî’nin 2012 Haziran’ında başkan seçildiği süreçlerin ortak özelliği, komprador rejimin temel

di- reklerinin korunuyor olması, aynı ekonomik programda buluşuyor ve kitlelerin “heves ve arzuları”nı yansıtmıyor olmalarıdır. “2011 Mayıs’ından 2012 Ni- san’ına kadar işçi protestolarının toplam sayısı 1137’ye... 2012 yılı içerisinde ise 3800’e çıkmıştır.” (Khosrokhavar, derleyen Çetinkaya, 2014:163) Kitleler, “gördüğü”nün sonucu olarak “heves ve arzuları”nın gerçekleşmesi için kararlı bir duruş sergileyerek yanıt veriyorlardı. Reji- min devamlılığından yana alan- lara. “Başkanlık seçimlerinden sonraki dönem, Mısır tarihindeki en sıkıntılı dö- nemeçlerden biri olmuştur. Gö- terilere baktığımızda, Ocak ve Mayıs ayları arasında Mısır’da 5444 gösteri gerçekleşmiştir... Mursi’nin başkanlığı sıra- sında 9427 gösteri meydana geldi.” (Khosrokhavar, derleyen Çetinkaya, 2014:162) Bu istatistiki bilgi- ler, basit birer rakam aktarımından öte, kitlelerin iktidar arayışını, ısrar ve kararlılığını yansıtmaktadır.

Devrimci öznelerin ve önderliklerin sorumluluğu da, bu kararlılığı örgütlü bir güce dönüştürerek, kitlelerin yıkmak için yöneldikleri hedefe öldürücü darbeyi vurarak meydanlarda yükselen sese yanıt olmayı zorunlu kılar. “Kitlelerle ara- sında gerçek bağlar bulunan, gerçekten kitlelerle birleşmiş bir önderlik” (Mao, 2013:123) “halkın gördüğünü” görebilir. Önderlikle- rin görevi sadece iktidar odaklı olmak, iktidarı istemek değildir; “halkın gördüğünü” doğru biçimde ifade edip, ona biçim vererek, kitlelerin “heves ve arzuları”nı gerçeğe dönüştürebilmek için savaşıma, yönetme becerisini sergilemektir. Aynı zamanda “doğal olarak, kitle hareketlerinden kendisini tecrit eden bir önderliğin kitlelerle birlik olması mümkün değildir” (Mao, 2013:123) Kitlelerin taleplerine karşılık gelen belirli bir program dahilinde örgütlenmiş, iktidarı ele geçirmeye odaklı ve elbette onu yü- rütme-yönet- me yeteneğine sahip devrimci özne ve önderlikler, kitlelerin kahre- dici gücüne tarihsel bir içerik kazandırabilir. Ayaklanmalara konu olan Arap coğrafyasındaki kitlelerin yenilgisiyle –şimdilik- sonuçlanmış –son’lanmış değil- olması da bu durum ile alakalıdır.

Kitleler güven duydukları güce yüzünü dönerler ve güven duydukları ölçü- de o güç ile birlikte hareket ederler. Arap coğrafyasındaki ayaklanmalarda somut- laşan kitlelerin iktidar ısrarı, devrimci özne ve önderlikler tarafından kavran- mamış, bunun neticesinde de “ halkın gördüğünü” doğru biçimde ifade eden bir yönelim oluşturulamamıştır. Örgütsel zayıflığın-yetersizliğin belirginliği, ille- gal faaliyetin “güvenlikçi” kaba bir yaklaşıma indirgen- mesi, en önemlisi kitle- lere güvenmeme ve diğer nedenlerden dolayı “an”ın yüklediği tarihsel sorumluluk, devrimci özne ve önderlik tarafından yerine getirilememiş ve kit- lelerin “heves ve arzuları”nın hayat verdiği bir iktidar gerçeğe dönüştürüleme- miştir. Lenin’in Ekim Devrimi için ısrarla vurguladığı “dün çok erkendi, yarın çok geç olacak” sözleri, “an”ın

kavranması ve buna uygun hareket edilmesi için tarihsel bir içeriğe sahiptir. İktidar meselesinin bir sorunsal olarak kendini dayattığı “an”da, Tunus’ta “14 Ocak Cephesi”, Fas’ta “20 Şubat Platformu” ve Mısır’da “25 Ocak Halk Hareketi” gibi örgütlenmeler bir zorunluluk olarak doğmuş ve örgütlenmişlerdir. Komprador diktatörlerin yaşadığı tehlikenin farkında olan emperyalist güçler de bu arayışları boşa çıkarmak, etkisizleştirmek için “geçiş hükümetleri” ve askeri müdahaleleri seçenek olarak gündemlerine almış, ülkelerin özgül koşullarını da göz önünde bulundurarak hareket etmişlerdir. Bir program sunmalar, iktidara yönelmeler, iktidar olma kaygısı gütmüş olmalarından dolayı bu oluşumlar, örgütlenmeler (14 Ocak Cephesi- 20 Şubat Platformu) değerlendirmelidir.

Nizamın Koruyucusu Orduya “Kahramanlık” Payesi Biçenlerin Demirlediği Liman: “Ulusalçılık”

Diktatörlerin, bir döneme damgasını vurmuş pan-Arabist retorikleri kullanılarak ulusalçı bir görüntü çizmeye çalıştığı bilinir. Arap coğrafyasında bağımsızlık retoriği kitlelerde karşılığını bulmuştur. Yüzlerce yıllık Osmanlı egemenliği, İngiliz-Fransız sömürgeciliği ve emperyalizmin bölge hakimiyeti kurmasının yarattığı hoşnutsuzluk halkların bağımsızlık arzusunu kamçulamıştır. İradeleri dışında tüm bir Arap toplumunun devletçiklere bölünerek yönetilmek istenmesi halklar nezdinde kolay kabul edilir bir durum olmamıştır. Aynı kültür, aynı tarih, aynı dile sahip olma ve aynı coğrafyada yaşama gerçekliği, emperyalistler tarafından kendi çıkarları doğrultusunda bir iktidarın kurulması önünde engel olarak görülmüştür. Bağımsızlık ilişkisinin sürdürülmesi zayıf olma durumunun devam ettirilmesini de zorunlu kılar. Tüm bir Arap toplumunun devletçiklere bölünmesi, mezhepçilik politikalarının beslenerek “birlik” olma yönündeki düşüncelerin, yaratılan çatışmalı ortam ile engellenmesi de zayıf olma, bağımlı olma durumunun devam ettirilerek emperyalist hegemonyanın tahkim edilmesine olanak sağlamıştır. Aynı zamanda bağımsızlık talebi de bağımlılık ilişkisinin derinleştirdiği ölçüde toplumda karşılığını bulmuştur. İsrail devletinin kurulması ile birlikte Arap toplumunda güçlü bir İsrail karşıtlığı biçimlenmiştir. İsrail karşıtlığı, ulusalçı söylemleri diri tutmuş, pan-Arabizm düşüncesini de beslemiştir. İsrail karşıtlığından beslenen ulusalçı söylem, iktidar sahiplerinin de diline pelesenk olmuştur. “Hür Subaylar”ın gerçekleştirdiği darbeler sonrası yönetimi ele geçiren ordu da İsrail karşıtı söylemi kullanarak “ulusalçı” bir hat çizmiştir. İsrail karşıtlığının, Filistin meselesine sahip çıkmanın ve pan-Arabizm söyleminin kitlede bir karşılığının olduğu gerçekliği yönetenler tarafından göz ardı edilememiştir. Ulusalçı söylemleri dillendirmeleri, “bağımsızlık” vurgusuna sarılmaları, İsrail karşıtlığını sıklıkla dile getirmeleri yönlenlere karşı bir sempati de

oluşturmuştur. Filistin meselesine söylem düzeyinde kalsa da sahip çıkmak Arap toplumunda karşılığını bulmuştur.

Nasır'ın bir "efsane"ye dönüşmesi de İsrail karşıtlığı ve pan-Arabizm düşüncesine olan inancındandır. Ordu ve ulusalcı söylemin ilişkisini de, Hür Subayların sahneye çıkmaları, İsrail devletinin kurulması sonrası şekillenen İsrail karşıtlığı ve kökleri daha eskiye dayanan pan-Arabizm düşüncesi ile gelişmiştir. Pan-Arabizm söylemi ve İsrail karşıtlığı toplumsal yaşamda baskı, sindirme politikaları ile birlikte yürütülmüş ve ulusalcı söylem muktedirler elinde biçimlenerek anlam kazanmıştır. Ulusal sorun, ulusal mücadele, bağımsızlık kavramları komünistlerin elinde biçimlenmiyor, anlam kazanmıyorsa doğru bir tutum geliştirilemeyeceği aşikardır. Mısır Komünist Partisi'nin Mısır'a sosyalizmi Nasır'ın getireceğini iddia ederek kendini 1963 yılında feshetmesi "ulusalcı" kavrayışından bağımsız ele alamayız. Suphilerin katledilmesi sonrası TKP'nin Kemalizm'le ilişkilenişini, Kaypakkaya yoldaş haricinde devrimci önderlerde hakim olan Kemalizm hayranlığını, orduya ilerici hatta devrimci roller biçen "ulusalcı" söylemleri benzerlikler açısından hatırlatmakta fayda var.

Kitlelerden kendini tecrit eden devrimci önderlikler topluma-devlete dair bütünlüklü bir okuma yapamamışlardır. Küçük burjuvazinin dar görüşlülüğünün, kitlelere güvenmeyen çizgisinin sonucu olarak hayal dünyasının sınırlarını zorlayarak "ordu"ya kurtarıcı rolü biçmişlerdir. Ya da Mısır Komünist Partisi örneğinde olduğu gibi diktatörlerden sosyalizm beklemişlerdir. Muktedirlerin elinde biçimlenen "bağımsızlık" teranelerine alkış tutarak, burjuvazinin anlamlandırdığı ulusalcı çizgiye yedeklenmişlerdir.

Tunus ve Mısır'da ayaklanmaların kritik "an"ında ordunun sahneye çıkıp adeta rol çalarak zafer hırzılığına oynaması basit bir "kahramanlık" öyküsü değildir. Bununla birlikte bu yönelimin nasıl algılandığı, bu yönelime-saldırıya karşı nasıl bir pratik sergilendiği de "an"ın görev ve sorumluluklarının yerine getirilip getirilmediği tartışmaları açısından önemlidir.

Bürokratik-askeri devlet aygıtının parçalanması, iktidarın ele geçirilmesi devrimin temel sorunudur. Devrimci özne ve önderlikler bu gerçekliğe göre hareket etmek zorundadırlar. Aksi takdirde devrimcilik iddiası karşılığı olmayan boş sözlerden ibaret olacaktır.

"Halkın gördüğü" ne kulak verecek olursak; Sghiri, Tunus'ta barikatlarda sohbet ettiği iki gencin "devlet denilince, ikisi de polis, ceza mahkemeleri, biber gazı ve gerçek mermilerden başka bir şey anlamıyordu" (hazırlayanlar Zubaid, Cossel, Roderick, 2014:41) sözlerini aktararak "halkın gördüğü"ne dair fikir edinmemize olanak sağlıyor. Marksizm'in

devlet öğretisi en sade biçimiyle devleti “bir sınıfın diğer sınıflar üzerindeki baskı aygıtı” olarak tanımlar. Satır aralarına “ama” yazılamayacak kadar berrak bir ifadedir bu. Devlet, baskı aygıtı olma özelliğini karakterine denk düşen kurumlarıyla gerçekleştirir. Ordu, polis, yargı, hapisane, parlamento vd. kurumlarıyla bu işlevini yerine getirir. Kurumların işlevi, birbirleriyle ilişkilenişi de aynı amaca, diğer sınıflar üzerinde baskı aygıtı olma amacına, hizmet eder. Lenin’in, “Daimi ordu ve polis, devlet erkinin esas silahlarıdır” (aktaran Partizan, 2014:21) sözleri “halkın gördü-ğünü”n, yani Tunus sokaklarındaki iki gencin anlatımında dile gelen, devletin ne olduğuna dair aktarımın doğru biçimde ifade edilmesidir.

“Halkın gördüğünü” devrimci özneler nasıl görmüştür? Doğal olarak bu “görme” hali bir pozisyon almayı ve buna uygun hareket etmeyi gerektirir. Tunus ordusunun ayaklanmalardaki rolüne ilişkin Hammami: “ordu, kamu mülkiyetini ve özel mülkiyeti korumak için araya girdi. Halkı korudu, silahlı çeteleri etkisiz hale getirdi. Şu ana kadar ordu hareketi bastırmaya çalışmadı.” (derleyen Erdoğan Çelik,(t.y),196) diyerek geliyorum diye gürleyen emperyalist güçlerin ordu eliyle gerçekleştirdiği müdahaleyi, düzeni kurtarma hamlesini göremedi-ğini, yaşananları kavramadığını bu sözlerle, çarpıcı bir şekilde ifade etmiştir. Marksizm’in devlet öğretisinin tahrif edilmesi anlamına gelen bu sözlerle, ordunun müdahalesi karşısında destek pozisyonu aldıklarını itiraf etmiştir. Ordunun rolüne ilişkin yapılan bu açıklamaların “ulusalcılık” temelinde şekillenen kavrayışın ürünü olduğu aşikardır.

Baskı aygıtı olan devletin varlığını sürdürmesinin güvencesi ve onun erkinin en temel silahlarından olan orduyu tarafsız, hatta halktan yana görmek, kurunun bütünlüklü yapısına, işlevine dair kafa karışıklığına işaret eder. Ordunun, ayaklanmalar karşısında sergilediği düzeni kurtarma hamlesini, görevini yerine getirmesinin gereği olarak değil de askerlerin sokağa duydukları bireysel sempatiye indirgeyerek açıklamak kafa karşılığının çarpıcı boyutunu anlamak için yeterlidir. “İsyanın ilk aşamasında, iki devletin ordusu da nizamın temel unsurlarını ve ayrıcalıklarını korumak için müdahale etti.” (Gelvin; derleyen Çetin-kaya, 2014:81) Ordunun, ayaklanmalar karşısındaki “rolü” Tunus’a, Mısır’a özgü bir durum değildir. Erk ile ilişkilenişinin, onun en temel silahlarından olmasının sonucudur.

Mısır’da 2011 Ekim’inde iktidarın sivillere bırakılması için kitleler tekrar sokaklara çıktığında, ordu göstericilere katliamla yanıt vererek nizamı, emperyalist güçlerin çıkarlarını ve kendi ayrıcalıklarını korumuştur. “Ordu, polis, bürokrasi, yasalar onlar devrimci güçler değildir, hepsi devrime karşıydı” (Marksist Teori, 2011:62) derken, Mısır Komünist Partisi sözcüsü Fahreddin isabetli bir açıklama yapmıştır. Mübarek ve Bin Ali’yi

gözden çıkarmak zorunda kalan emperyalist güçler, restorasyon hamlesine sarılarak geçiş hükümetleri söylemini dillendirmiş ve bu söylemin hayat bulması için orduya görev vermişlerdir. Her iki ülkede de ordunun, Mübarek'i ya da Bin Ali'yi korumak için ısrarcı olmaması sokağa duyduğu sempatiden değildir. Devlet erkinin temel silahlarından olan ordu, rejimi korumak adına "an"ın gerektirdiği rolü yerine getirmiştir. ABD'nin Mısır ordusuna 1973'den beri her yıl 1.3 milyar dolar yardım yaptığını hatırlarsak, ayaklanmalar karşısında sergilediği pratiğin bir sadakat göstergisi olduğu da anlaşılacaktır.

Bin Ali, Mübarek, Salih, Esad ve diğer diktatörler emperyalist güçlerin bölgedeki çıkarlarını temsil eden "bireyler"dir. Bu "birey" olma hali bağımlılık ilişkisine dair fikir edinmemizi sağlar. Aynı zamanda "birey" olma halinin yarattığı bağımlılık ilişkisi "birey"lerin kolayca harcanabilmesine de olanak sağlar. Mübarek, Bin Ali özgülünde yaşanan da bağımlılık ilişkisi neticesinde kolayca harcanabilme durumudur. Yaşananlar da bu durumu teyit etmiştir. "An"ın gerektirdiği hamlelerin farkında olarak hareket eden emperyalist güçler, diktatörlerin onlarca yıllık hizmetlerine rağmen, onların kirli bir mendil gibi bir kenara atılmasında hiçbir tereddüt yaşamamışlardır. "Kahramanlık" payelerinin biçildiği rejimin koruyucusu ordu, sadakat sınavını işlevine uygun bir şekilde yerine getirmiş ve bu sınavda tam not almıştır.

Tunus İşçilerinin Komünist Partisi (PCOT) ve Mısır Komünist Partisi, Bin Ali ve Mübarek iktidarının devrilmesi sonucu oluşan görece özgür ortamın etkisiyle, partilerinin illegal faaliyetini sonlandırarak, bundan sonraki çalışmalarına legal devam edeceklerini açıklamışlardır. Illegal faaliyetin nasıl algılandığı, hangi amaçla gündeme alındığı ve sonlandırıldığı tartışmaları önemlidir. Önemlidir; çünkü illegal faaliyetin verili koşulların, sınıfların durumunun, devlet yapısının niteliğinin sonucu bir zorunluluk olduğu değil de, rejimin legal çalışmalara izin vermemesinden, olanak sunmamasından hareketle "güvenlikçi" tarzda ele alındığını göstermektedir. Ayaklanmalardan çıkarılması gereken sonucun bu olmaması gerektiği aşikardır.

Illegal faaliyetin "güvenlikçi" yorumu rejimlere yönelmemeyi de beraberinde getirmiştir. Ya da rejimlere yönelmeyen bir çalışma tarzının, "güvenlikçi" bir illegal faaliyeti benimsediği de doğrudur.

Ayaklanmalar özgülünde "an"ın iktidarı "ele geçirmeyi" bunun için devlet erkinin, askeri-bürokratik yapının parçalanmasını bir zorunluluk olarak dayattığı aşamada bu tarihsel görevin yerine getirilememesini, iktidarı "ele geçirme"ye odaklı olmayan, aksine "el değiştirme"yle iktidar sorununun çözüleceğini düşünen yaklaşımla izah edebiliriz. İktidarın "ele

geçirilmesi”, as-keri-bürokratik yapının parçalanmasını zorunlu kılar. Askeri-bürokratik yapının parçalanması da devrimci şiddeti gerektirir. Devrimci olma iddiasına anlam kazandıran da bu gerçekliğin bilincinde hareket etmektir; iktidarı “ele geçirmek” için askeri-bürokratik yapıyı parçalamaya yönelmektir.

Tunus İşçilerinin Komünist Partisi (PCOT), bir dizi tartışma yürüttükten sonra gündemlerine parti isminden “Komünist” sıfatının çıkarılmasını aldıkları- rını açıklamıştı. Gerekçe olarak da parti sözcüsü Hammami: “İnsanlarda yaptığı çağrışımlar -komünist kelimesinin-, halk kitleleriyle, işçi ve yoksul kesimlerle daha doğrudan temas kurabilmek için bunun doğrudan bir araç olabileceğini düşündük.” (Marksist Teori, 2012) sözlerini kullanmıştı. Birçok açıdan eleştiri- lecek, mahkum edilecek bu söz- lere karşı Başkan Mao’nun “kime komünist denir?” sorusuna “işçilerle, köylülerle kaynaşmak istiyor mu, istemiyor mu?” yanıtını hatırlatarak devam edelim.

Komünist sıfatının kitlelerle bağ kurmanın önünde bir engel olduğunu düşünen, iddia eden PCOT sözcüsü Hammami kendi eksikliklerini, yetersizlikle- rini, dar görüşlülüğünün vebalini, kitlelerin omuzlarına yıkarak geri pozisyonuna, uzlaşmacı çizgisine haklılık kazandırmayı amaçlamaktadır. Kitle- lerle bağ kurmanın önündeki engel, parti isminde komünist sıfatının olması de- ğildir; önceki satırlarda da aktardığımız Mao’nun, “kendini kitle hareketinden tecrit eden önderliğin kitlelerle birlik olması mümkün değildir” saptamasını ha- tırlatmak isabetli olacaktır.

Komünist sıfatına laik olmanın bir yönü kitlelerle bağ kurmak için istekli ve ısrarcı olmaktır. Halkın tepki gösterdiğini -komünist ismine- iddia et- mek kitle- leri küçümsemek, hor görmektir.

“Parti adı ne olmalıdır?” tartışmasını yürüten İbrahim Kaypakkaya “TİİKP Program Taslağı Eleştirisinde” (2013:283) Lenin’in 1917’de gündeme aldığı, aynı soruya yanıtın arandığı tartışmaya dikkat çekerek, neden “ko- münist” sıfatının parti isminde mutlaka olması gerektiğini açıklıyordu. Deneyimlerin karşılaştırılması, benzer sorunlara aranan yanıtlar, atılan adımların gerekçeleri tartışmaların seyrini anlamak, olay ve olgulardan ders çıkarmak bakımından öğretici olacaktır. Ayak- lanmaların öğrettikleri, siyasal aktörlerin ayaklanmalardan ne gibi sonuçlar çıkar- dığı ve bizlerin bu deneyimleri nasıl ele aldığımız önemlidir.

Sonuç olarak;

Arap coğrafyasını adeta sallayan halk ayaklanmaları bir kez daha göstermiştir ki; “gerçek kahramanlar kitlelerdir.” “Ekmeğe, onur, özgür- lük” ayaklanmaları kitlelerin yıkmak için yöneldikleri diktatörlüklere korku salmıştır. Kitleler aynı zamanda kendilerinden olana, kendi “heves

ve arzularını” yansıtan, koruyan bir iktidara olan özlemini de güçlü bir şekilde sokaklarda, mahallelerde, meydan- larda oluşturdukları her türlü örgütlenme biçimiyle göstermiştir. Ayaklanma- ların kimi kazanımlarla sonuçlanmış olsa da -şimdilik- yenilgiye uğramış olması bu gerçekliği değiştirmez. Başkan Mao’nun doğru bir şekilde saptadığı gibi:

Toplumsal mücadele içerisinde ilerici sınıfı temsil eden düşünceler kimi zaman başarısızlığa uğrarlar, ancak bunun sebebi onların doğru olmamaları değil; mücadele içerisindeki güçler dengesinde günün koşullarına göre, ge- rici güçler karşısında yeterince güçlü olmamalarıdır. Bu sebeple geçici olarak yenilmişlerdir ancak er ya da geç muzaffer olacaklardır. (2013:200) İfade etmek gerekir ki; tartışma konumuz olan ayaklanmalar özgülünde, “günün ko- şullarına göre gerici güçler karşısında güçlü” bir kitle hareketi söz konusuydu: Fakat kitle hareketini doğru bir şekilde organize edecek, örgütlü güce dönüş- türecektir, kitlelerle bağları kuvvetli devrimci özne- önderliğin yokluğu yenilgiye olanak tanımıştır.

Çelişkilerin orta yerde duruyor olması, komprador iktidarların varlığını sürdürüyor olması toplumsal mücadelenin daha güçlü, daha örgütlü sür- dürül- mesinin koşullarını diri tutmaktadır.

Mısır’da, Mübarek’in devrilmesi sonrasında ve Mursi’nin başkanlığı dö- neminde sokak gösterilerinin, işçi grevlerinin artarak devam etmesi örneğinde olduğu gibi, kitlelerin arayışı güçlü bir şekilde devam etmiştir. “Mursi’nin baş- kanlığı sırasında 9427 gösteri meydana geldi.” (Khosrokhavar, derleyen Çe- tinkaya, 2014:162) Mursi iktidarının, Mübarek rejiminin devamı olduğunun farkında olarak hareket eden kitleler, Mursi’nin başkan seçildiği seçimlere de ilgi göstermemişlerdir. Tekrar sokaklara çıkarak seslerini yükseltmeleri ikti- darın “el değiştirmesi” odaklı değildir; kendilerinden olan bir iktidar talebi- nin, iktidarı “ele geçirme” isteğinin somutlaşmasıdır.

Mısır ordusunun kritik “an”da yine devreye girerek, bir darbe ile Mursi’yi görevden alması, emperyalizme olan sadakat gösterisinin ikinci perdesinde sergilenen oyunu bizlere anlatmaktadır. Aynı beceriyi bundan sonra göste- re- bilecek mi? Bunu da ayaklanmalardan ders çıkarması gereken; devrim iddia- sında olan güçlerin öğrenme kavrama becerisi ile görebiliriz.

Ayaklanmaları ezilenler açısından deneyimlerin birikmesi olarak tanımla- yabiliriz. Yinelemekte fayda var ki; sokak öğretmeye, yetkinleştirmeye devam ediyor. “İnsanların bilgileri, pratiğin imtihanında bir sıçrama daha yapar. Bu sıçrama bir öncekine göre daha büyük önem taşır.” (Mao, 2013:200) “Prati- ğin imtihanında” yetkinleşen kitlelerin mücadelesi, si- yasal kavrayışı netleşti- rerek öngörüü derinleştirerek, örgütsel müca- deleyi ileriye taşıyacaktır. Toplumsal mücadele, kitle hareketine önderlik

edecek devrimci öznenin yet- kinleşmesine “pratiğin imtihanında” olanak sunacaktır.

Çelişkiler orta yerde durmakla birlikte, ayaklanmalar geçici olarak bir yenilgi yaşamış olsalar da, Arap coğrafyasını yangın yerine çeviren halk ayaklanmaları “halk güçlerinin tarih yapabileceğinin, isyan ve toplumsal mücadelelerin, rejimleri, ne kadar zalim ve güçlü olursa olsun değiştirebileceğini göstermesi bakımından büyük bir kazanımdır.” (Gerger, derleyen Erdoğan Çelik, 95) Bu kazanım görmezden gelinemez. “Devrim kitlelerin eseridir” der- ken, başkan Mao kitlelerin gökkubbenin altında yaşanan kargaşadaki rolüne, ezilenlerin kahredici gücüne dikkat çekiyor.

“Zaferi biz kazanacağız, çünkü açıkçası artık kaybedemeyiz.” (Sghiri, hazırlayanlar, Zubaidi, Cassel, Roderick, 2014:57) sözleri bir halkın özlemini dile getiriyor. Bu gerçeklik, bu özlem, Arap halklarının öfkesini de diri tutarak ateşi besleyecektir.

KAYNAKÇA

- 1) Bottomore T (Yayın Yönetmeni) (2012). Marksist Düşünce Sözlüğü. 5. Baskı, Çev. Mete Tunçay (der), İstanbul: İletişim Yayınları
- 2) Bozarslan H (2013), Ortadoğu'nun Siyasal Sosyolojisi: Arap İsyancılarından Önce ve Sonra, 2. Baskı, Çev. M. Işıl Durmaz, İstanbul: İletişim Yayınları
- 3) Çetinkaya D. Y (der), Ortadoğu: Direniş, Devrim, Emperyalizm. 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları
- 4) Erdoğan Çelik M (der) (t.y), Arap İsyancıları Tarih Yazımı, 2011. İstanbul: Akademi Yayınları.
- 5) Kaypakkaya İ (2013), Bütün Eserleri, 6. Baskı, İstanbul: Umut Yayıncılık
- 6) Lenin İ. V (1997), Seçme Eserler Cilt 9, İstanbul: İnter Yayınları
- 7) Lenin İ. V (2013), Karl Marx ve Marksizm Üzerine, 1. Baskı, Çev. M. Beyhan, İstanbul: Yordam Kitap
- 8) Marx K (2010), Kapital Cilt 1, Çev. M. Selik, N. Satılğan, İstanbul: Yordam Kitap
- 9) Marksist Teori (2011), Hiçbir Devrim 11 Günde Bitmez, Sayı 3
- 10) Marksist Teori (2012), Tunus'ta Sol Güçler Halk Desteğini Artırıyor, Sayı 8
- 11) Partizan (2013), “Arap Baharı” mı, Halkların İsyanı Emperyalistlerin Kor- kusu mu?, Sayı 80
- 12) Partizan (2014), Estirilen Reformizm Rüzgarı ve Ona Karşı İnat ve İsrarla Devrim! DEVRİMCİLİK ve REFORMİZM!, Sayı 85
- 13) Prashad V(2012), Arap Baharı, Libya Kışı, 1. Baskı, Çev. Ş-Alpagut, İstanbul: Yordam Kitap
- 14) Stalin J (1991), Seçme Eserler Cilt 8, İstanbul: İnter Yayınları

- 15) Yurtsever H (2014), Ortadoğu'ya giren Ortadoğu'yu içine alır, Birgün Pazar, 26 Ekim 2014, 16
- 16) Zedong M (2013). Felsefe Yazıları, 1. Baskı, Çev. Y. D. Tan, S. Jabban, İstanbul: Patika Kitabı
- 17) Zubaidi L, Cassel M, Roderick C (der) (2014), Devrimleri Yazmak Tunus'tan Suriye'ye Arap İsyanlarından Sesler, 1. Baskı, Çev. N. Demiryontan, İstanbul: Metis Yayınları

Kan-Acı-Gözyaşı ya da Ticaret-Petrol-Silahlanma TARİHSEL VE GÜNCEL OLARAK ORTADOĞU'NIN EKONOMİ POLİTİĞİ

A) GİRİŞ

Savaş, isyan, katliam, direniş yurdu da denilebilecek bir coğrafya olan Ortadoğu'da tüm bunların nedenleri hep son tahlilde çıkar ilişkileridir, yani bununla bağlantılı olarak ekonomik-politiktir.

Ortadoğu'nun yakın tarihine bakarak toplumsal ve ekonomik değişimlerin belli başlıcalarını sıralayacak olursak; önce sömürge ve feodal bir yapı olduğunu görürüz. Tabii bunları belirtirken hiç sömürge olmayan ya da kısa dönem sömürgeleşen-işgale uğrayan yerleri dışta tutuyoruz. Daha sonra yarı-sömürge yarı-feodal komprador kapitalist ilişkiler hakim olmaya başlamıştır. Bazı durumlarda işbirlikçilik o kadar aşağılık bir hal almıştır ki bunu tanımlamada kompradorluk bile yetersiz kalmaktadır. Bu ilişkilerden de anlaşılacağı gibi emperyalist kapitalist sistem bölgedeki sömürününü sahibi esas unsurdur ve nerede ise hiçbir sorun ondan bağımsız gelişmemektedir. 1950 ve daha yoğun 1980 sonrası köylülük yaygın bir çözülme yaşamıştır. Geline aşamada bölge nüfusunun ezici çoğunluğu şehirlerde yaşamaktadır. Avrupa'ya göç, bölgenin ciddi bir olgusudur. Petrol 20. yüzyılda bölgenin ekonomik yaşamında, önemli bir yere sahip olmuştur ki, tek başına emperyalistler arası mücadelenin temel nedenlerinden birisidir. 19. yüzyılda ticaret yollarını ele geçirmek için bölgeyi kontrol altına alan emperyalistler 20. yüzyılda petrol ve onunla bağlantılı nedenlerden dolayı bölgeyi kontrole almıştır.

1980 sonrası bölgede ciddi bir işçileşme süreci yaşanmıştır. Özellikle petrol geliri olmayan ülke halkları petrol çıkarılan ülkelerde karın tokluğuna işçi olarak çalışmaktadır. Bölgede tüccarlık ve toprak ağalığı güçlü bir olgudur. Son yıllarda toprak ağalarını ağırlığı azalmasına rağmen tamamen ortadan kalkmamıştır. Toprak reformu politikası bölgenin nerede ise tüm ülkelerinde uygulanmaya çalışılmış ama tam bir başarı sağlanamamıştır.

Bir Yahudi devletinin kurulması ile birlikte 1948 sonrası Yahudi tüccarlar Arap ülkelerinde etkinliklerini yitirmişlerdir. Bölge ülkelerinin ezici çoğunluğunda sömürge durumundan kurtulması ulusal kurtuluş savaşları ile değil, daha çok emperyalistler arası çelişki ve müzakereler yolu ile gerçekleşmiştir. 1980 sonrası tüm dünyada olduğu gibi bölgede de neoliberal politikalar devreye sokulup “başarı” ile uygulanmıştır.

Ortadoğu’da ekonomik sorunlar farklı dolayısıyla politik alana taşınmaktadır. Din bölgede birçok sorun için bir uğrak ve görünüm şekli olmuştur. Dolayısıyla bölgede politika yapmanın esas görünümü de olduğu için önemlidir. Dinler arası sorunların yanında mezhepler arası sorunlar da bu durumdan dolayı etkindir. Bölge dinler ve mezhepler mozaiklidir. Bölgedeki sınıfsal farklılıklar ve çatışmalar çoğunlukla dini ve mezhepsel görünüm altında cereyan etmektedir.

Bölgede feodalizmin ağırlığı hala güçlü olduğu için aşiretçilik yaygındır. Emperyalizm aşiret farklılıklarını kullanarak çatışmaları körüklemekte sonra da bu çatışmalara kendi çıkarı doğrultusunda yön vererek yönetmektedir, dinler ve mezhepler için yaptığı gibi. Emperyalizmin bölgeyi yönettiğini en etkin bu bölgede uyguladığını söyleyebiliriz. Emperyalizm bu politikalarını işbirlikçi bölge ülkeleri faşist diktatörlükleri ile birlikte hayata geçirmektedir.

Bölgenin belli başlı özelliklerini özetle yukarıda verdik. Bu çalışmamızda bu özelliklerinin tek tek ülkeler düzeyinde ele almaya başlayarak nasıl geliştiğini ortaya koyacağız. Bu anlatıma geçmeden önce kısa da olsa bazı yöntemsel ele alışlara değinmek yerinde olacaktır.

Yöntem üzerine

Toplumsal gelişmelerin dinamiğini son tahlilde maddi yaşam yani ekonomik ilişkiler belirler. Dolayısıyla bir toplumsal yapıdaki gelişmeler incelenirken önce üretim ve yeniden üretim süreçleri incelenerek işe başlanır. Ortadoğu’yu anlamak için de Ortadoğu’nun maddi yaşamını yani hakim olan üretim ilişkilerini ve üretim süreçlerini inceleyerek işe başlanır.

Ekonomik yapının mekanik bir şekilde üstyapıyı belirlediği şeklinde yanılmalı bir düşünce vardır. “Son kertede” olduğunu unutarak yapılan değerlendirme-lerde salt ekonomik yapı incelenir ya da onun durumuna bakılıp ahkam kesilir. Elbette ki ekonomik yapıyı inceleyerek işe başlayacağız ama onun politika alanına hangi dolayım- larla girdiğini de kesinlikle es geçmeyeceğiz. Nihayetinde bilimsel bakışın önemi buradan geliyor.

“Maddi yaşamın üretim tarzı genel olarak toplumsal, siyasal ve entelektüel yaşam sürecini koşullandırır.” (Marks; 2005, 39) belirlemesini, idealizme vurulmuş büyük bir darbe olarak okunmalıyız fakat bunun mekanik bir

şekilde hayata geçirirsek doğru sonuçlar elde edemediğimiz gibi bilimsel bir çalışma da yapmamış oluruz.

Konu Ortadoğu olunca özellikle üstyapı kurumlarının görünümünün ağırlık kazandığını görürüz. Bunların başında din ve politika gelir. Din ve politikayı kendinden birer şeylermiş gibi maddi yaşamdan kopuk, onunla bağlantı kurmadan açıklamak ise revaçtadır. Bunlar kimi zamanbilimsellik ve materyalizm iddiası ile de yapılmaktadır. Şunu söylemeliyiz ki hem dinin hem de politikanın çıkmış olduğu yer maddi yaşamın üretim tarzındadır. Bunu ortaya çıkarmak ciddi bir araştırma ve diyalektik materyalist soyutlama gerektirir. Burada tabii ki bir bütün üst yapı kurumlarının maddi yaşamın üretim tarzı üzerinde etkisi yoktur denemez. Bunlar ancak somut araştırmalarla açığa çıkarılabilir.

Özetle; ekonomi politik araştırmalarında maddi yaşamın üretim tarzını mekanik bir şekilde alıp her şeydir diyen anlayış da; maddi yaşamın üretim tarzından bağımsız üst yapıyı ele alan anlayış da bilimsel değildir ve bu tip sapmalar mahkum edilmelidir.

Ortadoğu'da politika çoğunlukla din dolayımı ile yani din üzerinden, dini görünümle yapılmaktadır. Bu durum ezenler için de ezilenler için de böyledir. İlişkiler maddi duruma paralel dini ilişki şeklinde kurulmaktadır. Din, Ortadoğu'da başka coğrafyalardakinden daha fazla politikleşmiş, gündelik politikanın görünümü olmuştur. Dolaşısıyla dini anlayışların hepsi maddi bir gerçekliğe dayanmaktadır.

Ekonomik yapı incelemeleri maddi yapıların soyutlamaları üzerinden yapılır. Dolayısıyla genellemeler oldukça fazladır. Soyutlamalar salt bazı olguların ortaya konması şeklinde yapılırsa doğru sonuçlara ulaşamaz. Soyutlamalar tabii ki ilk veri olarak olguları almalıdır ama kesinlikle orada kalmamalı; olgular arasındaki ilişkiler diyalektik bir şekilde kurulmalı yine olguların iç yapıları diyalektik bir şekilde açığa çıkarılmalıdır.

Ortadoğu özgülünde, özellikle dikkat edilmesi gereken; olgularla görünüm; maddi yapı ile üstyapı arasındaki ilişkinin grifitliğidir. Bu ilişki diyalektik bir bakış açısı ile kurulamaz ise yanlış sonuçlar çıkarılması kaçınılmazdır.

Dünya ekonomik sistemine hakim olan kapitalist-emperyalizmin gelmiş olduğu aşamada emek ile sermayenin hızlı bir dolaşımı söz konusudur. Kapalı hiçbir ekonomi kalmamıştır. Bütün bunlardan çıkan sonuç Ortadoğu'nun dışı ile ilişkileri göz ardı edilerek maddi yaşam anlaşılamaz. Yani emperyalizm ve onun dünya üzerindeki ilişkileri değerlendirilmeden Ortadoğu'daki gelişmeleri doğru bir şekilde anlayamayız. Örneğin Suudi Arabistan'ın petrol fiyatlarını düşürmesi salt S. Arabistan'ın İran'la olan rekabetinin bir sonucu değildir. ABD'nin ve AB'nin dünya ölçeğinde

Rusya ve Çin emperyalistlerine karşı açmış oldukları savaşta onları köşeye sıkıştırma hamlesidir. Ya da Katar, düşman olduğu Mısır ile bir anda dost olup maddi yardım yapması da ABD'nin Mısır'ı kurtarma operasyonunun bir parçasıdır. ABD'deki kriz Katar'ı etkiler çünkü ABD'yi finanse eden Katar petro-dolarlarıdır.

Tek başına Ortadoğu'nun maddi yaşamını kendi iç işleyişi ile açığa çıkarmak önemlidir ama yetersizdir. Bu maddi yapıdan yola çıkarak dışı ile ilişkilerini de açığa çıkar- mazzak yetersiz bir araştırma yapmış oluruz. Biz araştırmamızda tek tek ülkelerin maddi yapılarını incelemeye ağırlık verdik. Diğer ilişkilerin bunun üzerinden gelişeceğini, geliştiğini bildiğimiz için böyle yaptık. Ortadoğu'daki gelişmeler farklı doyalımlarla bile olsa bu ilişkiler üzerinden olmaktadır.

Başka sorunlarda olduğu gibi Ortadoğu'daki sorunlar incelenirken de hemen tek bir nedenle ya da formüllerle her şeyi açıklama gibi yanlış bir eğilim vardır. Yaşam bir bütün formüllerle açıklanamaz. Olayların ortaya çıkmasında tek bir neden olmayabilir, ki çoğunlukla da olmaz. Belki bir neden daha ağırlıklıdır ama bir sürü nedenin diyalektik bütünlüğü yani bir süreç sonunda olaylar ortaya çıkar. Süreçler yani olayların nedenlerinin gelişimi atlanarak sonuçlarla ilgilenmek bilimsel bir ele alış değildir. Sonuçlardan önce süreçler incelenmelidir.

Bir toplumsal yapının anlaşılmasında parçaların anlaşılmasının incelenmesinin önemi büyüktür. Ama toplumsal yapı, parçaların toplamından daha fazlasıdır. Biz incelememizde bu resmi ortaya koymak için Ortadoğu coğrafyasında bulunan ülkeleri tek tek incelemeye çalıştık. Ortadoğu gerçekliğinin bu tek tek ülkelerin toplamından daha fazla olduğunun da kabul ediyoruz. Fakat o, bütüne ulaşmak için de bu parçalar bilinmek, bu aşama geçilmek zorundadır.

Ortadoğu'daki gelişmeler incelenirken Amerika'da kanat çırpan bir kelebeğin Afrika'da yağmur yağmasına neden olabileceği biçiminde çarpıcı bir şekilde ifade edilen dünyadaki şeyler arasındaki ilişki hep göz önünde tutulmalıdır. Hele dünyanın meta ilişkileri ile sıkıca örüldüğü günümüzde, dünyanın bir ucundaki bir gelişme diğer ucunu fazlası ile etkiler hale gelmiştir. Kapitalist-emperyalizmin Avrupa'da yaşamış olduğu krizin tsunamisinin Ortadoğu'da isyan olarak yansımadığını kim söyleyebilir? Ortadoğu, ihracatının da ithalatının da önemli bir kısmını Avrupa ile yapmaktadır. Dolayısıyla Tunus'taki bir seyyar satıcının kendini yakması eyleminin arkasında kapitalizmin krizinin olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Zira Ortadoğu'daki gelişmeler, salt Ortadoğu'nun kendi iç çelişkilerinin direkt sonucu olarak açığa çıkmamaktadır, dünyanın farklı alanlarındaki gelişmelerin etkileri olarak da açığa çıktığı gibi oraları da

etkilemektedir.

Bizler bölge ekonomisi ve bunun politik alana yansımalarını, tarihsel süreci ile birlikte ortaya koymaya çalıştık. Bu ilişkinin çok karmaşık olması dolayısıyla daha çok bu konu özgülünde temel parametreleri ortaya koyduk.

Bu çerçevede Ortadoğu'nun ekonomi-politiğine dair çalışmamıza, Ortadoğu bölge- gesinin tanımı, kısa tarihçesi, emperyalizmin yerleşmesi ve bölgelerin kapitalist emperyalist ekonomiye göre değişim ve dönüşümüyle başlayacağız.

B) Ortadoğu'nun kısa ekonomi-politik tarihçesi 1) Coğrafi ve jeopolitik durumu

Kıta olarak Mısır dışında Asya kıtasında olan Ortadoğu'nun, coğrafi bölge olarak tanımı veya konumu noktasında net bir görüş hakim değildir. Türkiye, Mısır ve İran üçgeni içinde kalan bölge Ortadoğu olarak kabul görür. Geçmişte ticaret merkezlerinin günümüzde kapitalist ekonominin yoğunlaştığı yerlere göre belirlenen coğrafi konumlar, bilim insanlarının uzlaşmalarından ziyade ekonomik ve politik açıdan genel kabul gören ve kullanılagelen konumlardır. Kuşkusuz ki burada belirleyici olan, ekonomik ve politik güç odaklarıdır. Dolayısıyla burada ön plana çıkan, bölgenin coğrafi olarak tanımlanmasından ziyade jeopolitik olarak kavramlaştırılmasıdır. Ortadoğu kavramı 1. Emperyalist Paylaşım Savaşının hemen ertesinde, İngiltere sömürgelerindeki, yönetiminde çıkan karışıklıkların ve sömürgelerin sınırlarının belirlenmesi amacıyla ortaya çıkmıştır. 2. EPS sonrası ABD emperyalizminin bölgeye konuşlanması ve İngiliz emperyalizmiyle arasındaki rekabetin bir ürünü olarak ABD emperyalizminin sömürge ihtiyacına paralel hem Ortadoğu tanımı genişletilmiş hem de jeopolitik olarak kullanımı yaygınlaşmıştır. Egemen güçlerin kendi ekonomik-politik çıkarlarına uygun yaptıkları coğrafi tanımlamalara rağmen Ortadoğu'nun kadim adı Beş Deniz Bölgesi'dir.

Bugün Ortadoğu olarak genel kabul gören bölgenin sınırları Türkiye ile Avrupa ve Kafkaslarla, İran ile Orta Asya ve Güney Asya'yla çevrili olup Mısır, Türkiye, İran, Irak, Suriye, Lübnan, Filistin, İsrail, Ürdün, Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Umman ve Yemen olmak üzere 15 ülke bulunuyor.

19. yy.ın sonlarına doğru, serbest rekabetçi dönemden, emperyalist aşamaya evrilen kapitalizm, yeni ve daha çok sömürge alanlarına duyulan ihtiyacın bir ürünü olarak, özellikle yeraltı zenginlikleri ve uluslararası ticarete geçiş bölgelerinin önem kazanmasını, dahası bu gibi bölgelerin yaşam alanı olarak sayılmasını beraberinde getirdi. Bu bölgeler jeopolitik kavramıyla açıklanmaya başlandı. Ortadoğu hem petrol, hem deniz ve kara taşımacılığı

hem uzak doğudaki sömürelere ulaşım kolaylığı gibi birçok nedenden dolayı, kapitalist devletler açısından jeopolitik bir alan, konum haline geldi. Kavramlaştırma, 19. yy. sonuna doğru yapılmış olsa da Ortadoğu'nun coğrafi olarak önemi feodalizm döneminde ticaret burjuvazisi tarafından keşfedilmişti. Tarihsel süreç içerisinde Ortadoğu daima jeopolitik açıdan önemliydi ve hakim devletlerin başlıca rekabet alanıydı.

2) Tarihsel süreç içinde Ortadoğu

Ortadoğu insanlık tarihi boyunca, dünyanın en önemli bölgeleri arasında yer almıştır. İlk medeniyetlerin yaşandığı, birçok hayvan türünün ilk olarak evcilleştirildiği, diğer bölgelere yayıldığı, ilk yazının kullanıldığı, petrolün ilk kez kullanıldığı, ilk devletin düzenli ordu ve imparatorluğun kurulduğu yerdir. Üç büyük dinin ve ilk köleci devletin anayurdudur.

Ortadoğu, sınıf savaşmaları tarihinde ezilenlerin ezenlere karşı vermiş olduğu savaşımına sahne olduğu kadar hakim sınıfların kendi arasındaki savaşımına da sahne olmuştur.

İlk köleci devlet kurularak devletleşmenin yaşandığı yer olması ile birlikte kölelerin ayaklanarak özgürlük ve eşitlik istemleri ve şiarı ile kurdukları devlete de sahne olmuştur.

Ticaret yolları, su kaynakları ve madenleri için sömürücü sınıfların hakim olmak istedikleri bir coğrafyadır Ortadoğu. 100 yıl önce petrolün enerji sektöründe yaygın kullanılmaya başlanması ile Ortadoğu'da petrole hakim olma savaşı başlamıştır.

Ortadoğu, Asya, Avrupa ve Afrika arasında geçiş güzergahıdır. Himalaya dağ sırtının geçit vermemesi nedeniyle nüfusça kalabalık Güney Asya ülkeleri ile Akdeniz ülkeleri arasında ilk çağlardan beri ulaşım yolu olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ticaret yolları da bundan dolayı oluşmuştur. Gemiciliğin, deniz yollarının gelişmesiyle birlikte yine Ortadoğu'nun önemi azalmamış, artmıştır. Hem Basra Körfezi hem de Kızıldeniz bundan dolayı sömürgeci devletler tarafından ele geçirilmek istenmiştir. Merkantalist dönemle birlikte ise Ortadoğu'nun önemi daha da artmıştır.

Havayollarının gelişmesi de Ortadoğu'nun önemini azaltmamıştır. Çünkü hava yollarında hakim olmak için karayollarına hakim olmak gerekmektedir. Bilinmeli ki ticaret ve ulaşım yolları kapitalizm için hayatidir, çünkü metaların dolaşımı kapitalizm için hayati düzeyde önemlidir. Ortadoğu'nun önemi ticaret yolları üzerinden olmasından da kaynaklıdır.

Bereketli Hilal olarak adlandırılan (Nil Vadisinden Mezopotamya ve İndus Vadisine uzanan bölge) coğrafya, tarihe, uygarlığın başlangıcı olarak geçmiştir. Tarımın, yerleşik hayatın, yazının ve ilk devletlerin kurulduğu bu bölge Sümerlerden günümüze uzanan 5000 yıllık tarihinde, ekonomik ve siyasi olarak her daim merkezi bir konumda olmuştur. Üretimin hızla

gelişip, ticaretin yaygınlaştığı süreçte, tüm devletlerce fethe- dilmesi gereken ticaret, merkezi ve hammadde alanı olarak görülmüştür.

Hakim devletlerin genel karakteri olan, egemen olma, daha fazla sömürü alan- larına sahip olma, bugün olduğu gibi, sınıflı toplumun ortaya çıkışından itibaren ge- çerli bir olgudur. Bu nedendir ki, artan üretim ve gelişen ticaretin gereksinimi olarak tarihte hammadde üzerine kontrol savaşları yine Ortadoğu bölgesinde gerçekleş- miştir. 11. yy.da birincisi yapılan Haçlı Seferlerinin en önemli nedenlerinden biri, Ortadoğu'dan, Orta Asya ve Kuzey Afrika'ya uzanan bölgede belli bir hakimiyet kazanan Arap tüccarların, Avrupa'ya dayanmaları ve Avrupalı tüccarların hakimiyet alanlarını daraltmış olan Arap hakimiyetini kırmaktı. Tarihe din savaşları olarak geçen ve belli dönemlerde tekrarlanan Haçlı Seferleri de bu yanılla stratejik alan üzerinde bir hakimiyet kurma savaşıydı.

Birçok krallığın, imparatorluğun birincil sömürü alanı olan Ortadoğu, Çin'den Av- rupa'ya uzanan tarihi İpek Yolunun merkezinde yer alıyordu. Osmanlı Beyliğinin im- paratorluğa giden süreçte gözünü Baharat ve İpek Yolu olan, Çin'den Avrupa'ya değerli eşyalar, madenler, baharatlar taşıyan kervanların geçtiği İpek Yoluna dikmesi ve İpek Yolunun fetihlerden sonra en önemli gelir kapısı olması yine bölgenin dönemin egemen sınıflarınca bir sömürü alanı olarak önemini gösteriyordu.

15. yy.da yeni ticaret yolları arayışında olan Avrupalıları (Portekiz ve Hollandalı- lar) bu maceraya iten Osmanlıların denetiminde olan İpek Yolu'nun yarattığı ticari- vergi külfetinden kurtularak Ortadoğu ve Uzakdoğu pazarına ulaşmaktır. Manifaktür üretimin gelişimiyle elinde fazlasıyla meta biriken Avrupalı tüccarları sabırsızlandıran şey Ortadoğu pazarına bir an önce ulaşmaktır.

1. Süleyman (Kanuni) döneminde, Osmanlı'yı kapitülasyonlara zorlayan ve iste- diğini alan Fransızları, daha sonra İngilizleri, daha ileride de Rusları, bu meşakkatli pa- zarlıklara iten, ayrıcalık elde etme azminin biricik nedeni Ortadoğu'nun hem meta üretiminde, hem de meta ticaretinde 16. yy.ın genç burjuvazisi için paha biçilmez bir rolünün olmasıydı. Bunu Osmanlı'nın kapitülasyonları ilk verirken Avrupa devletle- rini bölme politikasını dışta tutarak söylüyoruz, ki bu politika zaten hayat bulmamıştır. Böylece hem Ortadoğu bölgesinin hammaddesi sömürülecek hem de Ortadoğu paza- rına sürülecek manifaktür üretimli metalarla Ortadoğu'nun artı ürününe el konulacaktı. İlerleyen yüzyıllarda gelişen üretici güçlere paralel artan meta üretimi ve hacmi büyü- yen ticaret yollarının kesiştiği Ortadoğu, ka- pitalizmin şafağında, Avrupalıların rekabet alanı haline geldi. 1800'lerin başında, Napolyon'un Mısır'ı işgal edip Suriye kapılarına dayanmasının esas nedeni Ortadoğu'daki İngiliz egemenliğini kırmak ve bölgeye ege-

men olmaktı. Napolyon, İngilizlerin desteği ile direnen Mısır halkı nedeniyle Mısır'da, Akba halkının direnişiyile de Filistin, Lübnan ve Suriye'de tutunamadı. Mısır seferinden istediğini alamadı fakat Ortadoğu emelleri ve İngiliz rekabeti de bitmedi.

3) Ortadoğu'nun ulaşım ve ticaret yolları bakımından önemi

Ortadoğu'nun emperyalizm için önemini oluşturan parametrelerin başında ulaşım ve ticaret yollarının buradan geçmesi gelmektedir.

Meta ihracı, kapitalizmin varlık koşullarından biridir ve temel aracı yollardır. Bundan dolayıdır ki kapitalist emperyalist sistemde meta dolaşımının yapıldığı yolları denetlemek, elinde bulundurmamak önem kazanmaktadır. 20. yy.la birlikte enerji hatlarının ayrı bir önem kazanması ile birlikte bu alan da emperyalistler için savaşım nedeni olmuştur. 21. yy.da emperyalist ülkeler arası çatışmaların merkezinde enerji kaynaklarına ve bunların taşındığı yollara hakimiyet yer almaktadır. ABD'nin, Afganistan'ı işgalinin esas nedeni enerji hatları üzerinde yer almasıydı. Afganistan gibi birçok ülke, ticaret ve ulaşım yolları üzerinde yer aldığı için emperyalistlerin işgali ya da emperyalistler arası savaşım mekanı olmaktadır. Bir de direkt enerji kaynaklarına sahip olmak için yapılan işgal ya da savaşım vardır. Ki örneğin Irak'ın işgaline ABD'nin enerji kaynaklarını tek başına denetim altına alma istemi yol açmıştır.

Ortadoğu'da üç güzergah dünyanın en önemli ticaret yolları olarak kullanılmaktadır. Basra Körfezi, Kızıldeniz ve tarihi İpek Yolu'nun güzergahı. Basra Körfezi dünya petrol tüketiminin yaklaşık yüzde 31'inin geçtiği bir yoldur. Körfez hem Güney ve Doğu Asya ülkelerine hem de Avrupa ve Amerika ülkelerine giden petrolün ana geçiş güzergahıdır. Körfezin girişinde ve İran'ın sahip olduğu Hürmüz Boğazı, ABD'nin İran'a saldırganlaşmasının en önemli nedenlerinden birisidir. Asya'nın en fakir ülkelerinden olan Pakistan'ın sürekli karmaşa içinde olmasının temel nedenlerinden birisi hem Basra Körfezi girişinde yer alması hem de Afganistan-Çin hattındaki yolların üzerinde olmasından kaynaklıdır. Pakistan, deniz ticaret yollarının güvenliği ve Orta Asya petrolünün Güney Asya'ya taşınması açısından jeo-stratejik öneme sahiptir. Basra Körfezi'ne sahip olan güç, enerji kaynaklarının taşınmasını kontrol edeceği için, diğer emperyalist güçlere karşı üstünlük sağlamış olmaktadır.

Kızıldeniz güzergahı ise Basra Körfezi'nden daha önemli bir konumdadır. Zira hem Avrupa'ya taşınan petrolün ve hem de Asya-Avrupa deniz ticaret yolunun ana güzergahıdır. 1869'da Kızıldeniz ile Akdeniz'i birbirine bağlayan Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla birlikte önemi katbekat artmıştır. Kızıldeniz, tarih boyunca güçlü devletlerin işgaline maruz kalmıştır. Kızıldeniz'e kıyısı olan ülkeler daima emperyalistler arası güç mücadelesinde-

sinde yer alan mekanlar olmuşlardır. Yüz binlerce insanın öldüğü Darfur Kat- liamı, Somali'deki çatışmalar, Eritre ve Etiyopya arasında bitmek bit- meyen savaşlar, hepsinde emperyalistlerin en azından dolaylı olarak etkisi- nin olduğunu görüyoruz.

Ortadoğu'dan geçen tarihi İpek Yolu, bugün de ticari yol olarak önemi- ni koruyor. Avrupa'dan Toroslari takip ederek Zagroslar, İran, Pakistan, Hindistan ve Çin'e uzanır. Tarih boyunca bu güzergah üzerinde çok fazla sayıda devletin kurulması-yıkılması, sa- yısız savaşların olması, bu ticaret yolunun ele geçirilmesi uğruna olmuştur. Günümüzde de kara ve hava yolu ticareti açısından önemini korumaktadır. Bundan dolayı emper- yalistler açısından buralara hakim olmak için mücadele sürmektedir.

Ortadoğu'nun Doğu Akdeniz kıyısı Avrupa ile Afrika arasındaki bir ti- caret güzer- gahını oluştursa da esas önemi diğer güzergahları koruması için önemli bir jeo-strate- jik konuma sahip olmasıdır. "Bereketli Hilal" in de önemli bir kısmını oluşturan bu bölge, dünyanın en önemli ticaret alanlarından biri olan Akdeniz Havzasının doğu kıs- mını oluşturuyor. Böl- ge ülkelerinin güvenliği açısından da önemli bir konuma sahiptir. Ayrıca Afrika-Asya; Asya-Avrupa geçiş hattının bir kısmı burada kesilmektedir. Dola- yısıyla Afrika'nın kuzeydoğusu güvenlik açısından tarihte de hep önemsenmiştir. Ku- zeyli güçler de hep burayı önemsemiş, bu alanlar güç- ler mücadelesinin önemli bir noktası olmuştur. Bütün bunlardan dolayıdır ki, Suriye, Lübnan ve Filistin'de savaşlar hiç durmamaktadır. Rusya'nın, Suriye'nin Akdeniz kıyısında üsler kurması, ABD'nin ileri karakol olarak kullanması bundan dolayıdır. Emperyalizmin Filistinlileri katledip yurd- undan eden İsrail gibi bir uydu devlet kurup yaşatmasının temelinde de bölgenin bu önemi yatmaktadır. 20. yüzyılla birlikte petrol ve doğalgaz boru hatlarının önemi- nin artması bu bölgenin de önemini artırmıştır. Bu bölge boru hatları ile Basra Körfe- zi'ne bağlanarak, AB ve ABD açısından önemi artmıştır. Avrupa'ya giden petrolün bir kısmı İsrail'den gemilerle taşınmaktadır. Dolayısıyla ABD için bölgede hakim olmada ileri karakolu olduğu için önemlidir. İleri karakolun güvenliği için de İsrail'in güven- liği ABD'nin güvenliği olup bölgeye buna göre ayar vermeye çalışmaktadır. Rusya da Suriye'de üsler kurarak hem doğu Akdeniz'de hem de Asya-Af- rika hattında bir kavşak noktasını tutmuş durumdadır.

4) Emperyalizmin Ortadoğu'yu sömürgeleştirmesi

Ortadoğu'daki rekabet bir anlamıyla bugünün emperyalistlerinin bölgeye yerleşmesi ve sömürgeleştirmesinin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Feo- dalizm tüccarlığın gelişkin olması ve beraberinde ilk manifaktür üretimin filizlenmesi ile Latinler tarafından aşıl- maya çalışılıyordu. Bu dönemde Latin tüccarların Osmanlı'yı ticari olarak kuşattığını görüyoruz. Osmanlı

topraklarından da Ortadoğu'ya açılıyorlardı. İskenderun Limanı ve Mısır bu ticarete Ortadoğu'ya açılan merkezlerin başında geliyordu. Ama Amerika'nın istilası, Afrika altınlarının İngilizler tarafından Avrupa'ya taşınması, ticari kapitalizmin Osmanlı ve Ortadoğu'da tahakküm kurma aşamasında kapitalizmin gelişim merkezini Batı Avrupa'ya kaydırmıştı. Ticaret için Osmanlı ve Ortadoğu'nun bir dönem ikincil planda kaldığını görmekteyiz. 16. yüzyılda Osmanlı Latin tüccarların ticari kapitalizmle Osmanlı ekonomisini çökerttiği aşamada, bu duruma bir çare olarak Avrupalıları par- çalayıp, Latinleri arkadan vurmak için Fransa'ya ilk ticari ayrıcalıklar vermiştir. Fransa'nın ticari güçsüzlüğü dolayısı ile ilk başta bunları kullanamayacak oluşunun, bu anlaşmanın niteliğini değiştirmedigi zamanla ortaya çıkmıştır.

Tüccar sınıfının Ortadoğu'yu girişinin yanında Osmanlı imtiyazlı giriş Avrupalı tüccarların elini güçlendirmişti. 17. yy.da Ümit Burnu ve Hindistan arasındaki ticarete Portekizliler stratejik noktalara sahipti. Ayrıca Bahreyn ve İran Gambroon limanı ile Hürmüz Boğazı girişindeki önemli bir noktaya sahipti. İngiltere, İran Şahı Abbas'la iş- birliği yaparak Portekizlileri Körfezden çıkardı. Hollanda 16. yy sonlarına doğru Orta- doğu'ya girdi. 1600'lerin başında kendi Doğu Hint Şirketini kurarak ticari etkinliğini artırmaya başladı. İngiltere, 17. yy ve 18. yy.da Doğu Hindistan Şirketi ve Turkey&Le- vant Company ile ticaret yapıyordu. 17. yy.ın başlarında, İran Şahından aldığı imti- yazla Basra Körfezinde etkinliğini artırdı. Basra'da ticari bir temsilcilik açarak, Irak pazarına da giriş yaptı. 17. yy.ın sonunda Fransa ile Hollanda arasında çıkan ve uzun süren savaş, Hollanda'nın gücünü zayıflattı. Ve böylece İngiltere Ortadoğu'daki gü- cünü artırma zeminini bulmuş oldu. 18. yy.ın ortalarına doğru Hollanda, Körfezden çe- kilmek, ticari üslerini İngiltere'ye bıraktı.

İngiltere'nin bölgedeki tek rakibi Fransa'ydı. Fransa 16. yy.da Osmanlı'dan aldığı imtiyazla Ortadoğu'ya girmek istese de İngiltere ve Hollanda ile rekabet ede- medi. İran'da açtığı ipek fabrikası kendi kurduğu Doğu Hint şirketi ticari rekabette ezildi. Fakat Fransa rekabetten çekilmeyerek, İngiltere için ticaret yollarında sürekli güvenlik tehdidi olmaya devam etti. 18. yy.ın sonlarına doğru Osmanlı'yı Balkanlardan saldıran yenilgi- ye uğratan Rusya, bölgeye girdi. 1774'te Osmanlı'nın Rusya ile yaptığı Küçük Kaynarca Anlaş- masıyla, Osmanlı Rusya'nın hegemonyasını kabul ederken, siyasi terminolojiye de Doğu Sorunu terimini kazandırdı. Doğu Sorunuyla kastedilen Rusların Ege ve Akde- niz'e inmesinin diğer devlet- lerde yarattığı tedirginlikten ziyade Ortadoğu üzerinde olan Osmanlı'nın ekonomik ve siyasi durumunun değişmesiyle birlikte, Osmanlı'ya dola- yısıyla bölgeye egemen olmak isteyen Avrupalıların, Osmanlı'yı paylaşma

sorunudur.

19. yy.da Ortadoğu'da İngiltere'nin hakimiyeti tartışılmaz konumdaydı. 1820'ye dek Fransa, 1820-1890'a dek Rusya, 1890-1914'e kadar da Almanya İngiltere'nin karşısına çıkmış ve 19. yy boyunca Ortadoğu'ya hakim olma rekabeti sürmüştür. İngiltere'nin esas amacı sömürgeci durumundaki bölgede hem ticaret yollarının güvenliğini hem de sömürge gücünü korumak iken Fransa, Rusya ve daha sonradan rekabete dahil olan Almanya İngiltere'nin hakimiyetini kırma ve Ortadoğu pastasından en büyük payı alabilme peşindeydi.

15. yy.la başlayan ticari sömürgeleştirme süreci 19. yy.a dek ticaret ve tarım üzerine yoğunlaşırken (kimi ülkelerde madenlerde) 20. yy.ın ortalarına doğru petrolün (Irak- İran merkezli) de eklenmesi yeraltı ve yerüstü tüm zenginlikler sömürülmesi hız kazandı. 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılması, bölgenin taşımacılık ve ulaşım ağı açısından önemini daha da artırdı. Süveyş Kanalı, gemilerin Afrika'yı dolaşmasını, Kızıl Deniz ile Akdeniz'e en yakın limana yüklerin indirilip kervanla malların İskenderiye limanına taşınmasını ortadan kaldırıyordu. Bu, ticaret açısından oldukça önemliydi. Mısır açısından ise kısmi ticari getirisinden öte stratejik önem sahip bir ülke haline geliyordu.

20. yy.da 1 ve 2. Emperyalist Paylaşım Savaşları, Ortadoğu'nun emperyalistler arası paylaşımı ve sömürgeleştirme sürecinde dönüm noktası oldu. Ortadoğu üzerinde Osmanlı hakimiyetini kaldıran 1. EPS, emperyalist hegemonyayı-sömürüyü merkezileştirdi. Bir devletten 20'yi aşkın devlet kuran emperyalizm, doğrudan bölgede var olma yöntemini terk ederek uydu devletler arasında kabile-aşiret çatışmalarını kullanarak, en güçlü aşiretleri destekleyerek yeni devletçikler oluşturdu ve sömürü daha da merkezileştirildi. Bu sürecin en ayırt edici özelliği, petrolün öneminin artması ve kısa süre içinde kapitalist üretimde vazgeçilmez bir enerji kaynağı haline gelmesidir. Ve bundan sonraki süreçte, emperyalizmin Ortadoğu'ya ilişkin politikalarında petrol başat hale geldi.

2. EPS sonrası zayıflayan İngiliz emperyalizmi bölgedeki hakimiyetini, her iki savaşta da güçlü çıkan ABD emperyalizme bırakmak zorunda kaldı. 2. EPS sonrası bölgede ABD emperyalizminin önderliğinde ve gözetiminde emperyalist sömürü şekil aldı. İsimler değişse de, sömürünün niteliği değişmedi. Bu sömürgeleştirme sürecinde, Ortadoğu, kapitalizmin emperyalist aşamaya evrildiği süreçte ve devamında, (kapitalizmin bir dünya sistemi haline gelmesiyle) kapitalist ekonomiye, doğrudan emperyalizmin ekonomik, siyasi ve askeri müdahaleleriyle yedeklendirildi.

5) Ortadoğu'nun Kapitalist Emperyalist Ekonomiye Paralel Dönüşümü

19. yy.ın ortalarından itibaren, emperyalist aşamaya evrilen ve 20. yy.a em-

peryalist aşamaya ulaşarak giren kapitalizm, sadece Avrupa değil dünya ekonomisini de dönüştürüyordu. Bilim ve teknolojik gelişmeler, sanayi devrimini, üretici güçleri daha ileri bir aşamaya taşıırken, aynı zamanda kapitalizmi de bir dünya ekonomisine dönüştürüyordu. Kapitalizmin aşırı üretim yapacak araçlara sahip olması ve gerçekleşen aşırı üretim, iki unsuru ön koşulluyordu. Birincisi aşırı üretimi sağlayacak hammadde pazarı; ikincisi aşırı üretim sonucu üretilen malların satılacağı meta pazarı. Ortadoğu bu iki unsur arasında kilit bir öneme sahipti. Hem hammadde kaynakları hem meta pazarı, hem de hammadde ve metaların geçiş güzergahındaydı. 19. yy. ortalarından sonra bölgede kıyışan emperyalist rekabetin başka bir nedeni yoktu.

Emperyalist rekabetin varlığı, bölge ekonomisinin de değişime uğramasına yol açıyordu. Osmanlı hakimiyeti altında olduğu dönem içerisinde ekonominin temelini feodal tarzdaki üretime dayanıyordu. Tarım ve ticaret üretimin yapısını oluşturuyordu. Mısır, Türkiye, Irak, İran, Suriye’de tarım; Arap Yarımadasında da ticaret ve inci avcılığı ön plana çıkıyordu. İngiltere’nin bölgedeki hakim varlığı, kapitalizmin de bölgeye girmesi anlamına geliyordu. 1800’lerin başında her ne kadar Osmanlı denetiminde sayılsa da Mehmet Ali Paşa tarafından yönetilen Mısır’da İngiliz desteğiyle tarımsal ağırlıklı fabrikaların kuruluşu, kapitalist gelişimin ilk adımlarıydı. 1838’de Osmanlı-İngiltere arasında yapılan Ticaret Anlaşmasıyla, Türkiye’nin önemli tarım alanlarında kapitalist çiftlikler kuruldu. 1850’lerde dünya genelinde yaşanan pamuk krizinin bir sonucu olarak Mısır’da pamuk çiftlikleri kuruldu, İngilizler tarafından. Fransızların, aynı dönemlerde Lübnan’daki Maruni Hıristiyanlar üzerinden tarımsal ağırlıklı yatırımları söz konusuydu. İran’da İngilizlerin tütün üretimindeki ağırlığı, tütün üreticilerinin isyanına neden oldu. 1850’lerden sonra özellikle İran-İrak merkezli olarak petrol kuyularının birer birer açılması, petrol tekellerinin, imtiyaz savaşları bölgenin ekonomik dönüşümünde önemli rol oynadı. Ortadoğu ekonomisinde, petrol esas rolünü 2. EPS’den sonra oynamaya başladı. 1. EPS’ye kadar petrol yaşamın her alanında kullanılmıyordu. Zira petrolü işleyecek teknoloji henüz gelişmemişti, yakıt olarak da kömürün yerini alması için 1. EPS dönemine kadar beklenmesi gerekti. 1. EPS sonrası kömürün yerine yakıt olarak petrol kullanılmaya başlandı. Fakat Ortadoğu petrolü dünya ekonomisindeki asıl rolünü 1960’lardan sonra oynamaya başladı. İran ve Irak petrolü dışında Arap Yarımadasında petrol 1930’larda bulundu. Bu dönemde Amerika ve Avrupa kıtasındaki petrol yatakları, petrol tekelleri tarafından işletiliyor, Ortadoğu petrolüne pek ihtiyaç duyulmuyor, ulaşım masrafı da çıkmıyordu. Fakat bu, Ortadoğu petrollerinin hiç kullanılmadığı anlamına gelmiyordu.

Petrolün, sanayi üretimi, ulaşım, taşımacılık gibi alanlardaki kullanımı kömüre göre daha kullanışlı, ucuz ve taşınabilir kolaylığı, petrol tekelleri açısından düşük maliyet ve daha fazla kâr anlamına geliyordu. Dolayısıyla Ortadoğu'daki bulunan petrol dışında petrol arayışları devam ediyor, imtiyaz kapma rekabeti bu yüzden çıkıyordu. Petrol tekellerinin elinin altındaki petrolleri son sınırına dek kullanırken Amerika ve Avrupa kıtasındaki petrol rezervlerinin tüketimi karşılamaz hale geldiğinde (1950'lerden sonra) Ortadoğu petroleri hem dünya ekonomisindeki hem de bölge ekonomisindeki etkisini artırdı.

1. EPS'den sonra emperyalistler açısından petrolün tayin edici rolünün artması, Osmanlı'nın parçalanmasıyla petrol kuyuları üzerinde mutlak hakimiyet olmasa da en büyük paya sahip olma çabasının ürünü olarak, Osmanlı petrol yatakları esas alınarak paylaşıldı. Ortadoğu'da köklü devlet geleneği dışında (Türkiye, Mısır ve İran) manda yönetimleri ve devletçikler kuruldu. Bunun ekonomik ifadesi Ortadoğu'da sömürge ve yarı-sömürge ekonomi yapılarının oluşturulmasıdır. Kapitalist sermaye, Ortadoğu'yu kendi birikim sürecine göre şekillendiriyor ve bu ekseninde bir ekonomik yapı oluşturuyordu. Kapitalizmin sömürgesi konumundaki Ortadoğu, emperyalist ekonomi politikalarının her birinden doğrudan etkilenen ve ona göre şekillenen bir ekonomik sisteme hızla tabi oldu.

2. EPS'den sonraki süreçte Avrupalı emperyalistlerin zayıflaması, Stalin sonrası Sosyal Emperyalist Rusya'nın bölgedeki nüfuzunun yetersiz oluşu, ABD emperyalizminin ekonomik ve politik nüfuzunu artırmasının önünü açtı. 1950'lere dek manda yönetimlerinin kalkıp, bağımsızlık kisvesi altında yarı-sömürge olarak kapitalist ekonomiye yedeklenen Ortadoğu'da ABD emperyalizminin sömürsününün ağırlık kazandığı bir süreç başladı.

Ortadoğu petrolünün dünya ekonomisindeki rolünün artmasına paralel petrol ihraç eden ülkeler, esasta Venezüella'nın girişimiyle bir araya gelerek, petrol tekellerinden, hem petrol üretiminden aldıkları payın artırılmasını hem de petrol üretiminde kendi denetimlerinin de olmasını talep etti. Bu ilerleyen zamanda, özellikle 1973-74 petrol krizi ve fiyatların yükselmesiyle, bölgenin ekonomik tablosunda, petrol zengini ülkeler ve taarrımcı ülkeler olarak bir değişime neden oldu. Petrol ihraç eden ülkelerin bu konumu, geçmiş dönemdeki zenginliğinden farkı, petrol üzerindeki tekellerin egemenliği altında, kendilerine verilen payla zengin olmalarıdır. Durum 1970'lerde değişmiş, petrol ihraç eden ülkelerin, petrol üretimindeki yetkileri artmıştır. Fakat bu, çok uluslu petrol tekellerinin petrol piyasasındaki tüm denetimi Ortadoğu petrol ülkelerine bıraktığı anlamında değildir. Ayrıca zaten o ülke yönetimleri göbekten emperyalizme bağımlıdır. Bugünkü konumuyla Ortadoğu'nun, 20. yy.da emperyalizmin yarı-

sömürgesi olma durumu devam ederken sosyalizmin ve ulusal bağımsızlık mücadelelerinin etkisiyle farklı gelişmelere ve ekonomi politikalarına da sahne oldu. Fakat bu kapitalist sistem- den kopma anlamında bir ekonomik gelişme değildir. ABD emperyalizmi, sosyalizmin ve ulusal bağımsızlık mücadelelerinin etkisini kırmak amacıyla “sosyal devlet” söy- lemi ve ithal ikameci ekonomi politikası uyguluyordu. Bu yarı-sömürge halin deva- mını sağlayan dolaylı sömürge politikasıydı. Bölgede RSE nüfuzunu kırmak da “soğuk savaş” hurafesiyle sürdürülüyordu. Zira Rusya Kruşçev revizyo- nizmiyle, kapitalist dö- nüşüme giren Sovyetlerin, bu dönemde sosyalizm derdinden ziyade kapitalist ekono- mide ve dünya pazarında kendine yer açma derdindeydi. 1870’lerde Ortadoğu’ya giren ABD’nin on yıllardır beklediği ve yakaladığı, hem Ortadoğu’ya hem de dünya ekono- misine egemen olma gibi tarihi fırsata RSE’nin ortak olması, ABD açısından en büyük tehdit unsuruydu. Sovyetlerin hala sosyalist maskede olması bu teh- didi artırıyordu. Bu nedenle ithal ikameci ekonomi politikaların yanında, askeri politikalar da izliyordu. ABD’nin askeri politikaları sonucu petro- dolarlar ekseri silahlanmaya harcanıyordu. Neo-liberal politikaların uyu- lanmaya başlandığı dönem aynı zamanda, emperyalist rekabetin kızıştığı dönemdi. 1970’lere kadar RSE dışında ekonomik ve siyasi olarak ABD tek başınayken, bu tarihten sonra, AB, Japonya gibi teknoloji ve sanayide, dola- yısıyla ekonomide ABD’ye yaklaştı. 2. EPS sonrası hızla toparlanan emperyalist dev- letlerin enerjiye olan talepleri, üretim ve sermaye biriki- minin devasa boyuta ulaşmasına paralel artıyordu. Bu artış Ortadoğu’nun hem enerji hem de stratejik önemini artırı- yordu. Neo-liberalizmle biriken ve atıl kalan sermayenin akış yapacak yatırım alanla- rına duyduğu ihti- yaç giderildi. Kapitalist sermayenin dizginleri alındı ve yarı-sömürgeleri uluslararası pazara açma safsatasıyla, sömürü, talan ve yağma önün- deki tüm engeller kaldırıldı. Sermaye akışının, altyapıda yarattığı gelişmelere paralel Ortadoğu ülkelerinde de, emperyalizmin gölgesinde ekonomik gelişme yaşandı. Petrol ihraç eden ülkelerde bu gelişme daha çok petrol gelirlerinin artışıyla gerçekleşti. 20. yy.ın son çeyreğindeki bu gelişme Ortadoğu’da 20. yy. boyunca var olan petrol ihraç eden ülkeler ile tarımcı ülkeler arasındaki uçurumu daha da açtı.

Emperyalist sermayenin yönelimine paralel gerçekleşen, Ortadoğu ülke- lerindeki ekonomik gelişim, sosyo-ekonomideki farklılaşmanın da temel nedeniydi. Neo-liberal politikalar, her ülkenin ekonomik altyapısına, yeraltı ve yerüstü zenginliklerine göre yarı-sömürge durumu koruyarak farklı so- nuçlar doğurdu. Bu sonuçlar, bugün Ortadoğu ekonomi politiğinin dinamik yapısını oluşturmaktadır. Ayrıca, sosyo-ekonomik yapı, bölge ülkelerinin ekonomik ve politik konumlanışlarının da bir göstergesidir. Bu açıdan,

çalışmamızın bundan sonraki bölümü, bölge ülkelerinin sosyo ekonomilerini ele alarak, Ortadoğu resmini tamamlama hedefindedir. Sosyo ekonomileri en hızlı değişen ve kapitalist ekonomideki önemi daha farklı olan, petrol ihraç eden ülkelere başlıyarak değerlendirmelerde bulunacağız.

C) ORTADOĞU ÜLKELERİNİN SOSYO EKONOMİSİ 1- Petrol ihraç eden ülkeler

İRAN:
Ortadoğu'nun en doğusunda yer alan İran, Uzakdoğu, Orta Asya, Kafkasya, Hazar Denizi, Basra Körfezi ve Hint Okyanusuna olan sınırlarıyla, ve geniş coğrafyasıyla kontrol ve denetim merkezine sahiptir. Hazar Denizi ile Orta Asya'daki enerji kaynaklarına yakınlığı, Kafkaslarla olan sınırlarıyla Rusya'yı, Basra Körfezi kıyıları ile ve Hürmüz Boğazını, güney sınırlarıyla Umman Körfezi ve Hint Okyanusunu kontrol etmektedir. Enerji ve ticaret hattı üzerinde oluşu, petrol ve doğalgaz rezervleri açısından jeopolitik önemi büyüktür.

Köklü bir tarihe ve devlet geleneğine sahip üç Ortadoğu ülkesinden biri olan İran'ın kökeni Perslere kadar uzanır. Perslerin hakimiyetine son veren Abbasilerden sonra birçok devletin egemenliği altına girdi. 1500'lerde Safavilerin egemenlik kurmasıyla uzun süreli bir istikrar yakalanan İran'da aynı zamanda mezhepsel olarak Şiilik hakim konuma geldi.

Safavilerden sonraki süreçte (Osmanlı'nın Şah İsmail'i yenilgiye uğrattığı Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran seferine giderken Anadolu'daki Alevileri de katlettiği savaştan sonra) hanedanların birbirlerine karşı hakimiyet savaşı başladı. 1700'lerde Kaçar Hanedanlığının, diğer hanedanlara üstünlük sağlamasıyla, İran tekrar belli bir istikrara kavuştu.

1925 yılına kadar iktidar olan Kaçar Hanedanlığı, göçebe bir yapıdan gelmesinin sonucu olarak sevk ve yönetim olarak, İran hakim sınıflarının ve İngiliz emperyalizmin ihtiyaçlarına yanıt olamıyordu. Hakim sınıflar yeni bir devlet yapısına ihtiyaç duyardı. İngilizlerin de desteklediği, hakim sınıfların (toprak ağaları ve bir avuç komprador) temsilcisi olan Rıza Han (daha sonradan soyadı kanunuyla Pehlevi soyadını aldı) yapılan bir darbeyle, Kaçar Hanedanlığına son verdi. Bu tarihten sonra İran hızla bir dönüşüm içerisine girdi. 1935'te ulusçuluk akımının, özellikle Nazizm'in etkisiyle, Aryen ırkının çağrışımı olarak, Persia olan devletin adı İran olarak değiştirildi. 1941 yılında, İngiltere, İran petrolünün tamamını ele geçirmek amacıyla İran'ı işgal etti. Bu işgale karşı Sovyetlerin müdahalesiyle, İngiltere durduruldu. ABD'nin de dahil olduğu anlaşmayla 1 yıl süren işgal sona erdi. İngilizler petrolden aldıkları pay sonrası geri çekildi. 1951 Musaddık yönetimine kadar hakim sınıfların temsilcileri kısa dönemlerle hükümet oldu. Musaddık yönetimi petrolü millileştirme girişimi nedeni-

yle, doğrudan ABD emperyalizminin CIA aracılığıyla tezgahladığı darbe ile devrildi ve yönetime Rıza Pehlevi'nin oğlu, Muhammet Rıza getirildi. 2. Rıza Şah, 1979 İran burjuva devrimine kadar yönetimde kaldı. Yoğun baskı, ağır sömürü ve yaşam koşulları karşısında isyan eden ve bu isyana devrimci hareketin boşluğunu doldurarak önderlik eden, kit- leleri peşinden sürükleyen Şii ulema (ki İran tarihindeki önemli toplumsal olaylarda belirleyici rol oynayan ruhban sınıfıdır) Humeyni önderliğinde 1979 devrimiy- le, 2. Rıza Şah dönemine son verdi. Devrim sonrası ilk olarak devrimcilere ve tüm muhalif güçlere yönelen Humeyni yüzlerce devrimciyi katlederek, iktidarını güçlendirdi. 1979 devriminden bugüne, İran, teokratik cumhuriy- et denilen ama özünde faşist dik- tatörlük olan bir yönetime sahiptir.

İran zengin bir kültürel dokuya sahip olmasıyla birlikte, oldukça geniş et- nik yapıya da sahiptir. 77 dil ve lehçenin konuşulduğu bugünün İran'ı 77 milyonluk bir nüfusa sahip. Nüfusun etnik yapısı "Farslar yüzde 61, Azeri- ler yüzde 17-21 arası, Kürtler yüzde 7-10, Lurlar (İrani, yakın zamana ka- dar göçebe millet, dili Farsçaya yakın) yüzde 6, Araplar yüzde 2, Beluciler yüzde 2 ve Türkmenler yüzde 1-2 arası, yüzde 1-3 arası Kaşgay gibi Türk topluluklar yaşıyor... Geri[ye] kalan yüzde 1 içinde Ermeniler, Ara- miler/ Asurlar, Gürcüler ve Yahudiler sayılıyor..." (Bursalı: 2014) 1950'lerden sonra, petrol gelirlerindeki artışa paralel sağlanan ekonomik gelişme, uy- gulananan ekonomi po- litikaları nedenli, kırdan yaşayan nüfus hızla kentle- re aktı. 1979 İran devrimi öncesinde nüfusun yarısı kentlerde yaşıyordu. 2000-06 döneminde kentlerde yaşayan nüfus oranı % 66 civarındaydı. Müslüman bir ülke olan İran'ın yüzde 89 Şii, yüzde 9'u Sünni ve yüzde 2'si de diğer dinlerden olan bir dini dağılıma sahiptir.

Birçok çevre tarafından anti-emperyalist payesi biçilse de İran ekonomisi 19. yy.ın başlarından itibaren, emperyalist devletlerden bağımsız bir ko- numaya geçememiştir. 1930'lardan itibaren, İngilizlerin hakim olduğu ticari faaliyetlerde diğer Avrupa dev- letleri de yer alıyordu. Avrupalı tüccarlar, İran şahından imtiyaz peşinde koşuyor ve imtiyaz anlaşmaları yapıyordu. Verilen imtiyazlar, İran tüccarlarının faaliyetini, haliyle zenginleşmesini engelliyordu. Öyle ki, Avrupalı tüccarlardan alınan % 5'lik vergiye karşılık İran tüccarlarından % 14 vergi alınıyordu. Avrupalı tüccarlara tanınan ayrıca- lıklar, 19. yy. sonlarında 70 yıllık, 50 yıllık işletme sürelerini kapsıyordu.

Emperyalist devletlerin imtiyaz üzerine yürüttükleri ekonomik faaliyetler, İran eko- nomisine petrol gibi değerli bir fosil yakıt da kazandırdı. İngiliz şirket D'Arcy'nin pet- rol arama imtiyazını, yine İngiliz Burma Oil Com- pany aldı ve ilk petrol kuyusunu 1908'de açtı. İran ekonomisi açısından önemine nazaran petrolden verilen pay oldukça düşüktü. "İngiliz petrol

şirketi uzun yıllar İran'a petrol gelirlerinden sadece yüzde 16'lık bir pay ödemişti. Uzun uğraşlardan sonra bile, 1940'lı yılların sonlarında, şirketin İran'a verdiği kâr payı İngiltere'de ödediği vergiden daha azdı.” (Gerger: 2007, 31) Petrolün İran ekonomisinde oynadığı esas rolün başlangıcı 1953'te Musaddık'a yapılan darbeden sonradır. Darbe sonrası İran petrolü emperyalistler arasında yeniden paylaşıldı. “Beş Amerikan şirketi, Jersey Standard, Mobil, Socal, Texaco ve Gulf yüzde 40'ı aralarında paylaştılar. İngilizlere yüzde 40 bırakıldı. Hollanda'nın Royal Dutch Shell'ine yüzde 14, Fransızlara da yüzde 6 hisse verildi.” (age, 59) ve İran'a kârdan yüzde 50 pay ayrıldı. İran'ın, almış olduğu bu yüksek payla birlikte hem petrol geliri yükseldi hem de petrol üretimi arttı. Dünyanın dördüncü büyük petrol üreticisi, ikinci büyük petrol ihracatçısı konumuna yükseldi. “1954-55 yıllarında 34 milyon dolar olan petrol geliri, 1973-74 döneminde 5 milyar dolara çıkmış, 1975-76'daysa 20 milyar dolara ulaşmıştı.” (Abrahamian: 2009, 164)

Petrol gelirlerindeki bu artış, İran ekonomisini, montaj da olsa, sanayi üretimine yönlendirdi ve İran burjuvazisi palazlanacak bir zemin buldu. Petrol ihracından elde edilen gelir, kısmen de olsa, sermaye birikimine dönüştürme adına üretici sektörlere aktarılıyordu. 2. Rıza Şah döneminde ABD emperyalizminin güdümüne giren İran, ithal ikameci sanayi politikası izliyordu. Petrolden gelen gelir bu ekonomi politikasının uygulanması için altyapıya harcanıyordu. Hızla komprador kapitalistleşme sürecine giren İran'da toprak ağaları, ekonominin gelişmesinin önünde engel olarak görülüyordu. Komprador büyük burjuvazinin baskılarıyla 1963'te tam başarılı olmayan toprak reformu yapıldı. Tepeden inme olarak tanımlanan toprak reformuyla, büyük toprak sahiplerinin ekonomideki ağırlığı azaltıldı. Kırsal nüfus hızla şehirlere yığılmaya başladı. Toprak reformu sonrasında Planlama ve Bütçe Teşkilatı tarafından sanayi üretimini esas alan beşer yıllık planlar yapıldı. İran bu ekonomi politikasıyla hem fabrika sayısını hem de sanayi üretimini artırdı. “1953 ile 1975 arasında küçük fabrikaların sayısı 1500'den fazla işçi çalıştıran büyük fabrikaların sayısı 100'den 150'ye yükseldi... Sanayi üretimi; kömür 200 bin tondan 900 bin tona, şeker 70 bin tondan 527 bin tona, elektrik 200 milyon kw saatten 14 milyar kw saate, pamuk dokuma 100 milyon metreden 533 milyon metreye...” ulaştı. (age, 176-177)

Beyaz devrim olarak adlandırılan “toprak reformu” ve akabindeki sanayileşme adımları sonrası oluşan tablo feodal toprak sahiplerinin, geleneksel yapıda olan çarşı olarak adlandırılan tüccar ve küçük burjuvazinin (milli burjuvazi olarak da belirtiliyor) ekonomik ve siyasi gücünü azaltırken, sanayi burjuvazisini daha da kompradorlaştırmış ve empery-

alizme bağımlılığı artırmıştır. Toprak reformu, büyük toprak sahipleri- nin yüzde 47'sini oluşturan ulema sınıfının, İran ekonomisi ve politikasındaki etkisini kırmasıyla, bu sınıftan tepki toplamıştır. Şii ulema geçmişten beri (ki Kaçar Hanedanı zamanında doğrudan devlet işlerini yönetiyorlardı) İran ekonomi ve politikasındaki önemli bir yere sahipti. Toprak reformuyla 2. Rıza Şah, ulema sınıfını tasfiye ediyordu.

Dolayısıyla ulema sınıfı bu tasfiye hareketine sessiz kalmadı. 1979 İran Devrimine ön- derlik ederken, bu süreye kadar İran şahına karşı, batı karşıtlığı temelinde üzerine dü- şeni yapıyordu.

1979 İran devrimi, dini önderlerinden dolayı İslam Devrimi olarak algılansa da talepleri ve özü bakımından burjuva devrimiydi. Şahlık rejiminin ve Şah dikta- törlüğünün, İran'ın ve dünya ekonomisinin gelmiş olduğu evrede iktisadi olarak miadı dolmuş monarşik bir yönetimin yıkılması devrimin genel karakterini oluşturuyordu. Bunun dışında Humeyni ve şürekasının, her ne kadar ezilenlere, işçi sınıfına yönelik yaklaşımları olsa da, İran devrimci hareketinin devrime aktif katılımı olsa da, bunların hiçbiri devrimin özü- nü değiştirmiyor. Burjuva devriminin ertesinde, Humeyni, devrim öncesi seslendiği işçi sınıfına, devrimcilere, diğer muhalif güçlere, kendisinin devir- diği Şah diktatörlüğünü aratmayacak baskı, işkence ve katliam yapı- rak saldırdı, sin- dirdi. Ne burjuvaziye ne Çarşı denilen geleneksel küçük burjuvalara ne de egemen sınıfın diğer bileşenlerine dokundu. Aksine İran komprador burjuvazisinin palazlan- masının politikasını izledi.

1979 Devrimi, ABD emperyalizminin İran'daki dolayısıyla da Ortadoğu'da nüfu- zuna, petrol yatakları üzerindeki hakim gücüne taş koydu ve ABD'nin Ortadoğu'dan Avrasya'ya uzanan planlarını suya düşürdü. Bu nedenledir ki ABD için Ortadoğu'da be- liren yeni düşmanın bir an önce boğulması gerekiyordu. Zira Humeyni, İran devri- minde Şii ulemayı ve Şii kitlesini, ABD nezdinde batı karşıtlığı üzerinden ikna etmiş ve devrime ulaşmıştı. Devrimin hemen ertesinde de batıyla olan bütün ilişkileri kesmiş, petrol şirketleri de dahil her birini kovmuştu. Fakat bu batı karşıtlığının ilerleyen yıl- larda altının boş olduğu görülecekti. Bu yıllara gelmeden önce ABD emperyalizmi Irak- İran savaşını körükleyen bir rol oynayarak İran'daki Humeyni rejimini sonlandırmak istiyordu. İran'ın dirençli çıkışı ve teslim olmayışı, tam tersi olarak savaşı kazanacak duruma gelmesi emperyaliz- min planlarını bir kez daha değiştirmeye itti.

8 yıl süren Irak savaşı koşullarında, petrol gelirinin silaha, savaşa ayrılması ülke ekonomisini önemli ölçüde gerilettiler. Savaşın İran ekonomisine mali- yeti 65.3 trilyon Riyaldir. Bunu takiben ABD'nin ambargo politikası İran ekonomisini iyice zayıflattı. Petrol fiyatlarının artışı ve ABD ambargosu- nu delen ithalatçıların İran'la ticari ilişki- lere girmesi, 90'lı yılların so-

nuna doğru Avrupalı, Rus, Japon tekellerinin petrol, doğalgaz, otomobil gibi sanayilere 12 milyar dolarlık yatırımları İran ekonomisinin düzelmesinde önemli bir rol oynadı. 2000'li yıllar boyunca neo-liberal politikalar izleyen İran, ekonominin kapılarını, çok uluslu şirketlere açtı. 2007-8 döneminde 167, 2008-9 döneminde de 230 özelleştirme yapıldı. Bu özelleştirmelerin temeli 2004 Anayasasındaki "stratejik sektörlerin kamu işletmesi olabileceği" hükmünün değiştirilmesine dayanıyordu. Bu değişimden 3-4 yıl sonra İran'a gelen yabancı sermaye yatırımı yüzde 138 artış gösterdi. "Ahmedinejad'ın özelleştirmeleri arasında başlıcaları şunları: İsfahan Mübarek Çelik İşletmesi, Kürdistan Çimento Fabrikası, İran Ulusal Bakır İşletmesi, İsfahan Rafinerisi, İsfahan Petrokimya, Khark Petrokimya, Razi Petrokimya, Gol-e Gohar Demir Cevheri İşletmesi, Kuzistan Çelik İşletmesi, Saipa Otomotiv, İran Telekomünikasyon Şirketi, 2 önemli Devlet Bankası (Tejerat ve Mellat), İran Denizcilik İşletmesi, Posta Hizmetleri, Sigorta Şirketi" (Teoride Doğrultu: 2009, 10) Özelleştirilen sektörlerde ağır sanayi sektörlerinin çoğunlukta olması, emperyalist sermaye akışının da ifadesidir. İran ekonomisinin en önemli gelir kaynağı olan petrol ve doğalgaz üretiminde Çin, Venezüella, Hindistan gibi ülkelerde 16 çok uluslu şirket faaliyet sürdürüyor. Almanya, İran pazarında inşaat ve petrokimya sektörlerinde ve diğer birçok sektörde aktif durumda. Rusya ile nükleer reaktör için yapılan anlaşmanın değeri 1 milyar Euro. Çin emperyalizmi enerji ihtiyacını karşılamak için uzun vadeli projelerle İran'la görüşüyor. Dünya petrol rezervinde yüzde 9 payla 5. sırada olan İran, yüzde 15 payla dünya doğalgaz rezervi sıralamasında 2. konumda. 2009 rakamlarıyla İran günde 4.1 milyon varil petrol üretimi yaparken, günde 1.8 milyon varil petrol tüketimi yapıyor. Günlük 2.3 milyon varil üretim fazlası petrolü ihraç ediyor. Dış ticaret açığı olmayan İran yıllık 70.3 milyar dolar ihracata karşılık 57.1 milyar dolar ithalat yapıyor. İhracatın büyük bölümünü petrol ve doğalgaz oluştursa da ileri teknoloji sanayi ürünlerinin ihracat içindeki payı 1997-2011 arası dönemde yüzde 0.15'ten yüzde 4.12'ye ulaşarak önemli bir gelişim gösterdi. 2009 rakamlarıyla İran ekonomisinin ulaştığı Gayri Safi Milli Hasıla 306 milyar dolar. Neo-liberal politikalarla ekonomik olarak yakalanan gelişmenin aynı oranda halka yansıtılmadığı da 2009'da devrimcilerin de yoğun olarak katıldığı ve kitlelerin "Diktatöre ölüm", "Özgürlüğün tek yolu direniş" gibi sloganlarla sokaklara çıkmasıyla görüldü. Emperyalist sermaye ve İran sermayesinin çıkar ortaklığı kapsamında, İran'ın yeraltı ve yerüstü zenginliklerini talan ederken emekçi halk yoksulluk içinde yaşıyor. Nüfusun yüzde 10'una teka-bül eden 7 milyon İranlı yoksulluk sınırı altında yaşıyor. Milli gelirden kişi başına düşen payın 2013 yılı itibariyle 3 bin doları geçtiği İran'da halkın

yoksulluk içerisinde yaşaması, gelişen ve büyüyen kesimin İran burjuva sınıfının olduğunu gösteriyor.

İthal ikameci politikalardan, neo-liberal politikalara İran ekonomisi emperyalizme bağımlı yarı-sömürge bir ekonomidir. Bu ekonomik yapının gereği olarak da baskıcı ve faşist bir yönetime sahiptir. Köklü bir devlet geleneğinin varlığı, merkezileşme ve otokratizmde önemli bir rol oynamaktadır. Şii mezhebinin ağırlığı bu zemin üzerine oturmaktadır. İran devleti ulusal dinsel ayrımları yönetimini devam ettirmede ustaca kullanma konusunda önemli bir geleneğe sahiptir.

İran, Ortadoğu'da devlet geleneği köklü olan birkaç ülkeden birisidir. Dolayısıyla hem kendi ülkesini yönetmede tecrübe sahibidir hem de bölgesel güç olma konusunda ciddi bir iddiası vardır.

İran, İslam dinini kılıç zoruyla kabul ettirmiştir ve bu gönülsüzlüğü nerede ise 200 yıl sürmüştür. Biraz da bunun etkisiyle İslam'ın Arap milliyetçiliği temeline oturtulduğu Emevilere karşı, İslam'ın Şii yorumu geliştirilmiştir. Şunu söylemeliyiz ki Orta- doğu'da politikalar, dinler ve mezhepler üzerinden –dolayımında- gündelik hayata yansımaktadır. Bunu en iyi ve ustaca yapanlar ise İranlılardır. İranlı bir Şii olan Ebu- Müslim Horasani ciddi bir örgütlenme ile Emevileri devirmiştir. Abbasilerin desteklediği bu sürecin sonunda da Abbasiler Ebu-Müslim Horasani'yi öldürmüşlerdir. Yani tarihsel olarak İslam'ın Arap milliyetçiliğini yaymasının bir aracı olmasına İranlılar karşıdır. Bunun karşısında da İslam'ın Şii yorumunu geliştirmişlerdir. Bugünkü İran ve Suudi Arabistan arasında bir dizi çıkar savaşının Şii-Sünni çatışması görünümünde olmasının arka planında bu vardır.

İran coğrafi konumu olarak önemli bir kavşaktır. Asya'nın Avrupa'ya, Afrika'ya açılan kapısıdır. Yine kuzeyden güneye Rusya'nın geçiş güzargahında da bulunmakdadır. Rusya'nın sıcak denizlere inmesi diye kodlanan bu politikanın mekânsal alanı için- dedir. Asya'dan Avrupa'ya giden göç yolları ve ticari yollar buradan geçmektedir; yine deniz ticaretinin önemli bir yolu olan Basra Körfezi İran sınırları içindedir. Bütün bu coğrafi özelliklerinin yanında zengin petrol yatakları gibi yeraltı zenginliklerinin olması İran'ı bölgede jeo-stratejik önemi olan bir ülke haline getirmektedir.

Tarihte büyük devletler kurmuş olması, dolayısı ile tarihsel bir deneyime sahip olması bu jeo-stratejik konumu ile birleşince İran'ı bölgede önemli bir aktör haline getiriyor. Bu da emperyalistlerin bu coğrafya ile daha fazla ilgilenmelerine vesile oluyor.

İran devleti, bölgede her zaman büyük güç olmak hedefiyle politika geliştirmiştir. Bu konuda deneyimlidir. Bunu halkı yönetmek için uygulamış

olduğu yöntemlerde de bölgede güçler -emperyalistler- arası çatışmaları kullanmadaki becerisinde de görürüz.

İran hakim sınıflarının temel yönetim biçimi baskı ve şiddettir. Bunun ideolojik ayağı ise dindir. Yine farklı ulus, milliyet ve dinlerin yaşaması dolayısıyla bunlar arasındaki çelişkiyi de yönetimi güçlendirmede ustaca kullanmaktadır. İran istihba- rat örgütü (SAVAK) hem kendi içinde hem de dışında iyi örgütlenmiş güçlü bir örgüttür. Kitlesel katliamlardan bireysel suikastlara, başka ülkelerde sabotaj hareketlerine kadar ustalaşmıştır. Halka kan kusturmaktadır; tarihsel olarak Arap milliyetçiliğine Sünni mezhebi dolayimli tepki iyi kullanılmaktadır. Bu durum tarihsel arka planla birlikte bölgede de Şiilik üzerinden etkin olmasının önünü açıyor. Değişik bölgelerdeki ezilen halklar isyanlarını Şiilik üzerinden dile getirmektedir. Bu da İran yayılcılığına zemin sunmaktadır.

İran'da hem ezilenlerin isyan hareketleri hem de hakim sınıflar arası çatışmalar dinsel görünümle dile gelmektedir, Ortadoğu'nun birçok yerinde olduğu gibi. Dolayısıyla analizlerimiz görüneye göre değil, özellikle arka plan sınıfsal analize tabi tutulmalıdır. İran'da en ezilen kesim işçiler ve köylülerdir. Montaj sanayinin gelişmesi ile birlikte ciddi bir işçileşme yaşanmıştır. Sosyalizm düşüncesi –yanlış versiyonları ile birlikte- bir dönem ciddi olarak gelişmiştir. Fakat hakim sınıfların baskı ve teröründen de nasibini almıştır. Maoist hareketin gelişimi nüve halinde diyebiliriz.

İran hakim sınıfları ulusal temelli gelişen hareketlere izin vermemekte, bunları da devlet terörü ile bastırmaya çalışmaktadır. Federatif idari yapısının olması, Farsça resmi dilin dışında dillere izin verilmesi, parlamentoda azınlık din ve milliyetlerin temsilcilerinin bulunması yalnızca göstermelik bir demokrasi olduğunu kapatmak içindir. Zira her türlü ulusal, dinsel istemler kanla bastırılmaktadır. Gösteri ve örgütlenme hakkı nerede ise yok denecek düzeydedir.

İran bölgesel bir aktördür. Ortadoğu'da ne bölgesel aktörler ne emperyalistler İran'ı hesaba katmadan bir politika geliştirebilirler. Bugün İran hakim sınıfları bölgede Rusya emperyalizminin güdümündedir. ABD'yi “büyük şeytan” diyerek karşı cepheye koymuştur. AB emperyalistlerinin bazıları ile el altından işler yapmaktadır. Şii-Sünni ek-seni olarak dinsel bir görünüm alan Suudi Arabistan-Katar-Türkiye karşıtlığını, ABD karşıtlığının almış olduğu biçim ve tarihsel arka planı da olan bir çatışma olarak okumak doğru olmalıdır. Rusya-İran-Suriye ittifakını da bir Şii blok olarak okumak yüzey-sellik olur.

İki emperyalist güç ve onların bölgesel işbirlikçilerinin konumlanması olarak okuyup bu çıkar ilişkisinin meşruiyetinin ise din dolayımında yapıldığını görmekteyiz son kertede. Ezilen bölge halkları, bu bloklardan

birisini tercih etmek zorunda değildir. İki din görünömlü saflaşma da ezilen halkların çıkarını temsil etmemektedir.

İran tarihsel olarak da bölgesel bir güç olmak için Türklerle mücadele içinde olmuştur. Osmanlı-Safavi (İran) çatışması en bilenenidir. Türk ve İran hakim sınıflarının bölgesel güç olma yarışı bugün de devam etmektedir. Bundan dolayı halklar katliamdan geçirilmiştir. Yavuz Selim'in yaptığı Alevi katliamı ilk akla gelendir. Bugün de bölgesel güç olma savaşlarında karşı karşıya gelip halklar dinsel söylemle yedeklenmeye çalışılmaktadır.

IRAK:

Coğrafi konum olarak Ortadoğu'nun tam ortasında yer alan Irak, diğer ülkeleri de netleyebilecek bir noktadadır. Akdeniz'de kıyısı olan bölge ülkelerine komşu olması, Kafkaslar ve Orta Asya'ya giden güzergaha yakınlığı, Basra Körfezi'ne açılan kıyısıyla, Ortadoğu'yu dört bir yandan kontrol edebilecek bir konuma sahiptir. Geniş yüzölçümüyle enerji geçişinde de önem kazanan Irak, jeopolitik açıdan her daim emperyalizmin gündeminde ve hedefinde olmuştur.

Irak, 19. yy.ın sonlarına kadar Osmanlı egemenliği altındaydı. İngiliz emperyalizminin bölgedeki ekonomik hakimiyetinin artmasına paralel, Irak üzerinde de hakimiyetini artırdı. 19. yy. sonlarına doğru, Irak her ne kadar Osmanlı toprağı olsa da İngiltere'nin Bağdat valisi üzerindeki etkisi, ticari faaliyetleri, Osmanlı denetimini zayıflattı ve idari olarak bağımsızlığın dışında bir bağ kalmadı. 1. Emperyalist Paylaşım Savaşının sonrasında paylaşılan Osmanlı topraklarının Irak bölümü İngiliz emperyalizminin denetimine bırakıldı. İngiliz mandası olarak sömürgeleştirilen Irak halkı, Şiiler ve Sünniler birlikte ayaklandı. "İngiltere'nin 1920'deki isyanı bastırması 40 milyon Sterline mal oldu... Haşimilerden eski Mekkeli Şerifi Hüseyin'in oğlu olan ve 1. Dünya savaşı sırasında İngiltere'ye çok yardım etmiş olan Faysal'ı kral yaparak ülkeye, 1922 yılında özerklik verdi."(Sander: 2010, 81) Irak'a görece özerklik verilmiş olsa da bunun isyanı bastırma ve sömürge düzeninin devamlılığından öte bir adım olmadığı da ortadaydı. Zira "özerkliğe" rağmen İngiliz hakimiyeti devam ediyordu. Diğer yandan İngiltere, sömürgelerdeki kurtuluş mücadelelerinden de çekiniyordu. Bu nedenle 1920'deki gibi manda yönetimine karşı olduğu gibi bir isyanla karşılaşmadan sömürge durumunu sorunsuz devam ettirmek istiyordu. 1930'da Irak'la yapılan anlaşma doğrultusunda, İngiltere, ülkedeki çıkarlarını garanti altına alarak 1932 yılında Irak'ın "bağımsızlığını" tanıdı. Fakat bu Irak'ın bağımsızlığından ziyade, sömürge durumun yarı-sömürge durumuna çevrilmesi ve petrol başta olmak üzere

diğer ekonomik çıkarların korunma- sından öte değildi.

Darbelerin en çok olduğu ülkelerden biri olan Irak'ta 1958-68 döneminde dört as- kerî darbe yapıldı. 1968 yılında Abdülrahman Arif'in darbeyle devrilmesinin ardından, 2003 Irak işgali ve Saddam'ın idamına kadarki dönemde Saddam diktatörlüğü hüküm sürdü Irak'ta. ABD emperyalizminin işgali sonrası gerici koalisyon hükümeti ardından da tamamıyla emperyalizm tarafından belirlenen Maliki (Şii) hükümeti kuruldu.

Irak devletinin oluşumu sürecinde 2,5 milyon olan nüfusu bugün 28.2 milyon ci- varında. Oldukça farklılık gösteren etnik dağılımı yüzde 92'si Arap, yüzde 6'sı Türk- men, yüzde 17'si Kürt ve yüzde 2'sini Ezidilerle birlikte diğer etnik gruplar oluşturuyor. Müslümanların çoğunlukta olduğu dini yapının yüzde 62'sini Şiiiler, yüzde 36'sını Sün- niler oluşturuyor.

Osmanlı hakimiyeti döneminde Irak ekonomisini tarımsal üretim ve hayvancılık oluşturuyordu. İngilizler önce Hindistan yolunun denetimi noktasında stratejik konumu dolayısıyla daha sonra da petrol yataklarının keşfedilmesi dolayısıyla Irak'ı hep elinde tutmak istedi. I ve II. EPS'de elde tutmak için özel bir çaba sergiledi. Emperyalistler arası yapılan anlaşmaları bile görmezden geldi. Fransa mandasına verilen yerleri Fran- sa'ya vermedi. İngiliz emperyalizminin Basra Körfezinden ülkeye girişi Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde taşımacılık yapması, kapitalist çiftlikler kurarak tarımsal üretimi geliştirmesi hem sanayinin gelişmesini hem de ekonomisinin canlanmasını sağladı. 1927'de Irak'ta petrolün büyük çap- ta çıkarılmaya başlanması ekonomisinin seyrini de- ğıştirdi. 1934 yılında Irak, petrol üreten ülkeler arasına girmesiyle, ekonomi tamamıyla petrole dayalı bir hale geldi.

Irak yönetimi ve ağırlıklı İngiliz emperyalizmi denetiminde olan Irak Pet- roleum Company ile yürütülen petrol arama ve üretimi her geçen yıl artış gösteriyordu. Dola- yısıyla petrolün ekonomideki rolü de artıyordu. 1945'te 6.4 milyon dolar olan petrol ge- liri 1950'de 14.8 milyona yükseldi. İran'da olduğu gibi, Irak'ta da petrol tekellerinin petrol üretiminden Irak'a verilen kâr payını yüzde 50'ye çıkarması, petrol gelirini de aynı şekilde yükseltti. 1950'de 6.7 milyon sterlin olan petrol geliri, kâr pa- yının yüzde 50 artmasıyla 1951'de 15.1 milyona sterline çıktı.

Petrol gelirindeki artış, sanayi gelişimine kısmi oranda yansiyordu. Bunun iki ne- deni mevcuttu. Birincisi, petrol dışı sektörlere yatırımlarda yeter- sizlik ikincisi büyük toprak sahiplerinin ekonomik ve siyasi nüfuzuydu. Dolayısıyla Irak burjuvazisi gelişi- minin önündeki bu engeli kaldırmak, büyük toprak sahiplerini tasfiye etmek amaçlı 1958'de toprak reformunu yaptı. Bu toprak reformuyla, istenilen büyük oranda ger- çekleştirildi. Sa- nayi burjuvazisi ithal ikameci ekonomi politikasıyla petrol dışı sektör- lere

yönelme, dolayısıyla Irak ekonomisini petrol gelirine bağımlı olmaktan kurtarma adımları atmaya başladı. Ne var ki bu sorun uzun yıllar devam edecekti. Toprak ağalalarının ekonomik ağırlığı azaltılsa da bir bütün tasfiye edilemedi.

1958-70 arası dönem Irak'ta darbeler dönemi olması nedeniyle istikrarlı bir ekonomi politikası izlenemedi. Bu süreçte izlenen ekonomi politikası Mısır'daki Nasırcılığın uzantısı olarak, petrol dahil birçok sektörde millileştirmeye dayalı devletçilik modeliydi. Darbelerle gelen her yönetim kendi ekonomi politikasını uygulamış, fakat Irak'ı petrol gelirine bağımlı olmaktan kurtaramamıştır. Yani emperyalizmin yarı-sömürgeci olma durumundan kurtulamamış, hatta bu durumu sağlamlaştırmıştır. 1968'de Abdülrahman Arif'in darbeyle düşürülmesi sonrası kurulan hükümet, baskı ve zorbalıkla kuşkusuz ki ilk olarak devrimcileri katletti ve diktatör Baas rejimi kuruldu.

Saddam önderliğindeki Baas rejiminde 1970'li yıllar boyunca, ekonominin genel seyri petrole bağımlılıktan kurtulmak üzerine kuruluydu. Buna atfen Saddam, sanayileşme ve eğitim politikası izlemiştir. Tarımsal alanda yürütülen çalışmalarda da istenilen sonuç alınamamıştır. 1950-80 arası dönemde buğday üretimi, 448 bin tondan, 1.1 milyon tona çıkmasına karşın arpa üretimi 722 bin tondan 516 bin tona, pirinç üretimi 203 tondan 96 tona düşmüştür.

1980-88 arası dönemdeki Irak-İran savaşı, petrol gelirinin büyük bölümünü savaşa, dolayısıyla silaha harcanmasına neden olmuştur. Savaş ekonomisinin yanında, Saddam yönetimi, neo-liberal bir ekonomi politikası izlemiştir. Tarım sektörünün özelleştirilmesiyle başlayan neo-liberal politikalar, 1960-70 döneminde, devletçilik politikasıyla devlet mülkiyetine geçirilen diğer sektörlerle doğru devam ettirildi. "1983 yılında tarım sektöründe başlayan liberal hareket 1987 yılından itibaren daha geniş kapsamlı olarak uygulanmaya kondu. Yetmiş yakın devlet kuruluşu özelleştirildi. Özel sektöre ve ihracat kesimine destek sağlandı. Özel sektör kuruluşlarına serbest ihracat hakkı tanındı. İmalat sanayinde etkinlik gösteren kuruluşlara modern üretim için hammadde ve makine ithal edebilmeleri için kolaylıklar sağlandı. Kamu sektörüne ait her tür kuruluş – petrol istasyonları, çiftlikler, oteller, gıda işletmesi şirketleri – satışa veya uzun dönemli kiralamaya sunuldu... Özel sektörde etkinlik gösteren firmalara 10-15 yıllık vergi muafiyeti verildi. Irak yabancı yatırımcılara, özellikle de Arap yatırımcılara yatırım imkanı sağladı..." (Gerger: 2007, 450-51)

1990'ların başında Irak'ın Kuveyt'i işgali ve akabinde 1. Körfez Savaşının çıkması, ABD emperyalizminin Ortadoğu'ya tam anlamıyla yerleşmesini sağladı. Irak'ı işgal eden ve 90'lı yıllar boyunca ekonomik ambargo uygu-

layan ABD'nin bu saldırganlığı- nın, Irak ekonomisine faturası ağır oldu. İlaç ve gıda sıkıntısı yüzlerce insanın ölümüyle sonuçlandı.

Irak ekonomisini, 2000'li yıllarda belirleyen temel etken, 2003 ABD emperyaliz- minin işgali ve on yılı aşkın süre ülkede kalmasıdır. Irak işgali, salt petrole dayalı bir politikanın ürünü değildi kuşkusuz. Nitekim "2000 yılında ABD'nin ithal ettiği petro- lün sadece çeyreği Ortadoğu'dan geldi. Çünkü Washington temel olarak Latin Ameri- ka'dan Nijerya ve Angola gibi bazı Afrika ülkelerinden petrol ithal ediyor. Meksika'nın Amerika'ya sattığı petrolün miktarı Suudi Arabistan ile eşit düzeyde." (Laferge: 2004, 86) Irak ekonomisinin, neo-liberalizm çerçevesinde, emperyalist sermaye- nin (ABD ön- celikli) denetimine tabi kılınması, işgalin hemen ardından gerçekleştirildi. İşgal sonrası kurulan geçici koalisyon hükümeti, devlete ait 200 şirketin özel sektöre (çok uluslu şir- ketlere) açılmasını yasalaştırdı. Çıkarılan yasalardan biri, Iraklı çiftçilerin tohum üretme hakkını sınırlayıp, tohum tekellerinden tohum almayı zorunlu kılıyordu. İşgal sonrası ser- maye hareketine açılan Irak ekonomisine 2003-2009 döneminde en çok yatırım yapan Körfez sermayesiydi. "Örneğin 2009 yılının ortasına kadar, çoğunluğu yaban- cılara ait olan altı Irak bankasının dördü Körfez İş Kon- seyî [Körfez sermayesi] mer- kezli bankalar tarafından yönetiliyordu. Arazi ve konut hususunda Damac Properties (BAE) ve Al Maabar (BAE) idare- sindeki iki büyük proje, ülkedeki tüm gayri menkul sektörü yatırımlarının % 75'ini oluşturuyordu..." (Hanieh: 2012, 214)

Irak, petrol zengini bir ülke olarak 112 milyar varil petrol rezervi var. Tah- min edi- len rezerv ise 143 milyar varil. Petrol rezervi bakımından dünyada ikinci sırada yer alı- yor. Ortadoğu'daki petrolün yüzde 16'sına, doğal gazın da yüzde 7'sine sahip, işgal öncesi günde 3,5 milyon varil petrol üretirken, 2009 rakamlarıyla, bu oran günde 2.39 milyon varile düştü. Petrol tüketi- miyse günde 0.68 milyon varil. Üretim fazlası petrol ihraç edilirken Irak ekonomisinin yüzde 90'ı bugün de petrole bağımlı ve dış ticaretin önemli bir kısmını oluşturuyor. Irak dış ticaretinde açık veren bir ülke. Bunun en önemli nedeni işgal ve emperyalist talanın olması. Yıllık 40.8 milyar dolar olan ihracata kar- şın 55.4 milyar dolar ithalat yapan Irak'ın Gayri Safi Milli Hasılası 112.8 milyar dolar civarında.

Savaş ve darbelerle dolu tarihi ile Irak, kuruluşundan bugüne yaklaşık bir asırlık süre içerisinde ekonomik olarak sömürge konumundan yarı-sömürge konumuna dönüşmüş bir yapıya sahiptir. Petrol zenginliği, darbeler, savaşlar ve işgaller nedeniyle üretici sek- törü geliştirememiş, petrol zen- gini olarak kalmıştır. Neo-liberal sermaye birikim süre- cinin saldırganlığı içindeki emperyalizmin, işgal boyutuna varan yağma ve talanı karşısında da emperyalizme daha bağımlı hale getirilmiş, 2003 işgaliyle bu bağımlılık

yönetime kadar ilerlemiştir.

Irak'ın faşist diktatörlüğü de her daim bölgede emperyalizmin maşası olmuş; hem kendi halkını hem de bölge halklarına kan, gözyaşı ve acı yaşatma aracı olmuştur. Emperyalizm güdümünde İran ve Kuveyt'e saldırması bu duruma örnektir.

Irak'ta din ve mezhepler önemli yere sahiptir. Irak halkının çoğunluğu Şii mezhebindendir. Emeviler İslam'ı Arap milliyetçiliği temelinde yorumlayıp geliştirmiştir. Buna karşı yapılan isyan başarılı olmuş ve Emeviler yıkılmıştır. Abbasiler döneminde başkent Bağdat'a taşınmış, İslam'ın katı Arap milliyetçiliği yorumu terk edilmiş, Farslar ve Türkler de yönetimlerde yer almaya başlamış, Sünniliğin yanında Şiilik de gelişmiştir. Dolayısıyla Irak da Şiiliğin merkezlerinden biridir, kutsal mekanları da bu ülkede bulunmaktadır.

Irak'ta halkın çoğunluğunun mezhebinin Şii olmasına karşın uzun süre yöneticiler Sünni mezhebinden olmuştur. Diktatörlük Sünni mezhebi yöneticileri eliyle hayata geçirilmiştir. Son dönemde bu hakim sınıflar emperyalistler tarafından değiştirilmiş, Şii uşakları iktidara getirilmiştir. İktidardan uzaklaştırılan Sünni komprador burjuva toplar ağalarının bir kliği halkın diktatörlüğe karşı tepkisini de arkasına alarak dini görünümlü örgütler oluşturmuştur. Elbette bu eski yönetici sınıf, işbirlikçisi olduğu emperyalistlerin kendilerini kenara atması karşısında tepkilidir. Bu örgütlerin en bilineni DAİŞ ve Irak El-Kaidesidir. Bunların ideolojik söylemleri bizim onları politik duruşunu tespit etmede belirleyici değildir. Tabanları da önemli değildir. Fakat hangi sınıfların çıkarları doğrultusunda politika yaptıkları önemlidir. İktidardan düşen komprador burjuvazinin ve toplar ağalarının bir kliğinin temsilcileridirler. Dolayısıyla bunların halinin bir kesiminin ezilmişliğini dillendirmeleri onları ilerici yapmaz, sınıfsal konumları doğrultusundaki eylem ve söylemleri onların politik olarak gerici olduklarını gösterir.

Irak'ın mezhep, aşiret ve etnik yapısı sınıf mücadelelerini gizler boyuttur. Diğer önemli bir özelliği de defacto bir Kürt devletinin oluşmuş olmasıdır. Emperyalizmin güdümünde de olsa böyle bir oluşum gerçekliktir. Irak politikasında dikkate alınması gereken bir aktör olarak Kürtler kendilerini kabul ettirmişlerdir. Bölgesel güç mücadelelerinde ve sorunlarda Kürtler dikkate alınır hale gelmiştir. Özellikle İran-Türkiye ve Suriye'deki gelişmelerde Irak Kürtleri hesaba katılmaktadır. İşbirlikçi bir KDP'nin yönetiminde olması ile yani yönetimin niteliğinin anlaşılması açısından göz önünde bulundurulmalıdır.

KÖRFEZ ÜLKELERİ

(Suudi Arabistan, Katar, Kuveyt, BAE, Bahreyn, Umman)

Kızıldeniz ile Basra Körfezi arasında kalan ve Hint Okyanusuna doğru uzanan Arap Yarımadasının, Yemen dışındaki ülkeleri petrol ihraç eden ülkeler olması nedeniyle Körfez ülkeleri deniliyor. Bu ülkeler hem Kızıldeniz'i hem de Basra Körfezini denetleyen bir öneme sahip. Yemen ve Umman'ın Hint Okyanusunun kıyısında olması ve Aden Körfeziyle Kızıl Denize girişi Umman Körfezi ile Hürmüz Boğazından Basra Körfezini kontrol edebilen stratejik bir öneme sahiptir. Ticaret yolları ve denetimi ile Afrika ve Asya kıtasına yakınlığı açısından jeopolitik olarak stratejik alandır. Süveyş Kanalının açılmasıyla ve petrolün dünya ekonomisinde stratejik meta konumuna gelmesiyle birlikte Arap Yarımadası hem ticaret yollarının denetimi, hem hammadde temini hem de diğer rekabetçi devletler üzerinde de denetim kurabilmesi, emperyalizm açısından Arap Yarımadasının vazgeçilmez oluşunun ve jeopolitik konumunun başlıca nedenleridir.

Arap Yarımadası emperyalizm kadar İslam alemi için de, İslamiyet'in doğup yükselmesi, Muhammed'in yaşamını sürdürmesi, Kabe'nin bulunması İslam aleminin temel rolü olması açısından da stratejik öneme sahiptir. Emevi ve Abbasi devletleriyle yakalanan İslami yükseliş döneminden sonra Arap Yarımadasında İslami yönetim devam etmiş olsa da esasta Arap olmayan devletlerin hakimiyeti altında kalmıştır. Uzun yıllar süren Osmanlı hakimiyetinden dünya ekonomisindeki ticaretin gelişimine Arap Yarımadası ticaretin merkezi geçiş yoluydu. 18. yy.dan başlayarak 21. yy.da da devam eden emperyalist rekabetin merkez üssü konumuna geldi. 18. yy.dan 19. yy.a Arap Yarımadasında devlet egemenliği yoktu. Osmanlı devletin idari yönetimi söz konusu olsa da, Osmanlı'nın kendisi de emperyalistlerin denetiminde olması nedeniyle, resmiyette bir yönetimdi. Bölgede daha çok aşiret ve kabilelerin birbirlerine üstünlük kurma ve bölgeye hakim olma savaşları vardı. İngilizlerin Doğu Hint Şirketine (Hindistan sömürgesine) giden yolun ve bölgenin geçmişten gelen ticaret yolları üzerinde olma durumu emperyalizmi Arap Yarımadasına yönlendirmesinin başlıca nedenleri oldu. Bölgenin büyük bölümünün çöl olması tarımın belli vahalarda sınırlı düzeyde yapılması, göçebe bir yaşamın ağırlıklı olup hayvancılığın dışında, Basra Körfezinde inci avcılığı temel geçim kaynaklarıydı. Bu dar kaynaklar nedeniyle, bölgede ticaret çok daha erken, Muhammed'in tarih sahnesine çıkışından önce gelişmişti. Ekonomik yapıdaki bu kaynak yetersizliği, petrolün bulunmasından önce devletleşememenin önemli bir etkeniydi. Fakat esas neden İngiliz emperyalizminin bölgedeki hakimiyetidir. Bölge parçala yönet siyaseti, Arap

Yarımada- sında birbiriyle kavgalı durumda olan aşiret ve kabilelerin üzerinde bölgeye hakim ola- bilmek için bizzat İngilizler tarafından uygulandı. “İngiltere 1820’den 1945’e kadar bütün Körfez şeyhlikleriyle imzalanmış bir dizi anlaşma sayesinde parçala-yönet politikasını sistemleştirdi ve yedi ‘devlet’ (Birleşik Arap Emirlikleri) ortaya çıktı. (Abu Dabi, Dubai, Sharjah, Resül Hayme, Ummül Kayveyn, Fuceyre ve Amcan anlaşma seyri so- nunda meydana geldiklerinden böyle adlandırıldılar). İngiltere, bu devletlerde yöneten konumundaki birbirinden ayrı yedi şeyhe arka çıkıyordu fakat onları İngiltere’den başka herhangi yabancı bir güçle ilişki kurmaktan men etmişti ve kendi donanmalarını kurmalarını önlemişti.” (Hanieh: 2012, 42) İngiltere, sadece bu şeyhliklerle değil bölgedeki diğer aşiretlerle de (el-Suud, el-Thani, el-Sabah, el-Khalifa, el-Salahima gibi) ekonomik ve ticari üstünlük hakimiyet anlaşmaları yapıyor, her bir aşirete, diğer aşirete karşı destekleme-kollama sözü veriyordu. Bu anlaşmalarla belirlenen Körfez aşiretleri arasındaki sınırlar her daim sorun olmuştur. Körfez devletlerinin emperyalizm tarafın- dan belirlenen sınırları, Körfez ülkeleri arasında hala sorundur.

1930’lardan sonra petrolün bulunup, ihraç edilmeye başlamasının ardından Körfez’de devletler ortaya çıkmaya başladı. Bağımsızlık söylemiyle, Arap Yarımadasının sömürge konumunun yerini yarı-sömürgeleştirme süreci aldı. Bu süreçte öne çıkan unsur, 19. yy.da bölgedeki ekonomik faaliyetlerde İngiltere’nin, Fransa’nın rahatsız edici rekabet politikası haricinde yalnız kalma gibi bir durumun olmamasıydı. 1. EPS sonrası, savaşa doğrudan dahil olmayan ABD emperyalizmi bölgede İngiliz emperyalizmiyle rekabet ediyordu. Bu rekabet, Körfez ülkelerinin “devletçikler” olma sürecine de yansiyordu.

Suudi Arabistan, Ortadoğu’nun yüzölçümü bakımından da en büyük ülkesidir. Hem Kızıldeniz’i hem de Basra Körfezini, uzun kıyılarıyla denetleyen, Akdeniz’e çıkış yolu olan önemli bir konuma sahiptir. Bu konum petrolün bulunuşuyla daha bir önem kazandı. Körfez ülkeleri arasında ekonomik siyasi olarak da güçlü oluşu jeopolitik konumunu artıran bir etkidir. El-Suud aşireti ve dini lider Abdulvahab’ın (Vahhabi mezhebinin kurucusu olan Abdulvahhab, El-Suud aşiretinin öğretilerini kabul etmesi sonucu oluşan birliktelik, bugünün S. Arabistan’ın vahabiliğinin oluşumudur) birlikte hareket etmeleriyle Najd ve Hicaz merkezli, diğer kabileleri yenerek 1744’te kurmuş olduğu devlet, Osmanlı tarafından yıkıldı, Osmanlı Hicaz’ı geri aldı. 1824’te El-Suud aşiretinin tekrar devlet kurma girişimi başarısız oldu. 1891’de El-Suud aşireti El-Raşit aşiretiyle birleşti. 1920’lerde Suudi Arabistan’da İngiltere ve ABD emperyalizmi arasındaki rekabet, İngiltere’nin Haşimi aşireti üzerinden bölgede Haşimi Arap Krallığı kurma

politikasının, ABD'nin desteklediği El-Suud aşiretinin Mekke'yi ele geçirmesiyle başa- rısız olmasıyla ayyuka çıkmıştı. 1926'da İbn-i Suud, Hicaz Krallığını ilan etti. Dört yıl sonra da, bütün aşiretleri yenerek 1932'de Hicaz Krallığı, Suudi Arabistan adını aldı. Kuşkusuz ki bu emperyalist destekten bağımsız değildi. İngiltere'nin Irak ve İran pet- rolleri üzerindeki hakimiyeti nedeniyle Arap Yarımadasında petrol faaliyetleriyle ilgi- lenmi- yordu fakat aynı şey ABD için geçerli değildi.

Kuveyt; Basra Körfezinin kuzey ucunda yer alan küçük bir ülkedir. Hem Basra Körfezinden çıkışı hem de kuzeyden Körfeze girişi denetleyen bir konuma sahiptir. Petrolün varlığı ile Irak ve S. Arabistan'ı kontrol olanağı jeopolitik önemini artıran baş- lıca nedenlerdendir. Kuveyt diğer Körfez ülkelerine nazaran yerleşik bir düzeni olan zengin tüccar sınıfına sahip- ti. 18. yy. sonuna doğru el Khalifa ve el-Salahıma gibi rakip aşiretlerin Katar'a yönelmesiyle, Kuveyt'e el-Sabah aşireti rakipsiz kaldı. Petrol- den önce inci avcılığı, gemi yapımı ve ticaret önemli geçim kaynağıydı. Zenginliğin varlı- ğına karşın Kuveyt için Osmanlı ve İngiltere arasında pazarlık söz konusuydu. 20. yy.ın başlarında, bölgedeki petrol faaliyetleri- nin yoğunlaşmasından Kuveyt de etkileniyordu. 1. EPS öncesi, Kuveyt ha- kimiyeti için Osmanlı'yı sıkıştıran İngiltere, 1913 yılında amacına ulaştı. "11 Mart (1913) Salı günü öğleyin... Kabine toplantısında İngilizlerin Kuveyt'ten başka Katar'a da tasallut ettikleri mesele görüşüldü... Ku- veyt ve Katar gibi çölden ibaret iki kaza yüzünden İngiltere ile ihtilaf çıkaramazdık. Bu ehemmiyetsiz top- raklardan ne gibi bir istifademiz ola- bilirdi? Kuveyt ve Katar'ı İngiltere'ye bırakmaya... karar verdim." (Par- lar: 2003, 174) Alman-İngiliz rekabetinin bir sonucu olarak, Os- manlı topraklarında imtiyaz hakkını artırmak isteyen İngiltere lehine bu kararı alan Os- manlı sadrazamı Mehmet Şevket Paşa'dır. Kabine üyesi Said Paşa bu karara karşıdır fakat Kuveyt ve Katar'ın Alman emperyalizmine veril- mesi yönünde. Nitekim 1913 Temmuz'unda İngiltere'yle Osmanlı arasında yapılan anlaşmayla Kuveyt İngiliz sö- mürgesi haline gelirken, Osmanlı'ya bağlılığı kağıt üzerinde kaldı. Kuveyt İngiliz sö- mürgesi olarak uzun yıllar herhangi bir siyasi-ekonomik bir değişim göstermedi. Ta ki Mısır ve Irak'taki millileştirme çalışmalarının Kuveyt'e de yansımından çeki- nen İn- giliz emperyalizminin sömürge statüsünü, yarı-sömürge konumuna getirene dek. "İN- gilte'nin Kuveyt'ten elde ettiği petrol geliri yaşamsal içerik taşıyordu. Ve en büyük korkusu Irak'taki millileştirme girişiminin Kuveyt'e yansımaysdı." (Yaraşır: 2005, 80) Bu kaygının sonucu olarak Kuveyt'e "bağımsızlık" tanındı ve bugün de egemen olan el-Sabah aşireti yönetiminde devlet ilan edildi.

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE); yedi aşiretin (Abu Dabi, Dubai, Saharjah,

Re- sü'l Hayme, Ummül Kayveyn, Füceyre ve Amcan) birleştirilmesiyle oluşturulan Kör- fez ülkesidir. Hürmüz Boğazını kesen, Hint Okyanusundan Basra Körfezine girişinde bulunan konumuyla, önemli bir deniz hakimiyet noktasıdır. Geçmişten günümüze, ticaret gemilerinin geçiş noktası olması dolayısıyla güvenlik sağlama açısından uygun bir konumda bulunmaktadır. 18. ve 19. yy.da İngiltere'nin 20. yy.dan bugüne ABD'nin BAE'ye verdiği önemin nedenlerinden biri de jeopolitik konumudur.

BAE, 16. yy.da birbiriyle sürekli rekabet halinde olan yedi aşiretin konumlandığı bir ülkeydi. İngilizlerin böl-yönet siyasetini sistemleştirdiği dönemde, yedi emirlikle anlaşmalar yapıyordu. Her bir anlaşmanın genel içeriği emirliklerin İngiltere'den ha- bersiz, birbirleriyle ve başka bir aşiretle birleşme veya herhangi bir ortaklık kurulma- ması üzerineydi. Böy- lece 7 emirlik, İngiltere denetiminde tutuluyor, herhangi bir ortaklaşma girişiminde dahi bulunamıyorlardı. Bu sömürge yönetimi 1971'e kadar devam ettirildi. İngiliz emperyalizminin bu dönemde gücü ve etkisinin zayıflamasıyla bölgeden çekilirken, yedi emirlik, Birleşik Arap Emirlikleri adını alarak diğer Körfez ülkelerinde olduğu gibi yarı-sömürge durumunda kaldı.

Katar, el-Khalifa ve el-Salahima aşiretlerinin Kuveyt'ten ayrılıp Katar'a yerleş- mesiyle başlayan bir tarihe sahip. Basra Körfezinin içerisine doğru uzanan coğrafi yapısıyla dikkat çeker. İran'ı tam cepheden gören, Hürmüz Boğazına yakın, S. Ara- bistan'a kara bağlantısı olmasıyla Basra Körfe- zinde yarım deniz üssü bir konuma sa- hiptir. Katar tarihinde de İngiliz emperyalizminin önemli rolü bulunur. İngiliz egemenliği başlamadan el- Khalifa ve el-Salahima aşiretlerinin, Katar'ın batı sahiline yerleşip inci ve ticaret merkezi kurmaları 18. yy.ın son çeyreğine denk gelir. Bu iki zengin tüccar aşiretinin ardından ülkeye S. Arabistan'dan gelen el-Thani aşireti de yerleşir. 1783 yılında el-Khalima ve el-Salahima aşiretleri, Bahreyn'e yerleşerek ti- caret merkezlerini de bu ülkeye taşır. Bu tarihten sonra Ka- tar ekonomik olarak za- yıflamakla kalmaz, Bahreyn'in sömürgesi olarak görülmeye başlar. 1900'lerin başında zayıf bir tüccar sınıfı olan Katar'da el-Thani, Darwish, el-Mana aşiretleri bulunu- yordu. Diğer Körfez ülkeleri gibi Katar da Osmanlı toprağı sayılıyordu. Temmuz 1913'te İngilizlerle yapılan anlaşmada, Katar toprakları da İngiliz hakimiyetine bıra- kıldı ve Katar İngiliz sömürgesine dönüştü. BAE gibi Katar da 1971'de İngiltere'nin bölgeden çekilmesiyle, bugün de egemen olan el-Thani, Darwish ve el- Mana aşiret- lerinin yönetiminde devlet kurularak yarı-sömürgeleştirildi. Katar da Kuveyt gibi aşiret devleti olmakla birlikte “şirket devletler” ola- rak da anılmaktadır. Şirketler tabii ki emperyalizme bağlıdır, hatta yöneten aşiretler emper- yalizmin memurları gibidirler.

Bahreyn, Basra Körfezinde 36 küçük ada üzerine kuruludur. Bu adalardan Bahreyn, Muharruk ve Ümmüna'san adaları en büyük adalar olup ülke topraklarının yüzde 95'ini oluşturmaktadır. 1986 yılında Kral Fahd Köprüsüyle, karayoluyla S. Arabistan'a bağlandı. Katar ve Kuveyt arasında kalan ülke, sabit bir deniz üssü konumundadır. Deniz taşımacılığı, ulaşım ve ticarete geçmişten beri önemli bir liman ve inci avcılığının merkezi olmasının yanı sıra askeri açıdan da jeo-stratejiktir. El-Khalifa ve el-Salahime aşiretlerinin 1783'te Matareesh aşiretini yenilgiye uğratarak Bahreyn'e yerleşmesi ülke tarihinin dönüm noktası olmuştur. Matareesh'in yenilgiye uğratılmasından sonra, uzun yıllar bir arada olan bu iki zengin tüccar aşireti arasındaki anlaşmazlık el-Khalifa aşiretinin egemenliği ile sonuçlanmıştır. Fakat 19. yy.da İngilizlerin ve diğer emperyalistlerin rekabeti arasında kalarak, "1861 yılında İngiltere, Bahreyn'e, onu dış saldırılardan 'korumayı' üstlendiği ve kendisine ne zaman isterse birliklerini gönderme yetkisi verdiğini yeni bir konvansiyon dayatacağı. Konvansiyon aslında Bahreyn üzerinde Britanya hakimiyetinin kurulması anlamına geliyordu." (Lutskiy: 2011, 141) 50 yıl sonra, Kuveyt ve Katar'ı İngiltere sömürgesi yapan 1913 anlaşması uyarınca Bahreyn 58 yıl süren İngiliz sömürgesi olurken, 1971'de bugün de egemen olan Halife aşireti yönetiminde yarı-sömürgeleştirildi.

Umman; Arap Yarımadasının en uç kısmında yer alıp, Hint Okyanusuna açılan karpısıdır. Hürmüz Boğazının girişinde, Doğu Afrika ve Hindistan arasındaki deniz ticaretinin tam merkezindedir. Hem Basra Körfezinin girişine hem de Hint Okyanusuna bakan konumuyla stratejik bir noktadadır. Aynı zamanda Kızıldeniz'e giriş kapısı olan Aden Körfezine yakın olması da önemini artırmaktadır. Bu jeopolitik konumlanışının sonucu olarak emperyalist rekabetin de merkezlerinden olmuştur.

18 ve 19. yy.da İngiltere, Körfez ülkelerinin hemen her birinde doğrudan sömürge rejimi kurarken Umman'da aynı rejimi tam anlamıyla kuramadı. Fransızların müdahale ve rekabeti buna engel oldu. 19. yy.da Umman, Doğu Afrika ve Hindistan arasında ticaretin merkezi konumundaydı. Sadece İngiltere değil Fransa, Hollanda ve diğer Avrupa devletlerinin önem verdiği bir ülkeydi. Diğer Avrupa ülkelerinin İngiltere'yle rekabet edecek güçte olmayışı, Fransa'yı tek bırakmış olsa da Umman'da İngiliz hakimiyeti demek ticaret yollarının hakimiyetinin de İngilizlerin elinde olduğu anlamına geliyordu. Bu nedenle İngiltere-Fransa sık sık anlaşmazlığa düşüyordu. Zira Fransa da Umman'a egemen olmak istiyordu. İki emperyalist gücün arasındaki bu çatışma, 1862'de Umman'ın "bağımsızlığı" ile sonuçlandı. 1856-1861'de İngilizlerin müdahalesiyle Umman iki oğul arasında paylaştırıldı. Bu paylaşıma itiraz eden Fransa ile İngiltere arasındaki

anlaşmazlık derinleşti ve 1862’de Paris’te Umman’ın “bağımsızlığı”nı güvence altına alan bir deklarasyona imza attılar. Kağıt üzerinde emperyalist sömürge olmayan Umman’ın durumu fiiliyatta başkaydı. 19. yy.ın sonlarına doğru İngiltere’nin Umman’la yaptığı anlaşmayla bölgenin kontrolünü kendi denetimine alıyordu. Hindistan sömürgesine ulaşım merkezi olan Umman İngiliz emperyalizmi tarafından her daim denetim altında tutuldu. 1970’lerde iktidarda olan Sait bin Taymur’a İngilizlerin desteklediği oğlu Kabus bin Said tarafından darbe yapılarak, devrildi. Bugün ülke hala Kabus bin Said tarafından yönetiliyor.

Petrol ihraç eden ülkelerin, tarihi süreçte devletleşmelerindeki aynılık nüfus yapısında yoktur. Nüfus oldukça değişkenlik gösterirken, bölgenin yüzölçümüne göre yoğunluğu düşüktür. Aşağıda görüleceği gibi ülkelerin çoğunun nüfusu günümüz büyük şehirlerinden daha azdır. Bölgenin büyük bölümünün çöl olması nedeniyle nüfus daha çok kıyılarda ve iç kesimlerdeki vahalarda yoğunlaşmıştır.

Arap Yarımadasının en kalabalık ülkesi 28.1 milyon nüfusuyla Suudi Arabistan’dır; nüfusun yüzde 95’ini Arap, yüzde 5’ini ise diğer etnik gruplar oluşturur. Nüfusun bu etnik dağılımına paralel dini yapının neredeyse tamamı Müslüman’dır. Müslümanların yüzde 78’ini Selefi Sünni, yüzde 12’sini diğer Sünni mezhepler oluştururken, geriye kalan yüzde 10’luk dilimi de Şiiiler oluşturur.

4.8 milyon nüfusa sahip olan BAE’nin nüfusunun yüzde 75’i yabancı işçilerden oluşuyor. Yabancı işçi oranının bu kadar yüksek oluşu, gerçek nüfusun 1-2 milyon arasında olduğunu, dolayısıyla daha düşük olduğunu göstermektedir. Nüfusun büyük bölümünün yabancı işçilerin oluşturması etnik ve dini yapının dağılımına da yansımaktadır. Nüfusun yüzde 50’sini Araplar, yüzde 42’sini Güney Asyalılar, yüzde 2’sini de diğer etnik gruplar oluştururken, dini yapının yüzde 76’sını Müslümanlar, yüzde 11’ini Hıristiyanlar, yüzde 13’ünü diğer dinler oluşturmaktadır.

Yüzölçümü olarak küçük olan Kuveyt 2,6 milyon nüfusa sahiptir. Nüfusun yüzde 45’i Kuveytli, yüzde 35’i diğer Arap ve yüzde 20’si diğer etnik gruplara mensuptur. Nüfusun yüzde 85’i Müslüman, yüzde 15’i de diğer dini gruplardandır.

Bölgenin en düşük nüfusuna sahip ülkelerinden biri Katar’dır. 928 bin kişi olan nüfusun yüzde 45’ini Araplar, yüzde 18’ini Pakistanlılar, yüzde 18’ini Hindistanlılar, yüzde 5’ini İranlılar, yüzde 4’ünü de diğer etnik gruplar oluşturuyor. Yüzde 85’i Müslüman olan Katar’da Hıristiyanlar yüzde 6, diğer dini gruplar yüzde 9 oranındadır.

Adalar ülkesi olan Bahreyn’in 727 bin olan nüfusunun yüzde 73’ü Arap, yüzde 13’ü Asyalı, yüzde 18’i İranlı ve yüzde 6’sını da diğer etnik gruplar

oluşturuyor. Dini yapıda Müslümanların oranı yüzde 85 iken, diğer dinlerin oranı yüzde 15'tir. Mezhepsel dağılımda Şii'ler yüzde 60, Sünniler yüzde 25 oranında olup Şii'lerin en yoğun olduğu Körfez ülkesidir.

Umman, 3.3 milyonluk nüfusuyla Körfez ülkeleri içinde en kalabalık olan üçüncü ülkedir. Nüfusun yüzde 75'ini Araplar, yüzde 12'sini Beluciler, yüzde 13'lük kesimini de Hindu Pakistanlı, Sri Lankalı ve Bangladeşliler oluşturmaktadır. Dini yapının yüzde 88'ini Müslümanlar, yüzde 12'sini diğer dini gruplar oluşturuyor. Mezhepsel dağılımda İbadi Müslümanlar yüzde 75, Sünni ve Şii'ler yüzde 13 oranındadır. (Rakamlar, İnat, Ataman, Çakmak: 2011, 158-302-326-336-356-372. Belucilerin oranı tarafımızdan eklenmiştir –Partizan) (Yazarların etnik yapı vurguları “İranlı”, “Güney Asyalı” gibi etnik belirlemelerden ziyade, bir ülkenin vatandaşı olma ifadesidir. Dolayısıyla bu vurgulardan İran vatandaşı olup farklı etnik gruba mensup olanlar ya da Güney Asyalı olup farklı etnik gruba mensup olarak şeklinde okunmalıdır. –Partizan)

Petrol ihraç eden Körfez ülkelerinde, petrolün ekonomi üzerindeki stratejik rolünü oynamadan önce feodal yapı hakimdi. Bölgede tarım, hayvancılık, inci avcılığı, evsahibine dayalı kaba kumaş dokuma, topraktan saklama kabı ve madeni tencereler üretiliyordu. Bölgenin petrol dışında madeni açıdan fakirliği, arazinin büyük bölümünün çöllerden oluşması nedeniyle tarım ve hayvancılık açısından da geçerlidir. 1900'lerin başında Suudi Arabistan vahalarında, Umman'ın dağlık bölgelerinde ve Basra Körfezi kıyılarında tarım yapılıyordu. Aynı koşullar bugün için de geçerlidir. Tarım, hurma, buğday ve arpanın ağırlıkta olduğu tahıllar, sebze üretiminde yoğunlaşıyordu. Koyun ve keçi sürülerinin ağırlıkta olduğu hayvancılıkla göçebe yaşayan aşiretler uğraşıyordu. İnci avcılığı ve balıkçılık, Bahreyn, Katar ve BAE için önemli bir gelir kaynağıydı. Üretim olanakları coğrafi açıdan yetersiz olan Arap Yarımadasında ticaret önemli bir sektör olarak işlev görüyordu. İhtiyaç duyulan birçok ürün, diğer ülkelerden ithal ediliyordu. Bu nedendir ki ticaret Arap Yarımadası için belirleyici konumdaydı. Zira ülke gelirlerinin büyük bölümü gümrük vergilerinden geliyordu. Liman işletmeleri, deniz taşımacılığı, ticarete paralel gelişen iş alanlarıydı. Bahreyn inci ticaretiyle ön plana çıkarken, Müslümanların Hac için Mekke'ye akın etmeleri S. Arabistan için Hac hizmetleri kapsamında önemli bir gelir kaynağı oluyordu. Özellikle zengin Müslümanlara yapılan otomobil hizmeti (Cidde-Mekke arasının uzunluğundan kaynaklı) bu gelirin önemli bir bölümünü oluşturuyordu.

1930'lu yıllarda bu gelir kaynaklarına petrol imtiyaz gelirleri de eklendi. Petrol tescimlerinin, petrol arama çalışmalarında daha fazla imtiyaz hakkı için ülkelere ödedikleri imtiyaz bedeli, daha petrol bulunmadan

Körfez ülkelerinin ekonomisini değiştirmeye başladı. Bölgedeki ilk petrolün 1931'de Bahreyn'de bulunmasıyla, hem petrol arama faaliyetleri hem de imtiyaz gelirlerinde bir artış yaşandı. 1930-40 arası dönemde bugünün petrol ihraç eden Körfez ülkeleri, petrol tekellerine imtiyaz hakkı verdi. İmtiyazlar ABD petrol tekeli Standard Oil Of Company ve İngiltere menşeli Iraq Petroleum Company arasında paylaşıldı. Petrol tekelleri petrol arama çalışmaları için her ülkede tamamının kendilerine ait olduğu yan petrol şirketleri kurdu. Bugünün S. Arabistan'ın ulusal petrol şirketi ARAMCO'nun kuruluşu bu döneme denk gelir. 60-75 yıl gibi uzun süreleri kapsayan petrol arama çalışmaları imtiyazları, ülkelerin ekonomik görünümünü değiştirmeye başladı. İlk yatırımlar liman işletmeleri ve yeni kentler kurma (inşaat) alanlarına yapılması, emperyalist sermaye ve gelişmekte olan komprador sınıfının azami kârı için altyapı sektörlerine yöneldi. Ekonomik gelişme ve yatırımlara paralel, bölgede yaşayan nüfusun azlığı işgücü ihtiyacını doğurdu, aynı zamanda bölgedeki gelişme çevresindeki Hindistan ve Doğu Afrika başta olmak üzere, ülkelere işgücü çekmeye başladı. Bu işgücü ihtiyacının göçmen işçilerle karşılanması, ucuz emek gücü oluşturması açısından Körfez burjuvazisi tarafından tercih edilen, desteklenen bir politika oldu. Bugün de bölge ekonomisinde önemli bir rol oynamaktalar.

1931'de Bahreyn, 1938'de Kuveyt ve Suudi Arabistan, 1939'da da Katar'da petrol bulundu. Petrolün bulunma tarihinden 1-2 yıl sonra petrol üretimi ve ihracatı hızla arttı. Bu artış ekonomik gelişmeyi de aynı şekilde hızlandırdı. BAE, bu gelişime 1962'de (ki bu dönem 7 Emirlik ayrı birer devletçikti), Umman ise 1967'de katıldı. Petrolün ilk bulunduğu Bahreyn'de 1933 yılında petrol ihracat geliri 9 bin dolar iken 1940 yılında 1 milyon dolara yükseldi. Benzer gelişme Kuveyt, Katar ve Suudi Arabistan'da da yaşandı ve ülke ekonomilerinde petrol belirleyici bir konuma geldi.

1946-90 yılları arasında petrol üretimi ve geliri dünya ekonomik ve politik süreçlerine, ülkelerin kendisinden kaynaklanan nedenlere göre kimi zaman düşüş göstermiş olsa da bölgenin ekonomisindeki motor gücü eksilmemiştir. Onar yıllık dönemlerle bölgedeki petrol üretimi ve petrol geliri şöyledir.

Petrol, Körfez ülkelerinin feodal nitelikli ekonomi yapılarını 40-50 yıl içerisinde yarı-feodal ekonomiye dönüştürmüştür. Körfez ülkelerinin zenginleşmesinde petrol üretiminin yanında fiyatlandırmadaki değişimin önemli payı olmuştur. "1950'den sonra varil başına sabit birim fiyata dayalı imtiyaz hissesi (petrol kuyusu bulana ödenen kâr payı; rotally) kâr ortaklığı anlaşmaları girmesiyle" (age: 2002, 271) petrol gelirleri daha da yükselmiştir. Petrol İhraç Eden Ülkeler (OPEC)'in 1974'te petrol fiyatını

11.6 dolara çıkarmasıyla petrol geliri, 1970 gelirine oranla, 1975'te Suudi Arabistan için 12 kat, Kuveyt için 7 kat,, Bahreyn için 4 kat, BAE için 12 kat artmıştır.

Petrol gelirleri, Körfez ülkelerinin genelinde, ekonominin petrole bağımlılığından kurtarmak hedefiyle petrokimya (etan, metanol, proton, butan, amonyak) üretimi başta olmak üzere yol, su, eğitim, tarım, el sanatları, finans-bankacılık gibi sektörlerle aktarıldı. Yeni kentler kurma ve kent hizmetleriyle inşaat da önemli yatırım alanıydı. S. Arabistan petrol dışı yatırımları yönlendirmek amacıyla Suudi Basic Industries Corporation'ı (SABIC) kurdu. SABIC petrokimyadan tarım sektörüne Suudi sermayesini yönlendiren devlet kurumu oldu. Bahreyn, Alüminyum Company (ALBA) şirketini kurarak, sermayesini bu alana yönlendirirken Katar, sıvı doğalgaz tesislerine yatırım yaptı. 1940'larda petrol üretiminin yeni başladığı dönemde olduğu gibi, petrol ile birlikte diğer sektörlerdeki yatırımlarla gelişen üretimin artışı, işgücüne duyulan talebi ve buna paralel göçmen işçi sayısını da artırdı. Bu durum, Körfez ülkelerindeki kapitalist gelişimi, sermaye birikimini ve burjuva sınıfının oluşumunu, işçiler üzerindeki (özellikle göçmen işçiler) ağır sömürünün varlığını göstermeye yetmektedir.

1960'larda petrolde tam kapasite üretime geçen Körfez ülkelerinin ekonomisindeki gelişimin seyri 1990'lardan günümüze hızından hiçbir şey kaybetmeyerek devam etti. 2000'li yıllarda uluslararası ekonomideki gelişmeler, Çin ve Rusya'nın tam anlamıyla emperyalist bir güç olarak uluslararası ekonomiye dahil olması ve birçok yarı-sömürge ve bağımlı kapitalist ülkedeki emperyalizm güdümünde ekonomik gelişim göstermeleri petrol ve doğalgaza olan talebi artırdı. Bu artış Körfez ülkelerine hem üretim hem de gelir artışı olarak yansdı. 40-50 yıl öncesi yaşanan petrol üretimi ve gelir artışından farklı olarak, 1970'li yıllarda petrol gelirleri ekseri altyapı yatırımlarına (ve tabii ki aşiret liderlerinin lüks tüketimine) harcanırken, bugün altyapısı hazır olan ekonomide doğrudan sermaye birikimi olarak farklı sektörlerle ve uluslararası pazara yönelmiş bir artı sermaye oluşturdu. Petro-dolar zengini ülkeler tabiri de buradan geliyordu. 2000-8 döneminde artı sermaye olarak tabir edilen Körfez ülkelerinin toplam gayri safi milli hasılası 1 trilyon dolar düzeyindeydi. Dünya GSMH'sinin yüzde 2'sini oluşturuyordu. 2000 sonrası fiyat artışlarının da etkisiyle hızla yükselen petrol geliri, petrol ve doğalgaz üretimi dışında farklı alanlara yönlendirildi. 1999'da Körfez ülkeleri belirledikleri sanayi politikasıyla petrol gelirini sanayileşmeye yönlendirdi. Bu politika kapsamında petrokimya, metalürji, enerji, havaalanı yeni şehirler, karayolu, eğitim binaları, demiryolu, elektrik, su şebekeleri, köprü gibi plan ve projeler vardı. Bu projelerin

2006'daki değeri 1 trilyon dolar iken 2007'de 1,5 trilyon dolara, 2008'de de 1,9 trilyon dolara çıktı. Dolayısıyla dünya gayrimenkul ve müteahhit tekellerinin doğrudan ilgi odağı oldu.

2000'li yıllarda inşaat sektörünün Körfez ekonomisindeki katkısı bu kapsamda hızla arttı. S. Arabistan ve BAE ekonomisindeki katkı oranı yüzde 75-80 civarındaydı. Kar- tar'da istihdamın yüzde 46'sını oluşturuyordu. BAE'de inşaat sektörünün istihdamdaki payı yüzde 30 iken, son on yılda yüzde 37'ye çıktı.

GSMH'nin yüzde 20'sini oluşturan imalat sektörü, satışa dönük bir politika be- nimsenerek sermaye yatırımı yapıldı. Petrokimya, rafineri, kimyasal ürünler, plastik, gübre, çimento, alüminyum, çelik gibi alanlarda üretimi artırmaya yönelik çalışmalar başlatıldı. 1980'de yüzde 1 oranında olan alüminyum üretimi, 2006 yılında yüzde 6'ya çıkarıldı. Daha öncesinde emperyalist sermaye ortaklı yapılan üretimde devlet tekeli ge- lişmeye başladı. Katar 2008'de, Umman 2009'da alüminyum üretimine başlarken, 20 büyük şirket (hepsi Körfez menşeli) alüminyum tel, kablo, levha, kalıp ürünleri üreti- mine başladı. Esas alüminyum üreticisi olan BAE, Bahreyn ve S. Arabistan'ın ekono- milerine katkı payı yüzde 10-12 oranında artış gösterdi.

Hammaddesi ucuz olan petrokimya sektörü, dünya genelinde ve esasta Çin em- peryalizminin artan talebine paralel hızla gelişti. 1993 yılında yüzde 5 oranında üreti- len etilen gazı 2011 yılında yüzde 11 oranına çıktı.

Çelik ithalatında dünya dördüncüsü olan BAE gibi diğer ülkelerin de çelik üreti- minin ekonomideki katkısı yükseldi. S. Arabistan'daki çelik üretimi- nin yüzde 45 gibi ekonomik katkısını Umman ve Katar yüzde 8'lik oranla izliyordu. Son sırada yer alan Kuveyt sermayesi de çelik üretimine yatırım yapıyor.

Üretici sektörler dışında Körfez sermayesi iletişim (medya, telekomünika- syon, alış- veriş merkezleri, lojistik ve kargo, perakende ticareti gibi) hiz- met sektöründe de yatı- rım yaparak sektörün GSMH içindeki payı tarım sektörünü geçerken kimi ülkelerde sanayi sektörünü de geçmesini sağladı. Finans ve bankacılık sektörü, Körfez ülkelerinin daha 1970'lerde yöneldiği, yatırım yaptığı bir alandı. Bu sayede Körfez ekonomisi petrol dışında bir sektörle dünya eko- nomisiyle bütünleşti. Bankacılık 1940'larda başlamış olsa da, ulusal bankacılığın kö- kenleri 1970'lerdedir. Bu dönem hem uluslararası bankaların hem de ulusal bankaların faaliyet sürdürdüğü bölge haline geldi. İslami kurallarca faizin haram sayılması nede- niyle, kâr payı (faizin kılıfı olarak) üzerinden sürdürülen İslami Bankacılık, 2000'li yıl- larda uluslararası pazara daha da yayıldı. Finans sektörü bakımından en gelişmiş olan Kuveyt sermayesidir. Uluslararası pazarda yatırım hareketi

nedeniyle saldırgan ser- maye olarak nitelenmektedir.

Körfez ülkelerindeki petrole dayalı gelişim, petrolün 1970'lerde ABD ve AB'deki üretim oranıyla eşit hale gelmesinin, ekonomik yansımaları dışında Körfez ülke- rinin ekonomisini, dolayısıyla Körfez sermayesi dü- nya ekonomisiyle bütünleştiren bir etkisi oldu. 1974'teki petrol fiyatlarına paralel artan petrol geliri AB piyasalarına akıyordu. Bu akışın yöntemi, AB bankaları üzerinden ABD başta olmak üzere çok uluslu şirketlere kre- di verilmesiydi. Petro-dolarları kapitalist ekonomiyle bütünleş- tirmek için ABD yasal düzenlemeler yaparak, Körfez ülkelerine hisse senedi ve tah- vil satışlarının önünü açıyordu. Neo-liberal politikaları yarı-sömürgelere dayatmanın bir kozu olan borç yükünün, sermaye tedarikçisi yine Körfez petro-dolarlarıydı. Yarı- sömürgelere borç veren emperyalistlerin ihtiyaç duydukları nakit, Körfez'den sağ- lanıyordu. Böylece Körfez ülkelerinde oluşan sermaye fazlası, kapitalist ekonominin sömürü çarkına dahil edili- yordu.

Körfez ülkelerinin, finans ve sermaye akışı açısından taşıdığı öne- min farkında olan emperyalist devletler, Körfez bölgesinin daha faz- la uluslararası ekonomi içine çekil- mesi ve Körfez'de ekonomik-siyasi üstünlük elde edebilmek, yarı-sömürge durumunu pekiştirmek amaçlı, ser- best ticaret anlaşmaları yapmaktadır. Bölge üzerinde ekonomik ve siyasi ağırlığı olan ABD emperyalizmi 2004 yılında Serbest Ticaret Anlaşması kap- samında Ortadoğu ülkeleriyle hızlı bir diplomasi trafiğine başladı. Bu- radaki amaç, hem Körfez sermayesi akışını sağlama hem Körfez bölgesi- nin ekonomide artan finans ve meta ihracı payının önemli bölümüne sahip olma hem de Körfez ülkelerinin Asya ül- keleriyle artan ticari ilişkilerini engelleme çabasıdır. 2005 yılında BAE ile müzakere- ler başlatan ABD, Mısır, Ürdün ve İsrail ile de aynı kapsamda müzakereler yaptı. 2013 yılında da Ortadoğu Serbest Ticaret Bölgesi oluşturma planını kamuoyuna duy- urdu. ABD emperyalizminin 2004'te başlayan girişimini takiben, Çin, Ja- ponya, Singapur, Avustralya, Yeni Zelanda aynı dönemde birbirini takip eden yıllarda Serbest Ticaret Anlaşması için müzakereler başlattı. Empery- alist rekabetin yoğunlaştığı bir bölge olan Körfez ülkelerinin, dolayısıyla Ortadoğu'nun bugünkü önemi ve emperyalistlerin yö- neliminin tek nede- ni petrol olmadığının ifadesidir bu. Körfez ülkelerinin, sermaye bi- rikimi olarak kapitalist ekonominin önemli bir bileşeni haline gelmesi, empery- alistler (özellikle krizi atlatamayan ABD ve AB) açısından petrol kadar değerlidir.

Körfez ülkelerinin bu güce ulaşmaları kuşkusuz ki göçmen işçilerin artı- değer sö- mürüsü üzerinden sağlanmaktadır. Geçmişte olduğu gibi bugün de ağırlıklı olarak, yüzde 90'lara varan oranlarla göçmen işçi çalıştırılmasının

tek nedeni bölgede nüfusun azlığı değildir. Her şeyden önce göçmen işçiler ucuz emek gücü olarak “malİYeti” dü- şüren bir etkidir. Çevre ülkelerdeki yoksulluk, göçmen işçiliğın temel nedenlerinden biridir. Zengin olan Körfez ülkeleri geçim kapısı olarak görölmektedir. Bunların dı- şında vatandaşlık hakkının olmayışı, grev tehdidinin ortadan kalkması (zira göçmen işçiler her türlü haktan yoksundur), işgücüne duyulan ihtiyaca paralel istenildiği zaman yurtdışına atılma kolaylığı ve son olarak yedek sanayi ordusu olmaları göçmen işçiliği Körfez ülkelerince, haktan ve hukuktan yoksun olarak ve ağır yaşam koşulları dayatı- larak sürdürölmektedir. 2006 yılında BAE'nin çalıştırdığı göçmen işçi oranı yüzde 92'dir. Bugün ülke nüfusunun yüzde 75'ini oluşturmaktadırlar. 2008 rakamlarıyla S. Arabistan'da göçmen işçi oranı yüzde 51, Kuveyt'te yüzde 84, Katar'da yüzde 94, Um- man'da yüzde 68, Bahreyn'de yüzde 74 oranındadır.

İhracat ve ithalatın esasını petrol ve doğalgaz oluştururken, 2000'li yıllarda diğer sektörlerin de payı artmıştır. Bölge ülkelerinin ihracat ve ithalatında “1973 yılından 2000 yılına genel olarak Kuzey Amerika ve Avrupa Asya'dan KİK'e [Körfez İşbirliği Konseyi –PN] yapılan mal ihracının toplam değerinin yaklaşık % 50'sinin kaynağını AB oluşturuyordu. Asya (ih- raç değerinin yaklaşık % 30'uyla) ikinci sırada ve Kuzey Amerika ise % 20 payla son sıradaydı. Bununla beraber, 2000 yılından 2005 yılına kadar Kuzey Amerika'nın ihracat payı, Asyalı ihracatçılara karşı yaşadığı pazar payı kaybından dolayı bu üç bloktan gelen toplam ihracatın % 20'sinden, % 15'ine düşüş gösterdi.” (age: 153)

Bu da Körfez ülkelerinin dış ticarete Asya'ya doğru bir kayma olduğunu gös- termektedir. Bunun en önemli nedeni kuşkusuz ki Çin ve Asya kaplanları denilen ülkelerin artan talepleridir. Körfez ülkeleri her ne kadar petro-dolar zengini olsalar da petrol dışı sektörlerde ithalata bağımlı bir ekonomi söz konusudur. Petrolden kay- naklanan sermaye fazlasının finans sektörüne doğru kaymasının yanında, sanayi üre- timinde, tüketim malları ve sanayi ürünlerinde yüksek teknolojinin kullanımı (üretim araçlarını üreten ağır sanayide) dışa bağımlı bir sermaye birikiminin varlığı bugün açısından Körfez ekonomisinin en zayıf noktasıdır. Ticaretin bu genel yapısı içeri- sinde, bölgenin GSMH'si ithalat ve ihracatında petrol dışında diğer sektörlerin de etkin olduğu gözlenmektedir.

Petrol ihraç eden Körfez ülkelerinin, ekonomik gelir kaynakları, ekono- mik geli- şimde ortak motor gücüne sahip olmaları, sermayenin yöneldiği sektörlerde farklılığın az olması, buna nazaran petro-dolar birikiminin 1980'lerde sermaye fazlası oluştur- ması, hem sermayenin hem de genel anlamda ekonomik gelişmede bir ortaklık politi- kasını doğurdu. Fakat en önemli etken neo-liberal politikalarla emperyalist sermayenin uluslararası

ekonomide sınırsız hareketinin sağlanmasıydı. Körfez ülkeleri hem sermaye birikimlerini, hem de ekonomilerini korumak, güvence altına almak ve aynı zamanda uluslararası piyasada daha güçlü olma amacıyla 1981 yılında Körfez İşbirliği Konseyi'ni (KİK) kurdu. Kuşkusuz bu ortaklığın da kendi içerisindeki temel çelişkisi, kapitalizmin daha fazla üretim, aşırı kâr hırsı ve sermaye birikim güdüsünün kamçıladığı her devletin ekonomik olarak bir adım önde olma kaygısı arzusudur. En nihayetinde, Körfez sermayesinin kendi pazarına egemen olması anlamında Ortadoğu genelinde ortak bir pazar oluşturma girişimi olarak KİK geçmiş olumsuz pratikler-deneimler karşısında otuz yıldır devam eden ve bugün önemli bir konumda olan Körfez sermayesi açısından kartel veya konsorsiyum niteliğinde bir kurumsallaşmadır.

Ortadoğu'da petrol ihraç eden bu sekiz devletin, petrolün ekonomiye dahil oluşundan bugüne, her devlet için belirleyici olurken aynı zamanda feodal bir yapıda olan ekonominin de yarı-feodal komprador kapitalist ekonomiye dönüşümünü sağlamıştır. Darbelerden ve savaşlardan önünü göremeyen Irak'ın emperyalist kuşatma altında olması karşısında, 2003'te ABD emperyalizminin işgaline ve ülkeye konuşlanmasına kadar olan süreçte petrol üretimi, 1980-88 İran Savaşı ve 1991 Körfez işgalinden sonra ülkenin ekonomik anlamda tekrar ayağa kaldırılmasında önemli bir rol oynamıştır. Fakat Körfez ülkelerindeki gibi bir yükselme yaratılamamıştır. Bunun da doğrudan emperyalizmin işgalle sonuçlanan müdahaleleridir. İran'da da petrol benzer bir rol oynamış, 1950'lerden sonra hızlı bir kapitalistleşme sürecine girilmesinin temel nedeni olmuştur. 1979 İran Devrimi, ABD emperyalizminin tecrit tutumu ve İran-Irak savaşı, ülkenin gelişiminde en önemli etkenler olmuştur. 2000'li yıllardan sonra, Çin ve Rusya'nın kapitalist ekonomiye tam anlamıyla geçişi, İran'ın uluslararası pazara dahil oluşu açısından bir kapı olmuş ve tekrar İran'da kapitalist gelişim hızlanmıştır. Bu süreç yukarıda ayrıntılı olarak aktardığımız gibi, aşiret yapısının, kabile-göçebe yaşamın hakim olduğu Körfez ülkelerinde, bugün kapitalist sınıfın oluşumu ve buna paralel şekillenen devlet yapısı söz konusudur. Aşiret reislerinin birer kapitalist, devletlerin de şirket devlete dönüştüğü Körfez ülkeleri bugün ekonomik gelişmişlik düzeyiyle, dünya ekonomisine meta ve finans akışının merkezi olma konumuyla, bölgede en hızlı gelişen devletler olmuştur. Petrol ihraç eden ülkeler, en başından beri dahil oldukları sistem, kapitalist emperyalist sistemdir. Ve bugün bu sistemin temel bileşeni emperyalist devletlerdir. Bu nedenledir ki, petrol ihraç eden ülkeler, ekonomik ve siyasi olarak emperyalizmin yarı-sömürgesi olan ülkelerdir. Bu devletlerin emperyalizmle ilişkilerini açıklamada komprador kavramı bile yetersiz kalmaktadır. Bu

lkeler emperyalizme organik bağı olan birer Şirket gibi çalışmaktadırlar. oğunluğunun monarŐiyle yönetilmesi, yönetici aşiretleri emperyalizmin satın almış olması bu ülkelerin bölgede ve bölge dışı emperyalist ülkelerin politikalarında finansör yani ekonomik olarak vurucu ülkelerin olmasını da beraberinde getirmiştir. Örneğin S. Arabistan ABD ve AB'nin Rusya'yı zayıflatma planının bir parçası olarak petrol üretimini artırıp petrol fiyatlarını 60 dolara dıŐrmŐ ve Rus ekonomisi krize girmiştir. Bunda S. Arabistan ekonomisinin kaybetmesinin önemi yoktur. nemli olan ABD ve AB ekonomisinin kazanmasıdır.

Bölgede Körfez lkeleri emperyalizme bağımlı bir güç odağı olarak ve özellikle finansör olması bakımından dikkate alınmalıdır. Petrol fiyatını dıŐrerek hem Rusya'yı köşeye sıkıştırma operasyonunun bir parçası olmuş hem de ABD ve AB emperyalistlerini finanse etmiştir; Suriye'de Esad'a, Irak'ta yönetime karşı savaşan DAİŞ ve El-Kaide'nin finanse edilmesi; Suriye'de Esad karŐıtlarına yardım yapan Türkiye'nin, bölgede ABD'nin sadık uşağı olan Mısır'ın darbeci generallerinin finanse edilmesi Körfez lkeleri ve özellikle S. Arabistan ve Katar tarafından yapılmıştır. Bunlar da yalnızca açığa çıkan örneklerdir.

2- Petrol İhraç Etmeyen Tarım retimi Ağırlıklı lkeler MISIR:

En büyük Arap devleti olan Mısır, Kuzey Afrika'dan Ortadoğu'ya uzanan bir coğrafyaya sahiptir. Afrika'dan karadan Asya'ya açılan, Akdeniz'le Kızıldeniz'i birleştiren konumuyla önemli ticaret yolu olan, Akdeniz'deki geniş kıyısıyla hem deniz hem de Doğu Akdeniz ülkelerine yakın olan, Kızıldeniz kıyılarıyla Kızıldeniz üzerinde de kontrol gücü olan Mısır, Nil vadisiyle verimli topraklarının varlığıyla egemen devletler açısından her daim jeopolitik önemde bir ülke olmuştur. Kısaca Mısır, ticaret yollarının keŐiŐtięi kavŐakta bulunmaktadır.

Mısır, Nil nehrinin kendisine kazandırdığı verimle, Bereketli Hilal denilen bölgenin baŐlangıç (veya bitiŐ) noktasında olmasıyla, medeniyetin ilk geliştiği topraklardandır. Bu anlamıyla Mısır tarihi, tarihçilerin hep ilgi odağı olmuştur. Onlarca devlet kurulmuş ve onlarca savaşla bu devletler yıkılmıştır. Fakat Mısır bu bölgede hakim devletler açısından öneminin hiç yitirmemiŐtir. Tarihsel süreç içerisinde ticaret merkezi konumu ve bu konumunu kaybetmemiŐ olması bu önemin başat nedenidir.

16. yy.da Osmanlı İmparatorluğunun Mısır'ı fethetmesiyle, uzun yıllar (300-400 yıl gibi) Osmanlı egemenliği altında kalmıştır. Osmanlı devletinin zayıflayıp,  kıtadaki topraklarında merkezi otoritenin kaybolduğu ya da kağıt üzerinde kalmaya başladığı dönemlerle eş zamanlı olarak, emperyalizm bu bölgelere yavaş yavaş nüfuz etmeye başlamıştır.

19. yy.ın başlarında Mısır Valisi olan Kavalalı Mehmet Ali Paşa dne-

minde, Mısır Osmanlı'ya resmîyette bağılı bir vilayetti. Mısır da Osmanlı ile benzer tarihsel süreçlerde yarı-sömürgeleşmiştir. M. Ali Paşa da ülkenin kalkınmasını batıda gören bir anlayışa sahipti. II. Mahmut gibi o da Avrupa'ya eğitim için öğrenci göndermiş, gelişmiş kapitalist ülkeler arası rekabetten yararlanmaya çalışmıştır.

Napolyon'un 1798 Mısır Seferinin tek nedeni bölgede İngiliz hakimiyetini kırarak, Fransa hakimiyeti kurmaktı. İngiltere emperyalizmiyle ilişkileri iyi olan Mehmet Ali Paşa, İngiliz hakimiyetini kabul etmek koşuluyla İngilizlerin desteğiyle Fransızları bu seferden eli boş göndermiştir.

Bu dönemde Mısır'da tarıma dayalı imalat sanayi ve kapitalist çiftlikler kurulmuş, Akdeniz-Kızıldeniz arası kervan yolu liman işletmelerinin faaliyetleri artmış, ufak çaplı fabrikalar kurulmuştu. 1850'lerde dünya ekonomisinde yaşanan pamuk krizi, pamuk talebini artırdı. Bu talebi karşılamak amacıyla İngilizlerin Mısır'da pamuk çiftlikleri kurmasının, ekonomik gelişiminde önemli bir payı oldu. Ekonomideki bu gelişme nedeniyle Mısır ekonomisi Osmanlı ekonomisinden daha iyi görünümdeydi. Bu ekonomik gelişme emperyalist rekabetin gölgesinde sağlanıyordu. Mısır seferinden bir sonuç alamayan Fransızlar, 19. yy.ın ortalarında, İngilizlerin hakimiyetini kırmak ve kendi denetimindeki bir yolla Hindistan'a ulaşmak istiyordu. Bu amaçla, Akdeniz'i Kızıldeniz'e bağlayan Süveyş Kanalı'nı açmayı gündeme getirdi. İngiltere'nin itirazı sonucu, proje Mehmet Ali Paşanın ölümü, yerine oğlu Said Paşanın geçmesine 1850'lere kadar bekledi. İki kapitalist sömürgeci ülkenin anlaşmaya varmaları sonrası, Fransızlar öncülüğünde 1859'da kanal çalışmaları başladı. Yüz binlerce Mısırlının bedava çalıştırılarak yapılan Süveyş Kanalı, Fransa'nın Avrupa'da çıkan savaşlardan dolayı çekilmesi nedeniyle İngilizler tarafından 1869'da açıldı. Fransızların İngiltere hakimiyetini kırma girişimi de sonuçsuz kalmış oldu.

1861'de Mısır'la ticaret anlaşması yapan İngilizlerin, Süveyş Kanalı'nı açmasıyla, egemen konumu da güçlendi. Hala Osmanlı'ya bağılı olan Mısır tam anlamıyla İngiliz himayesine 1882'de girdi. 1. Dünya Savaşı'nın başladığı yıl (1914) Mısır, İngilizlerin doğrudan sömürgesi haline geldi. Sömürge yönetimine karşı ayaklanmaların önünü almak amacıyla, İngiltere, 1922'de tek taraflı olarak meşruti krallık ilan etti. Fakat sömürge yönetiminin Kral Faruk üzerinden devam etmesi ve oluşan tepkiler İngiltere emperyalizmini yeni bir anlaşmaya zorladı. 1936'da yapılan anlaşmayla İngiltere küçük bir askeri gücü Mısır'da bırakarak çekildi. Bağımsızlık olarak nitelenen bu tarihten sonra yarı-sömürgeleşen Mısır'da egemen sınıfların temsilcisi Vafd Partisi ve Kral Faruk yönetimi İngiltere adına kukla bir yönetim olarak duruyordu. 1936'dan bugüne yarı-sömürge olan Mısır'da bir diktatörün gi-

dip bir diktatörün geldiği burjuva-feodal sistem devam ediyordu. En uzun ömürlü olan ise E. Sedat'ın öldürülmesi ile başa gelen Hüsnü Mübarek diktatörlüğüdür. Onu da halk isyanı yıkmıştır.

Müslüman bir ülke olan Mısır'ın nüfusu 89.7 milyondur. Çoğunluğu Sünni olan nüfusun yüzde 94'ü İslam, yüzde 6'sı Kıpti Hıristiyanları ve diğer dini gruplardan oluşuyor. Etnik köken olarak zengin bir yapısı olmayan Mısır'ın yüzde 98'i Hami, yüzde 2'si de diğer etnik gruplardan oluşuyor.

Tarıma dayalı bir ekonomisi olan Mısır'ın sosyo-ekonomisinde dönem noktası, Özgür Subaylar grubunun 1952'de yaptığı darbedir. Bu nedenle ekonomik yapıyı 1950 öncesi ve 1950 sonrası olarak ayırmak genel anlamıyla doğru olacaktır. Zira 1952 darbesiyle esas olarak Mısır ekonomisindeki feodal mülkiyet kırılmıştır. Devlet doğrudan, sermayenin önünü açan, birikim sağlamasını kolaylaştıran bir yönelime girmiştir. Yarı-feodal komprador kapitalist olmuştur.

1950 öncesi ekonomide feodal yapı hakimdi. Tarımın ekonominin temel unsuru olarak payı diğer sektörlerle oranla daha yüksekti. Liman işletmeleri, Süveyş Kanalı ekonominin önemli gelir kaynakları olurken, tarıma dayalı imalat sektöründe, rafine şeker, dokuma ürünleri, pamuk tohumu yağı haricinde çimento ve sabun üretimi yapılmıyordu. Toprak mülkiyeti üzerindeki feodal dağılım, sanayi üretiminin gelişmesinde önemli bir engel olarak duruyordu. Monarşik yönetimle örtüşen (ki Kral Faruk'un darbe öncesi 225 bin dönüm toprak özel mülküydü) büyük toprak sahipleri karşısında Mısır burjuvazisi, sermaye birikimi oluşturamıyordu. İkinci ve en önemli konu ise emperyalist sömürge durumuydu. Bu koşullar altında ezilen Mısır burjuvazisi, sermayenin önünü açmak için engel olarak gördüğü feodal toprak mülkiyetine son vermek istiyordu.

1952'de Özgür Subaylar tarafından ABD destekli örgütlenen askeri bir darbe ile Kral Faruk yönetimine son verildi. Dikkat edildiğinde 1950 ile 60 yılları arasında bölgenin üç büyük ülkesi İran, Türkiye ve Mısır'da ABD'nin örgütlediği darbeler olmuştur. Toprak reformu ve KİT'ler bu üç ülkenin de gündemindedir. 1952'de yönetim tam anlamıyla Cemal Abdülnasır'ın eline geçti. Darbe yönetiminin ilk ekonomi politikası toprak reformu oldu. Toprak dağılımı yapılarak toprak sahipliği oranı 200 dönümle sınırlandırıldı. 1969'da ikinci bir toprak reformu yapılarak toprak sahipliği oranı 100 dönüme düşürüldü. Bu toprak reformlarında köylülere toprak dağıtılmadı. Büyük toprak sahiplerinin mülkiyetine el konularak, burjuvazinin mülkiyetine geçirildi. Mısır burjuvazisinin ilkel birikim süreci bu şekilde gerçekleşti. Başka anlatımla toprak ağaları montaj sanayiye yatırıma zorlanarak komprador burjuvaziye dönüştü. Esasta Mısır, komprador sanayi burjuvazisinin önünü açmıştır. Türkiye ve İran'da

darbelerle yapıldığı gibi. 1952 darbesi burjuvaziye ve devlet bürokrasisine dokunmadı. Zira darbenin asıl hedefi özel sektörün önünü açarak, Mısır burjuvazisinin birikim yapmasını sağlamaktı.

Darbe sonrası Nasır iktidarının tam anlamıyla oturmasıyla, 1970'lere dek millileş- tirme, "Arap Sosyalizmi" denilen bir tür devletçilik politikası izlendi. Bu politikanın temel amacı Mısır burjuvazisinin ithal ikameci politikaları, planlı bir ele alışla uygula- masıdır. Türkiye'deki devletçi- lik, benzer bir politikayla hayata geçirilmiştir. Millileş- tirme uluslararası ticaret yolu olan Süveyş Kanalına dek uzandı ve İngiltere, Fransa, İsrail Mısır'a saldırdı. Millileştirme politikası kapsamında devlet, tarım, sanayi, ban- kacılık gibi temel sektörleri kamulaştırdı. Ağır sanayi gibi birçok temel sektörde 50, inşaatta 83, dokumacılıkta 145 şirket millileştirildi. Tüm sek- törlerde devletin payı yüzde 90'lara kadar çıktı. Sermaye birikimi 1950-60 yıllarında yüzde 74 oranında devletin eline geçti. "Askeri rejimle birlikte, yerli sermayeyi desteklemek, yatırımları hızlandır- mak ve sanayileşmeyi kapitalist bir çerçeve içinde sağlamak üzere özel sektöre ve ya- bancılara büyük kolaylıklar sağlandı, vergi indirimleri ve uzun süreli bağışıklıklar, teşvikler uygulandı. Süveyş savaşından sonraysa, yabancı ve azınlık ser- mayesinin mil- lileştirmeler yoluyla tasfiyesiyle Mısır burjuvazisinin ser- maye birikimine büyük katkı sağlandı." (age: 311) Eklemek gerekir ki, askeri darbe yönetimi, millileştirme politi- kasıyla Mısır burjuvazisine ulu- sal pazar yaratırken diğer yandan emperyalist sermaye ile tam anlamıyla karşı karşıya gelmiyor, ülkeden kovmuyordu. 1953'te çıkarılan ve sonra- dan da hiç dokunulmayan madencilik ve maden üretim yasası için ABD emper- yalizmi tarafından, böyle liberal politikalar uygulandığından ötürü 40 milyon dolar "hibe"de bulunuldu. Zira yasayla, emperyalist maden tek- kellerine petrol arama imtiyazı veriliyordu. Millileştirmenin uygulandığı süreçte 1952-1961 dönemi içinde Mısır'da bulunan emperyalist sermaye miktarı 8.7 milyon sterlin civarındaydı ve bunun üçte ikisi petrole yapılan yatırımlardan oluşuyordu.

Millileştirmenin damgasını vurduğu dönemde GSMH 1945-62 yılları arasında yüzde 40 oranında arttı. Bu artışın temel nedeni Kore Savaşının pamuk fiyatlarını ar- tırmasıydı. Sektörel anlamda tekstil, azotlu gübre, plastik sektörlerinde de gelişim ya- şandı. Asuan barajı yapılarak tarımsal üretime önemli katkı sağlandı.

RSE'nin bu millileştirme politikasına verdiği askeri, ticari ve politik destek, Mı- sıır'ın Sovyetlerle ilişkisinin gelişmesine vesile olurken aynı za- manda ABD emperya- lizminin de tepkisine neden oluyordu. Nasır'ın anti- emperyalist olarak yorumlanan bu tutumu ve izlediği ekonomi politikası "Arap Sosyalizmi" olarak yansıtılırken en çok tar- tışılan konulardan da

biri olmuştur. İzlenen ekonomik politikanın sosyalizmle hiçbir bağının olmadığını, bizzat Nasır'ın kendisi belirtmektedir. "Nasır, 'Biz, komünizmin öngördüğü proletarya diktatörlüğüne de izin vermeyeceğiz, çünkü bu da belli bir sınıfın ötekiler üzerinde tahakkümüdür... Biz işçi sınıfının öteki sınıfları yenip ortada kal- dıracağını ve varlığına el koyacağını söylemedik... Bu bizim sosyalizmimiz değil..." (Aktaran: age, 325) Nitekim, millileştirme hareketi, Mısır burjuvazisinin önünü açan amacına uygun olarak tam anlamıyla mülkiyete el koymuyordu, hatta, emperyalist te- keller ve Mısır burjuvazisinin mülkiyetine hiç dokunmuyordu. Nasır'ın "bizim sosya- lizmimiz değil" dediği "sosyalizm"i böyleydi. Yani emperyalistler arası çelişkilerden yararlanmaya çalışıyordu. Uygulamaların kapitalizme aykırı bir yanı yoktu. Bu konuda Kaypakkaya'nın (Bütün Eserler; sf. 21-22) tespitleri oldukça isabetlidir.

1970'lere dek süren devletçilik politikasından sonra, 1969 Toprak Reformuyla Mısır burjuvazisine alan açılırken, aynı zamanda özel sektöre teşvik yapılmaya başlandı. Bu liberalleşmenin başlangıcı olup Mısır burjuvazisinin sağladığı sermaye birikimiyle, mevcut ekonomi politikasının uyumsuzlaşmasının da sinyalleriydi. Aynı zamanda Mısır ekonomisinin uluslararası pazarla bütünleşmesinin de önünde engel olmaya başlayan devletçilik modelinin terk edilmesiydi.

Bu adımlar, intifah (açılma-liberalleşme olarak çevriliyor) politikası olarak bilinen sürecin başlangıcı sayılsa da esas intifah süreci Nasır'ın ölümü sonrası Enver Sedat döneminde tam anlamıyla uygulandı. Liberalleşme politikasının ilk hedefi kamu sektörünün, ekonomideki ağırlığını özel sektöre kaydırmaktı. Bu kapsamda tüm sermaye yatırımlarında oran sınırlaması yapılmayarak özel girişim sayıldı ve vergi muafiyeti, sıkı yasalardan muafiyet gibi uygulamalarla hem yabancı sermaye hem de yerli sermaye teş- viki yapıldı. Fakat 1980'lere kadar kamu sektörünün ekonomideki ve yatırımlardaki ağırlığı kırılmadı. Özel sektörün yatırımları yüzde 20'lerde kaldı. Tarımda artan itha- lat ve tarıma GSMH'den ayrılan pay düştü. 1970'lerde petrol fiyatlarının artışı Mısır ekonomisine de yansdı. Petrol ihracatı (bu ihracat ülkedeki petrol tekellerinin yaptığı ihracattan verilen katkı payıdır) ve Süveyş Kanalı gelirini 1974-82 arası dönemde 841 milyon dolardan 6.7 milyar dolara çıkardı. Aynı dönem içerisinde ekonomiye katkı payı 86 milyon dolardan 2 milyar dolara çıkan işçi döviz geliriydi.

Enver Sedat'ın intifah politikası sonucu "yabancı sermayenin teşviki, kamu sektörünün küçültülmesi, dış ticaretin serbestleştirilmesine dair bir dizi kararı uygulamaya koymuştur. 1974'ten sonra kurulan 53 yabancı banka (ya da Mısırlı/yabancı ortak) fon- ları Mısır dışına yöneltti. 1980'lere

gelindiğinde ise Mısır çok uluslu tekellerin sömürüsüne iyice açılmıştır.” (Parlar: 1997, 248)

E. Sedat’ın intifah politikasının temel amacı Mısır’ın dizginsiz bir şekilde emperyalist sermayeye açılmasıydı. Onlar buna “uluslararası pazarla bütünleşme” di-yordu. Bunun komprador ilişkilerde derinleşme olduğu ise ortadadır. Mısır burjuvazisinin bu amacını gerçekleştirmesi, ekonomik ve politik güç olarak Orta- doğu’ya hakim ABD emperyalizmiyle, Nasır döneminde kopan ilişkileri yeniden kurmasına bağlıydı. E. Sedat’ı, tüm Arap ülkelerinin tepkisini çeken, ABD, İsrail ve Mısır anlaşmasını sağlayan 1978 Camp David anlaşmasına götüren neden de buydu. E. Sedat ihanetinin bedelini 1981’de canıyla öderken, ülkeyi, uluslararası pazara açma adına emperyalist sömürü ve talana esir etti.

E. Sedat sonrası, Hüsnü Mübarek intifah politikalarını devam ettirdi; liberalleşmenin bir sonucu olarak 1980’lerin sonlarına doğru ekonomik anlamda kötüye gidiş kendini gösterdi. GSMH yüzde 2.9 oranında artış gösterdi, faiz ödemeleri (alınan borçların) ihracat gelirine oranı yüzde 70’e yükseldi, petrol gelirleri ise yüzde 70 oranında düştü. Bu durum karşısında Hüsnü Mübarek IMF ile stand-by anlaşması yaptı. Borçlanmaya devam etti. Bu sonuç emperyalizmin ve yerli işbirlikçisi Mısır burjuvazisinin, Mısır kaynaklarını talan etmesi ve ezilen emekçi halkları, işçi sınıfını azgınca sömürdüğüünün ve İntifah politikasının nemenem olduğunun ifadesiydi.

Hüsnü Mübarek diktatörlüğünde Mısır ekonomisi neo-liberalizm kapsamında “uluslararası pazara açılmaya” devam etti. 1992 yılında tarım sektöründe ihracata dönük üretime geçiş yapıldı. Bunun anlamı emperyalist tekellerin ve komprador burjuvazinin tarıma dönük sermaye yatırımına yönelmesiydi. Bu kapsamda tarım alanları serbestleştirildi ve kiralanmaya açıldı. Böylece küçük üreticilerin tarımdan tasfiye süreci hızlandırılmış oldu. 1991 yılında özel sektörün temel tüketim maddelerine yatırımının önü açıldı. 18 temel tüketim maddesinin 14’ünde satış vergisi kaldırıldı. Bunlar neo-liberal politikaların yarı-sömürgelerdeki uygulamaları olarak devreye sokulmuştur.

2000’li yıllar, Mısır ekonomisinin neo-liberal politikalar uyarınca emperyalist sermayenin ihtiyacına paralel dönüşümünün devamı oldu. 2005’te 314 Kamu İktisadi Teşekkülü (KİT), devlete ait ekonomi işletmeleri (tamamen ya da kısmen) özelleştirilerek emperyalist sermayeye peşkeş çekildi. Kurumlar vergisi yüzde 40, gelir vergisi yüzde 32 oranından yüzde 20’ye düşürülerek, büyük sermaye üzerindeki vergi yükü kaldırıldı ve halkın sırtına yüklendi. “Son birkaç on yıl boyunca devam eden bu neo-liberal dalganın sonucunda, inşaattan ithalat/ihracata, turizmden emlak ve finans sektörüne kadar geniş yelpazede faaliyette bulunan Osman, Bahgat

ve Oroscom gibi grupları içeren az sayıdaki büyük holdingin güçlenmesi oldu.” (Hanieh: 2012, 19)

Az sayıdaki Mısır burjuvazisi zenginleşirken “bazı tahminlere göre Mısır nüfusunun % 40’ı günlük 2 ABD dolarının altında bir ücret almaktadır”. (age: 21) GSMH’deki payına oranla 1984’te yüzde 60 olan asgari ücret 2007 yılında yüzde 13’e düştü. Ücretlerdeki bu düşüş, hem emek sömürsünün hem de Mısır halkının Tahrir Meydanını günlerce kuşatmasının nedeni olan yoksulluğun göstergesidir. Resmi rakamlara göre işsizlik yüzde 9 iken, gizli işsizlik ve eksik istihdamla birlikte gerçek işsizliğin yüzde 50 gibi yüksek olduğu, gençler arasındaki işsizliğin yüzde 90’a çıktığı, gençlerin neredeyse tamamının işsiz olduğu vurgulanmaktadır. İşsizliğin yoğun olduğu ülkede çalışan nüfusun yüzde 40’ı kayıtdışı ekonomide istihdam ediliyor. Ülkede iş bulamayan, bu nedenle iş imkanı olan ülkelere (başta Körfez ülkeleri) gitmek zorunda kalan işgücünü devlet de teşvik ediyor. Bu teşvikin temel nedeni işçilerin ailelerine gönderdikleri paranın işçi dövizini olarak ekonomiye katkı sunmasıdır. 2007 yılında işçi dövizleri geliri dünya 6.sı olan Mısır, Ortadoğu ülkelerinde 1. sırada yer alıyordu. İşçilerin gönderdiği dövizlerin GSMH’ye katkısı yüzde 5 oranındaydı. 2008 ekonomik krizinin etkisiyle, işçi dövizlerinde yüzde 18 düşüş gerçekleşti.

Dış ticarete açığı olan Mısır, ihracatta da AB’ye bağımlıdır. 2008 kriziyle AB ülkelerinde yaşanan ekonomik küçülme ihracat oranlarına da yansımış, Mısır’ın AB ülkelerine yaptığı ihracat yüzde 27.7 oranında düşerken, toplam ihracatta yüzde 12 düşüş yaşanmıştır. Günde 680 bin ton varil petrol üretimine karşın günde 683 bin varil petrol tüketerek petrolden de bir gelir elde edememektedir. 2009 rakamlarıyla toplam ihracatı 24.2 milyar dolar iken ithalatı 47.5 milyar dolar olan Mısır ekonomisinin ithalata bağımlı bir yapısı vardı. Bu tablo içerisinde GSMH’si 163 milyar dolar civarındadır.

Mısır önce İngiliz emperyalizminin sömürgeci durumundan yarı-sömürgeleşmiş, 1950’lerden sonra da özellikle neo-liberal politikaların başlangıcı olan 1970’lerde ABD emperyalizmi güdümüne girmiştir. “Mübarek döneminde Mısır Ortadoğu bölgesinde ABD hegemonyasının temel sacayaklarından biri oldu.” (age: 23) Arap Baharı olarak söylenen, kitle hareketinin sınıfsal bir ayaklanmaya dönüşüyle birlikte Mübarek diktatörü devrilmiş fakat, ekonomik ve politik anlamda yarı-sömürge konumu değişmemiştir. Bugün hala ABD emperyalizminin hakimiyeti devam etmektedir.

Mısır’ın coğrafi-stratejik özelliklerini bölümün başında yazdık. Tarihte, bölgede Mezopotamya’dan sonra medeniyetin geliştiği ikinci yerdir Nil Havzası. Dolayısıyla tarihte önemli bir yere sahiptir. Mısır köleci dev-

let zamanında halkına, kölelerine zulmeden acımasız yöneticileri olan firavunları ile tarihe geçmiştir. Mısır hakim sınıfları hep bu baskıcı-zulmeden-acımasız firavun yönetim geleneğini taşımışlardır. Bölgede devlet geleneği olan üç devletten biridir. Bu bakımdan bölge sorunlarında şu ya da bu şekilde hep bir aktör olmuştur. Ayrıca çeşitli inançların ve özellikle de İslam'ın önemli merkezlerindedir.

Mısır'ın bölgedeki konumundan kaynaklı hep kuzeydeki ve güneydeki devletlerle savaş içinde olduğunu, Akdeniz üzerinden de saldırılara uğradığını görüyoruz.

Bölgesel politikalarında emperyalizme bağımlı politikalar izlemektedir. İran gibi Mısır da, ekonomik, askeri güçsüzlüğü ve yarı-sömürge yapısı dolayısıyla hep bir emperyaliste yaslanmıştır. Zaman zaman emperyalistler arası çatışmalarda tarafsızmış gibi görünerek kendisini daha iyi pazarlama siyaseti izlemektedir. Bütün bunları bazen de sosyalizm kılıfı altına sokarak yapmaktadır. Mısır tarihsel süreç içinde incelendiğinde ya sömürge ya da yarı-sömürge olduğu ama bağımsız bir ülke olmadığı görülecektir. Dini ve Arap milliyetçiliği söyleminin ekonomik politik ilişkilerde geçerliliğinin olmadığına en iyi örneklerden birisi Mısır'ın burjuva-feodal politikaları özellikle dış politikaları gösterilebilir.

Hem din kardeşi hem de ırkdaşı olan Filistinlilere arkasını dönüp İsrail devletini tanıyıp, Filistinlileri sıkıştırıp teslimiyete zorlamakta, hatta yakın zamanda Gazze'nin temel ihtiyaçlarını karıştırmakta kullanılan tünellere deniz suyu basmakta bir sakınca görmemiştir. Bir dönem Arap milliyetçiliğinin etkisi ile birleşme kararı bile aldığı Suriye'yi de yarı yolda bırakmış, yardım etmekten özellikle kaçınmıştır. Bölgede halkına zulmeden, katliamlar yapan ama dış politikada en güvenilmez, kişiliksiz politik bir geleneğe sahiptir.

Bölgede İsrail'i tanıyan ilk Arap devleti olma unvanı da Mısır'a aittir. ABD bundan dolayı düzenli bir fon aktarmaktadır bu ülkeye. Mısır ordusunun yönetim kademeleri bizzat ABD'de eğitilmektedir. Mısır ordusu, Türk ordusu gibi ve hatta ondan daha fazla politikanın ve ticaretin içindedir. Mısır ordusunun OYAK'ın bir benzeri hatta ondan daha gelişmiş şirketleri Mısır ekonomisinin önemli noktalarında yer almaktadır.

Mısır hakim sınıfları bölgede ABD-S. Arabistan ekseninde politik konumlanma içindedir.

TÜRKİYE

Bu bölümde başlı başına Türk ekonomisini değerlendirmeyeceğiz. Yalnızca Orta-doğu'daki durumun anlaşılması için temel parametreleri ortaya

koyacağız.

Ortadoğu ülkeleri içinde köklü devlet geleneği olan Mısır ve İran'dan sonra üçüncü ülkedir. Asya ve Avrupa arasında kalan ve bir yarımada olması nedeniyle Küçük Asya da denilen Türkiye, batıdan Ege Denizi ve Balkanları, kuzeyden Karadeniz ve Rusya'yı, güneyden Akdeniz, Kıbrıs ve Kuzey Afrika'yı, doğudan Ortadoğu ve Kafkasları kontrol edebilecek bir konuma sahiptir. Enerji geçiş hattı, çeşitli maden yatakları ve su kaynakları açısından da jeopolitik bir öneme sahiptir.

Anadolu'nun uygarlıkların gelişimi döneminden bugüne onlarca kültüre, çeşitli milletlere beşik olan bir coğrafya olması nedeniyle tarihi açıdan da önemlidir. Deniz ulaşımının gelişmediği dönemlerde Avrupa'dan Asya'ya, Asya'dan Avrupa'ya bir köprü vazifesi görmüş ve önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Bu nedenle hakim devletlerin egemenlik için verdiği savaşlarla dolu bir tarihi vardır Türkiye'nin. Fetihler döneminde Anadolu'nun ganimet olarak değeri, bu savaşların en önemli nedenleri arasındaydı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 600 yıl süren egemenliğinin bir devamı olan TC devleti; "muhteşem yüzyıl" olarak belirtilen Kanuni Sultan Süleyman döneminde Fransızlara verilen kapitülasyonlarla ticari olarak batının etkisi altına girmiştir. "Üç kıtaya nam salan" fakat 19. yy.da "Hasta Adam" ilan edilen Osmanlı İmparatorluğunun, Kanuni'den sonra da devam eden gerileme, ekonomik ve siyasi olarak zayıflama 1774 Küçük Kaynarca Anlaşmasıyla bugünün kapitalist devletlerine bağımlık aşamasına evrilmiştir. Tarihinde ilk kez toprak kaybeden Osmanlı, aynı zamanda Rusların sıcak denizlere inmesine de olanak sağlamıştır. Ruslarla yapılan bu anlaşmayı Büyük Kaynarca Anlaşması izlemiş ve siyasi terminolojiye Doğu Sorunu kavramının yerleşmesine neden olmuştur. Rusların Osmanlı'yı yenerek Küçük Kaynarca Anlaşmasıyla önemli bir nüfuz elde etmesi başta Fransa ve İngilizleri harekete geçirmiştir. Zira Osmanlı topraklarında ve sıcak denizlerde rakip olarak Rusların varlığını ikisi de istemiyordu.

Küçük Kaynarca Anlaşması Osmanlı devletinin, Rusların hakimiyetini kabul etmiş olmasıyla aynı zamanda kendi ayakları üzerinde duramayacağını da bir göstergesiydi. Bir nevi yarı-sömürgeleşme sürecinin erken başlangıcıydı. Bu durum karşısında, bugünün emperyalist devletleri, Osmanlı topraklarını paylaşma planları peşine düştü. Doğu Sorunu kavramı esasında bu rekabetin ifadesi ve sonucudur. Her devletin kendi ekonomik çıkarlarına göre bir Doğu Sorunu vardı fakat, ekonomik olarak ve denizlerdeki üstünlüğü İngiltere'yi ayrıcalıklı kılıyor ve ekonomik politik dengenin kurucusu oluyordu. Osmanlı'ya tek başına ha-

kim olma, tüm devletler açısından dönemin ekonomik politik dengesini değiştirecek bir önemdeydi. Bu nedenle İngiltere, Fransa, Almanya ve Ruslara karşı hem Avrupa'daki ekonomik-politik güç dengesini koruma hem de Hindistan'daki sömürge topraklarına giden yolu güvence altına alma politikası izleyerek Osmanlı devletinin çöküşünü geciktirdi. Böylece Osmanlı devleti üzerindeki nüfuzunu artırarak 1838 Ticaret Anlaşmasıyla İngiltere'nin yarı-sömürgesi olmasına giden yolda önemli bir adım atmış oldu.

1838 Ticaret Anlaşması, İngiltere ile yapılan doğrudan Osmanlı'nın yarı-sömürgeleşmesi anlaşmasıydı. Ekonomi önemli ölçüde İngiliz emperyalizminin ekonomik çıkarları çerçevesinde belirlendi. Bunu 1896 İslahat Fermanı izledi. İki ferman Tanzimat ve İslahat (1838 Ticaret Anlaşması, 1839'da Tanzimat Fermanı olarak duyuruldu) Fermanı, Osmanlı devletine kapitalist şirketlerin dolayısıyla kapitalizmin girişi oldu. 1870'lerde Almanya'nın emperyalist yarışa dahil olup hızla gelişmesi, Osmanlı devleti üzerinde Alman emperyalizminin ekonomik-politik nüfuzunu artırması, İngiliz hakimiyetini kırdı. Fakat adı değişmiş olsa da emperyalist hakimiyet devam etti.

Uluslaşma sürecine en geç giren ülke olan Osmanlı, dağılma denilen sürece girildiğinde (1870'li yıllar), Yeni Osmanlılar olarak anılan aydın ve yazarlar tarafından Osmanlı topraklarında yaşayan çeşitli milliyetlerden halkları, Osmanlı kimliğinde toplama, Osmanlı topraklarının bütünlüğü koruma ve Osmanlı milleti, Osmanlı vatandaşlığı fikri, uluslaşma ulus olma fikrinin geliştiği bir dönem itibarıyla ters tepen, iktisadi olarak da geride kalmış eskimiş bir düşünce olmasıyla yaşam bulmadı. 1878'de padişah olan Abdülhamit (1878-1908) döneminde Pan İslamist politikası geliştirildi. Pan-İslamizm'in özü Osmanlı topraklarında yaşayan ve Müslüman olan tebaanın bir araya getirilmesi ve Osmanlı devletinin devamlılığının, Türk ve Arap nüfusu üzerinden sağlanmasıydı. Yeni Osmanlıların Osmanlılık fikrinde olduğu gibi, Abdülhamit'in Pan-İslamist görüşü de, Osmanlı'da yaşayan ve Müslüman olmayan nüfusu dışlıyor, iktisadi ve politik gelişmelerin gerisinde kalıyordu. Her iki düşünce-politika da Osmanlı'nın dağılmasına engel olamadı. 1890'larda kurlanan İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) öncülüğünde Türkçülük, Türk milliyetçiliği politik olarak gelişti ve Türk ticaret burjuvazisi, büyük toprak ağaları, askeri bürokrasi sınıfıyla bütünleşen İTC, Abdülhamit'in baskıcı politikalarına karşı tepeden inme reform hareketiyle (1908) Abdülhamit iktidarını sarsarak 1. EPŞ'nin hemen öncesinde, Babıalî Baskınıyla iktidarı tam anlamıyla ele geçirdi.

"Ne olursa olsun bir Türk devleti olsun" gibi milliyetçi bir sloganla ideolojik-politik olarak şekillenen İTC, dağılmakta olan ve hatta paylaşılacak

olan Hasta Adam Osmanlı'dan bir Türk devleti oluşturmaya girişti. Kafatasçı bir milliyetçi yapılanmayla, Türk devleti oluşturma'nın ön koşulu mevcut sermayenin Türkleştirilmesiydi. Bunun anlamı, Türkiye'de yaşayan ve o dönemde ekonominin temelini oluşturan Ermeni, Rum ve Yahudi sermayesine el koymaktı. Kafatasçı milliyetçi İTC, katliam, soykırım yaparak sermayeyi Türkleştirdi. Kürtlerin ve Arapların Müslüman olup daha sonradan asimile edilerek Türkleştirilmesi düşüncesi ekseninde Kürtler ve Araplara dokunulmazken sermayenin Türkleştirilmesi ve bir Türk devletinin kurulması amaçlı Türkiye'de yaşayan Ermeni, Rum, Yahudi, Süryaniler soykırım ve katliama uğratıldı. Aynı politika asimile olmaya direnen Kürtlere de uygulanılmasından geri durulmadı.

1. EPS sonrası, "Alman emperyalizminin yanında savaşa katılması nedeniyle, yenik sayılmasının esası" Osmanlı topraklarının paylaşımına dayanıyordu. Kağıt üstünde kalan Sevr Anlaşmasını "yedi düvele" karşı "savaşın" bahanesi olarak kullanan Mustafa Kemal önderliğindeki İTC kadroları, Kemalist hareket olarak politik arenaya çıktılar. Sevr Anlaşmasını öne çıkaran ve bir "Kurtuluş Savaşı Destanı" yaratan Kemalizm, Lozan Anlaşmasında "savaştığı" "yedi düvel"le masaya oturarak emperyalizme bağlılığını kanıtladı ve İzmir İktisat Kongresinde de emperyalist sermayenin ve işbirlikçi ticaret burjuvazisinin sermaye birikimine dönük ekonomi politikasını belirleyerek (ki bu politikalar 1945'e dek esas olmuştur) bu bağlılığını somutladı. 1923'ten bugüne TC devleti, Kemalist diktatörlüğün ideolojik ve politik olarak şekillendirdiği faşist diktatörlükle yönetilmektedir.

TC devletinin nüfusu kuruluşundan bugüne hızla artan bir seyir izlemiştir. 76 milyonu geçen ülke nüfusu oldukça zengin bir etnik yapıya sahiptir. Türkler, Kürtler, çoğunlukta ulus olarak yaşarken, Ermeniler, Rumlar, Lazlar, Çerkezler, Süryaniler, Pomaklar, Romanlar azınlık ulus olarak yaşamaktadır. Etnik yapıda olduğu gibi dini yapı da çeşitlilik göstermektedir. İslam ülkesi olan TC devletinde nüfusun çoğunluğunu oluşturan Müslümanlar, temel olarak Alevi ve Sünni olarak ayrılırken, Sünni mezhebinin de kendi içinde onlarca tarikat öne çıkmaktadır. Yine Alevilerde de Şii, Caferi gibi mezhepsel ayrışımalar bulunmaktadır. İslamiyet dışında Hıristiyanlar az sayıda Ezidiler, Süryaniler gibi farklı dini gruplar da bulunmaktadır. Kuruluşundan sonra TC ekonomisini şekillendiren İzmir İktisat Kongresinde belirlenen politikalar doğrultusunda ticaret burjuvazisi ve toprak ağalarına verilen öncelikle, tarıma dayalı bir yatırıma yönelindi. Sayılı düzeydeki fabrikalara, tarımsal sanayi ürünlerini (şekerpancarı, tütün, pamuk gibi) işleyen fabrikalar da eklendi. Tarımsal üretime dönük çalışmalarla birlikte ekonomik gelişme sağlanmaya çalışıldı. 1923-29 döneminde tarımsal

büyüme yüzde 13.6 olurken, inşaat dahil toplam sanayi üretimi- mindeki büyüme yüzde 10.2 oranındaydı. İşgücünün yüzde 80'i tarım sektöründe çalışıyordu. Tarımın ekonomide tartışılmaz üstünlüğü vardı.

1930'lu yıllar devletçilik dönemi olarak anlatılırken, bu dönemin emperyalizmden bağımsız olduğuna dair devrimci çevrelerden de Kemalist bir vurgu yapılmaktadır. 1930'lu yılların özgünlüğü, TC devletinin ekonomi politikasından ileri gelmeyip, doğrudan dünya ekonomi-politik süreciyle ilintiliydi. 1929 buhranı kapitalizmin yapısal krizi olarak ortaya çıkmış ve tüm kapitalist ülkeleri derinden etkilemişti. Ekonomik anlamda iç dinamiğe yönelen emperyalizm, göreceli olarak yarı-sömürge ülkelerden çekilirken (ki bu sermaye yatırımı olacaktır) yarı-sömürgeler kendi ekonomileriyle baş başa kaldı. Fakat bu emperyalizmin tümünden çekildiği anlamına gelmiyordu. Kemalist diktatörlüğü devletçi politikalara iten, Türk sermayesini '29 büyük buhranından korumaya çabalarından ileri değildi. 1929-30 döneminde sanayi üretimine biraz daha ağırlık verilerek artırılmaya çalışıldı. Fakat krizin etkileri başta tarım olmak üzere tüm sektörleri etkiledi. Bu dönemde tarımdaki büyüme yüzde 4.4 oranında kalırken bir önceki döneme nazaran yüzde 9.2 oranında düşüş yaşandı. İnşaat dahil toplam sanayi üretimindeki büyüme bir önceki döneme göre 4.5 oranında düşerek 5.7'de kaldı. Ama bu dönem daha önce yok denecek düzeyde olan temel tüketim malı üreten sanayiye gelişti.

1940'lı yıllarda esas olarak, 2. EPS'ye girilmediği halde, daha 1939'larda savaş ekonomisi politikası izlendi. Adı savaş ekonomisi olan bu politika, esasında Türk sermayesinin ilkel birikim dönemi oldu. Toprak Mahsulleri Ofisi Kanunu ve Milli Korumaya Kanunu çıkarılarak, köylülerin üretim araçlarına, toprak ve öküzlere (haliyle karasabanına) el konuldu. Kanunun zorla çalıştırma hükmüyle işçi sınıfı üzerindeki artı-değer sömürsü artırıldı ve emek gaspı yasalaştırıldı. Varlık Vergisi adı altında Ermeni, Rum ve Yahudilere yönelik yapılan soykırımın devamı niteliğindeki bu kanunla, İstanbul ticaretinde önemli bir paya sahip olan Ermeni, Rum ve Yahudilerin mal ve sermayelerine el konuldu. Karaborsacılık, ticaret burjuvazisi açısından fahiş oranda kâr kazandığı bir sektöre döndü. Savaş nedeniyle, tüm sektörlerde gelişim düşmesine karşın savaş Türk sermayesi açısından ilkel birikim sürecini tamamlama fırsatı oldu.

1950-80 dönemi emperyalizme bağımlılığın perçinlendiği bir dönem oldu. 2. EPS sonrası ekonomik olarak zayıflayan Avrupa ülkelerinin hammadde pazarı olma koşuluyla Marshall Yardımı projesine dahil olan TC devletine ABD emperyalizmi hem ekonomik (askeri amaçlı) hem de tarım aletleri (tanktan bozma 40 bin traktör) yardımı yaptı. Bu yatırımlarla birlikte, tarımsal üretimde makineleşme hızla gelişirken, kırdan kente kitlesel

göç dalgası boy gösterdi. Ticaret burjuvazisi, 1940'lerden başlamak üzere acentacılık (genelde otomobil, beyaz eşya) yapmanın yanı sıra sanayi üretimine yöneldi. Menderes hükümetinin çıkardığı Maden Kanunu gibi yasalarla da emperyalist sermaye girişi sağlandı. İthal ikameci ekonomi politikası izleyen TC ekonomisi her ne kadar sanayileşme adımları atmış olsa da 1980'lere gelindiğinde tarım sektörünün ekonomideki ağırlığı devam ediyordu.

1980'lere kadar olan dönemde emperyalistlerin önlerine koyduğu politikalarını har- fiyen uygulayan TC devleti, neo-liberal politikaların uygulanmasında da emperyalizme olan bağımlılığını, uşaklığını kanıtladı. 1980 AFC'siyle başlayan neo-liberal politika- lar TC ekonomi tarihinde 24 Ocak kararları olarak anılmaktadır. Neo-liberal politika- lar, Yapısal Uyum Programı ile Sektörel Uyum Programı kapsamında devletin tüm sektörler- deki varlığının çekilmesi ve sermayenin "serbestleştirilmesi" esasına uy- gun olarak, ihracata dönük üretim modeliyle uygulandı. Emperyalist ser- maye ve kompra- dor burjuvazinin çıkar ortaklığı ile uygulanan neo-liberal politikalarla, tarım sektörün- deki devlet desteği sınırlandırıldı. Tarımsal üretimde önemli yere sahip olan KİT'ler özelleştirildi. Enerjiden ulaşım, sanayi sektöründe altyapı çalışmaları yürütüldü. Ta- rımda küçük üretim tasfiye edilmeye çalışıldı. Kentlere yığılan köylüleri istihdam ede- cek sanayi yapısı olmadığından varoşlara yerleşen köylüler açlık-yoksullukla karşı karşıya kaldı. Yedek işçi ordusu devasa olarak büyüdü.

Neo-liberal politikaların, TC ekonomisine etkileri esas olarak 2000'li yıllarda gö- rülmeye başlandı. 1999'da IMF ile başlanan Stand -by anlaşmalarında, borç-kredi akı- şına karşılık taahhütlerde bulunan sek- törlerin başında tarım geliyordu. Genel olarak ise tüm sektörler, aslan payını emperyalist sermayenin alacağı komprador kapitalizmin çıkar ortaklığına göre belirleniyordu. IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) tarafından yarı-sömürgelelere uygulatılan emperyalist ekonomi politikaları kap- samında TC devletine biçilen rol ekonominin temel özelli- kleri; "uluslararası ve yerli finans sermayesine sınırsız serbestlik güvencesi sağlamak, işgücü piyasalarını kural- sızlaştırmak, esnekleştirmek, katma değeri düşük teknolojide uzmanlaşmak, sanayide uluslararası şirketlerin taşeronu haline getirmek; üretimde ithal girdi kullanma, ithamal tüketim eğilimini güçlendirme, ucuz ithalat cennetine dönüştürmek; kamu hizmet- lerini ticarileştirmek ve kamu iktisadi kuruluşlarını özelleştirmek, yabancı sermayeyi çekmek uğruna uluslararası şirketlere satma..." (Özet; Cumhuriyet, Bilim Teknoloji, Sf. 8-9, 3/05/2013) Yani ülkenin tam anlamı ile emperyalizmin talanına açılması!

TC bu yarı-sömürge ekonomik yapısının bir sonucu olarak genelde dış po-

litikada –Osmanlı'nın son döneminden devralınan- emperyalistler arasında kendini pazarlama siyasetini izlemiştir. Zaman zaman da tam anlamı ile bir emperyalist güce angaje olup onun ön karakolu ya da fedaisi olmaya soyunmuştur. Alman emperyalizmiyle ve ABD emperyalizmiyle ilişkileri zaman zaman bu biçimde olmuştur.

Türkiye, emperyalistlerce önce SSCB'ye karşı bir kanat ülkesi, ileri karakol olarak konumlandırılmıştır. Fakat özellikle 1930-44 yılları arasında hem ABD, İngiltere ve Almanya'yı idare etmiş, hem de SSCB'ye açıktan karşı olmamıştır, en azından söylem düzeyinde böyle olmuştur. Ama el altından hep Almanya emperyalizmini desteklemiştir. Daha sonra İngiltere'nin NATO'ya alınmasına karşı çıkıp Ortadoğu'da oluşuracak yeni bir oluşum içine alınmasına istemesine karşın Türkiye, NATO saflarında yer almıştır. Zira ABD'ye kendini iyi pazarlaması, Kore'de onun ardında savaşa dahil olması ile bu kapı kendisine açılmıştır. Ondan sonra SSCB'ye karşı kanat ülkesi, bölgede İran ve İsrail'le birlikte ileri karakol görevini üstlenmiştir. Ortadoğu ülkelerini ABD çıkarları dolayısıyla denetleme görevini yapmıştır.

NATO kullanımı için esasta SSCB için kurulan İncirlik Üssü ABD ve AB emperyalistlerinin Ortadoğu operasyonlarında aktif olarak kullanılmıştır. “Din kardeşlerini” İncirlik'ten kalkan uçakların bombalamasında bir beis görmemiştir.

Ortadoğu'da RSE ile ABD'nin girmiş olduğu güç mücadelesinde ABD'nin verdiği görevleri fazlasıyla yerine getirmiştir. CENTO'nun oluşturulması vs. bundan dolayıdır. ABD emperyalizminin bölge halklarına katliamlarının suç ortağı hep TC'dir. Bugün Suriye ve Irak'ta olduğu gibi...

Bölge ülkeleri Osmanlı'nın devamcısı olması nedeniyle TC'ye pek de sıcak bakmamaktadır. Bu özellikle Ortadoğu halkları için geçerlidir. İsrail'i tanıyan ilk ülkelerden olması da emperyalistlerin uşağı olmasının doğal sonucudur.

Ortadoğu halkları TC'yi bu işbirlikçi politikaları ve emperyalizmin ileri karakolu olması nedeniyle düşman görmektedir. “Din kardeşliği”, “tarihi geçmiş” söyleminin karşılığının olmadığı defalarca görülmüştür.

TC, bölgesel güç olmak istemektedir ancak ekonomik yapısı ve izlemiş olduğu politikalar buna izin vermemektedir. İran'la bu konuda bir yarış içinde olmuştur. Irak işgalinde emperyalizmin yanında yer almasına karşın pazarlık yapmaya çalışması kendisine bedel olarak dönmüştür. Suriye konusunda da işgalci isteklerle hareket edip beybabalarının çizmiş olduğu sınırları da zorlamış, onların da arkasından iş çevirmeye çalışmıştır. Ancak daha sonraki gelişmeler Türkiye'ye bu imkanı tanımadığı gibi bu politikası da elinde patlamıştır.

SURİYE:

Ortadoğu'nun Akdeniz ülkelerinden biri olan Suriye, bölgenin kuzeyinde hem deniz hem de kara hakimiyeti olması açısından önem taşıyor. Petrolün deniz yoluyla taşınmasında da bir kapı olabilecek konumdadır. Komşularıyla olan geniş sınırları, güneydeki Golan Tepeleri, stratejik bir konum kazandırmaktadır. Ortadoğu'nun denize açılan ve tam ortasındaki bölgede yer alması nedeniyle enerji güvenliği ve ticaret hattının denetimi açısından da jeopolitik bir öneme sahiptir.

1. EPS sonrasında Suriye bir Osmanlı toprağı olmasına karşın, 18. yy. ile birlikte bölgeye akın eden emperyalist güçlerinin açık rekabet alanı haline gelmiştir. 1798 Mısır seferinde Napolyon, Mısır'daki direniş karşısında ordunun yönünü Akka'ya (Filistin) çevirmiş ve Suriye de dahil bölge topraklarını işgal etmişti. İngilizlerin desteğıyle, bu kuşatmadan da sonuç alamayan Fransızların, Suriye'ye dair girişimleri durmamıştır. 19. yy. Fransız şirketlerinin Suriye tarımında kurdukları kapitalist çiftliklerle üretim yapıyordu. Suriye'nin Fransa için taşıdığı önem, bu ekonomik faaliyetin yanı sıra bölgeye ağırlıklı olarak girebildiğı tek kapı olmasıdır. 1. EPS döneminde Fransızların, Suriye ısrarının temel nedeni budur.

Fakat İngiltere rekabeti diğer ülkelerde olduğu gibi Fransızların Suriye topraklarının tam sömürgesi olmasını engelliyordu. 1. EPS döneminde gizli anlaşmalarda Fransa Suriye topraklarını isterken, savaş sonrası bu istediğı toprakları işgal etti. İngiltere'nin Ürdün Kralı Hüseyin'in temsilcisi olan Faysal'a verdiği destekle, 1918'den Fransa işgaline kadar olan dönemde, Osmanlı'ya karşı savaşında Faysal'ın Osmanlı'yı yenmesini takiben Fransa 1920'de Suriye'yi işgal etti. 1. EPS sonrası emperyalist pazarlıkların yapıldığı bugünün Birleşmiş Milletler Örgütü olan Milletler Cemiyeti tarafından Suriye manda yönetimi adı altında Fransa sömürgesi oldu.

Fransa tam hakimiyet kurmak amacıyla 1920-25 arası dönemde Suriye'deki farklı grupları ayrıştırarak 5 parçaya böldü. "Nüfusun % 10'unu oluşturan Aleviler bölgesi, nüfusun % 2'sine sahip Dürziler Bağımsız Hükümeti, Halep Devleti, Şam Devleti ve Lübnan" (Sander: 2010, 83) 10 yıllık sömürge döneminden sonra 1936 yılında geçilen yarı-sömürge konum 1941 yılında resmi olarak uygulanmaya başladı ve Fransa ülke topraklarından çekildi. 1971 Hafız Esad'ın iktidara gelmesine kadar olan sürede, Suriye darbeler ülkesi olarak siyasi istikrarı yakalayamamıştır. Kuşkusuz ki bu ekonomik istikrarsızlığın, yarı-sömürge yapının bir sonucuydu. Sadece 1949'da üç darbe gerçekleşmiştir Suriye'de. 1954'te Şişaklı yönetimi darbeyeyle

düşürülürken, 1963'te BAAS partisi darbeyle yönetime gelmiş, 1966'da da Baas Partisinin sol kanadı yeni bir darbeyle yönetime el koymuştur. 30 yıl boyunca diktatörlüğünü sürdürecektir olan Hafız Esad dönemi ise 1971'de başlayacak ve ülke ekonomisinin bugünkü durumunun temelini atacaktır. 2000'li yılların başında oğlu şimdiki devlet başkanı Beşar Esad, bu ekonomik yapının devamcısı olmaktadır.

21.2 milyonluk nüfusuyla Ortadoğu'nun küçük ülkelerinden biri olan Suriye dini yapı olarak zengin bir mozaığe sahiptir. Nüfusun yüzde 90'ına yakını Müslümanlar, geriye kalan kısmını Hıristiyanlar ve diğer dini gruplar oluşturuyor. Müslüman nüfusun yüzde 75'ini Sünniler, yüzde 15'ini Nusayriler, yüzde 10'unu da İsmaili, Dürzi ve diğer inançlar oluşturuyor. Yüzde 90'ının Arap olduğu etnik yapının, yüzde 10'unu da Kürtler, Ermeniler ve diğer etnik gruplardan oluşturuyor.

Suriye ekonomisi üzerindeki emperyalist hakimiyetle birlikte, sınıfsal karakteri gereği ticari kapitalizm ve toprak ağaları emperyalizmle işbirliği, çıkar ortaklığı paralelinde hiç değişmedi. Buna BAAS'ın uygulamaya koyduğu millileştirme dönemi de dahil olmak kaydıyla 1960'lı dönemlerden RSE'ye yakın durması da bu gerçeği değiştiren içerikte olmamıştır.

Ekonomi tarıma dayalı bir yapıya sahipken, ticaret burjuvazisi ve toprak ağaları sınıfının hakimiyeti söz konusuydu. 1958'de yapılan Toprak Reformuna kadar topraklar 3000 ailenin özel mülkiyetindeydi. 1964-65 yıllarında başlanan millileştirme politikası, toprak reformunda olduğu gibi Suriye ekonomik gelişimi üzerinden olmayıp, Mısır'ın ekonomi politikasının bir kopyası niteliğindedir. Nitekim, ticaret burjuvazisinin ve toprak ağalarının, ekonomideki yapısal olarak varlığı, millileştirme politikasını, devlet ekonomiyeye el koymasına dışına çıkarmıyordu. Mısır'daki gibi millileştirmenin Suriye burjuvazisini zenginleştirme sonucu doğurmamıştı. Tersine ticaret burjuvazisinin ülkeden kaçmasını tetikliyordu.

Bunu takip eden yıllarda, Hafız Esad'ın 1971'de devlet başkanı olmasıyla birlikte ekonomide liberalleşme dönemi başladı ve hızla uygulandı. İthalat sınırlaması, yasak olan sermaye çıkışlarına serbestlik, özel sektöre, 1973'te kabul edilen Anayasa'da kazanılarak, anayasal güvence ve teşvik, ticaret, hizmet, hafif sanayi ve inşaat gibi sektörlerde faaliyet izni verildi. Fakat banka, sigorta, madencilik ve petrol sanayi gibi sektörler devlet kontrolü altında bırakıldı. Her ne kadar liberal politikalar uygulansa da kalkınmada devlet ön planda tutuldu. Buna rağmen, Suriye ekonomisinde özel sektörün payı hızla arttı ve kamu sektörünü geçti. Suriye burjuvazisinin birikim sürecine yollandığı bu dönemde ekonomideki ticaret dengesi ithalat lehine bozularak, Suriye ithalata bağımlı hale geldi.

1996 yılında ikinci liberalleşme politikasına geçilmeden önce ülke ekonomik kriz içindeydi. Ekonomide önemli yeri olan petrol geliri, işçi dövizleri ve Arap yardımlarının azalması ülke ekonomisini krize soktu. 1982-85 döneminde kamu harcamaları başta olmak üzere bir dizi ekonomik tedbir birbirini izledi. İkinci liberalleşme adımının odak noktasını tarım sektörü oluşturuyordu. Tarımsal üretimde özel sektöre izin verildi ve rolü artırıldı. Üretici sektörler başta olmak üzere, devletin, bir bütün ekonomideki ağırlığı ortadan kalktı. Bu gelişmeler, Suriye burjuvazisinin gelişerek uluslararası piyasalarla bütünleşme, daha fazla birikim sağlama yöneliminin ürünüydü. Nitekim 1991 yılında Suriye'deki sermaye yatırımlarının yalnızca özel sektörün olabileceği gibi özel-kamu ortaklı yatırımların da önü açıldı. Yatırım yapacak olan şirketlere 7 yıl vergi muafiyeti sunuldu. Bu liberalleşme politikalarıyla birlikte "uluslararası pazara daha da açılan" Suriye'nin bu ekonomi politikası emperyalizmden, neo-liberalizmden bağımsız değildi. Yarı-sömürge bir ekonomik yapıya sahip olmanın doğurduğu sonuç olarak Suriye burjuvazisi, emperyalizmin gölgesinde bir gelişim göstermiş ve birikim sağlamıştır.

Sömürge döneminde kendi ulusal pazarını kurma özlemi taşıyan Suriye burjuvazisi, millileştirme girişimiyle belli bir birikim sağlamış, Hafız Esad yönetimi ve liberal politikalarla emperyalizmin gölgesinde kompradorlaşmıştır.

Suriye ekonomisi bugün de tarıma dayalı bir ekonomidir. Tarım dışında ülkenin en önemli gelirini petrol oluşturuyor. 1995 yılında günde 600 bin varil petrol üreten Suriye'de, 2011'de bu rakam 380 bine düşmüştür. Bu düşüşe rağmen petrol tüketimi 250 bin varil/gün olan Suriye, petrolden önemli bir gelir elde etmektedir. Bir diğer enerji kaynağı olan doğalgaz rezervi ise 240 km³ civarındadır. 2011 yılında dış ticaret açığı veren Suriye, 12.8 milyar dolar ihracat yaparken ithalat 13.5 milyar dolar olarak gerçekleşti. Dış ticaret ilişkilerinde Ortadoğu ülkeleri ve AB ülkeleri önemli bir paya sahipken, son yıllarda Çin'in ithalattaki payı yüzde 9 yükselerek 2. sıraya yerleşmiştir. 2009 yılı rakamlarıyla 51 milyar dolar olan GSMH ile Ortadoğu'nun yoksul ülkeleri arasındadır.

Bugün savaş halinde olan Suriye, tarihsel sürecinde olduğu gibi bir kez daha emperyalist rekabetin kızıştığı ülkedir. Rusya emperyalizminin politik nüfuzu altında olan Suriye, yarı-sömürge gerçekliğinin görünümü olarak, emperyalist paylaşımına karşı karşıyadır.

[Suriye tarihi ve politik gelişmeler üzerine geniş bir yazı dosyamızda yer aldığı için yalnızca temel ekonomik göstergeler ele alınmıştır.]

LÜBNAN:

Kuzeyden güneye dikdörtgen biçiminde uzanan Lübnan, Akdeniz'den Ortadoğu'ya açılan bir kapı görünümündedir. Coğrafi olarak bu konumu, çölü olmayan, ılıman ve Akdeniz iklimi nedeniyle tarımsal üretime elverişli olmasıyla birleşerek, tarihsel süreci içerisinde ticaret merkezi olmuştur. Lübnan'ın bu konumu, her daim egemen sınıfların önceliği ve rekabet alanı olmasının temel nedenidir.

M.Ö. 3500 yıllarında denizcilik ve ticaretle uğraşan bir kavmin göçüyle kurulan Lübnan, bu tarihten itibaren ticaret merkezi haline gelmiştir. Tarımsal üretime ve ticari faaliyetlere uygunluğu, daha kapitalist devletlerin Ortadoğu'ya gelmeden önce feodal beylikler arasında çıkar çatışmalarına, savaşlara, pogromlara neden olmuştur. 18. yy. boyunca bölge her ne kadar Osmanlı toprağı olsa da, feodal beylikler Osmanlı idari yapısından daha güçlü bir konumdaydı. Merkezi otoritenin zayıfladığı bir siyasi ortamda Lübnan zenginliğine hakim olmak isteyen feodal beylikler arasında savaşılar sıklıkla yaşanıyordu. Dürziler ve Maruni Hıristiyanları arasında süren savaşılara, devlet otoritesi olarak Osmanlı da dahil oluyor, fakat sonuç alınamayıp çözüm de üretilemiyordu.

19. yy.da bölgeye giren kapitalist devletler, çatışmalı ortamı kendi ekonomik ve politik çıkarları için kullanmaktan geri durmadı. "Dürzi ve Maruniler arasındaki anlaşmazlıkların karmaşıkleştirdiğı asıl sınıf farklılıklarına, birbirine zıt dini ve politik gruplara arka çıkan İngiltere ve Fransa arasındaki düşmanlık da katkıda bulunuyordu. İngiltere Dürzileri, Fransa ise Marunileri destekliyordu." (Lutskiy: 2011, 120) Bölgeye kapitalizmin de girişıyle Lübnan'da 1860'larda ticaret burjuvazisi gelişmesine karşın, feodal beyler ve ekonomik çıkar amaçlı dini savaşılardan dolayı ulusal pazara hakim olamıyor, dolayısıyla da ulusal pazarın oluşmasında önemli bir engel oluşturuyordu. Bunda emperyalistler arası rekabeti ve bölgeyi sömürgeleştirme çabaları da belirleyici bir etken oluyordu.

1. EPS döneminde, Haşimi Faysal'ın İngiltere desteğı ile Suriye'de etkin olma, bu amaçla Osmanlı'yı zorlama, ayaklanmalar çıkarma gibi politik faaliyetlerine karşı, Fransızlar da Maruni Hıristiyanlarını destekleyerek karşılık veriyordu. Haşimi prensi Faysal'ın Osmanlı ordusunu yenmesi, Fransızların Suriye'yi işgaliyle sonuçlanmıştı. (1920) İşgal sonrası Suriye'yi sömürgeleştiren Fransa, bölgeyi Büyük Lübnan ve Suriye olarak ayırmış daha sonra Suriye'yi dört idari bölgeye ayırmıştı. Bölgeyi yönetiminin ürünü olarak oluşan Lübnan doğrudan Fransa sömürgesi oldu. Yaklaşık 20 yıl süren sömürge döneminden sonra 1941 yılında, İngiltere ve Fransa arasında yapılan anlaşma sonrasında Lübnan'a "b. ağımsızlık" tanındı. Fakat iki emperyalist gücün çökmesi 1946 yılında oldu. Böylece

Lübnan yarı-sömürgeleştirildi. Siyasi yönetim bölgedeki dini ve siyasi yapıya göre şekillendirilerek her gruba, yönetimde yer verilerek uzlaşma sağlandı. Ulusal Pakt (El Misak El Vatani) Anlaşması (1943) gereğince, tarihi süreçten beri Marunileri destekleyen Fransızlar, yönetimde kilit noktayı da Marunilere bıraktı. 1943'ten beri halen geçerli olan anlaşma (anayasa) gereğince cumhurbaşkanlığı (genişletilmiş yetkilerle) Maruniler, başbakanlık Sünniler ve bazı bakanlıklar Şii ve Dürzilere verildi. Kurulan bu siyasi denge, 1975-1989 iç savaşında bozulurken, 1989'da El-Taif Anlaşmasıyla tekrar oluşturuldu. 1943'te belirlenen şekliyle, yönetim bugün de devam etmektedir.

Lübnan'da resmi nüfus sayımı 1932 yılından bu yana yapılmadığından genel olarak resmi nüfus 3.971.900 kişi olduğu kabul ediliyor. Tarihi sürecinde de belirtildiği gibi nüfusun etnik ve dini açıdan oldukça çeşitlilik göstermektedir. Nüfusun yüzde 93'ü Arap, yüzde 5'i Ermeni, yüzde 2'si de diğer azınlıklardan oluşmaktadır. Dini yapıda İslam (Sünni, Şii, Dürzi) yüzde 70, Hıristiyan (Maruni, Katolik ve Lünan Ortodoks) yüzde 30 arasında bulunmaktadır.

1920'lerin başlarında ekonomi, ticari burjuvazisinin gelişkin olmasına karşın tarıma ve tarımsal imalat sanayiye dayalıydı. Bunun dışında liman işletmeleri önemli bir gelir sunuyordu. Fransızların ipek ipliği, pamuklu ve ipek kumaş, deri mamulleri, sabun, tütün gibi fabrikalarının dışında üretici sektör bulunmuyordu. 1930'lu yıllarda, tarıma dayalı imalat sanayi dışında çimento fabrikası bulunuyordu. 1950'lere kadar ekonominin temel itici gücü tarım oldu.

1950 ve sonrası süreçte ekonomide bankacılık, ticaret ve hizmet sektörleri gelişme gösterdi. Hükümet yabancı sermayeyi, daha fazla çekebilmek amacıyla Banka Gizlilik Yasası'nı çıkarttı. Bu üç sektörün gelişiminin ana nedeni Körfez ülkelerindeki Petro dolarları Lübnan bankaları üzerinden uluslararası finans pazarına aktarmasıdır. Bir diğer etken de Mısır, Suriye ve Irak gibi ülkelerdeki askeri darbelerden kaçan sermayelerin Lübnan bankalarına akmasıdır. Bu gelişmeler GSMH'deki katkı paylarının tablosunu da değiştirdi. GSMH'nin üçte ikisini bankacılık, ticaret ve hizmet oluştururken, tarımın payı yüzde 20, sanayi üretiminin payı da yüzde 13'lerde kaldı. Bu da Lübnan ekonomisinin esas üretici sektörler yerine sermaye akışına tabi olan sektörlerle dolayısıyla da sermaye akışına tabi hale getirdi. Lübnan burjuvazisi bu sıcak para akışıyla birlikte feodal toprak ağaları karşısında güçlendi. 1950'li yıllardaki finans sektörü ve hizmetlerdeki gelişmelerle belli bir birikim düzeyi yakalayan Lübnan burjuvazisi yatırımlar yaparak hem üretimi hem de istihdamı artırdı. 1970'li yıllar Körfez ülkelerindeki petrol gelirinin artışı Lübnan'a finans sektörünün

gelişimi ve işçi dövizlerinin artışı olarak yansıdı. Artan sermaye akışının büyüklüğü uluslar- arası bankacıları Lübnan'a çekerken Lübnan'daki banka sayısını artırdı. Yurtdışında çalışan (ağırlığı Körfez ülkeleri) 150 bin Lübnanlının ülkeye yolladıkları dövizle bir- likte, işçi dövizleri de arttı. 1950-73 arası dönemde, sektörlerin katkı payında tarım yüzde 19.7'den yüzde 9'a düşerken, sanayi yüzde 13.5'ten yüzde 21'e yükseldi. Ticaret yüzde 28.8'den yüzde 33'e çıktı. Lübnan burjuvazisinin yakalamış olduğu bu gelişim seyriyle birlikte, Körfez ülkelerinin yeni pazar alanı haline gelmesiyle ithal hammadde veya yedek parça işlenmesine dayalı üretime yöneldi.

1975'te başlayan ve 15 yıl süren iç savaş, Lübnan ekonomisindeki bu gelişime darbe vurdu. Başta tarım, sanayi sektörleri olmak üzere üretici sektörlerin, ülke eko- nomisine olan katkı payları tarımda yüzde 14'e, sanayide yüzde 7'ye düştü. 2000'li yıllarda Lübnan ekonomisinde Körfez sermayesinin oynadığı rol art- mıştır. Sermaye akışı ve dış yatırımlarda Körfez ülkelerinin üstünlüğü söz konusu- dur. 2003-08 dönemi değişik sektörler için sunulan projelerin dış finansmanın yüzde 50'si Körfez ülkelerinden geliyordu. Lübnan'daki dış yatırımın yüzde 90'ını Katar, Suudi Arabistan, Kuveyt ve BAE sermayesi oluşturuyordu. Bunun yanı sıra Orta- doğu'daki savaş ortamı hem emperyalist ve komprador yatırımcıların çekilmesine hem de ticaret hattı olan Ürdün-Irak-Körfez ülkelerine giden karayolunun kapan- masına yol açtı. Bu durum Lübnan ekonomisini GSMH'ye oranına göre dünyanın en borçlu ülkesi haline getirdi. Son 40 yıldaki iki savaş ortamı Lübnan ekonomisini olumsuz etkileyerek gerilemesine neden oldu. Diğer Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi Lübnan ekonomisi de emperyalizmden bağımsız değildir. Fransa sömürgeciliğinin ardından yarı-sömürge haline gelen Lüb- nan'ın, bugünkü konumunda herhangi bir değişiklik olmamıştır. ABD emperyaliz- minin Ortadoğu'da ekonomik ve politik nüfuzunu artırmasına paralel Lübnan'daki nüfuzu da artmıştır. ABD emperyalizminin askeri yardımlarının 2011 yılı itibariyle 246 milyon dolara çıkması bu nüfuzun somut ifadesidir.

2009 rakamlarıyla Lübnan'ın GSMH 24.4 milyar dolardır. 3.5 milyar dolar olan ihracata karşın 16.4 milyar dolar ithalat yaparak, dış ticarete oldukça yüksek bir açık vermektedir. Ekonomideki bu durum ithalata bağımlılığın ifadesi olup ithalatın yüzde 47.8'ini AB ve ABD'den yapmaktadır. İhracatta da yine yüzde 42'lik bir oranla AB-ABD emperyalizminin payı büyük- tür. Bu da Lübnan ekonomisinin yarı- sömürge bir ekonomik yapı olarak kaçınılmaz sonucudur.

FİLİSTİN:

“Arap ülkelerinin merkezi veya kalbidir. Asya’da bulunan Arap ülkelerini Afri- ka’dakilerle birleştiren bir köprüdür. Arabistan Yarımadasını Akdeniz’le bağlayan yoldur. Stratejik, coğrafi, kültürel ve tarihsel bakımdan Filistin, Arap ulusu için büyük önem taşır.” (Parlar: 1997, 214)

Bu stratejik önem Arap ulusu olduğu kadar, emperyalist güçler için de geçerli olan bir önemdir. İsrail devletinin Filistin topraklarında kurulmasının jeopolitik açı- dan belirleyici bir konumdur. Filistin’i maden ve tarımsal açıdan fakir, belli bir bö- lümü çöl olmasına karşın, öteden beri egemen devletlerin ilgisine mazhar olması da bu coğrafi konumdan ileri geliyor.

Filistin’in Afrika, Asya ve Arap Yarımadasına giden yolun tam üzerinde bir kav- şak gibi durmasının tarihi sonucu, bölgedeki tüm savaşlardan etkilenmiştir. 1798’de Napolyon Mısır seferinde, Mısır’a giremediğinde, Suriye işgali için Filistin üzerin- den geçti. Akka (Filistin) kuşatması olarak bilinen ve uzun süren savaşlar sonunda Fransızlar bölgeden çıkarıldı. 18. yy.daki, Lübnan ve Suriye’deki feodal beylikler arasında olan tüm savaşlar yine doğrudan Filistin’e yansyordu. 1831’de Os- manlı’dan ayrılmak isteyen ve Ortadoğu’da bir Arap Krallığı kurmak amacıyla ayak- lanan Mısır valisi Mehmet Ali Paşa Suriye’yi almak için ilk olarak Filistin’e saldırdı, işgal etti. Mehmet Ali Paşa bir Arap krallığı kuramadı ama 10 yıla yakın süren ayak- lanmada Filistin savaşın tam ortasında kalan bir ülke oldu.

Filistin, Yavuz Selim’in Mısır’ın fethiyle Osmanlı toprağı olan ama 19. yy.da ekonomik ve politik olarak zayıflayan Osmanlı’ya idareten bir bağlılık söz konu- suydü. Osmanlı esasında vergi için ve vergi gelirini bozan işgal söz konusu oldu- ğunda bu idari yetkisini kullanıyordu. Bölgede ekonomik ve politik ağırlık feodal beylerin elindeydi. Pamuk, yafa portakalı, zeytin, tütün, sebze, tahıllar, yün gibi ta- rımsal ağırlıklı üretim, kapitalist devletle- rin bölgeye girişiyle metalaşıp ticari bir önem kazandı.

19. yy.da kapitalist devletlerin rekabet alanı haline gelen bölgede İngiltere Mı- sır’daki hakim konumunu korumak, Suriye’de yoğunlaşan Fransızların Mısır’a yak- laşmasını engellemek, Arap Yarımadasına giden yolu denetimde tutmak gibi politik amacı ağır basan bir yönelimle Filistin üzerinde de nüfuzunu artırdı. Aynı amaç doğ- rultusunda 1. EPS döneminde yapılan açık ve gizli anlaşmalarda İngiltere Filistin egemenliğini ön planda tuttu. Nitekim 1918’de Osmanlı-İngiltere arasında yapılan Mondros Mütarekesi- yle Filistin, İngiliz sömürgesi oldu. 1922’de Milletler Cemiyeti onayıyla, bu sömürge durumu uluslararası boyut kazandı.

1948’e kadar olan sömürge yönetimi süresinde, İngiliz emperyalizminin hem Araplara hem de Yahudilere 1. EPS döneminde verilen “devlet kurma sözü” bu em- peryalist oyun İngilizlere sömürge kazandırırken, 2. EPS dö-

neminde bölgedeki po- litik gelişmelerle birlikte ekonomik ve politik nü- fuzu eskisi gibi olmayan İngiltere açısından sorunu kangrene dönüştürdü. Bir tarafta petrol ihtiyacının temin merkezi Arapların tepkisini çekmek is- temezken diğer taraftan Siyonist baskıların sonucu İn- giltere Yahudi dev- letinin kurulma sorununu BM'ye sevk etti. Belirtmek gerek ki, İn- giltere, daha 19. yy.dan başlayan ve devam eden Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulması planının baş aktörlerindendi. 1948'de tarafsızlığa soyunmasının teme- linde, bölgedeki petrol yataklarını kaybetme kaygısı yatıyordu.

ABD emperyalizminin dünya jandarmalığına soyunduğu dönemde, tüm emper- yalist devletlerin ortaklaştığı çerçevede İsrail devleti kuruldu ve Filistin, Batı Şeria ve Gazze Şeridi olarak ikiye ayrıldı. 15 Mayıs 1948, Filistinlilerin El Nakba olarak andıkları gün, sadece İsrail'in kuruluş tarihi değil, Filistin'de bugün de devam eden işgalin ve savaşın da başlangıcı oldu.

Bugün iki bölgeye ayrılmış işgal topraklarında yaşayan Filistin nüfusu 3.7 milyon civarındadır. Fakat 5 milyon Filistinli sürgün olarak başka ülkel- erde yaşıyor. Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde yaşayan nüfusun yüzde 85'i Arap, yüzde 15'i Yahudi'dir. Dini yapı olarak yüzde 80'inin Müslüman olduğu Filistin'de nüfusun yüzde 15'i Musevi, yüzde 5'i de Hıristiyan'dır. Filistin ekonomisi İsrail'in kuruluşundan itibaren, İsrail Siyonizmi'nin de- netiminde ve ambargosu altındadır. Bu koşullar altında Filistin, Siyonizm'in sömürgesi konu- mundadır. İşgalin varlığı, tüm etkisiyle ekonomide de görülmektedir.

Siyonist işgal öncesi İngiltere sömürgesi döneminde ekonomik gelirin esasını tarım oluştuyordu. Ovalık bölgelerdeki topraklar, tarımsal üreti- min artırılması amacıyla İn- gilizler tarafından dağıtıldı. İngiliz sömürgeci yönetimi öncesi Filistin topraklarında musba (Filistin'de toprak sahiplerine başka bölgede de ekim yapma olanağı veren ortak mülkiyet biçimi) deni- len bir çeşit ortak mülkiyet bulunuyordu. Bu mülkiyet biçimi İn- gilizlerin ihtiyaçlarını karşılayacak bir tarımsal üretim olanağı sunmuyordu. Ve to- prak dağıtımıyla, musbalar özel mülk haline getirildi.

Tarımsal üretimin büyük kısmı ihraç edilen yafa portakalıydı. Bunun dışında zey- tin, tütün, tahıllar, sebze üretimi yapıyordu. Sanayi imalatı, kökeni 19. yy.a dayanan sabun, dokuma, hacca gidenler için hediyeelik eşya yapan atölyelerden oluşuyordu. Ya- hudilerin 20. yy.ın başlarından itiba- ren Filistin'e doğru göç etmeleri, ekonominin de rengini değiştirdi. Zira Yahudiler Filistin'e gelirken aynı zamanda sermaye birikimi de getirdi. Bu birikim Filistin ekonomisinde motor gücüyle çalışan, küçük ölçekli sanayi işletmelerinin kurulmasını sağladı. Emek yoğun üretimin yapıldığı bu işletmelerde gıda, içecek, kimyasal ürünler, tütün, tuğla, kereste gibi

mamuller üretiliyordu. 1937’de sanayi üretimi maden, makine, kimyasal madde, tekstil üretimi yapan bir sektöre dönüştü. 1928’de sanayi üretiminin Filistin ekonomisine olan katkısı yüzde 44 iken 1939’da bu oran yüzde 70’e ulaştı.

1948’de Filistin’in “BM kararıyla” parçalanması ve Siyonist devletin kurulmasıyla birlikte, sermaye de el değiştirmiş oldu. Sanayi üretiminin tamamının Yahudilere ait olması ve işgal edilen toprakların önemli su kaynaklarını ve tarım alanlarını kapsamaması, Filistin ekonomisinin birikiminin, üretim araçlarının İsrail devletince gasp edilmesi, el konulması anlamına geliyordu. Bu duruma aynı zamanda Filistin’in ekonomik olarak hem zayıflamasına hem de Siyonist devlete bağımlı olmasına yol açtı.

BM kararıyla üçe bölünen Filistin’in Batı Şeria bölgesi Ürdün’e, Gazze Şeridi de Mısır yönetimine bırakılmıştı. Siyonizmin fiili işgalinin başladığı 1967 yılına kadar olan dönemde Filistin ekonomisi esas itibariyle tarıma dayalıydı. Bunun yanı sıra Arap yardımları, işçi dövizleri ve UNRWA (Birleşmiş Milletler Kurtarma Çalışmaları Yönetimi) yardımları önemli paya sahipti. 1966 yılı verilerinde Batı Şeria ekonomisinde GSMH içinde tarımın payı yüzde 27.1, imalat ve madencilik yüzde 8.8, hizmetler yüzde 56.6, inşaat yüzde 6,4 paya sahipti. Aynı yıl Gazze Şeridi ekonomisinin yapısı tarımın payı yüzde 26.7, sanayi yüzde 3.3, inşaat yüzde 4.8, hizmetler yüzde 39.5, UNRWA yardımı yüzde 19, işçi dövizleri yüzde 4.8 paya sahipti. Bu sektörler dışında Batı Şeria’da turizm (Kudüs’ün üç semavi dinin merkezi olması nedeniyle), Gazze Şeridinde de balıkçılık yapılıyordu. (Rakamlar, Owen- Pamuk: 2002, 352-353)

Filistin’de işgal ve savaş ortamının varlığı, ulusal pazarın gelişmesini dolayısıyla ticaret burjuvazisinin ve büyük toprak sahiplerinin egemenliğinin devamı anlamına geliyordu. Sanayileşmenin neredeyse hiç olmadığı Filistin’de işsizlik ve yoksulluk temel sorunların başında geliyordu.

1967 savaşıyla genişletilen fiili Siyonist işgal 20 yıl boyunca Filistin ekonomisini felç etti. İsrail, Filistin’deki neredeyse tüm ekonomik faaliyetleri denetim altına alarak, çok kısıtlı izinler verdi. İsrail, fiili işgal döneminde, kendi ticari mallarının Filistin’e girişine izin verirken, Filistin mallarının İsrail’e girişini sınırladı. Filistin’in ekonomik kaynaklarını, kendi ekonomik kalkınması için kullanırken, Filistin’in kalkınmasını doğrudan engelledi. Toprak kullanımı, su kaynakları ve sanayi üretiminde sıkı denetim uyguladı. Su kaynaklarının yüzde 70’ine el koyarken, tarım yapılabilecek topraklara yeni yerleşim yerleri kurdu. Filistin ekonomisine dair sermaye yatırımını ve finans sektörü üzerinden sermaye akışını da engelledi. Çok az sayıda fabrika kurulmasına izin verdi. Bu kısıtlamaların Filistin ekonomisine yansımaları, en az savaş kadar ağır oldu. İmalat sektörü, üretim yapacak

kredi bulamamış, hem de İsraili şirketlerle rekabet edemeye- rek düşüş yaşamıştır. Buna nazaran Gazze’de İsrail taşeronu birçok küçük işletme açıl- mıştır. Tarım sektörü; toprak kayıpları, işgücünün azlığı ve iç pazarın olmayışı nedeniyle 1970-87 döneminde Batı Şeria’da yüzde 42’den yüz- de 16’ya Gazze Şeridi’nde yüzde 27’den yüzde 11’e gerilemiştir. Üretici sektörlerde yaşanan bu düşüş yurtdışında ça- lışmaya gidenlerin sayısını artırmıştır. Batı Şeria’da işgücünün durumu 1968’de yurt- dışına giden ol- mazken 1987’de İsrail’e 63 bin kişi, diğer ülkelere 67 bin kişi gitmiştir. Gazze Şeridi’nde de 1968’de işgücü ülkede kalırken, 1987’de 1.6 bin kişi İsrail’e, 32 bin kişi diğer ülkelere gitmiştir. (Rakamlar: Owen-Pamuk: 2002, 355) Diğer yandan İsrail ve Körfez ülkelerine işgücü olarak giden Filistin- lilerin yolladıkları döviz ve Arap yardımları ile uluslararası yardımlar Fi- listin gelirini 1960-1980 arası dönemde yüzde 6 artırmıştır. Yardıma dayalı hale getirilen Filistin ekonomisindeki yoksulluk ve açlık 1. İntifadanın, halk tarafından yürütülmesinin nedenlerinden biri olmuştur.

Ekonomideki dönüm noktası olarak sayılabilecek süreç 1993 Oslo Barışdır. Yaser Arafat’a Filistin direnişi kapsamında yapılan eylemler için “terör eylemleri” dedirten süreç, neo-liberalizmin 1990’ların başında RSE’nin çöküşüyle birlikte, merkezileşti- rilme süreciydi. Bu süreçte em- peryalizmin temel hedefi, neo-liberalizmin dünya ekonomisi üzerinde merkezileştirilmesi, bu kapsamda engellerin kaldırılmasıydı. 1. İntifada ve Filistin halkının dünya ezilen emekçi halklar üzerinde yarattığı etki en büyük en- gellerden biriydi. Hem bu engelin kaldırılması hem de küçük de olsa Filistin pazarının uluslararasılaştırılması Oslo Barışına giden yolun ge- nel hatlarıydı. 1993 yılında Oslo barış anlaşmasının öne çıkan iki temel un- suru vardı. Birincisi İsrail Filistin Özerk Yö- netiminin kurulmasını tanıdı. Böylece Filistin burjuvazisi uluslararası alanda kabul gör- müş bir paza- ra sahip oldu. İkincisi Filistin ekonomisinde meta akışı ve emek gücünün denetimi İsrail’e verildi. Bu anlaşma sonrasında İsrail, Filistin işgücünü, kendi sanayi- sinin ucuz emek gücü olarak bir parçası haline getirdi ve sanayi bölgelerini Gazze ke- narına taşımaya başladı. Filistin yönetiminin denetimi altına geçen alanlarda da Filistin burjuvazisinin büyük şirketleri, holdingleri kuruldu. Bu holdingler, sermaye olarak Kör- fez sermayesiy- le bağlantılıydı. Bu da Filistin burjuvazisinin gelişiminde de Körfez ser- mayesinin etkin rolü olduğunun ifadesiydi. ASTRA, EDGO, PATİCO, APIC gibi Filistinli holdingler, sanayiden, telekomünikasyona inşaattan turizme, bankacılıktan enerji sektörüne Körfez sermayesiyle ortaklıklar halinde, Filistin ekonomisinde (daha çok Batı Şeria merkezli) yön veriyor. 2008-10 yıllarında Filistin ekonomisinde özel sektörü teşvik eden, sosyal harcamaları kısıan, sanayi bölgelerini aktifleştirmeye çalı- şan, neo-liberal

politikaları savunanlar da yine bu holding sahipleriydi.

Oslo anlaşmasıyla başlayan ve Filistin ekonomisinin neo-liberalizmle uluslararası pazara, emperyalist sermayenin sömürü ve talanına açılma süreci bugün 138 oyla BM’de üye olmayan gözlemci devlet statüsünün, 100’den fazla ülkenin Filistin’i devlet olarak tanınmasının, İngiltere, Fransa ve diğer Avrupa emperyalistlerinin, Filistin’e devletlere mahsus olan “Diplomatik misyonlar ve elçilikler” statüsünün verilmesi başarıyla yürütüldüğünün göstergesidir.

Filistin burjuvazisi, Körfez sermayesinin ortaklığıyla gelişim göstermiş olsa da, Filistin ekonomisi bir bütün olarak, yukarıda aktardığımız genel görünümünü koruyor. Bunun en bariz görüldüğü yer, Siyonist işgalin devamı ve dış ticaret dengesidir. Filistin 530 milyon dolar ihracata karşın, 3,7 milyar dolar ithalat yapmaktadır. Siyonist işgal bugün de temel tüketim maddelerinin üretilmesinde, ekonominin gelişmesinde en büyük engeldir. GSMH’si 2.5 milyar dolar olan Filistin ekonomisi, her ne kadar, uluslararası pazara açılma girişimleri olsa da bugün hala ekonomik abluka ve sömürge konumundadır.

İSRAİL:

Emperyalizmin, Arapların kalbine sapladığı bir kama gibi olan İsrail; kuzeyde Lübnan ve Suriye’yi, güneyde Mısır ve Ürdün’ü, doğuda Irak ve Basra Körfezini, batıda Akdeniz’i, Arap Yarımadasına giden kuzey yollarını denetleyen bir emperyalist üstür.

Ortadoğu’da Arap ülkelerini denetimde tutabilen, askeri, ekonomik ve politik açıdan jeopolitik bir konuma sahiptir.

Yahudi bir devlet olan İsrail’in 1948’de bağımsızlığını ilan etmesi, Yahudi Sorunu ve emperyalizmle doğrudan bağlantılı ve iç içe geçmiş bir politik sonuçtur. Ortadoğu’daki birçok “devletçik”te olduğu gibi İsrail de emperyalizmin desteği, ekonomik ve politik çıkarlarının bir ürünü olarak kurulmuştur.

Filistin’de bir Yahudi kolonisi ya da Yahudi devleti fikri Siyonist hareketten önce, Ortadoğu’da ekonomik-politik rekabet halinde olan ve sömürge peşinde koşan kapitalist devletlerin gündemindeydi. 19. yy.ın ortalarında, Avrupalı devletler, Ortadoğu’da nüfuzlarını artırmak amacıyla misyonerlik çalışmaları da yapıyordu. Ortadoğu’daki Hıristiyan nüfus üzerinden okul, gazete, piskoposluk, elçilik gibi faaliyetler, misyonerlik faaliyetlerinin başında geliyordu. Yahudilerin bölgedeki varlığının temelini dine dayanması, Kudüs’ün Yahudi inancına göre Yahudilerin kutsal kenti olup hac yapmaları, kapitalist devletlerin misyonerlik faaliyetlerine uygun bir

zemin oluşturuyordu. 1948’de olduğu gibi 1840’ta da kapitalist devletler açısından Yahudi devletinin kurulması Yahudilerin sömürgeleştirilmesi anlamı taşıyordu.

1903 yılında İngiltere’de Balfour hükümeti döneminde, Filistin’de Yahudi kolonisi kurulması yönünde sunulan teklifin kabul edilebileceği belirtiliyordu. ‘‘Bu bir hk- metin Siyonist hareket konusunda ilk resmi bildiri ve Yahudi halkı için millet statü- snden söz edilen ilk resmi belgeydi. Buna birinci Balfour Deklarasyonu adı verildi.’’ (Parlar: 1997, 312) 2. Balfour Deklarasyonu da 1917’de İngiltere Dışışleri Bakanı Bal- four’un, Yahudi burjuva Rothschild’e yolladığı mektup olarak kabul edilir. Balfour bu mektupta ‘‘hükümetinin Yahudi Siyonist isteklerini sempatiyle karşılanması fikrini onay- ladığını Filistin’deki, Yahudi olmayan toplumların medeni ve dinsel haklarına ve başka herhangi bir ülkedeki Yahudilerin yararlandıkları haklara ve siyasal statüye zarar ve- recek hiçbir Şey yapılmaması koşuluyla, Yahudi halkı için Filistin’de ulusal bir yurt ku- rulması için her türlü kolaylığın sağlanacağını bildirdi.’’ (Oran: 2001, 203) Mektubun politik dilinin aksine pratik politika ilerleyen yıllarda emperyalizmin doğasına uygun olarak farklı seyir izlemiştir. 1. EPS sonrası 1918’de Osmanlı’yla yapılan Mondros M- tarekesinde İngiltere’nin Yahudilere verdiği devlet kurma sözü anlaşma maddesi oldu ve İngiliz emperyalizmi doğrudan yükümlülük altına girdi. Mondros Mtarekesiyle İn- giliz mandası olan Filistin’e dair izlenen politikada Yahudiler n plandaydı. Osmanlı vakıf arazileri Yahudi- lere yerleşim yeri olarak satılırken, manda yönetiminde de önemli mevki- lere Yahudiler atanmaya başlandı.

İngiliz emperyalizmi, 1. EPS döneminde Araplara verdiği devlet kurma sözünü tut- mazken, bu yönde herhangi bir adım da atmıyordu. Ticari faaliyetleri ve diğer emper- yalistlere karşı rekabet gücü açısından man- da yönetimi ya da mevcut haldeki devletler üzerindeki politik nüfuzu yeni bir siyasal oluşuma ihtiyaç bırakmıyordu. 1. EPS sonrası yapılan sömürge paylaşımıyla, emperyalistler arası dengeyi de bozmak istemiyordu. Fakat Yahudilere verilen ‘‘ulusal vatan’’ sözünü tutuyordu zira Yahudi devletinin kuru- lacağı düşünülen yer olan Filistin, İngiliz emperyalizminin manda yönetimi adı altında smrgesiydi ve tüm hakları kendi denetimindeydi ve Yahudilerin g etmesine, yavaş yavaş yerleşmesine, sahip oldukları to- prak büyüklüğünün artmasına yönelik adımlar atı- yordu. Arap lkelerinin tam ortasında bir Yahudi devletinin kurulması sadece Yahudi nüfusunun artırılmasıyla mümkün değildi. Kurulacak devletin, bölgede ekonomik bir gücü de olmalıydı. 1948’e dek bu kapsamda politika izlendi. Böylece Filistin’de hem Yahudi nüfusu artırıldı hem de Yahudilerin retim araçları üzerindeki mülkiyeti artırıldı. 1922’de 84 bin olan Yahudi nüfusu 1939’da

464 bine, 1948’de 650 bine yükseldi. 1914’te 420 bin dönüm toprak sahibiydi. Daha çok Avrupa’dan gelen Yahudilerin sayısı Nazi soykırımı döneminde bu sayıyı artırdı. Filistin’e göçün artmasının bir diğer nedeni de Siyonist hareketle Yahudi burjuvazisinin Avrupa’daki Yahudileri hem teşvik hem de tehdit etmesi olduğu da belirtilmektedir. Avrupa’dan Filistin’e gelen Yahudilerin sermaye birikimleriyle gelmeleri Filistin bölümünde anlatıldığı gibi Filistin’de sanayi üretiminin başlangıcı ve gelişmesinin nedeni aynı zamanda kurulacak Yahudi devletinin sanayi sektörünün de temelleri oldu. 1939’da Filistin’deki sanayi üretimi yüzde 70 gibi yüksek bir orandaydı ve bu sanayi üretiminin tamamı Yahudilere aitti.

1948’e gelindiğinde nüfus, idari yönetim ve ekonomik temeli hazır olan Yahudi devleti için geriye bunun politik olarak ifadelendirilmesi kalıyordu. İngiltere 2. EPS sonrası ekonomik ve politik açıdan zayıflamış durumdaydı. Böyle bir konumda Yahudi devletinin kurulması yükünü kaldıracak gücü yoktu. En önemlisi de Arap ülkelerindeki petrol imtiyazları ve petrol kuyularının tehlikeye girmesini istemiyordu. Dolayısıyla Arap ülkelerinin tepkisini de çekmek istemiyordu. Ayrıca 1. EPS döneminde Araplara verdiği “söz” olduğu gibi dururken Yahudi devletinin kurulmasına verilecek tepkinin de farkındaydı ve sorunu “Birleşmiş Milletler”e bıraktı. ABD ve Fransa emperyalizmi ise Filistin’de bir İngiliz hakimiyetinden ziyade, Yahudi devletinin kurulmasını destekliyordu.

İsrail, ABD emperyalizmden aldığı destekle 15 Mayıs 1948’de “bağımsızlığını” ilan etti ve Siyonist devletini kurduğunu açıkladı. İsrail’i ilk tanıyan ABD olurken, Sovyetler Birliği ve TC devleti onu izledi. ABD emperyalizmi açısından Siyonist devletin önemi büyüktü. İngiliz emperyalizminin güçlü olduğu Ortadoğu’ya girmekle kalmayıp, ekonomik, politik ve askeri bir merkez üssüne de sahip olmuş oldu. İngiltere’nin, 2. EPS sonrası Ortadoğu’daki gücünün zayıflaması ABD emperyalizminin bölgedeki nüfuzunu artırmanın zemini oldu ve bu zemin Siyonist İsrail’le güçlendirildi. Ortadoğu’da, İngiliz emperyalizmi dönemi sonlanırken, ABD emperyalizminin ekonomik ve politik nüfuzu başladı.

İsrail’in “bağımsızlığı” özü itibariyle Yahudi burjuvazisinin kendi pazarını oluşturması anlamına gelirken aynı zamanda Yahudi burjuvazisi ve proletaryasıyla tüm Yahudi nüfusla birlikte emperyalizmin yarı-sömürgesi olmasının da ilanıydı. Zira İsrail, kurulmadan önce de kurulduktan sonra da, ulusal bağımsızlık mücadelesi vermemişti. İngiliz sömürgesi döneminde, İngiliz emperyalizmiyle işbirliği yaparak, Yahudi sermayesinin ve Yahudilerin yarı-sömürgeleşmesinin bir parçası olmuştur. Dolayısıyla İsrail, Siyonist bir devlet olarak emperyalizmin de ekonomik-politik çıkarlarına uygun olarak, Ortadoğu’nun kalbinde kurulan yarı-sömürge bir

yapıya sahiptir. Dün olduğu gibi bugün de bunun adı bağımsızlık olmayıp emperyalizme göbekten bağımlılıktır.

1948'den önce ve hemen sonrasında izlenen nüfus politikası, Yahudi nüfusunun hızla artırılması esasına dayanıyordu. Bu amaçla, dünya Yahudilerine “Yahudi Yurdu”na dönüş çağrıları yapılıyordu. İlk on yıl süresince bu çağrıya Avrupa'daki Yahudiler yanıt verirken, daha sonraki dönemlerde Afrika'daki Yahudilerden de yanıt geldi. İsrail'in bugünkü nüfusu 7.2 milyon kişi. Nüfusun yüzde 80'i Yahudi, yüzde 18'i Arap ve yüzde 2'si de diğer etnik gruplardan oluşuyor. Etnik yapının yansıması olarak nüfusun yüzde 76.5'i Musevi, yüzde 15.9'u Müslüman ve yüzde 2'si diğer dini gruplardan oluşuyor.

“Birleşmiş Milletler”in, 181 nolu kararı uyarınca, Filistin topraklarının yüzde 7'sine sahip olan Yahudiler toprakların yüzde 43'ünü aldı. Filistin'de iki devlet esasına dayanan 181 Nolu Taksim Kararı, Siyonist devletin uluslararası alanda meşruluk zemini ve aynı zamanda İsrail ekonomisinin, Yahudi burjuvazisinin ulusal pazar alanı belirlenmiş oldu. 1967 Savaşına kadar Siyonist devlet, “BM”ce belirlenen sınırlar içerisinde kendi ekonomi politikasını uygulamaya koydu. 1948-67 döneminde ekonomide hızlı göç, sermaye akışı ve Arap ülkeleriyle savaş belirleyici etken oldu. Ekonominin itici gücü yoğun sermaye akışıydı. Siyonist devlet kurulurken mevcut ekonomisi, Filistin'den gasp edilen toprak ve sanayiden oluşuyordu. Bu ekonomi, devletin kurulmasına olanak sağlıyordu fakat devletin devamı için oldukça yetersizdi. Zira Arap ülkeleriyle savaşın kapıda olma gerçekliği karşısında ekonomi mevcut haliyle güçsüzdü. İsrail kurulduğu andan itibaren, Yahudi diasporasından yardımlar, ABD emperyalizminin hibeleri ve Batı Almanya'nın Yahudi soykırımına karşı yaptığı tazminat ödemeleriyle yoğun bir sermaye akışı yaşandı. 1948-68 döneminde Siyonist devlete yapılan sermaye desteği 36 milyar dolardı. Bunun 11 milyar doları sadece ABD emperyalizmine aitti. Sermaye akışının yanında İsrail ekonomisinin en çok ihtiyaç duyduğu şey kuşkusuz ki nüfustu. Hem işgücü, hem askeri güç olarak hem de ekonominin canlanması (üretim-tüketim) açısından. İzlenen hızlı göç politikasıyla nüfus artışının yanında, gelen nüfusun yerleştirilmesi için yapılan konut, kamu binaları ve dayanıklı tüketim malları yeni pazar alanı yarattı ve ekonomide bir canlılık sağlandı. Kuruluştan sonra Mısır, Ürdün, Irak, Lübnan ve Suriye ile yapılan savaşlar, askeri harcamaları artırmış, bu harcamaların ekonomiye, askeri gereksinimleri karşılama anlamında olumlu katkısı olmuştu. Ulus devletin, dolayısıyla ulusal pazarın oluşturulduğu bu dönemde, devlet, maddencilik, kimyasal madde üretimi, petrol arıtımı gibi sanayi yoğun iş alanlarında özel sektöre izin vermezken, kamu sektörünün önünü açtı. 1951'de imalat

sanayinin GSMH'deki payının yüzde 24 gibi yüksek bir oranda olması, İsrail ekonomisini sanayileşme kategorisinde olmasının temel nedeniydi. Tarımsal üretimde sulama ve makineleşmeye ağırlık veren devlet, bu politikasının sonucu olarak 1949 yılında 1.65 milyon dönüm ekilebilir alan, 1965 yılında 4.13 milyon dönüme çıkarıldı. Süt ve süt ürünleri, tavukçuluk ve sebze üretimi ağırlıklı olmak üzere tarımsal üretimde yüzde 12 oranında artış yaşandı. 1960-65 döneminde tarımın GSMH'deki payı yüzde 8.5 olurken, sanayi sektörünün yüzde 25, hizmet sektörünün ise yüzde 50 oranındaydı. Hızlı gelişme, istihdam yaratma ve yayılma politikasının izlenmesi, Siyonist devletin, içinde bulunduğu ekonomik koşulların zorladığı politikaları ve emperyalizmin desteği ile başarı sağlandı.

1967-87 Filistin'in fiili işgali ve 6 gün savaşı, Yom Kippur Savaşı, Lübnan işgal ile 1. İntifadanın olduğu dönemi kapsamakla birlikte, İsrail ekonomisinde, tersi bir durum yarattı. Zira Arap ülkelerinin, İsrail'le her savaşında İsrail işgal ettiği toprakların sınırlarını genişletti. Ayrıca savaş ortamı İsrail ekonomisi için yeni bir pazar alanı yaratıyordu. Her savaşta ABD emperyalizminin yoğun desteği ekonomide olumsuz bir tablonun oluşmasını engelliyordu. Zira ABD emperyalizmine sadece bir Siyonist devlet değil, ekonomik ve askeri olarak güçlü bir Siyonist devlet lazımdı.

6 gün savaşı (1967'deki savaşın 6 gün sürmesi ve İsrail'in kazanımıyla sonuçlanmasına atfen bu adla anılıyor.) İsrail ekonomisi açısından tüketim malları ve ucuz emek gücü için yeni pazar alanı yarattı. Savaşın ardından İsrail'e sermaye akışı üç yılda (1967-70) 4.3 milyar dolardı. İşgal edilen Filistin topraklarına el konulması, bu topraklarda tarımsal üretim ve Yahudi yerleşimlerinin yapılması ekonomiye pazar-yatırım alanı yaratıyordu. Siyonist devletin kurulduğu ilk on yıl içerisinde, Filistin'den İsrail'e çalışmak için giden olmazken, 1967 savaşı sonrası Siyonizm'in uyguladığı ekonomik ambargo nedeniyle İsrail'e işgücü olarak çalışmaya gidenlerin sayısı hızla arttı. 1970 yılında 20 bin Filistinli, İsrail'e çalışmak için giderken bu rakam 1975 yılında 64 bine, 1980 yılında ise 76 bine yükseldi. Bu ucuz işgücü, Yahudi burjuvazisinin maliyetini düşüren bir etken olmasının yanında, Filistinlilerin yarattığı artı-değerin gasp edilmesi, sermaye birikiminin artmasının en önemli nedeniydi. Filistinlilere verilen ücret aynı sektörde çalışan Yahudilere oranla çok daha düşüktü. Siyonizm'in, Filistin üzerindeki artı-değer sömürüsü ekonomik gelişimin temel unsuruydu. Sanayi sektörü ucuz işgücü pazarı olan Filistinliler üzerinden yükseliyordu. 1961-72 döneminde imalat sektöründeki verimlilik artışı yüzde 4.2 oranındaydı. İsrail, dünya ekonomileri içinde sanayileşmiş pazar ekonomisi kategorisinde yer alıyordu. Savunma amaçlı askeri harcamalar ve savaş

yılları, İsrail ekonomisinde olumlu etken yaratan bir sektöre dönüşmüştür. 70'li yıllarda 100 büyük şirket tarafından devletin de destek verdiği, askeri-sanayi kom-pleksi adı verilen savaş sanayisi kuruldu. Siyonizm'in yaptığı askeri harcamalar 1968- 72 arasında GSMH'nin yüzde 22'sine te- kabül ederken, bu oran 1974-78 döneminde yüzde 29'a yükseldi. Bu aske- ri harcamalar, sadece silah alımı ve savaş döneminden dolayı artmıyordu, doğrudan askeri malzeme ve silah üretimi de bu harcamalara da- hildi. Dolayısıyla hem üretim hem de tüketim söz konusuydu ve ekonomiye ciddi bir katkı sunuyordu. Kısacası İsrail ekonomisi Filistin sömürsü üzerinden gelişen bir eko- nomidir. Dolayısıyla Filistin açıktan sömürge konumunu hiç kaybetmemiştir.

1990'lar İsrail ekonomisinde de neo-liberalizmin merkezileştirme politikalarının hedefindeydi. Bu sadece ABD emperyalizmine bağımlılığın sonucu olarak değil; daha çok Siyonist sömürü altında 1. İntifada direnişinin topyekun bir hal alması, bölgede is- tıkrar isteyen emperyalizm açısından bu direnişin serin sulara çekilmesine duyduğu ih- tiyacın bir sonucuydu da. Kaldı ki İsrail'in, neo-liberalizmle, emperyalist sermayenin daha fazla sömürsüne açılmasının yolu da buradan geçiyordu. 1993'te İsrail'i Oslo Anlaşmasına götüren ana etkenler böyleydi. Oslo Anlaşmasıyla bir "İlkeler Bildirgesi" açıklandı. Buna göre İsrail Filistin'i tanımış oluyor, kimi idari ve iktisadi işleri Filistin'e bırakarak Filistin Özerk Yönetiminin kurulması sağlanıyordu. Fakat Filistin-İsrail ara- sındaki ilişkinin esas belirleyici olanı İsrail-Filistin Ekonomik İşbirliği Komitesi'ydi. Bu kapsamda " 'Filistin Ulusal Meclisi', eğitim, kültür, sağlık, doğrudan vergilendirme ve turizm konularında doğrudan sorumluluk üstlenirken, su kaynakları, enerji, mali ge- lişme, ulaşım ve iletişim, ticaret, çevre işgücü ve uluslararası yardım gibi daha strate- jik konularda İsrail'in veto hakkı saklı bırakılmaktaydı." (Demirer-Demirer-Orhanyazı: 1998, 15) Oslo Anlaşmasının bu kısmı, Filistin'in ekonomik anlamda İsrail'e bağımlı- lığının devamı, ekonomik gelişmenin İsrail'in kontrolünde olması, Filistin sömürsü- nün devamı ve Filistin'in hem İsrail ekonomisiyle, hem de İsrail denetiminde emperyalist pazara, sömürü ve talana açılması anlamına geliyordu. Bu sömürge duru- munun devamına "Oslo Barış Anlaşması" denilerek dünyaya duyuruldu. Neo-liberal politikalara uyumda İsrail ekonomisi, devletin öncülük ettiği ithal ika- meci birikim politikalarıyla yakalanan gelişme nedeniyle sorun- suz bir ekonomiydi. İthal ikameci politika 1948'den beri uygulanarak İsrail ekonomisinin altyapısını oluş- turmuştu. Bu gelişmede, sanayileşmeye yönelik adımlar, eğitilmiş işgücü ve teknolojik ilerleme belirleyici rol oynadı. Dolayısıyla, neo-liberalizmin yapısal uyum programla- rıyla, yarı- sömürgelerin emperyalist sermaye hareketine açılmasına, sömürü ve talanın

sorunsuz gerçekleştirilmesine, hem altyapı hem de devlet yapısı olarak uygun bir ekonomi yapıya sahipti. Herhangi bir darbe ya da daha farklı ekonomi dışı yöntemlere gerek kalmadan neo-liberal politikalar uygulandı. Böylece hem ucuz emek olarak görülen Filistinliler hem de ezilen emekçi Yahudi halkı, Yahudi burjuvazisi ve de emperyalist sermaye tarafından sömürüye tabi tutuldu. İsrail ve Filistin kaynakları emperyalist sermaye ve İsrail komprador burjuvazisinin çıkar ortaklığıyla talan edildi.

İsrail ekonomisi 195 milyar dolar GSMH'si ile bölgenin ekonomik olarak güçlü ülkelerinden birisidir. Dış ticaretteki denge ekonomisini olumsuz etkileyen durumda değildir. 2009 yılına ait rakamlarla İsrail 45.7 milyar dolar ihracata karşın, 46 milyar dolar ithalat yapmıştır. 4.3 milyar dolar olan dış ticaret açığı, ekonomik yapıdaki gelişmişlik düzeyi nedeniyle yük oluşturmuyor. Petrole bağımlı bir ülke olan Siyonist devlet, günde 3.806 varil/gün petrol üretirken, günde 231 bin varil/gün petrol tüketmektedir.

İsrail devleti, 70 yıla dayanan tarihinde, Filistin işgali ve sömürge konumunu devam ettiriyor. Emperyalizme olan bağımlılığı yarı-sömürge bir ekonomik yapının göstergesi iken bu bağımlılık aynı zamanda Arap ülkelerinin tam ortasında Siyonist bir devlet olmasıyla da politik olarak zorunlu ve elzem nitelikte bir bağımlılıktır. Bölgede emperyalizmin gelişkin bir üssü, katliamcı ve kontra militarist bir devlettir. Bu yönleri ile bölge ülkeleri içinde özgün bir yere sahiptir. Hem ekonomik hem politik hem askeri bakımdan hem de devletleşme süreci anlamında özgündür. Bölgede ender nükleer enerji kullanan ve nükleer silaha sahip ülkelere birisidir.

ÜRDÜN:

Ortadoğu'nun yeraltı ve yerüstü zenginlikleri bakımından dolayısıyla ekonomik olarak de en yoksul ülkesi olan Ürdün, Arap Yarımadasına inen ve Arap Yarımadasının Akdeniz'e çıkış noktasında yer alıyor. Denizle tek bağlantısı, Kızıldeniz'in kuzey ucundan, Ortadoğu'ya doğru uzanan Akabe Körfezidir. Karayolu ticaretinin geçiş güzergahında olmasının dışında jeopolitik açıdan önemi Ortadoğu'nun ortasında yer alması ve birçok ülkeye komşu olmasıdır. Kara bağlantısı ve bağlantının merkezinde olması açısından avantajlı bir konumu vardır.

Ürdün'ün bir devlet olarak ortaya çıkışı, doğrudan İngiliz emperyalizminin bölgedeki politik çıkarlarının sonucudur. Ortadoğu'daki hemen tüm devletlerin son halini belirleyen 1920'deki San Ramo Barış Konferansı'dır. Bu Konferans'ta, Filistin toprakları bölünerek Ürdün sınırları belirlendi ve Ürdün Emirliği olarak adlandırıldı. 1921'de İngiltere, Kahire'de bölgedeki komutanlıklarının katıldığı bir konferans düzenledi ve bu konferan-

sa San Ramo Konferansı sonrası ortaya çıkan siyasi tepkiler giderilmek amaçlı yeni düzenlemeler yapıldı. Ürdün Emirliğine de Abdullah getirildi. Böylece Ortadoğu'da ortaya, Haşimi Krallığına ait bir "devletçik" çıkarıldı ve İngiliz emperyalizminin geçmişten beri var olan Haşimi Krallığı kurma planı gerçekleşirken, bu krallığın Araplara sağladığı tek şey böl-yönet politikasının uygulanması oldu. 6.2 milyon nüfusu olan Ürdün'de önemli oranda (3 milyon civarı) Filistinli mülteci yaşamaktadır. Nüfusun az oluşuna karşın etnik olarak zengin bir yapıya sahiptir. Araplar yüzde 98 gibi bir çoğunluğa sahipken, Çerkez, Çeçen ve Dürzülerle diğer azınlık gruplar yüzde 2 civarındadır.

2. EPS sonrası 1946'da bölgeden çekilen ve sömürge yönetimlere sözde bağımsızlık tanıyan İngiltere, Ürdün'e de aynı "bağımsızlığı" tanımasıyla, Ürdün, emirlikten devlete dönüştü. Bu dönüşümle Ürdün yarı-sömürge bir yapıya evrildi, fakat diğer devletlerden farklı olarak. Ürdün üzerindeki manda yönetimi kalktığına ekonomiyi kendi ayakları üzerinde tutacak hemen hiçbir maddi imkan ve kaynak yoktu. Ülkede ekonomik faaliyet adına yapılan sadece tarım ve hayvancılık vardı. İmalat sanayinin varlığı-yokluğu belli olmayacak derecede küçüktü. Tarım doğal şartlara bağlıyken, hayvancılığın da, Irak ve S. Arabistan'daki güçlü aşiretlerin baskınları nedeniyle ülke ekonomisine katkısı yoktu. Ülkede maddi üretim, dolayısıyla iç pazar oldukça küçüktü. Ekonomik gelirin yüzde 70'i Filistin-Ürdün Gümrük Tarifesinden, yüzde 30'u da dış yardımlardan sağlanıyordu. 1948'de Siyonist devletin ilanıyla, Filistin'in batı Şeria denetiminin Ürdün'e verilmesi, ekonomik açıdan gelir yarattı. Savaş nedeniyle Ürdün'e sığınan zengin mültecilerin, inşaat alanına yatırım yapması ayrı bir gelir kapısı oldu. 1960'lara doğru, Ürdün-İngiltere Anlaşmasının kaldırılmasıyla kesilen İngiliz yardımlarının yerini, ABD emperyalizminin yardımları aldı. Kuşkusuz ki bunun karşılığı ABD'nin yarı-sömürgesi olmasından öte kukla bir yönetimi olmasıydı. Öyle ki, Irak-İran savaşında, Irak'a ABD'nin mesajlarını taşıyan bir ajan olmaya kadar varıyordu bu kuklalık. Ürdün Kralının, CIA'nin bordrolu ajanı olduğu söylenmektedir. 1954-61 arası yapılan yardımlar üretici sektörlerle yatırım olarak kullanıldı ve petrol rafinerisi ile fosfat üretiminin artırılması için kullanıldı. Fakat ülkenin ithalata bağımlılığı, ekonomik durumu değiştirmiyordu ve dış yardımlara duyulan ihtiyacı artırıyordu. 1959-66 döneminde yıllık ortalama 75 milyon dolar olan dış yardımlar, 1967 savaşının ülke ekonomisinde yarattığı düşüş nedeniyle 150 milyon dolara yükseltildi. Bu dış yardımlar ilerleyen yıllarda da giderek arttı. 1974-78 dönemi 369 milyon dolara, 1979-82 döneminde de 1.1 milyar dolara yükseldi. 1970 yılından itibaren yurtdışına çalışmaya giden Ürdünlülerin gönderdikleri döviz, ülke ekonomisi için önemli bir

katkı payı oldu. Daha çok Körfez ülkelerine giden Ürdünlüler, 1976'da 454.7 milyon dolar döviz yollarken, bu rakam 1982'de 1 milyar dolara yükseldi.

1980'li yıllarda madencilik, metalürji, tekstil ürünleri gibi sektörlerde gelişme yaşanmasına karşın, petrol fiyatlarının düşmesine paralel, Arap Yarımadasından gelen dış yardımların azalması, ülke ekonomisinde krize neden oldu. Kamu harcamaları ve temel tüketim maddelerindeki devlet yardımlarının kısıtlanması politikasına gidildi. Ürdün devletinin ekonomik gelişme amaçlı politikalarına yanıt verecek özel sektörün olmayışı, var olan özel sektörün kapasitesinin yetersiz oluşu, ülkeyi dış yardımlara bağımlı kılıyordu.

Son yıllarda gelişen bankacılık sektörünün ana sermayesi Körfez ülkelerine aittir. Ürdün'ün en büyük ikinci bankası olan Housing Boing for Trade on Finance'nin yüzde 60'ı Körfez sermayesindedir. En gelişmiş sektörü geçmişte olduğu gibi bugün de hizmet sektörüdür. Dolayısıyla ülkede işsizlik önemli bir sorun olurken, gençler arasındaki işsizlik yüzde 39 oranındadır. 6.6 milyar dolar olan ihracatına karşın, iki katı, 12 milyar dolar ithalat yapılmaktadır. 18.3 milyar dolar olan GSMH'nin büyük bölümü ithalata gitmektedir. Ekonomik olarak dışa bağımlı bir ülke olan Ürdün, bugün ABD emperyalizminin yarı-sömürgesidir. Diğer ülkeler nezdinde ekonomik ve politik gücü oldukça zayıftır ve bu da bir emperyalist efendiye duyulan ihtiyacın temelidir.

Ürdün, bizzat emperyalistler tarafından kurulmuş ve başına da CIA'nın maaşlı çalışanı olan kral getirilmiştir. O günden bugüne ABD emperyalizminin bölgede kullandığı bir aparat işlevi görmüştür. Ürdün bir tarafta İsrail'in güvenliği ekseninde politika yaparken diğer taraftan Filistinlileri teslimiyete çekmeye çalışıyor, ayrıca da bölgede ABD'nin verdiği görevleri yerine getiriyor. Son süreçte ABD-AB emperyalistlerinin Suriye'ye dönük operasyonunda Suriye'ye sokulan silahlı çetelerin giriş yaptığı noktaların başında Ürdün sınırı gelmektedir. Ürdün, Katar ve S. Arabistan'ın finanse ettiği silahlı gruplar donatılıp önlerine plan konarak buradan Suriye içine sokulmuştur. Yani Ürdün, ABD'nin politikasının aktif uygulayıcısıdır. Ekonomik yapısı sınırlı bile olsa askerî harcamaları artırıp ABD'nin üssü gibi çalışmaktadır.

YEMEN:

Ortadoğu'nun en güneyinde yer alan Yemen, Aden Körfezi ve Kızıldeniz'e girişin ağzındadır. Bu konumu, kapitalist devletlerin geçmişten beri önemsedikleri bir ülke olmasına neden olmuştur. Süveyş kanalının açılmasıyla

birlikte Yemen'in stratejik önemi ticaret gemilerinin geçiş olması nedeniyle artmıştır. Bugün de yılda 25 bin ticaret gemisinin geçtiği Aden Körfezi emperyalistler açısından stratejik bir konuma sahiptir.

Yemen tarihi egemen sınıflar arasında iktidar kavgasının hiç bitmediği, bugün dahi devam ettiği bir tarihtir. 16. yy.da Osmanlı'nın fethettiği Yemen'de Osmanlı'ya karşı güçlü aşiret ve kabilelerin mücadelesine sahne olmuş, 17. yy.da Osmanlı'nın zayıflamasına paralel Zeydi İmam Ayaklanması başarıya ulaşmıştır. 18. yy.da İngiltere'nin sömürgeleştirmesine karşı ayaklanmalar yaşandı. Doğru Hint Şirketi ve Süveyş Kanalı'nın açılması, Yemen'i İngiltere için daha da önemli kıldı ve ayaklanmalar kanla, katliamlarla bastırıldı. Yemen'in tarihsel sürecinde her daim ikili yönetim hakim oldu; Kuzey Yemen ve Güney Yemen. 1918'e dek Yemen'de hem İngilizlerin hem de Osmanlıların hakimiyeti vardı. 1. EPS sonrası Osmanlı, konuşlandığı Kuzey Yemen'den çekilmek zorunda kaldı. İngilizler için Aden Körfezinin öneminden dolayı işgal daha geç bir tarihe 1960'lara kadar uzanıyordu. Bu zaman zarfında, İngilizlere karşı ayaklanmalar oluyordu. 1934 yılında İmam Yahya ile anlaşma yapan İngilizlerin amacı Aden (Güney) ve Yemen (Kuzey) arasındaki sınırın, ticaret yollarının güvenliği açısından açılmasıydı. Bağımsızlık denilen süreç, sömürge döneminin dönüşümü, Kuzey Yemen'de imam rejiminin çöküşüyle birlikte 1962'de gerçekleşti ve adı Yemen Arap Cumhuriyeti olarak değişti. Aden sömürgesi olarak bilinen Güney Yemen'de "bağımsızlık", İngiltere'nin çekilmesiyle 1967'de gerçekleşti ve adı Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti oldu. İki ülke olarak tarih sahnesine çıkan Yemen'in "bağımsızlığı" diğer Ortadoğu ülkeleriyle aynıydı; yarı-sömürgelik. 1990'a kadar iki farklı ülke olarak kalan Yemen'in, 1988'de başlayan birleşme süreci, 1990'da tamamlandı ve Yemen olarak tanımlandı. Fakat 1994'te Güney Yemen, ekonomik, siyasi ve toplumsal olarak baskıya, ayrımcılığa maruz kalması nedeniyle bağımsızlık ilan etti ve bu hareketi askeri güçle bastırıldı. Bugün Yemen'de üç farklı grup, Yemen El-Kaidesi, Şii Husiler ve Ayrılıkçı Güney Yemen Hareketi ile Yemen devleti arasında çatışmalar devam ediyor.

Arap Yarımadası içinde en kalabalık ülkelerden biri olan Yemen, 26 milyon nüfusa sahip. Nüfusun % 99'u Müslüman olurken, sadece yüzde 1'lik bir kısmı diğer dini gruplardan. Etnik yapının yüzde 82'si Arap, yüzde 15'i Afrika göçmeni farklı etnik gruplar, yüzde 3 de Güney Asya göçmeni farklı gruplardan oluşuyor. Yoksul bir ülke olması nedeniyle nüfusun yüzde 75'i kırsal alanda yaşıyor.

1990'a kadar olan süreçte Yemen'de iki ülkenin var olması nedeniyle ekonomik yapısı da ikili nitelikte olmuştur. 1930-40'lı yıllarda Güney Yemen'in (Aden sömürgesi), Kuzey Yemen'e göre ekonomik durumu daha iyiydi.

Kuzey Yemen’de tahıl, sebze, moka kahvesi ve hafif uyuşturucu üretimi yapıyordu. Üretim doğa koşullarına tabi olması nedeniyle yıllara göre verimi değişiyordu. Güney Yemen’de Aden Körfezinin avantajıyla, liman işletmeleri, deniz tuzu üretimi, ham deri, kahve ve tekstil ürünleri ticareti yapıyordu. Limanların genişletilmesi, kömür ikmal yeri ve petrol ikmal yerleri yapılmasıyla da ekonomide gelişme sağlanıyordu.

1970’li yıllarda iki ülkenin de ekonomik yapısında elle tutulur bir değişim yoktu. Kuzey Yemen’de imamlık rejimi nedeniyle ülkeden kaçan tüccar sınıfının, imamlık rejiminin çöküşüyle geri dönüş yapması ekonomik faaliyet anlamında bir etki yaratsa da, ithalat, işçi sıkıntısı ve işçi ücreti artışları nedeniyle, ekonomide temel sektör olan tarımsal üretimi azalttı. Pamuk, tahıl gibi ürünler yerine meyve, sebze ve kat üretimi arttı. Ülke ekonomisi dış yardımlara (daha çok S. Arabistan’dan) ve işçi dövizlerine bağımlı hale geldi. Güney Yemen’de daha kötü bir tablo vardı. İngiliz emperyalizminin çekilmesiyle birlikte ülkeye yardımları da kesildi. İngiliz askerlerinin ülkede yaptıkları temel tüketim harcamalarının oluşturduğu iç pazar (10 milyon dolar civarı) da ortadan kalmış oldu. 1967 savaşı nedeniyle Süveyş Kanalinin kapatılması, ticaret gemilerindeki sayıyı dolayısıyla liman gelirini de azalttı. Devletin izlediği millileştirme politikası mevcut bir avuç tüccarın ticaret burjuvazisinin Kuzey Yemen’e kaçmasına neden oldu. Ülke, Çin, RSE ve Doğu Bloku’nun yardımlarına (Avrupa ve ABD ülkelerinin yardım etmeme nedeni, Güney Yemen’in, Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti adıyla kendini ML olarak ifadelendirerek, RSE güdümüne girmesiydi) ve işçi dövizlerine bağımlı hale geldi.

Ekonomik tablonun, yarı-sömürge yapısının yarattığı yoksulluğun da zorlamasıyla 1988’de birleşme süreci başlatan ve 1990’da birleşen iki ülke Yemen adını alırken, ülkenin ekonomik anlamda durumu birleşme döneminden daha iyi değildi. Yemen’de yoksulluk oranı yüzde 45’tir. Nüfusun yüzde 75’i kırsalda yaşıyor. Yemenliler kendilerini bir Yemen vatandaşı olarak değil ait oldukları aşiret üyesi olarak tanımlıyor. Bu da uluslaşma ve ulus bilincini oluşturan ekonomik gelişmenin sağlanamadığının bir ifadesidir. Ekonomi, 9 AB ülkesi ve Körfez ülkelerinden gelen yardımlara bağılı durumda. Günde 288.400 varil petrol üreden (1987’de petrol ihracatı başlatıldı. Birleşme sürecinde bunun da önemli bir payı vardı) Yemen, bu üretimin günde 155 bin varilini tüketiyor. Fakat ithalata olan bağımlılık, petrolün ülke ekonomisine katkı sağlamasını engelliyor. 2009 yılında 5.8 milyar dolar olan ihracata karşın, ithalat 7.5 milyar dolar gerçekleşti. GSMH’si 26.9 milyar dolar olan Yemen, bölgenin en yoksul ülkesidir.

Yemen, stratejik öneminden dolayı emperyalist ve bölge güçlerinin ilgi kaynağıdır. Elbette ekonomik ve stratejik önemi Kızıldeniz çıkışından

dünya ticaretinin yüzde 60'ının geçtiği Bab el Mendeb Boğazından gelmektedir. ABD'nin bölgedeki işbirlikçileri, petro-dolar zengini Körfez ülkeleri 26 Mart 2015'ten bu yana hava bombardımanı düzenliyorlar. Temmuz 2015'ten bu yana da 7 bin kişilik askeri güçle Körfez ülkeleri de sahada. Müttefikleri ise; satın alınan Sünni aşiretleri, İhvan'ın (Müslüman Kardeşler) Yemen kolu İslah Partisi, El-Kaide ve DAİŞ'ten oluşmaktadır. El-Kaide ve DAİŞ tabii ki Suudi Arabistan öncülüğünde oluşturulan koalisyonla işbirliğini açıktan dile getirmiyor.

“BM'ye göre 5 ayda 5 binden fazla insan öldü. Yarısi sivil, en az 450'si çocuk. 25 bin yaralı var. 1,5 milyon insan yerinden yurdundan oldu. 13 milyon gıda erişiminden yoksun, 20 milyon temiz sudan. Limanları bloke edilmiş ülkeye insani yardım büyük mesele.” (Karan: 2015, 9)

Son gelişmeler işbirlikçi Mansur Hadi'nin Eylül 2014'te halk isyanı sonucu Arabistan'a kaçması ile başlamıştır. Arabistan'ın halkını katledip, ülkesini yakıp yıkmaya sını örgütlemiş, sonra da yakılmış-yıkılmış ülkesine dönmüştür!

Husiler ise nüfusun yüzde 35-40'ını oluşturmaktadır. Şiiğin Sünniliğe daha yakın olan Zeydilik koluna mensuplar. İran'la bağları olduğu iddia edilmekte. Pers ve Romalılar arasındaki mücadelelerde Persler tarafından Horasan'dan bölgeye yerleştirilen halklarla da tarihsel bağları olduğu düşünülmekte. Husilerin temsilcileri olan Ensarullah Hareketi 2011'deki isyanda rol oynamış ve Ali Abdullah Salih yönetimine son vermişti. 2014'te yoksulluk, yolsuzluk ve hayat pahalılığına karşı mücadelede tüm kesimleri arkasına almışlar, Mansur Hadi'yi birlik hükümetine zorlamışlardır. Bugün Körfez ülkelerinin işbirlikçi monarşileri, kukla Mansur'la birlikte Husilere karşı dini argümanları da kullanarak bir savaş başlatmıştır. ABD'nin bölgede oluşturduğu Türkiye, Arabistan ve Körfez ülkeleri bloku Suriye ve Yemen'de açık savaş yürütmektedir. Türkiye Yemen'e lojistikçi konumda, bisküvi kutularında silahla taşımaktadır. MİT bu kapsamda istihbarat vermektedir. Mısır, Ürdün ve Fas da Yemen için oluşturulan koalisyonda hava desteği sunarak yer almaktadırlar. Bunlar bölge halklarının düşmanlarıdır. Paramiliter güç görevini de El-Kaide ve DAİŞ yapmaktadır.

Bu koalisyonun amacı politik-ekonomik ve stratejik başarı elde etmektir. ABD öncülüğündeki ittifak sahtekar, ikiyüzlü, katliamcı, faşist diktatörlerden oluşmaktadır. Bunlar halk düşmanlarıdır. Ortadoğu'yu Yemen'den Suriye'ye bir baştan bir başa kana bulamışlardır.

Yemen'de halkın ekonomik taleplerini, yolsuzluğu, öfkesini de dillendiren bir isyanın bölge ülkelerine Şii görünümü ile yayılmasından, başta Arabistan olmak üzere Körfez'in monarşik yönetimleri çok korkmaktadır. Kuzeyde Bahreyn'de benzer bir halk ayaklanmasını bastırmak için yine Arabis-

tan askeri güç göndermişti, şimdi de güneyde Yemen'deki ayaklanmanın bastırılması için tüm olanaklarını, petro-dolarları ile sevk etmektedir. Arabistan ve Körfez monarşileri kendi iktidarlarının da buna benzer isyanlarla yıkılacağından korkmaktadırlar. Bölgenin, ABD'nin çıkarları için kontrol altına alınmak istenmesi esas neden iken, bölgedeki işbirlikçilerinin çok daha gönüllüce bu işi yapmalarının arkasında bu korku yatmaktadır. İran'ın da Arap milliyetçisi gördüğü ve bölgesel güç olma yarışı içinde bulunduğu, Arabistan'ı sıkıştırmada Husilere yardım etmiş olması akla uygundur. Türkiye'nin faşist diktatörlüğü ve bunun günümüzdeki temsilcisi AKP'nin motivasyonunu da iktidardan bir halk ayaklanması ile gitme korkusu oluşturmaktadır. İktidarlarının devamında Arabistan ve Körfez ülkelerinin petro-dolar desteğini hayati önemde görmektedirler. Bundan dolayı Yemen'de el altından işler yapmaktalar. Bu durum kamuoyuna Sünni-Şii çatışmasıymış gibi yansıtılmaktadır.

Ç) ORTADOĞU'DA BAŞLICA SORUNLAR 1- Petrol

Günümüz dünyasında kapitalist üretimin vazgeçilmez unsuru olan petrol, fosil yakıtlar olarak, kullanımı epey eskiye dayanmaktadır. Mezopotamya'da Gayya ve Tuz Huru'ndaki yüzey yataklarından çıkarılan petrol, birçok alanda kullanılıyordu. Sümer, Asur ve Babil uygarlıkları yol yapımından ilaç yapımına, mozaikleri yapıştırmadan gemi inşasına birçok alanda kullanılıyordu. Fakat petrolün dünya ekonomisinde doğrudan meta üretimi alanlarında kullanılması, 19. yy.ın ortalarında gerçekleşti.

Bu dönem içerisinde, fabrikalarda enerji olarak daha çok kömür kullanılıyordu. Petrol kullanım alanları daha sınırlıydı. Bu sınırlılık, bugünün petrol tekellerini petrol yataklarına yönelmekten alıkoymuyor, tam tersi olarak enerji sektöründe kullanılabilir oluşu tek başına, tekellerin petrol yataklarına yönelmesine yetiyordu. Dolayısıyla mevcut petrol yatakları üzerinde bir paylaşım savaşı verilirken (İran, Irak ve Bakü gibi) Körfez ülkelerinde de imtiyaz savaşı veriliyordu. 7 Kızkardeş olarak bilinen, bugün de petrol tekeli olan Exxon, Mobil, Chevron, Gulf (ABD tekelleri), BP (İngiliz), Shell (İngiliz-Hollanda) Ortadoğu'da Osmanlı'nın nüfuzunu yitirdiği şeyhliklerde petrol arama çalışmaları için imtiyaz peşinde koşuyordu. 1940'larda Yemen dışında hemen hemen tüm Ortadoğu ülkelerinde petrol bulundu, fakat asıl petrol yatakları Irak, İran ve Körfez ülkelerindeydi. Ve petrol bu ülkelerin tüm sosyo-ekonomisini değiştirdi.

Petrolün, bu değiştirici rolünü oynamasının ön koşulu, kapitalist üretim sisteminde bir enerji kaynağı olarak kullanılması ve de yaygınlaşmasıdır. Petrolün yakıt olarak kullanımı 1. EPS'de başladı. Savaşın doğurduğu ihtiyaç, hem donmayan hem araçların daha hızlı hareket etmesini sağlayan yakıtın olmamasıydı. Alman tanklarının, Rusya soğuklarında yakıtının donması,

yeni arayışın ve petrol kullanımının tetikleyicisi oldu. 1. EPS sonrası, petrolün yakıt olarak kullanımı yaygınlaştı ve kapitalist üretimin bir parçası haline geldi. Kapitalist üretimin genel karakteri olan üretim-yeniden üretim ve genişletilmiş yeniden üretimin sağlanması fabrikadaki makinelerin çalışması ve bunun için de gerekli enerjinin bulunmasına dayanır. Petrol kömüre oranla daha kolay çıkarılıyor ve taşınabiliyordu. Tek seferde daha fazla petrol nakli yapılıyor, bu da maliyeti düşürüyordu. Petrolün kömüre oranla taşıdığı bu avantajlar, 20. yy.ın ortasında önemi artırdı. Avrupa, 1970'lere kadar enerji ihtiyacının % 90'ını kömürden karşılıyordu. Bu kömür sendikalarının da Avrupa siyasetinde önemli aktör olmasını da sağlıyordu. ABD, Avrupa'nın enerji kullanımında petrole ağırlık vermesini sağladı. 1947'de Trans-Arabistan Boru Hattı'nı inşa etti. 1980'e gelindiğinde kömür sendikalarının etkisi de kırılmıştı. Bu süreç Avrupalı emperyalistlerin enerji tedarikinde petrole ağırlık verdikleri süreç olmuştur. Emperyalist-kapitalizmin sanayi üretiminde enerji temel öğelerdendir. Günümüzde enerjinin temeli petrol ve doğalgazdır. ABD tükettiği enerjinin yüzde 45'ini petrolden, yüzde 24,4'ünü doğalgazdan karşılıyor. AB'de bu oran sırasıyla yüzde 37 ve yüzde 24'tür. (Cumhuriyet; 2008) Emperyalistler gibi diğer yarı-sömürge ülkelerin de büyük çoğunluğu petrol ve doğalgaza bağımlıdır. Bu durum emperyalistler açısından sömürü çarkının devamının, petrol başta olmak üzere enerji kaynaklarına hakimiyeti zorunlu kılıyor. Bu da savaşların nedenlerini oluşturuyor.

Gelişen üretim araçları ve bu araçlara uygun enerji kaynağının varlığı kapitalist üretimin artırılmasına, dolayısıyla daha fazla enerji-petrole gereksinim doğuruyordu. Aşırı üretim azami kâr döngüsünde, kapitalist üretim için petrol kaçınılmaz olarak stratejik bir meta haline geliyordu. Bugün emperyalist tekellerin petrol için savaşları ve Winston Churchill'in "Bir damla petrol, bir damla kandan daha değerlidir" demesi ve yüzlerce insanın katledilmesi bundan dolayıdır.

2006 yılı itibariyle dünyada tüketilen enerjinin % 36'sı petrol, yüzde 24'ü doğalgazdır. (Cumhuriyet: 2008) Dünya taşımacılığının yüzde 95'i petrol ve benzeri hidrokarbonlara bağlıdır. Dolayısıyla petrol ve doğalgaz, kapitalist üretim ve meta dolaşımında en önemli hammaddedir. Emperyalistler açısından önemi de buradan gelmektedir.

Günümüzde dünya petrol (bulunan-bilinen) rezervi 679 milyar/varil civarındadır. Buna petrol olduğu tahmin edilen bölgelerdeki rezervler de eklendiğinde rakamı daha da yukarı çıkıyor. Dünyada günlük üretilen petrol miktarı 79.3, günlük tüketilen petrol ise 76 milyon varil. Üretim ve tüketim rakamları sabit olmayıp kapitalist üretimin ihtiyacına göre değişmektedir. Yıllık petrol tüketim artışı yüzde 1 arasında fakat, son 10 yıllık dönemde,

başta Çin emperyalizmi olmak üzere emperyalizm ek- seninde ekonomik gelişme sağlayan Güney Asya ülkeleri gibi yarı-sömürge ve ba- ğımlı ka- pitalist ülkelerin yıllık tüketim artışı yüzde 5.6 civarındadır. Tahmin edilen rakamlara göre bu oran daha da artma eğilimindedir. Bu artışa karşın petrol rezerv- lerinin 45 yıl ömrü kaldığı belirtiliyor. Petrol rezervlerinin dağılımı, bugün petrol sa- vaşlarının Ortadoğu'da yoğunlaşmasını getirmiştir. Dünya petrol rezervinin yüzde 86'sı, doğalgaz rezervlerinin % 41'i Ortadoğu'da bulunuyor. Bu oran Kuzey Afrika ile birlikte % 70.2'yi buluyor. ABD yüz- de 3.4, AB yüzde 3, Rusya, Kafkas cumhu- riyetleri yüzde 5.8, Venezüella yüzde 5.8, Meksika yüzde 5.4, Çin, Libya, Nijerya yüzde 6, oranında pe- trol rezervine sahiptir. Bu oranlar petrol rezervlerinin yarı-sö- mürgele- de toplandığını gösterirken, emperyalizmin bu rezervlere bağımlı olması, Ortadoğu'da savaşların durmamasının en önemli nedenlerinden biridir. Ortado- ğu'daki rezerv dağılımında yüzde 25 payla S. Arabistan birinci sıradayken, onu yüzde 16'yla Irak, yüzde 10'la Kuveyt, yüzde 9'ar oranla BAE ve İran izliyor.

Petrolün ekonomik anlamdaki sorun oluşu, kapitalist üretimde stratejik bir meta ol- masından ileri geliyor. Kapitalist rekabette, serbest piyasa koşullarında kalmak daha fazla üretmek anlamına geliyor ve bu da daha fazla enerjiye sahip olmakla eşanlamlı- dır. Günümüzde kapitalizm ener- ji olarak petrol dışında daha ekonomik bir alternatif yakıt geliştirilemedi. Kaya gazı, tarımsal yakıt (namı diğer biyoyakıt) yenilenebilir enerji kaynakları ve nükleer enerji, kapitalist üretimde petrolün yerini tutacak düzeyde geliştirilemedi. Bahsedilen enerji kaynakları ekseri elektrik üre- timinde, nükleer enerji ayrıca silah üretiminde ve otomobil yakıtı olarak kullanılıyor. Dolayısıyla, kapitalist üretim sisteminin petrole bağımlılığı, petrolün stratejik meta konumunu koruması, pet- rolün ekonomik anlamdaki sorununu oluşturuyor. Politik alandaki sorun ise, daha fazla pet- role sahip olmanın yol ve yöntemlerinden ziyade kapitalist rekabetin, azami kâr hır- sından kaynaklanan bu ekseninde oluşturulan petrole sahip olma politikalarından ileri geliyor. Hem petrol kaynaklarına sahip olmak hem de diğer emperyalistleri kendine tabi kılmak tüm emperyalist devletlerin dış politikalarının ana eksenini oluşturuyor ve bu da, Suriye'de yaşandığı gibi bölgesel savaşlara neden oluyor.

Petrol rezervi ile petrol üretiminin birbirinden bağımsız iki olgu olması gibi petrol sahibi olmakla petrolü kimin sattığı da birbirinden bağımsız olgulardır. Bu olgu petro- lün ekonomi politiğini ve de nasıl bir sorun olduğunu özetliyor. Petrol üretiminde aşağı üretim (keşif, sondaj, ham pe- trolün çıkarılması) ve yukarı üretim (rafinaj, nakliye, pet- rolün işlenmesi ve pazarlanması) olmak üzere iki üretim aşamasına ayrılıyor. Petrol re-

zervi ile petrol sahibi olan, petrol pazarında, petrol üretimi yapan ve petrolü satana tabi olduğu anlamına geliyor. Petrol sahibi petrol üreticisinin verdiği payla yetinmek zorunda kalıyor. Emperyalist tekeller 1960'lara kadar, Ortadoğu ülkelerine petrol üretiminden düşük bir pay veriyordu. Bu pay, 1950'lerde artırıldı fakat petrol üretiminin tüm sürecine 7 Kızkardeş hakimdi. Bugün 7 Kızkardeşten bağımsız olarak hareket eden Fransız Total Petrol tekeli de petrol pazarında önemli bir yere sahiptir. Bu çelişki Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü OPEC'in kurulmasına giden sürecin esas nedeniydi. Venezuella'nın öncülük ettiği süreç 1959 Maastricht Paktıyla başladı ve 1960'ta Cezayir, Suudi Arabistan, Kuveyt, BAE, Irak, Katar, Libya, Endonezya, Nijerya, Gabon, Venezuella ve Ekvator'un bir araya gelmesiyle ve OPEC'in kurulmasıyla sona erdi. OPEC'in kurulmasıyla, petrol sahibi ülkeler, petrol üretimi üzerinde hak sahibi oldu ve petrolün fiyatlandırmasında belirleyici konuma geldiler. Körfez sermayesinin oluşması ve petrodoların birikmesinde, OPEC'in önemli bir rolü bulunmaktadır. 1970'lerde emperyalist tekeller petrol üretiminde, yabancı üretime yöneldiler ve petrol üretim sürecine Ortadoğu ülkeleri de dahil oldu. Bunu takiben, 1970'lerde Körfez ülkelerindeki devlete ait olan petrol şirketlerinin (Aramco, BAPCO, Kuwait Oil Company gibi) tüm hisseleri, Körfez ülkelerinin denetimine geçti. Bu geçiş sonrasında bugüne Körfez ülkelerinin, dünya ekonomisine hem meta, hem de finans akışı yapacak sermaye birikimi sağlamasının esas kaynağı oldu. Bugün ise emperyalizmin tekrar petrol üretiminin tüm aşamalarına sahip olmak istemesi, 1999'da OPEC'in üç lider üyesi S. Arabistan, Irak ve İran'ın yakınlaşması, petrol üzerindeki denetimi merkezileştirmeleri, ABD emperyalizminin Irak işgalinin en önemli nedenlerinden biri olmuştur. Bunların yanında emperyalistlerin petrolden ve petrol için verilen-çıkarılan savaşlardan elde ettikleri kâr devasa boyutlardadır. Dünyanın en büyük 500 şirketinin başında (2005 yılında) Exxon Mobil bulunmaktayken, aynı listenin ilk başlarında ayrıca 11 silah tekeli bulunuyor. Dahası OPEC üyeleri her yıl sırf ABD bankalarına 600-800 milyar Dolar yatırıyor. (Veriler Fortuna 500-2006) Bölgedeki faşist diktatörlüklerin neden emperyalizmin yıllardır koruması altında olduğu ve emperyalistler arası mücadelede önemli olduğunu bu veriler göstermektedir. Petrol Ortadoğu ekonomi-politiğinin can damarı gibidir. Hem bölge ülkelerinin ekonomilerinin önemli faktörü hem de emperyalist ülkelerin bölgeye ilgilerinin temel kaynağıdır. Savaşlar, sınırlar dolaylı ve dolaysız petrole göre belirlenmektedir. Petrol gelirleri, hem bölge ülkelerinin ve aynı zamanda emperyalist ülkelerin finans kaynağıdır. Emperyalistler arası savaşın hem nedeni hem de bir silahıdır petrol. Petrol denince de Ortadoğu akla gelmektedir.

Emperyalistler günümüzde petrolü ve doğalgazı siyasal ve ekonomik hegemonya aracı olarak kullanmaktadır. Enerji kaynaklarına hakimiyetini silah kullanarak ve ekonomik zorla yapmaktadırlar. Petrol ve doğalgaz yarı-sömürgecilik şeklindeki bağımlılık ilişkisinin en temel araçları arasında yer almaktadır. “Enerji kaynaklarına sahip olan dünyaya hakim olur” belirlenmesi günümüz emperyalist dalaşın özünü oluşturmaktadır. Bu dalaş bir yandan dünya halkları üzerinde sömürünün yoğunlaşmasına diğer yandan da bu bölgenin devasa boyutlarda silahlanmasına neden olmaktadır.

2- Sınır sorunu

Ortadoğu’da petrolün bulunması ve petrolün önem kazanmasına bağlı olarak ortaya çıkan, gelişen ve bugün de devam eden bir sorundur. Bu kapsamda Ortadoğu sınırların oluşturulmasında ön plana çıkan iki anlaşma vardır. Biri Skeys Picot Anlaşması, diğeri Kırmızı Hat Anlaşmasıdır.

1. EPS sürerken, Fransa-İngiltere arasında Ortadoğu’yu paylaşma anlaşmaları da devam ediyordu. Birer ay arayla 1915’te İstanbul Anlaşması ve Londra Anlaşması sonrası, 1916’da Skeys Picot Anlaşması yapıldı. Üç anlaşmanın da esasları Ortadoğu’nun Rusya, Fransa ve İngiltere arasında paylaşılmasıdır. Bu paylaşımın bölgedeki Ermeni, Arap, Kürt ve Yahudilere devlet sözü verilirken, anlaşmaların içeriği Ortadoğu’nun sömürgeleştirilmeye dolduruluyordu. Skeys Picot Anlaşması da, Rusya-Fransa ve İngiltere’nin nüfuz alanları ve petrol bölgeleri üzerinde bir paylaşım dayanıyordu. Fakat Bolşevik devrimiyle birlikte açığa çıkarılan anlaşma fiili olarak uygulanamadı. Bunun yerine 1920’li yıllarda uzun süren bir dizi “Barış Anlaşmalarıyla” nüfuz alanlarını koluma savaşı verdi emperyalistler. Bu barış anlaşmalarında çizilen sınırlar, 1928 Kırmızı Hat Anlaşmasıyla, emperyalistler arasında uzlaşılarak netleşti. Kırmızı Hat Anlaşmasının adı, sınırları çizen Gülbegyan’ın harita üzerinde sınırları kırmızı kalem ve cetvelle çizmesinden geliyordu. Petrol tekelleri (Royal-Dutch, Shell, APOC, Fransız şirketi ve ABD şirketlerin kurduğu Near East Development Company) Ortadoğu petrolerinden yüzde 23.75 pay üzerinde anlaşta ve Türk Petrol şirketi adına yüzde 5 pay da Gülbegyan’a bırakıldı. Gülbegyan, Osmanlı topraklarını bilen olarak bu anlaşmanın harita üzerindeki ifadesini, İran ve Kuveyt’i dışında tutarak kırmızı kalemle çizdi. Böylece hem petrol paylaşıldı hem de sınırlar belirlenmiş oldu. Kuveyt sınırı, 1960’ların sonuna doğru, Irak’taki millileştirme hareketinden çekinen İngilizlerin apar topar, Irak’ın önemli petrol bölgesini de Kuveyt içine dahil eden bir sınır çizip Kuveyt’e “bağımsızlık” vermesiyle oluşturuldu.

Petrol paylaşımına dayalı sınırlar belirlendiği andan bugüne hep sorun oldu. Irak-İran arasında Fekke petrol bölgesi, Suudi Arabistan-Yemen

arasında Duhan Dağı sorununu güncelliğini koruyanlardandır. Ürdün sınırları belirlendiğinde, bu sınırları kabul etmeyen güçlü aşiretler, Ürdün'e saldırılarda bulundu. 1991'de Irak'ın Kuveyt işgaline gerekçe olarak gösterdiği nedenlerden birisi, apar-topar çizilen Rumeyla petrol bölgesi sınıırıydı. Sınırların bu hali her ülkenin komşu ülkesi için topraklarının işgal edilme gerekçesine zemin oluyordu. Her ülke burjuvazisinin kendi pazarına sahip olmak için çizmiş olduğu suni sınırların en spesifikleri Ortadoğu'dadır. Bu sınır sorunları burjuvaların kendi aralarındaki çıkar sorunudur.

3- Kürt Sorunu:

Tarihsel süreci bağlamında Kürt sorunu emperyalist paylaşım ve faşist Türk devletinin ırkçı politikalarının daha da açığa çıkardığı, tam anlamıyla rengini verdiği bir sorundur. Kürtler, kendi tarihlerinde kimi dönem devletlerini kurmuş (Medler gibi) olsalar da, kimi dönem özerk eyalet biçiminde (Osmanlı döneminde aşiret yapısına dokunulmuyarak) yaşamış olsalar da esas olarak, Ortadoğu'da ilhak ve sömürge altında yaşamış bir ulustur. 1. EPS döneminde toprakları dört parçaya ayrılarak dağıtılması soruna yeni bir boyut kazandırmıştır.

Emperyalizmin, Ortadoğu'daki paylaşımının odağında petrol bölgeleri vardı. Yapılan anlaşmalarda buna göre pazarlık yapılıyordu. İngiltere, 1918'de Irak'ta Musul'a kadar uzanan bir petrol damarı bulmuş, bu bölgeyi kendi nüfuzuna alıyordu. Kürdistan'ın diğer bölgelerinde petrol henüz bulunamamış olması nedeniyle İngilizlerin politikası petrol bölgesine (Musul) hakim olmak ve korumak üzerine şekilleniyordu. Bu nedenle Suriye bölgesinde Fransa nüfuzunda bir Kürt devletinin kurulmasını desteklemiyordu. Türkiye ve İran tarafında kalan Kürdistan ekonomik açıdan bir getiri olarak görülüyordu. Bölgenin dağlık oluşu, merkezle-pazarla bağının hem kopuk hem de zor oluşu emperyalistlerin ilgisini çekmiyordu. Kürdistan'daki aşiret yapısı ve aşiretler arasında siyasi bir istikrarın olmaması, Kürdistan'da, Kürtlere bağımsızlık, bir devlet sözü verilmesinden öteye geçmiyordu. Esasında Lozan Konferansıyla belirlenen sınırlarla Kürdistan dört parçaya bölünmüş oldu.

Türkiye sınırlarında kalan Kürdistan topraklarında TC devletinin ilhakının yanı sıra tarihsel süreçte, Türkleştiremediği Kürtleri inkar yöntemiyle, asimile, imha yöntemleriyle de etnik olarak temizleme politikası uyguladı. Kürt sorunu özü itibariyle bugün de tüm şiddetiyle devam ediyor. "Barış", "çözüm" ve "bağımsız devlet" tartışmalarının temelinde yüzyıl önce olduğu gibi yine petrol yatıyor. Exxon Gazprom gibi petrol ve gaz tekelleri, Genel Enerji gibi Türk şirketleri, Irak Kürdistanı yönetimiyle Kerkük petrolleri üzerinde yeni anlaşmalar yaptı. Petrol dışında inşaat başta olmak üzere

diğer sektörlere dair çok uluslu sermaye ve Türk sermayesinin yönelimi yatırımları söz konusu. Yüzyıl önceki paylaşımın, farklı bir tezahürü olarak sermaye yatırımlarıyla Kürdistan'ın kaynaklarının paylaşımı ve bu paylaşım üzerinde şekillenen politik manevralarla Kürt sorunu "çözüm" adı altında devam ettiriliyor.

Kürdistan denen coğrafya tarihte önemli medeniyetlerin kurulduğu, yaşadığı, geliştiği bir coğrafya olmakla birlikte büyük güçlerin elde etmeye çalıştığı bir coğrafya da olmuştur. Belirli tarihsel süreçleri dışında tuttuğumuzda devletleşemeyen bir halk olarak varlığını devam ettirmiştir Kürtler. Kürdistan'ın dört parçasına baktığımızda farklı inanış ve mezhepleri görmekteyiz, hatta dil bakımından farklılıklar, farklı lehçeler de mevcuttur.

Kürdistan önce Osmanlı ve İranlılar arasında ikiye bölünmüştür. Osmanlılar büyük sıradağları kolay aşamadıkları için doğuya rahat gidememişler ve Kasrı Şirin Antlaşması ile de Osmanlı-İran sınırı çizilmiştir. Kürdistan'ın doğrusu İran egemenliğine kalmıştır ve hala da bu durum sürmektedir. Lozan'la birlikte Osmanlı'da kalan bölümü de üçe bölünüp Türkiye, Irak ve Suriye ilhakına bırakılmıştır.

Kürtler Ortadoğu'da coğrafi olarak buldukları bölgenin önemi ve kitlesel nüfus yapıları dolayısıyla önemli bir halktır.

Batılı emperyalistler önce Ortadoğu'da bir Kürdistan kurulmasını istiyordu. Bu Sevr Antlaşması ile karar altına da alınmıştı. Fakat 1917 Sovyet Devrimi ile birlikte emperyalistlerin Ortadoğu'nun bu kısmındaki anlaşmaları kağıt üzerinde kaldı. Sovyetler Birliği'nin kurulması Türkiye'nin emperyalistler açısından önemini artırmıştı. Sovyetler Birliği kapitalizmin can düşmanı olarak doğmuştu. Türkiye buna karşı mücadelede önemli bir yerdedi. Türkiye'nin ilhak etmiş olduğu Kürdistan topraklarında bir Kürt devletinin kurulmasının Sovyetler Birliği ile mücadelede önemli bir noktada olan Türkiye'yi zayıflatacağı düşünülüp bu fikirden vazgeçildi. Ama Kürdistan'da yeraltı zenginlikleri de hesaba katılarak bölündü. Kürtler dört ülkenin ilhakına bırakıldı. Bundan tabii ki emperyalistlerin çok farklı hesapları da gittiği açıktır.

Dolayısıyla Ortadoğu'nun geçmişten günümüze bir Kürt sorunu hep olmuştur. Fakat zaman zaman bu sorun emperyalistler arası mücadelede kimi zaman da bölge ülkelerinin çıkar çatışmasında kullanılmıştır. Bu dört ülke de Kürtlere karşı baskı, imha ve inkar politikasının değişik ton ve biçimlerini uygulamıştır. Zaman zaman Kürtler bu dört parçada da ulusal temelli isyanlara kalkışmışlardır. Bunlar ilgili ülkelerce ve Kürt sorunu bulunan diğer ülkelerin ve de emperyalist ülkelerin desteği ile bastırılmıştır. Kürtlerin yaşamış olduğu dört ülke kendi aralarındaki çıkar mücadelelerinin

de karşıda- kinin Kürt sorununu kaşımış, destek verdiği dahi olmuştur, ta ki ayrı bir devlet kurma istemine kadar. Bu dört ülke de hiçbir zaman ayrı bir Kürt devleti kurulmasını isteme- miştir, aynı şimdi olduğu gibi...

Ortadoğu'da Kürtler devletleşememiş, ilhak altında yaşayan bir halktır ve yaşa- dıkları ülkelerde tam hak eşitliği söz konusu dahi değildir. Yani Ulusların (Kürtlerin) Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı bu dört ülke tarafından gasp edilmiştir.

Ortadoğu'da ezilen halkların ve ulusların en önemli varlık formu silahlı direniştir. Bunu açık bir şekilde Filistin ve Kürt sorunları bağlamında görmekteyiz. Yani Kürtle- rin varlıklarını ortaya koyup, yaşamlarını sürdür- bilmeleri bile ancak direnişle olabil- mektedir. Bugün Kürtler yaşadığı dört parçada da görünür olmuşlarsa hakim devletler ve emperyalistlerce bölge- deki planlarda hesaba katılacak bir güç haline gelmişlerse bu ancak ve an- cak silahlı direniş sayesinde olmuştur. Ortadoğu ezilen ulus ve halklarının Kürtlerin kendilerini bu şekilde var etmelerinden öğrenecekleri çok ders vardır. Bu- rada yine bu mücadeleye önderlik eden yapıların ideolojik duru- munu dışta tutarak söy- lüyoruz, bu duruma ilişkin eleştiri, değerlendirme ve tespitlerimiz bilinmektedir.

Bugün Kürdistan'ın tüm parçalarında da silahlı direnişlerle Kürt varlığı or- taya kon- muş, Kürt ulusal uyanışı gerçekleşmiştir. Türkiye, İran ve Suriye şu veya bu seviye ve ciddiyette de olsa Kürtleri dikkate almak zorunda kalmaktadır. Bu ne emperyalist ül- kelerin bahşettiği bir durumdur ne de ilgili ülke hakim sınıflarının! Kürtlerin bu dört par- çada değişik biçimlerde yürütmüş oldukları mücadelelerin doğal sonucudur.

Irak'ta bölgesel yönetim adı altında fiili bir Kürt devleti oluşmuştur. Bu kurulana kadar defalarca kez Irak Kürtleri imha ile yüz yüze gelmişler, kırimdan geçirilmişler ve kurtuluşları dağlara çekilmekte bulmuşlardır. Bütün bunların üzerine emperyalizmin bölge politikalarında dikkate alınır olmuşlardır. Bu yapıların önderliklerinin işbirlikçi yapısı Kürt halkı için ciddi bir açmaz oluşturmaktadır.

Kürt sorunu işlenirken PKK hareketine ayrı bir başlık açılması zorunlu- luktur. Bölgede Kürt ulusal hareketleri içinde silahlı direnişi en etkili şekilde yürüten hare- kettir. Ve Kürt ulusal uyanışını da esasta bu hareke- tin silahlı direnişi yaratmıştır. İdeolojik olarak sosyalizmden oldukça uzak bir noktada olmalarına karşın Ortado- ğu'da ezilen ulus ve halkların var olma formunu en iyi kavrayıp pratikleştirmiştir. Dolayısıyla da kendine has politika yapma tarzını da ustaca uygulamaktadırlar. Ezi- lenlerin ha- kim sınıflarca çizilen politika yapma alanına eylemsel bir duruşu olup, o politika alanını şiddetle dağıtma pratiği olması bakımından çok önemlidir. Bugün T. Kürdistanı'nda Kürt gerçekliği kabul edilmiş ise, bu politika yap-

ma tarzındandır.

Yani zor, oyunu bozmuştur. Bu, bir bütün sınıf mücadelesi gerçekliğinin bir zorun- luluğu iken, Ortadoğu'da fazlasıyla böyledir.

Suriye Kürdistanı'nda yani Rojava'da ezilenlerin elinde şiddet yıkıcı ve yapıcı fonksiyonu ile birlikte kullanılmıştır. Şiddetin yaratıcılığı bir kez daha görülmüştür. Hem emperyalistlerin hem de bölgenin faşist diktatör- lüklerinin tüm oyunlarını boz- muştur. Sözde oyun kurucular ise rol çal- ma yarışına girmiştir. Burada da PKK hare- ketinin bu konudaki ustalığı görülmüştür. Türkiye Devrimci Hareketinin çeşitli bölüklerinin yetersiz bile olsa bu politika yapma tarzına fiilen katılmaları bir olum- luluk olarak tarihe not düşülmüştür.

Yine Irak özgülünde de yaşanan gelişmeler tutarlı bir silahlı direnişin öne- mini gös- termiştir. Peşmergenin işbirlikçilikle düşkünleşmesi Kürt halkına ve ezilen halklara bir şey kazandırmaz iken silahlı direniş politik olarak bir kez daha kazandırmıştır.

Bölgede Kürt ulusal uyanışının ekonomik zemini şimdilik dışta tutuluy- or. O zemin olmadan politik aktörlerin ortaya çıkmayacağı açıktır. Biz politik aktörleri çıkararak ze- minin ne olduğunun incelenmesinin Kürdis- tan özgülünde şimdilik gereksiz görüyor, politik aktörlerin pratiklerini değerlendiriyoruz.

Ortadoğu'da Türkiye, İran, Suriye ve Irak bağlamında Kürtler önemli bir politik aktör olarak ortaya çıkmış, bu dört ülkede de varlıklarını kabul et- tirmek, eski çizilen sta- tüde yaşamak istemediklerini ortaya koymakla birlikte bölge sorunlarında kilit denebi- lecek hale gelmişlerdir. Bölge ül- kelerinin kendi aralarındaki çatışmalarda, emperyalistlerin bölge üzerin- deki çatışmalarında yön tayini yapabilecek konumda bu- lunmaktadırlar. Kırmızı çizgiler bir bir aşılmaktadır. Dört ülkedeki Kürt sorunu hiç ol- madığı kadar birbirini etkiler veya birbiri ile bağlantılı hale gelmiştir. Kürt sorunu bu şekilde bölgesel bir nitelik kazanmıştır.

Bu sorunun çözümü salt Kürtlerin varlıklarını kabul etmeyle sınırlamak doğru değildir. Dört parçada da tam hak eşitliği, ayrı devlet kurma da da- hil tüm hakların tanınması ile olmalıdır. Bu düzen içi çözüm açısından gerçekleşmeyecek bir biçim değildir. Ama proleter devrimciler açısından istenen çözüm elbette bu değildir.

Bölgedeki gelişmeler Kürtlerin tüm parçalardaki mücadelelerini daha eşgüdümlü ve ortak hale getirmiştir. Aynı zamanda Ortadoğu'da ezi- len ulusların olduğu gibi ezilen halkların silahlı mücadelelerinin de ortaklaştırılmasının zeminini büyütülmüştür. Bun- dan dolayıdır ki prole- ter devrimciler bölgeyle daha ileri bir ilişkilene biçimine gir- miştir. Bu geliştirilip büyütülmek zorundadır.

4- Filistin ve Arap/İsrail Sorunu:

Politik ağırlıktaki bir sorun olan Filistin ulusal bir sorun olarak, emperyalizm destekli İsrail'in Filistin topraklarını işgal ve ilhak ederek Siyonist devleti kurmasıyla ortaya çıktı. Uzun süreli politikanın ürünü olan İsrail, ABD emperyalizminin 2. EPS sonrası bölgedeki nüfuzunu artırma ertesinde kurulmasına izin verdiği ve kurulduktan sonra da ekonomik, politik ve askeri olarak desteğini kesmediği bir Siyonist devlet olarak, Filistin topraklarını işgal ve ilhak ediyor. Bu nedenledir ki Filistin sorunu, dini bir yanı olsa da ulusal bir sorundur. Emperyalizm ve Siyonizm Filistin sorununun din sorunu üzerinde durarak, bölgedeki işgal ve ilhakı meşrulaştırarak, İsrail Siyonizmi'nin uluslararası alanda da meşrulaşmasını, Filistin sorununun içeriğinin boşaltılarak dünya gündeminden kalkmasını hedefliyor. İsrail'in Filistin'deki Mescid-i Aksa'ya saldırıyı sürekli gündemde tutmasının nedeni budur. Gazze Şeridinde hakim konumda olan Hamas'ın ideolojik ve politik yaklaşımı da Filistin sorununun dini bir sorun olduğu yönündedir. Dolayısıyla emperyalizmin politik yaklaşımıyla örtüşürken, Filistin sorununun çözümünde Hamas'ın oynadığı rol uzlaşmacı ve reformist bir roldür. Bunun silahlarla sürdürülmesi, oynanan rolün özünü değiştirmez. Zira dini sorun kapsamında sağlanan olası bir çözümün de işgal ve ilhakin kabulüne dayanan bir çözüm olarak sorunun ortaya çıktığı gibi kalmasını sağlayacaktır.

Daha çok Batı Şeria'da toplanan Filistin burjuvazisinin yaklaşımı da liberal çerçevededir. Oslo Barış Anlaşmasıyla rengini veren ve bugün saklanmayan İsrail'in kabulüne dayanan bir yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşım, Filistin burjuvazisinin sınıfsal karakterinin bir ürünü olmasıyla ilgiliyken aynı zamanda uluslararası ekonomiyle bütünleşme ve sermaye birikimi sağlama planlarıyla da doğrudan bağlantılıdır. Her iki yaklaşımın birleştiği nokta, Siyonist işgal ve ilhakin İsrail sömürsünün devamı olarak Filistin sorununu din sorununa indirgemek ve bir uzlaşma zemini yaratmaktır.

Filistin sorunuyla doğrudan bağlantılı olan Arap/İsrail sorununun da politik mecedaki görünümü daha çok din merkezlidir. Müslüman ülkelerin ortasına Yahudi bir devletin kurulması tepkiyle karşılanmış ve bu tepki ilk dönemler askeri yöntemlerle gösterilmiştir. Arap-İsrail savaşları olarak bilinen savaşlarda, ABD emperyalizminin ekonomik, politik ve askeri yardım olarak desteklediği İsrail kazanan taraf olmuştur. Sorunun dini içeriğinin yanı sıra, 1. EPS döneminde, bölgede bir Arap devleti sözü veren emperyalizmin, bir Yahudi devleti kurmasına olan tepki de söz konusudur. Fakat emperyalizme olan tepki ekonomik ve politik bağımlılıktan güçsüzlükten dolayı, dini mecedada dile getirilmektedir. Bir Yahudi devletin varlığının yarattığı rahatsızlık, güvenlik kaygısı da sorunun bir başka

boyutudur. ABD emperyalizminin bölgedeki devletler üzerindeki nüfuzu, sorunun geçmişteki gibi savaşlar biçiminde sürmesini engellemiş fakat sorunu tamamiyle çözmemiştir.

Bir diğer önemli nokta da İsrail'e karşı Arap birliğinin sağlanamamasıdır. En güçlü Arap devleti olarak Mısır'ın 1978'de Camp David Anlaşmasını imzalaması Arap-İsrail sorununda dönüm noktası olmuştur. Peşinden bir Arap devleti olarak Ürdün'ün de Vadi Araba Barış Anlaşması imzalaması, Arap birliğini olumsuz etkilemiştir. Bu anlaşmalar kuşkusuz ki ABD'nin baskısı-dayatmasıyla gerçekleşmiştir ve İsrail'i Arap baskısından kurtarmıştır. Sorun bugün de tüm çelişik yanlarıyla devam ediyor. Çelişkinin derinleş- mesi bölgedeki politik atmosferin seyrine göre değişecek bir yapıya sahiptir. Bu konu- daki gelişmelerin tarihi sürecini ele alan bir yazı dosyamızdadır.

5- Silahlanma sorunu:

Özel mülkiyetin korunması anlamında genel bir sorun olan silahlanma Ortadoğu'da emperyalist müdahalelerle farklı düzlemde bir seyir izlemektedir. Kapitalizmle bir- likte ulus devlet ve devletin korunması metalaşmıştır. Savaş sanayisine dönüşen as- kerî harcamalar, sorunu güvenlik kaygısından çıkarmış azami kâr alanına dönüştürmüştür. Ortadoğu'da böl-yönet politikası uyarınca en ufak çelişkilerin de- rinleştirilerek emperyalist çıkarlar da kullanılarak oluşturulan "devletçikler" arala- rındaki çelişkilerin savaşa dönüşme kaygısının yarattığı güvenlik algısı, düşman ve düşmanlaşma boyutundadır. Bu en çok Sünni-Şii çatışması görünümün- de oluyor. Dolayısıyla Ortadoğu'daki tüm devletler, milli gelirin önemli bir bölümünü silah- lanmaya harcıyor. Silahlanmayı tetikleyen kuşkusuz ki Ortadoğu'daki devletler değil, Ortadoğu'ya müdahalede bulunan emperyalizmin var olan çelişkileri kullanarak si- lahlanmayı kışkırtmasıdır. Suriye'ye müdahale ve DAİŞ'in ortaya çıkışının politik ve ekonomik nede- ni başka olmasına karşın politik sonucu bölgede silahlanmanın gün- deme gelmesidir. Din, mezhep, ulusal ve sınıfsal çelişkilerin bölgedeki çatışmalı or- tamın yarattığı temel sorun, her ülkenin diğerinden üstün olma, güçlü olma düşüncesiyle silahlanma yarışına girmesidir.

Emperyalizmin bu sorundaki rolü belirleyici düzeydedir. Ekonomisinin büyük bö- lümü savaş sanayisine dayanan ABD emperyalizmi, en büyük silah tüccarıdır. Nüfuzu altında olan yarı-sömürgeleri silahlandırmaktadır. Irak-İran savaşında, açıktan Irak'ı destekleyen ve silah satışı yapan ABD emperyalizminin, aynı zamanda Irangate olarak bilinen olayda, İran'a da silah sattığı ortaya çıkmıştır.

1992-2003 dönemi içinde dünyada askeri harcama miktarının 29.5 trilyon dolar, olduğu belirtilirken, ülkelerin milli gelirlerinin yüzde 3-4'ü askeri

harcamalara ayrıldığı vurgulanıyor. Bu rakam ortalama bir rakam olmakla birlikte ülkelerin kendi yaptıkları askeri harcamaların milli gelire oranı daha fazladır. 1988-2003 döneminde İsrail'in askeri harcamalarının milli gelire oranı yüzde 9.7'dir. Diğer Ortadoğu ülkeleri için de durum farklı değildir. 2008 ekonomik krizi de silahlanma yarışının hızını kesmedi. 2009-2012 dönemi askeri harcamaların ortalaması S. Arabistan 49 milyar dolar, Türkiye 17.5 milyar dolar, İsrail 15.5 milyar dolar civarındadır. (Rakamlar: Stockholm Uluslararası Barış Araştırması-SIPRI raporları 2013-2014, basın) S. Arabistan geçmişten beri ABD ve AB emperyalistleriyle silah ticareti yaparken son dönemde Çin ve Rusya ile de anlaşmalar yapmaya başlamıştır. BAE, 2005'lerde silahlanma yarışında 16. sırada yer alırken, 2009'a doğru dünyanın üçüncü büyük silah ithalatçısı konumuna geldi. 2012 yılında tüm Ortadoğu ülkelerinin toplam askeri harcaması ise 132 milyar dolar'dır. Dünyada silah ithalatının % 75'i Ortadoğu'ya yapılmaktadır. (Arı: 2004, 27) Silahlanmada gelinen nokta, daha ağır ve teknolojik silahların temin edilmesidir. Füzeler, nükleer başlıklı silahlar, kimyasal ve biyolojik gazlar temin edilmekte, stoklanmaktadır. İsrail'in bilinen 400 nükleer başlıklı silahı bulunuyor. İran, uranyum zenginleştirme ile sürekli gündemde.

Yapılan bu silahlanma yarışı, emperyalizmin kendi nüfuz alanlarını koruma ve yerli jandarmaların kendi pazarlarını garanti altına alma yarışıdır. Bu yarışta silahlanmayı savaş sanayine dönüştüren ve her gün yeni silahlar üreten silah tekellerinin azami kâr sağladığı pazar alanıdır. Bu bakımdan Ortadoğu ülkelerinde, esasta silah üreten ve satan emperyalist devletlere silah ticaretinde de bir bağımlılık söz konusu. Diğer yandan birçok Ortadoğu ülkesi (başta İsrail, TC ve İran gibi) silah üretimine yönelerek, İsrail-Türkiye veya İran-Suriye arasında olduğu gibi ekonomik ilişkiler de geliştirilmektedir. Silahlanma Ortadoğu ülkeleri arasında ekonomik ittifaklar ve politik kutuplaşmalar yaratmakta dolayısıyla saflaşmalar oluşturmaktadır. En yoksul ülkeler dahi (Ürdün, Yemen gibi) silahlanma konusunda harcamaları kısmamakta, tersine her geçen yıl artırmaktadır.

Emperyalistler silah satışı ile bir yandan büyük kâr sağlarken, diğer yandan da çıkardıkları savaşlar sonucu yıkılan ülkelerin "yeniden inşası" için de kendi tekellerini devreye sokarak inşaat sektörü ve altyapı sektöründen devasa kâr elde etmektedir. Bu silahlanma ile bir yandan da enerji kaynaklarına hakimiyetlerini de korumuş ve garantiye almış olmaktadır. Bütün bunların yanında Ortadoğu'da silahlanmanın devasa boyutta olmasının en önemli nedenlerinden biri de yoğunlaşan sömürge ve yıllardır süren işgallere karşı gelişen direnişlerin bastırılması çabasıdır. ABD, Afganistan, Irak, Filistin, Suriye ve Lübnan'daki direnişleri bastırmak için mi-

lyarlarca Dolar harcamıştır. Bölge ülkelerinin bunlar için de büyük bütçeler ayırdığı görülmektedir. ABD, sırf Filistin gibi küçük bir coğrafyanın efsaneleşen direnişini bastırmak için İsrail'e son 60 yılda 280 milyar Dolar hibe etmiştir. (Said: 2002) Ve halen her yıl 3 milyar Dolar “askeri yardım” yapmaktadır. Mısır ve Ürdün'e İsrail'i tanıdıkları ve Filistin'i teslimiyete zorladıkları için her yıl 1'er milyar Dolar “askeri yardım” yapmaktadır. Bunun dışında milyarlarca Dolarlık askeri bütçeye sahip CIA, direnişleri bastırmak için Arap gerici diktatörlükleri ile kurduğu “Safari Kulübü” fonunu sadece Ortadoğu değil, dünyanın her bölgesindeki devrimci, komünist ve ulusal mücadeleleri bastırmak için kullanmıştır. (Parlar: 1997, 183) Bu fonla sağlanan paralarla ayrıca Eritre-Etiyopya arasında savaş çıkarıldığı gibi; bazı bölgelerde İslami görünümde örgütler de kurulmuştur. Bunları özellikle Rusya'ya karşı kullandığı gibi bazı yerlerde hayata geçirmek istediği planları için zemin hazırlamak için de kullanmaktadır. Ortadoğu'da giderek genişleyen direnişlerin olacağı aşikardır. Bu da silahlanmanın durmadan devam edeceğinin göstergesidir.

Silahlanma, kapitalist sanayinin önemli bir parçası olması ile birlikte emperyalistler arası rekabet ve savaşın yaşandığı bir alan olmuştur. Emperyalistler arası mücadeleye kızıştıkça silahlanma da devasa boyutlara çıkmaktadır.

Emperyalistler açısından savaşlar, büyük kârlar demektir. Ancak bundan da daha büyük kâr, bu savaşlara bağlı olarak veya savaşın sonunda oluşan pazarların ürünü olarak ortaya çıkar. Ortadoğu dünyanın en büyük silah pazarı olmasının yanında, bunun ürünü olarak yaratılan pazarlar açısından da emperyalistlerin ilgisini çekmektedir. ABD'nin 1985-89 yılları arasında savaş halindeki Irak'a 1,5 milyar Dolarlık bilgisayar ve elektronik malzeme satması buna bir örnektir. (Parlar: 1997, 110) Yine ABD'nin Irak ordusunu modernize etmek için harcadığı 19 milyar Doların sadece 2 milyar Dolarının silah ve mühimmata harcanmış olması da çarpıcı bir örnektir. Savaşlar halklar için yıkım demek iken tekeller için kâr demektir. Savaş aynı zamanda kitleler halinde metallerin imhası demektir. Bu da kapitalistlerin fabrikalarına yeni iş olanağı anlamına gelir. Her yıkıma uğrayan ülkenin inşası tekellerin kârına kâr katmaktadır.

Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrası Kuveyt'in yeniden inşası için 200 milyar Dolar harcandı. Bu “yeniden inşa” için açılan ihalelerin % 70'ini ABD'li tekeller almıştır. (Parlar: 1997, 196) Bugün Irak ve Suriye'nin birçok kenti harabe halindedir, Libya'nın durumu ortadadır. Buralarda bir stabil ortam sağlanıp da “yeniden inşa”ya geçilirse emperyalist tekeller yine oralara üşüşecektir.

Dolayısıyla silahlanma salt savunma ve savaş anlamında olmayıp esaslı bu

ol- makla birlikte üretim, ticaret ve politik ilişkilerde de etkileyici veya belirleyici rol oy- nayan ekonomik bir sektördür aynı zamanda.

6- Su sorunu:

Ortadoğu'nun tartışılmayan, gündeme gelmeyen fakat hayati öneme sahip olan konusu su sorunudur. Politik gündemin savaşlar, petrol gibi ön plana çıkan konularla meşgul ol- duğu bu zamanlarda, Yemen'deki kırsal alanda çıkan çatışmaların nedenlerinin yüzde 80'ini su kaynaklarının paylaşımı oluşturuyor. Oldukça sınırlı yeraltı ve yerüstü kay- naklara sahip olan Ortadoğu'da, mevcut su kaynaklarının paylaşımı da önemli bir çe- lişki kaynağı. Akarsu olarak Nil, Fırat, Dicle, Ürdün, Yarmuk, Asi ve Litani ırmakları var. Bunun dışında oldukça pahalı olan ve daha çok Körfez ülke- lerinin yaptığı deniz suyu arıtımı ile S. Arabistan'ın sulama için kullandığı derin kuyular var.

Nil nehri 9 ülkeyi geçtikten sonra Mısır'dan Akdeniz'e dökülüyor. Nil suy- unun kullanımı, 9 ülke arasında sorunlara neden oluyor. Mısır kullandığı suyun yüzde 86'sını Nil'den karşılıyor. Mısır'ın eski dışişleri bakanı R. Ghali, Nil sularını ulusal güvenlik boyutunda değerlendiriyordu. Asuan Barajı yapıldığında barajın 10 milyar metre küp suyunun buharlaşması nedeniyle, Mısır diğer 8 ülkenin tepkisine neden oldu.

Fırat-Dicle suları Irak ve Suriye'ye karşı TC devletince politik koz olarak kullanı- lıyor. 1987'lerde yapılan anlaşmalarda "sınırı aşan su" kavramını kullanarak, Fırat ve Dicle sularının sahiplenen TC devleti, su üzerinden böl- gede mutlak güç olmaya oynu- yor. 1980'lerde bizzat dönemin başbakanı Turgut Özal tarafından Suriye'nin PKK'ye verdiği desteği kesmesi için su koz olarak kullanıldı. TC devletinin su üzerindeki mut- lak güç anlayışı, suyun stratejik bir konuma doğru evrildiği dönemde Arap ülkelerine karşı koz olarak kullanılmasının zemini oluyor.

Ürdün (Şeria) ve Yarmuk ırmakları Ürdün, Batı Şeria ve İsrail arasında kullanılıyor. İsrail'in kurulmadan önce çizilen sınırları, su kaynaklarını içine alacak şekilde çizile- rek, susuz kalmasının önüne geçildi. 1967 savaşında Batı Şeria su kaynaklarının yüzde 70'ine el koydu. Ürdün'ün Yarmuk üzerinde yapacağı baraja karşı çıkan İsrail, bugün Filistin'in su kullanımını denetleyen bir pozisyona sahip. Dolayısıyla Arap-İsrail soru- nunda su önemli bir yere sahip.

Litani nehri Lübnan sınırlarında yer alıyor. Fakat 1982 yılında İsrail, Lübnan'ı işgal ederek Litani sularını kullanmaya başladı.

Ortadoğu, görüleceği üzere coğrafi açıdan su olanakları en kıt bölgedir. Türkiye, İran ve görece Mısır dışında kalan bölge ülkeleri açısından su bugünden önemli bir so- rundur. CIA'nin 1980 yılına ait su savaşları tah- mininde en yüksek 10 yörenin yarısı Or- tadoğu'da bulunuyor. Su kıtlığının

yanı sıra sanayileşme de su kaynaklarını hızla tüketiyor. Ekonomik olarak petrol en değerli kaynak iken yaşamsal olarak en değerli kaynağı bölge açısından su oluşturuyor. Nüfus artışıysa sorunu katmerleştiren başka bir etken. Emperyalist devletlerin bu hayati sorun karşısındaki yaklaşımı nüfus artışını durdurmakla sınırlı.

Su, diğer sorunlarda olduğu gibi sınıfsal bir zemine sahiptir. Sorun sadece su kay- naklarının sınırlı-az oluşu değildir. Aynı zamanda su kaynakları üzerindeki özel mül- kiyettir. TC devletinde Fırat ve Dicle üzerine yapılan onlarca hidroelektrik santrali kurmasının, Siyonist İsrail'in Filistin'in su kullanmasını denetlemesi, su kaynaklarını işgal etmesinin başka izahı yoktur. Su savaşlarının çıkma olasılığında su kıtlığından zi- yade sınırlı olan suların bu paylaşım biçiminin rolü diğerinden daha büyük olacaktır. Ya- şamsal bir öneme sahip olan suyun, bölge özgülünde sorun olarak derinleşmesi, ekonomik ve politik ilişkileri altüst edecek bir niteliğe sahiptir. Ve bölgedeki su kıtlığı nedeniyle bunun zemini güçlüdür.

7- Dini-Mezhepsel Sorun:

Ortadoğu, üç büyük dinin doğup büyüdüğü coğrafyadır. Bunun yanında dinlerin ve özellikle İslam'ın mezheplerinin de geliştiği bir coğrafyadır. Bu üç büyük din ve İs- lam'ın mezheplerinden başka Zerdüştlük, Ezidilik gibi birçok dini inanç da yaşamını sürdürmektedir.

Her farklılık bir çelişkidir. Her çelişkinin ele alınmasında izlenecek yol ve yöntemi çelişkilerin nitelikleri belirler. Bazıları silahlı çözülürken, bazıları ikna, değiştirme yön- temi ile çözülür. Dini farklılıklar, salt dini farklılık olarak kalırsa bunun çözümü ya da bu farklılıkla yaşamak az sorunlu olur. Ama çoğunlukla bu böyle olmaz. Din konusu tabii ki geniş bir alandır; biz bir özelliğini ele alıyoruz.

Bu dosyadaki farklı yazılarımızda ele aldığımız gibi, din dünyanın değişik coğraf- yalarında olduğu gibi hatta daha fazla Ortadoğu'da siyasetin taşıyıcısı olmuştur. Hem ezenler hem de ezilenler için bunun böyle olduğunu görmekteyiz. Diyebiliriz ki, din- ler ve mezhepler politikaların üstünde bir örtüdür. Görünüm dinidir, içerik ise maddi çı- karlar üzerinde oluşturulmuş politikadır. Çoğunlukla geniş kitleler biçime takılıp kalmaktadır. İçeriğe ulaşmak için daha ciddi bir sorgulama ve araştırma gereklidir.

Ortadoğu'da dini görünümlü politikalarla üç büyük din adına da çok kan dö- külmüştür. Haçlı Seferleri en bilinen dini görünümlü politik savaşlardır. Ortadoğu de- nince öncelikle Müslümanlık akla gelmektedir. İslam'ın doğuşu ile birlikte kendi içinde de farklılaştığını görmekteyiz. Özellikle Müslümanlığın devletleşip Arap mil- liyetçiliği üzerinden yayılmacılığa başlamasıyla ciddi ayrışmalar ve farklılaşmalar da başlamıştır, ki bu sürecin tarihi olayı Kербela'dır. Emevilerin, baskıcı, katliamcı, entrikacı,

şatafata düşkün iktidarı bundan sonra gelişmiştir. Bu haksızlıkla birlikte, zorla Müslümanlaştırılmış halklara, Müslümanlıkla birlikte Araplaşmanın dayatılması ciddi tepkiyle karşılanmıştır. Büyük mezhepsel ayrışma bu temelde olmuştur. O günlerden bugüne farklı politikaların hayata geçirilmesi için bu mezhepler ya da bu mezheplerin farklı kolları arasında çatışmalar yaşanmıştır. Sünnilik daha devletçi ve genelde hakim sınıfların politikalarını kapatmak üzere kullanılırken Şiilik de yoksulların politikalarını örtmede çokça kullanılmıştır. Şiilik ve Sünniliğin bölgede politika olarak kullanılmasında Perslerle yani İranlılarla Arap milliyetçiliğini veya Arapçılığı temsil eden Arabistan karşı karşıya gelmiştir. Yine Osmanlı da dahil İran'da kurulan devletlerin çıkarlarının diğer ülkelerle çatışmasının görünümü hep mezhepsel çatışma şeklinde olmuştur. Tabii ki bunun özü bölgede hakimiyet kurabilme yarışıdır. İranlılar da Şiiliği hakim sınıfların politik aracı olarak kullanmıştır. Yani bir mezhep bazen hakim sınıfların politikalarının görünümü olmuşken bazen de ezilenlerin, isyanın politikasının görünümü olmuştur. Buradan hareketle dini-mezhepsel görünümlü çatışmaların salt hakim sınıflar arası bir çatışma olarak ele alınmaması gerektiğini, ezenlerle ezilenlerin çatışmasının bu görünümle cereyan edebileceğini söylüyoruz. Kaldı ki politikanın dini görünümü altında gündelik hayata girmiş olduğu bir coğrafyada çokça mezhep ve inancın olması da bundandır.

Emperyalizm ve proleter devrimler çağında da Ortadoğu'da politikalar çoğunlukla din dolayımında yapılmaktadır. Emperyalizm, Ortadoğu halklarının tarihsel arka planı olan ayrılıklarını, çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır. Yarı-sömürge ülkelerinde politikalarını hayata geçirmek için bu farklılıklar provoke edilmektedir. Hakim sınıflar da halkı bastırıp sindirmek için bunları kullanmaktadır. Filistin, İran, Irak, Suriye, Lübnan, Yemen, Bahreyn ve Türkiye'de dini ve mezhepsel farklılıklar, politikaları örtmek için aktif olarak kullanılmaktadır. Oysa bu savaşların özü sınıfsaldır. Yine örneğin güncel bir mesele olarak DAİŞ'in doğuşunu buradan analize tabi tutmak doğru olandır. Yönetici kompradorların Şii mezhebinden olması Şii halkın katliamlara uğramadığı anlamına gelmez. Aksine büyük katliamlara uğrayanlar yoksul Şii halkıdır. Burada bizlerin yeri emekçi halkın yanındır ve bu provokasyonları teşhir etmek görevdir. Komprador burjuvazinin iktidarı kaybeden bir kliğinin, emperyalizm ve bölgedeki farklı güçlerin desteği ile kurduğu; Irak'ta DAİŞ, Suriye'de DAİŞ, El-Nusra ve Müslüman Kardeşler örgütlerini, sırf Sünni mezhebinden halkın bazı sorunlarını dillendiriyorlar diye desteklemeyiz. Yani her parlayan şey altındır! Bu örgütler halkların düşmanlarıdır.

Diğer taraftan hakim sınıfların yönetme mevkiinde bulunanların Irak'ta Şii

Maliki, Suriye’de Nusayri Esad olması da bizim için (bu yönüyle) bir anlam ifade etmez; onlar da kendilerini halkın gözünde meşrulaştırmak için Şii’liği kullanmaktadırlar. Esad’ı, Maliki’yi Şii İran’ın desteklemesi de bölgedeki güçler dengesinin an’da almış olduğu biçimden dolayıdır. Rusya, Çin, İran eksenli Suriye’nin düşürülmesinin gerekçesinin demokrasi, insan hakları, Sünni halka uygulanan baskı olmadığını çok iyi biliyor. Suriye’nin İran’a açılan bir kapı, bunun da Rus emperyalizmini sıkıştırma planının bir parçası olduğunu biliyorlar. Yoksa ABD’nin Sünnilikle, Şii’likle bir ilişkisi yoktur. Bölgedeki işbirlikçileri tarihsel sorunların da motivasyonu ile ABD’nin çıkarları doğrultusunda bölgesel çıkarları ile de çakıştığından, peşine sıralanmış durumdalar. S. Arabistan, Katar, Türkiye de Sünniliği kullandılar, mezhepçilik siyaseti izlediler. Tabii ki dertleri ezilen Sünni halkı kurtarmak olmadığı ortadadır, ezilen Sünniler konu mankeni işlevi görmektedir.

İran da Yemen’de Şii Husileri destekleyerek, S. Arabistan’a yanibaşındayım diyor, diğer taraftan Kızıldeniz’de ABD ve AB’nin çıkarlarını tehdit ederken Rusya ve Çin’e alan açıyor. Husilerin haklı savaşı gölgeleniyor.

Görüldüğü gibi bu alanlardaki Sünni-Şii çatışmasının bir kısmı tamamen hakim sınıfların kendi çatışmalarının örtüsüdür. Bunun yanında Filistin’de Hamas gibi İslami referanslı bir örgüt İsrail’in işgal ve ilhakına karşı savaşıyor. Burada ezilen bir ulusun mücadelesi yer yer Yahudi-İslam çatışması gibi görülüyor. Hamas da bu çatışmayı, Filistin sorununu din sorunu olarak görerek, sorunun özünü çarpıtıyor. Yine Lübnan’daki gibi toprak ağaları ve komprador burjuvaziye karşı savaşlar da dini görünüm şeklinde olabilmektedir.

İrak’ta Ezidi halkın katliama uğratılması yine dini görünümde olmaktadır. Fakat yukarıda da ele aldığımız gibi bu katliamı yapan örgüt bir sınıfın politikasını hayata geçiriyor. Halk düşmanlığı bu sınıfsal karakterinden dolayıdır. Dini referansları bunu kapatmak için kullanılıyor.

Önsel olarak hiçbir din, inanç ya da mezhep bir politika taşıyıcısı değildir. Bu ancak somut bir mekan ve zamanda değerlendirildiğinde tespit edilebilir. Bundan dolayı Ortadoğu’daki dini-mezhepsel çatışmalar kaba formlerle açıklanamaz. Suriye’deki sorunu Esad’ın, ki Şii olarak konuyor, Sünni halka zulmünü esas alarak açıklayanlar da, Esad’ın sınıfsal arka planını doğru tespit edemeyip küçük ya da milli burjuva diktatörlüğü olarak açıklayanlar da yanılmıştır. Hele DAİŞ’i ezilen Sünni halkın sisteme karşı tepkisi olarak açıklayanlar, El-Kaide’yi (emperyalizmin bu konudaki deneyimini hiçe sayarak) Müslüman halkın isyan hareketi olarak görenleri pratik fena yanıltmıştır. Politikada ilerliciliğin-gericiliğin tespitinin dini görünümler üzerinden yapılamayacağını söylüyoruz, bununla birlik-

te bu dini görünümün arkasını sınıfsal analize tabi tutmanın gerekliliğini anlatıyoruz. Bu parantezde Aydınlanmacılıkla, Pozitivizmle, Oryantalizmle ve tarihsel ilerlemecilikle mücadelenin gerekliliğini söylüyoruz.

Ortadoğu'da tarihi arka planı olan dinler ve mezhepler arası bir sorun vardır. Dinler ve mezhepler politik araç olarak kullanılmaktadır. Emperyalizm ve bölgedeki işbirlikçileri bunu fazlasıyla yapmaktadır. Bu kapsamda Irak'ın işgalinin ABD'li yöneticilerce Haçlı Seferi ile açıklamaları tarihe geçmiştir. Proleter devrimciler politik gelişmeleri ve hareketleri sınıfsal olarak analiz etmeyi esas alır, dini örtü ancak bu ele alışla doğru bir şekilde kaldırılmış olur. Dini çatışma olarak halka sunulanın arka planındaki sınıfsal çatışmaları açığa çıkarmak önemlidir. Görünümle uğraşmak, ona göre tespit yapıp konum belirlemek komünist ve devrimcilerin yapacağı iş değildir.

D) ORTADOĞU'DA POLİTİK DURUM 1- Emperyalist sermaye hareketi: Sadece Ortadoğu'da değil, dünyanın diğer bölgelerinde de devam eden, ortaya yeni çıkan çatışmaların, bölgesel savaşların temelinde emperyalizm yatıyor. 1970 sonrası neo-liberalizm emperyalist sermayenin yarı-sömürge ülkelere akmasının adiydı.

Adına Yapısal Uyum Programı denilen politikalarla, önce yarı-sömürge ve bağımlı kapitalist ülkelerin ekonomileri emperyalist sermayenin hem pazar-kâr alanına hem de rahatça yatırım yapabileceği, finans sektörüne giriş-çıkış yapabileceği bir yapıya dönüş-türdü.

Emperyalist sermayenin yarı-sömürgelere yönelmesini ihtiyaç olarak doğuran üretim, yeniden üretim ve genişletilmiş yeniden üretim döngüsünde, esas nokta kâr oranını daha fazla artıracak alanların yaratılmasıdır. Emperyalistler arası ekonomik rekabette, gelişmiş teknolojiyle yaratılan devasa üretim ve azami kâr sınıra dayandığı noktada, kâr oranını artırmak, mutlak artı-değer sömürüsüne ve maliyetlerin düşürülmesine dayanır. Bunun yanı sıra devasa oranda biriken ve sermaye fazlası oluşturan, bu nedenle atıl kalan sermayenin de aktifleştirilmesi için yeni yatırım alanlarına ihtiyaç duyar. Emperyalist sermaye karşı karşıya kaldığı bu iki sorunun çözümünü üretim maliyeti düşük ve sermaye üzerindeki denetimi serbest olan alanlara yöneldi. Üretim maliyeti düşük ekonomilerin başında yarı-sömürge ekonomileri geliyordu. Ve emperyalist sermaye bu ülkelerde yoğunlaşmaya başladı. Bu yoğunlaşmanın politik ifadesi, yarı-sömürgelerdeki özelleştirme furyası ve yabancı sermayeyi ülkeye çekme adına, sermaye üzerindeki denetimlerin kaldırılması, ücretlerin düşürülmesidir. Emperyalist sermayenin yoğunlaşması, bu ülkelerde sömürü ve talanın ifadesi olurken, üretim sürecinin parçalanmasının etkisiyle aynı zamanda ekonomik gelişme de sağlandı. Emperyalistler, eskiden

olduğu gibi merkezi üretim yerine hammaddeleri ithal edip fabrikada toplamak yerine, ham- maddenin olduğu ülkeye kaydırıldı üretimi. Böylece bir arabanın üretimi, merkez fabri- kalarda değil, yarı-sömürgelerde kurulan yerel fabrikalara dağıtıldı. Arabanın parçalarının burada üretilerek birleştirilmesi merkez fabrikada yapılmaya başlandı. Türk medyasında değişik otomobil markalarının “Türkiye’de üretiliyor” haberleri bu üretim sürecine dayanıyor. Üretimin parçalanması emperyalist tekellere daha düşük maliyette üretim sağlarken hem aşırı üretim hem de azami kâr etmesini de sağlıyordu.

Neo-liberal politikalarla, yarı-sömürgelere akan emperyalist sermaye hareketi sö- mürü ve talanı yoğunlaştırırken aynı zamanda yarı-sömürge ekonomilerin belli oranda gelişimine de zemin oldu. Brezilya, Hindistan, Güney Asya ülkeleri (Malezya, Singa- pur vb.) gibi birçok ülke G-20 (Ekonomisi gelişmekte olan 20 ülke için kullanılmakta- dır. Bu ülkeler yarı-sömürge ve bağımlı kapitalist ülkelerden oluşmaktadır) olarak adlandırılmaya başlandı. G-20 ülkeleri 2000’li yıllardan sonra dünya ekonomisinde önemli yer edinmeye başladı. Bu gelişimin emperyalizmin gölgesinde olması G-20 ül- kelerinin yarı-sömürge durumunu değiştirmedir. Zira ekonomisi emperyalist sermaye akışına tabi hale gelen G-20 ülkelerindeki bu gelişme üretici sektörlerden, sanayi üre- timinden kaynaklanmaması nedeniyle aynı zamanda ekonomisi en riskli ülkelerdir.

Çin ve Rusya’nın 2000’li yıllarda emperyalist ekonomiyle kapitalist siste- me tam anlamıyla uyum sağlamaları, hem ekonomik hem de siyasi alanda rekabet ortamını kı- zıstırdı. Çin’in neo-liberal politikalarla hızla yükselişi, Rusya’nın da buna dahil olması, dünya ekonomisindeki dengeleri değiştiren bir boyuta ulaştı.

Tüm bu gelişmelerin Ortadoğu’ya, enerjiye duyulan ihtiyacın artmasıyla ve Orta- doğu’nun da petrol dışında meta pazarı olarak öneminin artması şeklinde yansıdı. Hem emperyalizmin hem de emperyalizmin gölgesinde gelişen ekonomilerin enerjiye olan ihtiyaçlarının artması, Ortadoğu’ya bağımlılık anlamına geliyordu. Bu da emperyalist- ler arası enerji rekabetini artıran bir etki oldu.

Petrole duyulan aşırı talep ve petrol fiyatlarındaki artışa paralel petro-doları artan Körfez ülkelerinin, petrol dışı sektörlerde yatırım alanı oluşturması emperyalist ser- mayenin bu pazara akmasına yol açtı. Neo-liberal ekonomiye petrol ve sermaye akışıyla dahil olan Körfez ülkelerinin, bu sektörler dışında da yeni pazar alanları olarak dahil ol- ması, üretici sektörlerde de emperyalist rekabeti artırdı.

Ekonomik alanda yaşanan bu gelişme, Ortadoğu’nun emperyalizm açısından önemi hem petrol, hem pazar, hem “serbest” ticaret hem de Kör-

fez sermayesinin finans sek- törüne akışı gibi dörtlü bir etkenle somutlandı. Dolayısıyla bugün Ortadoğu'daki ka- pışmaya rengini veren de emperyalistler arası çelişkiyi derinleştiren de budur. Görünüşte farklı sorunlar şeklinde ortaya çıkan olayların arka planında bu maddi yapı vardır.

2- Emperyalistler arası çelişki:

Kapitalist ekonominin yapısı itibariyle, emperyalistler arası çelişki her daim mevcuttur. Değişen ekonomik ve politik dengelere göre bu çelişkinin görünümü azalır ya da şid- detlenir. Fakat birbirleri arasındaki çelişki kapitalist rekabet ve kapitalist eşitsiz gelişme yasasına uygun sürekli kendini yeniler. 2. EPS ve sonrası süreç ve de 2000 sonrası süreç bu durumu en iyi somutlayan örneklerdir. 2. EPS, emperyalistler arası çelişkinin uz- laşmaz aşamada savaşla sonuçlanmasıdır. Savaş sonrası güçsüzleşen Avrupalı emperyalistler ve dünya efendisi olan İngiltere'nin yerini ABD emperyalizmi aldı, hakim oldu. 2000 sonrası sürece gelirken, sanayi alanında Japonya ve Almanya, ABD'nin kar- şısına çıkarken bugün Çin ve Rusya da ABD ile rekabet etmektedir.

Günümüzde, Çin'in yükselişine rağmen ABD emperyalizmi dünya ekonomisinde hakim konumda. 2. EPS'den bugüne dünya zenginliğinin yüzde 50'sine sahip. "2012 verilerine göre dünya hasılası 71 trilyon dolar. ABD ve AB'nin payı yüzde 22, Japonya yüzde 8. Yükselen ekonomiler ve diğer çevre ülkeler yüzde 40. Bu kanadın başını Çin yüzde 12 payla çekiyor, Rusya, Hindistan ve Brezilya yüzde 4..." (06/12/2013; Cumhuriyet gazetesi) paya sahip. Rakamlar kapitalist rekabette emperyalist devletler arasında özellikle ABD, AB ve Çin olmak üzere ciddi açık bulunmuyor. Bu aynı zamanda uluslararası pazarın paylaşımı sorununu da gündeme taşıyor ve emperyalistler arası çelişki burada gün yüzüne çıkıyor. Çelişkilerin gün yüzüne çıktığı alanların başında enerji geliyor. Bu da petrol ve doğalgaz anlamına geliyor. Bugün ABD en fazla petrol ithal eden ülke fakat Ortadoğu petrolüne muhtaç konumda değil. AB petrolün yüzde 90'ını (% 45'i Ortadoğu'dan) doğalgazın da yüzde 70'ini ithal ediyor. Çin petrol ithalatında yüzde 80 oranıyla dünya üçüncüsü ve Körfez ülkelerine bağımlı durumda. Rusya'nın enerji ihtiyacını karşılayacak rezervi var, bu nedenle bir bağımlılık durumu söz konusu değil. Emperyalizmin başta kaya gazı gibi yeni enerji kaynakları bulma çalışmaları olsa da şu ana dek petrolün yerini alabilecek bir enerji kaynağı bulunmuş değil. Dolayısıyla petrol ve petrol alanlarına sahip olmakla birlikte, bir bütün enerji kaynaklarına sahip olmak emperyalistler arası çelişkinin esasını oluşturuyor. Dolayısıyla bu çelişki Orta- doğu'da açığa çıkmış olsa da ABD ve Çin emperyalizminin Avrasya stratejileri var ve bu kapsamda projelerini uyguluyorlar. ABD Yeni İpek Yolu Projesi adını verdiği poli- tikayla Orta Asya ülkelerini birbirine

bağlayacak bir demiryolu inşası planlıyor. Çin de ulusal demiryolu ağını, Orta Asya'yla bütünleşme planıyla birlikte, Avrupa pazarına ulaşabilmek için eski İpek Yolunu demiryolu olarak canlandırma peşinde.

Ekonomik alandaki bu yarış-rekabetin politikaya yansması nüfuz alanları yaratma, var olanları koruma ve rakip gücü çevreleme, bir alana hapsedme gibi dış politik hamlelerle oluyor. ABD geçmiş yıllardan beri kurmuş olduğu politik nüfuz alanlarında siyasi olarak güçlüyken, Çin bu alanlara ekonomik ilişkiler kapsamında giriş yapıyor. Çin'in Körfez ülkelerinden yaptığı petrol ithalatıyla, ekonomik anlamda Körfez ülkelerinin yönü Asya'ya kayarken, ABD Çin'i hem Orta Asya hem de Tayvan üzerinden sıkıştırmaya çalışıyor. Ukrayna sorunu ve petrol fiyatlarıyla Rusya'nın Ortadoğu'daki politik etkinliğini kırmaya çalışırken, Rusya, Ortadoğu'da ve Orta Asya'da ABD'nin atacağı adımları boşa çıkarıyor. (Ossetya işgali ve Suriye desteğinde olduğu gibi...)

Ekonomik ve politik mecrada süren bu rekabette emperyalistler arası bloklaşma, Ortadoğu'da Suriye krizinde daha net görünür oldu. ABD-AB ve Rusya-Çin saflaşması 1. EPS öncesi saflaşmaya benzer şekilde pazar alanlarının ve hammadde kaynaklarının paylaşımına dayanıyor.

Fakat en nihayetinde emperyalistler arası çelişki, biçimi ve görünümü ne olursa olsun, bugün Ortadoğu'da açığa çıkıyor ve her bir emperyalist için, enerji alanlarında tek hakim güç olma ve diğer ülkeleri bu hakimliğe göre konumlandırmak esas amacını oluşturuyor. 2. EPS'den sonra ABD'nin Ortadoğu'da ekonomik, politik ve askeri olarak yaptığı tam da buydu ve bugün askeri üssü olmadığı bir-iki ülke söz konusu. Diğer yandan emperyalizme bağımlı olmayan tek bir ülke bulunmuyor.

3- Emperyalizmle bölge ülkeleri arasındaki ilişki

Ülkelerin kuruluş tarihlerinde de görüldüğü üzere, emperyalist tahakküm bölgede nüfuz kurma ve güç olabilme açısından hemen tüm ülkelerin birincil sorunudur. İlişkilenişin özü kapitalist ekonomi yasalarına göre belirlenmektedir. Sömürge veya yarı-sömürge ekonomik yapıda kurulan politik tahakküm değişiklik gösterir. Sömürge döneminde emperyalizmin doğrudan kendi yönetimi söz konusuysen, yarı-sömürge, işbirlikçi, kukla ve uşak yöneticiler üzerinden dolaylı yönetim söz konusudur. Ortadoğu ülkelerinin tamamı yarı-sömürge konumda olup, emperyalizmin dolaylı olarak yönettiği, kimi zaman doğrudan müdahale ettiği bir ilişkileniş söz konusudur.

2. EPS öncesi İngiliz emperyalizminin hakim olduğu bölgede kimi ülkeler sömürge iken kimi ülkeler yarı-sömürge konumdaydı. 2. EPS sonrası bölgede üstünlüğü ele geçiren ABD emperyalizmi, 1971'de bölgeden tamamıyla çekilen İngiliz emperyalizminin hakimiyet alanlarındaki de-

neyiminden fazlasıyla yararlanmıştı. Dolayısıyla ABD emperyalizminin Ortadoğu'ya tam hakim olması 1970'lerden sonra başlamıştır. Siyasi nüfuz kurma, bölgedeki hakimiyeti altındaki devletlerden başlayarak yayma ve bölgenin denetimini kukla yönetimlerle sağlama açısından önemlidir. Emperyalist çıkar politikaların doğrudan uygulanmasıyla dolaylı uygulanması arasındaki fark, ikincisinin daha sorunsuz olmasıdır. Emperyalizm bu deneyimi sömürgeciliğin doğrudan, ülkenin ekonomik, siyasi ve askeri denetimini elinde tutarak uygulandığı dönemde edindi. Bugün, aynı sömürgeciliği ülkede işbirlikçi hükümetler kurarak yapıyor. Ortadoğu ülkelerinin tamamında bu yöntem uygulanıyor. Suriye ve İran dışında bölgedeki tüm ülkeler (Irak'ta 2001 işgaliyle ABD nüfuzu kuruldu) ABD emperyalizminin tahakkümü altında. Ürdün ve Suudi Arabistan bir adım daha ileride olarak "ajan devlet" konumundadır. Suriye ve İran daha çok Rusya ve Çin emperyalizminin nüfuzu altında. Bu gerçekliği gör(e)meyen birçok çevre, İran'a anti-emperyalist, Suriye'ye de bugünkü savaş durumundan dolayı aynı nitelikte olduğunu belirtiyor. İran ve Suriye, tarihlerinde emperyalizmin daha doğrusu kapitalist sistemin dışına çıkmamıştır. Suriye'nin 1960'lardaki Mişel Eflak dönemindeki sosyalist çikışı, Nasır'ın Arap sosyalizmiyle aynıdır. ["Bana sosyalizmin ne olduğunu sorarsanız, onu Marks ve Lenin'de bulamayacağınızı söyleyebilirim. Benim için sosyalizm hayatın dini..." (Gerger: 2007, 335)] İran'ın, 1979'da İran devrimiyle ABD emperyalizmine rest çekmesi, devrilen Şahın ABD uşağı olmasının yarattığı tepkinin ürünüydü. İran da tarihinin hiçbir döneminde kapitalist sistemi reddetmemiştir. ABD emperyalizmini reddetmek, emperyalizmi reddetmek değildir. Emperyalizmi reddetmekse, sadece ABD değil tüm emperyalist ülkeleri ve onların tahakkümünü ekonomik sistemlerini reddetmektir. Emperyalist enerji paylaşımının odak noktası haline gelen Ortadoğu'da emperyalizmi reddeden hiçbir devlet yoktur. Aksine, siyasi ve ekonomik nüfuzunun boyutuna göre her ülke bir emperyalist ülkenin tahakkümü altındadır ve hem emperyalistlerle hem de bölgedeki diğer ülkelerle ilişkilerini bu tahakküm belirlemektedir. Bölge ülkelerinin nerede ise tamamı emperyalizmle komprador şeklinde bir ilişki içindedir. Yani onlara göbekten bağlı, onların uşakları ve daha ötesidir. Yani Ortadoğu'daki her olayın altında emperyalizm vardır. Emperyalizm def edilmeden hiçbir sorun çözülemez.

4- Ortadoğu'da politik durum:

Emperyalistler arası saflaşma, bölgedeki nüfuz alanlarındaki ülkelere de yansımakta ve ilişkilerin şeklini belirlemektedir. Fakat bu, bölge ülkelerinin kendi aralarındaki ilişkiler hatta tarihsel sorunlar olmadığı anlamına gelmez. Burada ayırt edici nokta, efendisiz olan emperyalizmin politikalarına

ters düşmemesidir.

Belirtmek gerekir ki ekonomik ve politik ilişkiler birbirini etkileyen, değiştirip dönüştüren dinamik bir olgu olup, kesin ve keskin çizgileri olmayan ilişki biçimidir. “Son kertede” ekonomik ilişkilerin belirleyiciliğini bin an dışta tutarak söylüyoruz. Ortadoğu’da ise, ilkelerin değil çıkarların esas olduğu politik hatta daha da karmaşık bir dengeye sahiptir. Bu karmaşada belirleyici ve sürükleyici olan ekonomik ve politik nüfuzu olandır, o da emperyalizmdir.

Bölge ülkeleri arasındaki ilişkilerin esası emperyalist politikalar ekseninde olsa da bu karmaşıklık içinde belirlenir. Keza, başlıca sorunlarda aktarılan başlıklardaki her bir sorun da ilişkilerin seyrini politik manevraları belirlemektedir. Politik manevralar da güçle yapılır.

Ortadoğu denince aslında emperyalistler arası çelişkilerin yoğunlaştığı (yani dünya gericiliğinin talan alanı) ve sürekli canlı bir mücadelenin olduğu coğrafya akla geliyor. Bu bağlamda statik bir durum olmadığını söyleyebiliriz. En azından 100-150 yıllık süreçte Ortadoğu’nun, uluslararası ilişkilerde, gündemden düştüğü dönem yoktur.

Son on yılda İran, Irak, Suriye, Libya, Filistin ve Yemen sorunları ile hep gündemde olmuştur. Tabii ki salt emperyalistler ve bölgesel işbirlikçilerinin çatışmaları ile değil, ezilen ulus ve halkların isyanları ile de gündemde olmuştur. Kimi zaman emperyalistlerin çıkar savaşlarının, kimi zaman halk isyanlarının ağırlık noktası olarak gündemin ilk sıralarında olmuştur.

Çin’in kapitalist sisteme güçlü bir şekilde dönüşü sistem içi çelişkileri kızıştırmıştır. Emperyalist-kapitalist yarışa sonradan dahil olan ülkeler bu yarışta başarılı olmak için ilk önce ucuz emek için tüm yöntemleri kullanırlar, silah zoruyla çalıştırmak da dahil! Bu, artı-değer sömürsünü artırıp hızla sermaye birikimlerini artırmak içindir. Pazarda yer almak için taklit ürün yapımı vs. yöntemler de kullanılır, bunun yanında özel alanlarda çok sağlam ürün elde edilip fark yaratarak pazarda kendilerine yer açarlar. Çin bu tip bir dizi yöntemi kullanarak emperyalist-kapitalist sistemin dünya pazarına girdi. Çinli emekçilerin alınteri, kanı ve canı pahasına ciddi bir birikim yaptı, ekonomik ilişkilerini dünyanın en ücra bölgeleri ile bile kurdu.

Sermaye birikiminin devasa boyutlara ulaşması dolayısıyla Çin sermayesi değerli kağıtlar olarak tanımlanan araçlarla ABD ekonomisine de sızdı.

Bütün bu ve sayabileceğimiz buna benzer gelişmeler Çin’in ABD emperyalistlerinin karşısına ciddi bir rakip olarak çıktığını gösteriyor. Politik ve askeri alanda bu ekonomik gücüne paralel bir görünüme sahip olmaması bu durumu değiştirmiyor. Sonradan emperyalist yarışa dahil olan ülkeler politik olarak çok saldırgan bir çizgi izleyebilecekleri gibi daha “ılımlı”,

yarı-sömürge ilişkilerde, daha “tavizkar” da davranabilirler. Çin ikinci şikkı uyguluyor. Bu emperyalistlerin genel özünü değiştirmiyor. Çin’in Ortadoğu’da izlediği politika bu karakterdedir.

Bütün bu gelişmeleri değerlendiren ABD, yıllar önce, Çin’i esas tehlike olarak saptamıştı. Bu saptamaya paralel güçlerini konumlandırmaya, ittifak ilişkilerini dü- zenlemeye başlamış, öncelikli olarak Çin’i kuşatma strateji- si geliştirmiş ve bunu uy- gulamaya koymuştu. İlk elden Ortadoğu’da veya onunla ilgili olarak konumlandırığı askeri güçlerinin bir kısmını Uzak Doğu’ya kaydırmıştır. Bu bağlamda diğer alanlarda da buna uygun düzen- leme planları yapılip strateji geliştirilmeye başlanmıştır. Bunun bir parçası olarak Ortadoğu’da yeni düzenlemeye yapılmaya çalışılmaktadır. En azın- dan Ortadoğu’da şu an var olan güçler dengesi stabil hale getirilip korun- maya dönük konumlanma içine girilmiştir. Riskli hareket etme kısıtlanmış, saldırganca hareket etme ve buna bağlı askeri işgal vs. hareketler daha az ris- kli hava saldırıları ve diplomasinin ön plana çıkarılması ile değiştirilmiştir. ABD’nin bu strateji değişikliğinin ilişki ve çe- lişkilerde bir farklılaşma yarattığı ve yaratacağı ortadadır. Bölgedeki gelişmeleri biraz bu noktadan okumalıyız. ABD’nin demokrasi söylemlerinin inandırıcılığını yitirdiği için düzeltme politikası izlediği, neo-liberalizmin halklar tarafından ka- bul edilmeyip teşhir olduğu ve yerine yeni sosyal-demokrasie bırakacağı tartışmalarının altında da ABD’nin ve buna bağlı emperyalist güçlerin yeni ekonomik ilişkilerinde aramak doğru olandır. Ne ABD’nin saldırgan, katliamcı, kandan beslenen özü değişmiştir ne de neo- liberalizmin ortadan kaldırılması söz konusudur.

Bölgede, İran’da nükleer enerji sorunu konusunda anlaşmaya varılması, Irak’ta İran ve Rusya’nın daha fazla söz sahibi olması, Suriye’de Esad’la anlaşmanın zeminin aran- maya başlanması, Yemen’de, S. Arabistan’a ancak zımmen destek verilmesi yukarıda or- taya koymuş olduğumuz gelişmelere paralel okunmalıdır.

Bu noktada Rusya’nın bölgede eskiye göre daha ön plana çıktığını görüy- oruz. Tabii ki arkasından Çin gelmektedir. Bölgedeki, bölgesel güç olma- da yarış içinde olan İran’ın daha ileri çıktığını görüyoruz. Bu durumun da salt ABD’nin strateji değişikliği ile ol- duğunu söylemek doğru ol- maz. Devrim yapacak bir örgütün yoksa devrim anı gelmiş olsa bile sözle devrim yapılamaz! Eğer ki Rusya alttan alta kendi ekonomik ve politik durumunu düzelten hamleler yapmamış, buna paralel bölgedeki ülkeler- le ilişki geliştirmemiş olsaydı bu oluşın yeni durumdan yararlanamazdı. İran’da uzun süre diplomasie ayağı ile işi götürdü, yer yer direndi. Nere- de ise ABD’nin ne zaman İran’ı işgal edeceği konuşuluyordu, ama başka gelişmeler bu konudaki ilişkileri de değiştirdi ve “terörist ül- keler lis-

tesinden” masaya oturtulup nükleer müzakere yapılan, hatta Irak ve Suriye so- runlarında konuşulacak önemli aktörler arasına girdi. Yine Esad’ın direnme kapasitesi olmasaydı bugün Suriye’de Esad dikkate alınmayacaktı. Bunların yanına Rojava’da ve özellikle Kobanê’de Kürtler direnmeseydi, ABD ve Türkiye’nin KDP destekli kuşat- ması boşa çıkarılmasaydı, DAİŞ’i kovamasalardı, onları da dikkate alan olmayacaktı, ama bugün bölgedeki önemli aktörlerden birisidir. Yani fırsatı, fırsattan yararlandığı düşünülen aktörlerin kendisi yaratmıştır, yaratır!

ABD bölgede yeni düzenlemeler yaparken Türk hakim sınıflarının ABD şemsiyesi altında yapmayı planladıkları işgaller, katliamlar da kursaklarında kaldı. ABD’nin bölge planlarının yanına kendilerinin, tarihi geçmişleri ile motive oldukları, bölgesel planla- rını da koymuşlardı. Özellikle Kürtle- re dönük kaygıları esastı, Irak’ın ABD tarafından işgalinde olduğu gibi kaybeden tarafta yer almamak için gayretkeştiler. Ve Suriye’de Kürtlerin kazanmasının kendilerini derinden etkileyeceğinin analizini yapıp, başta Su- riye’de bir Kürt oluşumunun önüne geçmek için çalıştılar. Tabii bunun farklı saiklerce desteklendiğini de söyleyebiliriz. Bu kapsamda da Arabis- tan, Katar, Ürdün ile ortalık yaparak planlar oluşturmuşlardı. Bu yer yer ABD tarafından bile terslenmelerine neden olmuş, nihayetinde bütün bu planlar da çöpe atılmıştır. Sonuç olarak bölge ülkeleri içinde kaybeden faşist TC devleti olmuştur.

Kürtlerin bu yeni Ortadoğu tablosu içinde öne çıkmaları, görünür olmaları söz konusudur. Bunun, on yıllara varan silahlı mücadele ile gerçekleştiği unutulmamalı- dır. Eğer ki Kürtler varlıklarını bir şekilde silahlı mücade- le ile ortaya koymuş olma- salardı o tarih yüzlerine hiç gülmeyecekti. Bu yeni durumda dört ülkenin ilhakı altında olan Kürtlerin statüleri konusun- da ciddi değişimlere işaret ettiğini söylemeliyiz. Türk devleti açısından baktığımızda en azından eskisi gibi uluslararası desteği arkasında bu- lamayacaktır. ABD, Suriye’de stabil bir durum yaratmaya; Rusya Esad’ı tekrar ayağa dikmeye çalışırken Rojava önemli bir yerde durmaktadır. T. Kürdistanı’ndaki geliş- melere baktığımızda da eski statükonun sürdürül- mesinin zemininin ortadan kalktı- ğını söyleyebiliriz. KUH hem politik, hem askeri hem de diplomasi alanında eski gücünün çok üstünde bir güce sahiptir. PKK ile Türk devleti arasındaki güç dengesi PKK lehine değişime uğramıştır.

Irak’taki Kürtlerin ise daha güçlendiğini söyleyebiliriz. KDP’nin özellikle Türk hakim sınıfları (AKP) eksenli politika yapması gelinen aşamada sür- dürülemez hale gel- miştir. KDP’nin ABD destekli bölgede Kürtlerin ön- deri olması projesi de yaşam bul- mamıştır. Yeni bir statü olması olasılığı ise zayıf görünmektedir. Çünkü İran ve Rusya Irak’ın toprak bütünlüğünü

istiyorlar. ABD bundan, farklı bir statü oluşturmanın ris- kini almaz iste- mez. Kürt bölgesel yönetimi de ekonomik olarak daha fazla haklar elde ederek bu talebi dile getirmekten vazgeçebilir. KDP'nin ABD ve Türk işbirlikçi politi- kaları daha fazla teşhir olmuş durumdadır. KDP de yeni duruma paralel değişime gidip Rusya ve İnan'ın isteğine yakın politika- lar oluşturacaktır. Irak Kürdistanı'nda da PKK'nin tabanını genişletmesi söz konusudur. PKK'nin Rojava ile birlikte bölgesel bir güç olduğu daha da açığa çıkmıştır. "PYD-PKK aynıdır" söylemi bundan duyulan ra- hatsızlığın açığa vurulması olarak okunmalıdır. Irak Kürdistanı halkı KDP dışındaki politik aktörlere daha fazla yönelecektir.

İnan'ın bölgenin kazanan ülkesi olması, daha ne çıkmaması, Kürt sorunu bağlamında değerlendirildiğinde ciddi olumsuzlukları da beraberinde getir- mektedir. İlhak etmiş ol- duğu Kürt coğrafyasında daha baskıcı uygulama- lara yöneleceği, kendi Kürt sorunun- dan kaynaklı TC'yi Kürt sorununda destek vereceği, Suriye'de Rojava'daki Kürtlerin statüsünün belirlenme- sinde de daha tutucu davranacağı ortadadır.

ABD yeni stratejisine uygun adımlar atarken Ortadoğu'da İsrail'in güvenliğini bir tarafa bırakmamıştır. Her ne kadar İsrail, İnan'la imza- lanan nükleer enerji anlaşmasın- dan rahatsız olsa da onun güvenliği hem Suriye'deki durum paralelinde Rusya ile ç- zlrken hem de Mısır bağlamında ele alınıp sağlamlaştırılmıştır.

Mısır sorunu da askeri darbe ile "çözülmüş", halk isyanı batırılmıştır. İsyana İhvan'la boşa çıkarılmak istenmiş fakat başarılı olunamayınca emin oldukları yönteme geri dn- mşlerdir. Askeri darbe ile hem hakim sınıflar arasındaki çelişkileri stabil hale getir- mişler hem de halkın üzerine demir yumruk indirerek sindirmeye çalışmışlardır.

Yemen'de ise Körfez lkeleri ve Arabistan nclğnde Mısır, Lübnan ve Fas'ın da dahil olduğu bir koalisyonla müdahale ve işgal yaşanmıştır. ABD, Körfez lkelerinin İnan'la varılan nükleer anlaşma karşısındaki rahatsızlığı dolayısıyla kerhen destekle- miş hem de askeri "kapasitelerini" açığa çıkarmak ve kendisi olmadan bir Şey yapa- mayacaklarının anlaşılmasını istemiştir. Yani bir nevi burunlarını srtp kendi yarattıkları bataklıktan de- belenmelerini sağlamaktadır.

Bölgenin önemli sorunlarının başında gelen Filistin ve Lübnan sorunu bu dönem biraz Suriye sorununun gölgesinde kalmakla birlikte bu sorunlar tüm yakıcılıklarıyla or- tada durmaktadır. Filistin halkına dönük İsrail'in katliamları devam etmiş, taş atan ç- cuklara karşı askere gerçek mermi ile ateş etme yetkisi tanınmıştır. İsrail'in güvenliğinin bir parçası olan Mısır, Gazze'ye açılan tünellere deniz suyu basmıştır. Filistin bayrağı BM merkezine çekilerek de Filistin işbirlikçi yönetiminin bununla avunması

istenmiş- tir. El-Fetih yozlaşmanın batağında debelenirken Gazze'nin yeniden inşası için çalış- malar devam etmiştir. Bunun adı da sözde iki devletli çözüm olarak konulmaktadır.

Suriye'deki iç savaş nedeniyle Suriye'de konumlanan Hamas'ın lider ka- drosu ül- keyi terk ederek Körfez ülkelerine sığınmıştı. Oradan da çıkmak zorunda bırakılınca Türkiye'ye kaçak olarak yerleşmiş bulunuyorlar. Türk hakim sınıfları bir yandan İsrail ile askeri-ekonomik ilişki geliştirirken diğer taraftan da Hamas'ı sistem içine daha fazla çekmek için çalışmalarını sürdürüyor; elbette kamuoyuna yönelik İsrail karşıtı "sert" açıklamalarını elden bırakmadan...

Ortadoğu'da Rusya-Çin eksenli, İran-İrak-Suriye'den oluşan blok daha güçlen- miştir. Bunda ABD'nin bölgede düşük profilli politikasının etkisi vardır. Bu düşük pro- filli politika uygulamasının nedenlerini yukarıda ge- nel hatlarıyla açıklamıştık.

ABD ve AB'nin ciddi ekonomik sorunlar yaşadığı ortadadır. Yedi yıla va- ran bir kriz hali devam etmektedir. Ve hala da bu kriz aşılamamıştır. Bütün bunların da etkisi ile ABD'nin Büyük Ortadoğu, Genişletilmiş Ortadoğu politikaları hayata geçirileme- miş, neredeyse rafa kaldırılmıştır. Bunda esas belirleyen tabii ki halklardır. Nerede ise emperyalizmin her şeye kadir olduğu ideolojik bombardımanı ile halklar teslim alınıp köleleştirilmeye çalışılırken, bugün bu projeden bahsedilmiyor bile. Tabii ki Ortadoğu bu süreçte kana boyanmıştır. Afganistan'da, Irak'ta, Suriye'de ABD emperya- lizmi ba- tağa saplanmıştır. Kendi elleriyle kurup, bulanık hava yaratmada kullanmaya çalıştığı faşist silahlı örgütler de onları kurtaramamıştır.

Bölge neo-liberal sermaye birimi politikası ile daha da birbirine ve kapita- list-em- peryalist sisteme bağlanmıştır. Neo-liberal politikalarla sermaye- nin dolaşımı önündeki son sınırlar da kaldırılmış ve emek gücünün dolaşımı da artmıştır. Her ne kadar emek gücünün dolaşımının önüne hala sınırlar konmakta ise de fiili olarak emekçiler tara- findan bu sınırlar paramparça edilmektedir. Elbette ki kan ve can pahasına. Bunun gö- rünümü genelde bölgeden dışarıya mülteci akımı şeklinde olmaktadır.

Neo-liberalizmin yarattığı bu durum bölgedeki halk güçlerinin isyanında, düne göre, ortaklaşmanın zeminini de geliştirmiştir. Tunus'ta başlayan is- yan dalgasının değişik formlarda Mısır, Yemen, Suriye, Bahreyn, Türkiye, İran'da yankı bulmadığını kim söy- leyebilir! Bölge ülkeleri halklarının ortak mücadele geliştirmelerinin zeminini artmıştır. Ezilen halklar bunu Roja- va gerçekliğinde açıkça görmüştür. Rojava'daki Kürt halkının direnişinin, Filistin'de ezilen, katliama uğrayan Filistinliye dayanma gücü vermediğini kim söyleyebilir! Elbette devrimci oluşumların bu zemin üzerine yükse- lecekleri yeni organizasyonlara ihtiyacın olduğu açıktır.

T. Kürdistanı'nda, Rojava'da, Lübnan'da, Filistin'de, Mısır, Tunus, Yemen'de halk hareketleri gelişmekte ya da ciddi bir mayalanma içinde bulunmaktadır. Bizler tarihin gelişim dinamiğinin başta işçi sınıfı ve emekçilerin olmak üzere sömürücülere karşı mücadele olduğunu söylüyorsak bugün bunun Ortadoğu özgülünde de geçerli olduğu açıktır. Daha çok emperyalistler ve bölge devletlerinin kendi arasındaki ilişkileri ele alıyorsak bu ancak bölgede başta işçi sınıfı olmak üzere ezilen halklar ve ulusların mücadelesinin yeterli düzeyde gelişmiş olmamasındandır. Bu durum kimseyi yanıltmasın, bölge halklarının ufak bir hareketlenmesi bile emperyalistlere ve bölgedeki işbirlikçilerine korku salmaya yetiyor, kimilerinde diktatörler alaşağı ediliyor, kimilerinde özerk bölgeler kurulmasına vesile oluyor.

Bu dosyamızı ele alırken ve bölgedeki gelişmeleri ortaya koyarken temel amacımız; bunlardan ders çıkarmak, hareketin yönünü belirlemek ve buna uygun konumlanmaya işaret etmektir. Bölgede ezilenlerin varlıklarını ortaya koymalarının bir biçimi silahlı mücadeledir. Silahlı mücadele ile direnerek gücünü ortaya koymayan aktörlerin bölgede varlık koşulu yoktur. Bölgede sözün ancak eylemle hükmü vardır. Politik aktörler ancak silahlı organizasyonlarla, direnişlerle güç olurlarsa sözleri değer kazanır. O zaman politika bu biçimde yapılmalıdır. Bu tarz, geliştirilmelidir. Bu tarzı geliştiren halk güçlerinden öğrenilmelidir. Yoksa tespitçi, kaydeder pozisyonda olmaktan kurtulamaz.

Bölgede halkın sınıfsal taleplerini farklı görünümlemlerle ortaya koyduğunu görmekteyiz. O zaman görünümleri esas alarak değerlendirme yapmayıp, görünümün ardındaki sınıfsal talepleri açığa çıkarmayı esas almalıyız. Bu, hareketin yönünü belirlemede tayin edicidir.

Ortadoğu halkları hakim sınıfların güçsüzlüklerinden kaynaklı tarz haline getirmiş oldukları günübürlük, ilkesiz, anlık çıkarları üzerine oturtulmuş, politik tarzından kopuş yaşanmalıdır. Ezilenlerin uzun erimli çıkarları anlık, küçük çıkarlara kurban edilmemelidir. Yani başta işçi sınıfı olmak üzere ezilen halklar ve ulusların birliğinin sağlanması da anın görevleri arasındadır. Geniş ittifak politikası pratikleştirilmeli, dar grupçuluğa ve sekterliğe izin verilmemelidir. Ezilenlerin birliğini sağlamak için acil yapılması gereken hedeflerden biridir.

Halklar cephesinde düne göre umudumuzu büyüten sebepler çoğalmıştır. Emperyalistler bölgedeki güç mücadelesinde bölgeyi kana boyayarak her zamankinden daha çok halk düşmanı, ikiyüzlü karakterlerini görünür kılmışlardır. Düne göre emperyalizmin ve yerli işbirlikçilerinin halk düşmanı karakteri daha çok açığa çıkmıştır. "Tarihin sonu kapitalizm" diye yutturulmaya çalışılırken, kapitalizmin tüm çürümüşlüğü Ortadoğu'da

ortalığa serilmiş, üzeri örtülemez olmuştur. Halkların kurtuluşunun demokra- tik halk iktidarları ve sosyalizmde olduğu bir kez daha güncel hale gelmiştir. Ortadoğu'yu dünya gericiliğinin talan alanı olmaktan ancak sosy- yalizm kurtaracaktır.

SONUÇ

18. yy.da kabile ve aşiretlerin, zayıflayan Osmanlı egemenliği karşısında, birbirlerine üstünlük kurma ve bölgeye hakim olma savaşının olduğu Ortadoğu, 19. yy.da kapita- list devletlerin bölgeye girişiyle sosyo-eko- nomik görünümünde değişim süreci başladı. 20. yy.ın başlarında empe- ryalistlerin paylaşım savaşının odak noktasıydı Ortadoğu. Büyük bir bölümü Osmanlı toprağıydı ve emperyalistlerin açık gizli anlaşmalarıyla paylaşılmaktaydı. 1. EPS'de İngiltere Hakimi aşiretine Arap devleti kur- ma sözü veriyordu. Sözü edilen Arap devletinin sınırları Suriye, Irak ve Arap Yarımadasını içine alıyor, yalnız İngiliz sömürgelerine dokunmuyor- du. Osmanlı'nın parçalanıp yıkılması sonrası genel olarak oluşan tabloyu, Komünist Enternasyonal şöyle özetliyordu:

“Galip gelenlerin emperyalist çıkarları, onları mağlup ettikleri güçlerin elinden, ayrı milliyetleri temsil eden bazı küçük devletleri koparıp alma- ya yöneltti. Bu du- rumda milliyetler sorunu denen sorun söz konusu bile olamazdı; çünkü emperyalizm büyük güçlerinki dahil, ulusal çerçevelerin kırılması demektir. Yeni yeni kurulan ufak tefek burjuva devletleri, empe- ryalizmin birer yan ürününden başka bir şey değildir. Açıkta açığa baskı altında tutulan, yahut resmen koruma altına alınmış gibi görü- nen bir dizi küçük ulus, gerçekte, geçici destek sağlamak üzere emperyalizm tarafın- dan kendisine bağımlı devletler olarak yaratılmıştır... Bu devletlere ban- kalar, demiryolları, kömür tekeli yoluyla hükmeden emperyalizm, onları dayanılmaz eko- nomik ve ulusal zorluklara, bitmez tükenmez çatışmalara kanlı kavgalara mahkum ediyor...” (Aktaran: Dilber: 1998, 72)

KAYNAKÇA

- 1- Marks, K. (2005) : Ekonomi Politğin Eleştirisine Katkı, K. Marks, Sol Yayınları, 6. Baskı, Ankara
- 2- Bursalı, O. (2014) : Cumhuriyet, 2014, Orhan Bursalı
- 3- Gerger, H. (2007) : ABD, Ortadoğu, Türkiye, Haluk Gerger, Ceylan Yayınları, 4. Baskı, İstanbul
- 4- Abrahamian, E. (2009) Modern İran Tarihi, Ervand Abrahamian, Türki- ye İş Ban- kası Yayınları, İstanbul
- 5- Teoride Doğrultu (2009) :
- 6- Sander, O. (2010) : Siyasi Tarih, Oral Sander, İmge Yayınları, Ankara

- 7- Laferge (2004) : ABD Saldırganlığı Irak ve Ötesi, Der: Lahide Sarı, Ütopya Ya- yınları, Ankara
- 8- Hanieh, A. (2012) : Körfez Ülkelerinde Kapitalizm ve Sınıf, Adam Hanieh, Nota- bene Yayınları, Ankara
- 9- Parlar, S. (2003) : Barbarlığın Kaynağı Petrol, Suat Parlar, Anka Yayınları, 1. Baskı
- 10- Yaraşır, V. (2005) : İmparatorluğun Yeni Av Sahaları, Volkan Yaraşır, Mep- histo Yayınları
- 11- Lutskiy, B. (2011) : Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi, Borisoviç Lutskiy, Yordam Kitap, İs- tanbul
- 12- İnat, Ataman, Çakmak (2011) : Ortadoğu Yıllığı-2009, Kemal İnat, Muhittin Ataman, Cenap Çakmak, Küre Yayınları, İstanbul
- 13- Parlar, S. (1997) : Ortadoğu “Vaat Edilmiş Topraklar”, Suat Parlar, Bibliotek Yayınları, 1. Baskı, İstanbul
- 14- Bilim Teknoloji (2013) : Cumhuriyet, 03.05.2013
- 15- Hür, A. (2012) : Ayşe Hür, Taraf Gazetesi
- 16- Owen, P. (2002) : 20. Yüzyılda Ortadoğu Ekonomileri Tarihi, Roger Owen, Şevket 17- Pamuk, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- 18- Görücü (1988) : Ortadoğu Dosyası /Filistin Ayaklanması, İsrail, İran, Irak, Alan Yayın- cılık, içinde;
- 19- Oran, B. (2001) : Türkiye Dış Politikası Cilt 1, Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul
- 20- Demirer-Demirer-Orhanyazı (1998) : Ortadoğu, Özgür Üniversite Formu, Sayı 3, Yıl 1998 içinde, Ankara
- 21- Stockholm Uluslararası Barış Araştırması-SIPRI Raporları, 2013-2014 06.12.2013 : Cumhuriyet Gazetesi
- 22- Dilber (1998) : Ortadoğu, Özgür Üniversite Formu, Sayı 3, yıl 1998 içinde
- 23- Karan C. (2015) : Cumhuriyet Gazetesi, Eylül 2015, Sf 9, Hacılar Kader Yemen’e Zulüm
- 24- Arı Tayyar (2004) : Geçmişten Günümüze Ortadoğu-Siyaset, Savaş ve Diplomasi, Alfa Yayınları, 1. Basım, İstanbul
- 25- Cumhuriyet Gazetesi (2008) : 29.01.2008, Enerji eki, Sayı 1
- 26- Fortune Global -500 : 2006
- 27- Petrol-İş (2007) : Petrol-İş Yayını, No: 106

ORTADOĞU'DA KADIN VE ÖZNE OLMA MÜCADELESİ

8Ortadoğu'da kadının durumundan başlayacak olursak; önce-likle feodalizmin norm ve değer yargıları ve ilişkilerinden dinin – özelde de İslam dininin- kural ve baskılarına, ataerkil toplumsal şekillenişe kadar uzanan iç içe girmiş üç büyük dağın baskısı, bo- yunduruğu başta olmak üzere çok yönlü bir sömürü ve baskının altında eziliyor kadın. 7

Ortadoğu'da kadın ya da kadın hareketinden bahsedildiğinde genelde doğuyu, doğu kültürünü, yaşamını vs. küçümseyen, onları barbar ve cahil gören oryantalist bakış açısı kendisini gösterir. Ortadoğu'yu tarihiyle, kültürüyle, siyasal, toplumsal ve dini yapısıyla yekpare bir coğrafya olarak gören bu anlayış; Ortadoğu'da kadını ve bir bütün kadın hareketini değerlendirirken de tarihi toplumsal süreçlerinden, sosyo- ekonomik gelişim seyrinden, çok kültürlü ve çok dinli, inançlı sisteminden, em- peryalizmle kurduğu ilişkilerden ve yürütülen direniş hareketlerinden, bunların kadın ya da kadın hareketine etkilerine kadar bir dizi faktörü görmeden- değerlen- dirmeden sadece kadının yaşadığı baskı ve geri kalmışlıktan bahsetmektedir.

Temellerinden kopartılarak, gerçeğin bir yönü, o da Ortadoğulu kadını küçüm- seyen, “acıyan” ve “medeniyet” götürülmesi gereken, dinin –öze- lde İslam dininin- erkek şovenizminin, feodal değer yargılarının, gelenek ve törelerin baskısı altında sıkışmış; din, aile, aşiret vb. bağlarıyla aileye ve erkeğe zincirlenmiş, siyah çarşaf ve burkanın içindeki cahil, geri kalmış, pasif kadınlar olarak tasvir edilmekte. Oysa Ortadoğu'da kadınlar anasoylu süreci de yaşamış, anasoylu süreçten ataerkilliğe geçişin sancılarını da... Bu coğrafyadaki tüm toplumsal süreçlerde yer almışlar, ta- rihin yazılmasında, direniş kültürünün geliştirilmesinde önemli bir yer edinmişler- dir. Ve tüm bu süreçlerde belli bir cins bilincine ulaşırken, yürüttükleri kadın hakları, eşitlik ve özgürlük mücadelelerinin içinde kadın hareketinin de doğmasını sağla- mışlardır.

Bu yazıda tarihi ve toplumsal kökenleriyle birlikte Ortadoğu'daki kadının du- rumunu, konumunu irdeleyip, kadın mücadelesinin gelişimini ve hangi evrelerden geçtiğini ve ülkelere göre farklılıklarını incelemeye çalışacağız. Siyasi bir tanım olarak sınırları genişletilen ya da daraltılan, içerisine Doğu Akdeniz'e kıyısı olan ülkeleri, Türkiye'yi, Verimli Hilal ülkelerini (Suriye, Lüb- nan, İsrail, Ürdün, Irak), Arabistan Yarımadasını, İran'ı ve genellikle Afganis- tan'ı alan; bazen Libya'yı, Sudan'ı, Cezayir'i de alıp

Hindistan Yarımadası ülkelerine kadar uzanan (Suat Parlar, Ortadoğu/Vaat Edilmiş Topraklar) Orta- doğu, çok geniş bir coğrafyayı kapsıyor. Ve siyasi, toplumsal, ekonomik, dini, kültürel ortak ya da benzer ve birbirinden etkilenmiş olan şekillenişlerine rağmen her bir ülkenin de sosyo-ekonomik yapısından, dini siyasi şekillenişlerine paralel kendi iç dinamikleri de mevcut. Ortadoğu'daki kadının durumu da tüm ortak ezilmişliklerine rağmen, aileden hukuka, toplumsal ve kamu yaşamına kadar konumlanışı, kadın mücadelesinin aldığı biçim ve tüm bunlardan bağımsız değil.

Ortadoğu'da kadının durumuna geçmeden belirtmeliyiz ki kapitalist gelişimini tamamlayamamış sömürge, yarı-sömürge, yarı-feodal yapıdaki Ortadoğu ülkelerinde kadının toplumsal konumunun eşit hak ve özgürlük mücadelesinin gelişimi Amerika ve Avrupa'daki gibi bir gelişim seyri izlememiştir. Kapitalizmin doğduğu Avrupa'da kadının tam hak ve eşitlik mücadelesi; kapitalist üretim ilişkilerinin bir sonucu olarak manifaktür sürecinden başlayarak sanayi devriminin bir ürünü biçiminde doğmuştu.

Feodalizmin tasfiye edildiği burjuva devrimlerinde kadınlar da yer almış, kapitalizmle birlikte feodalizmin zincirleri parçalansa da devrim sonrasında kadınlar eşit vatandaşlık ve yasal hak eşitliği elde edememişlerdir. Ancak bu yeni süreçle birlikte kadının da eşitliği ve özgürlüğü talebiyle kadın hareketinin doğuşu ve gelişimini başlatmışlardı. Miras, eğitim hakkı ve medeni kanunda düzenlemeler gibi bir dizi hakkı elde etmeleri Ortadoğu'daki kadından yüzyıl öncesinde gerçekleşmişti.

Ortadoğu'da ise kapitalist üretimin yoğunlaşmasıyla ortaya çıkan pazar ihtiyacının sonucu olarak kapitalist emperyalist ülkelerin geliştirdiği sömürgecilik politikalarına karşı mücadele içerisinde doğmuştur kadın hareketi. İlk olarak kapitalistleşen ülkeler olan İngiltere ve Fransa'nın Ortadoğu'ya girmesi, burada kendilerine yeni pazarlar, sömürgeler oluşturması, yaşadığı baskı ve sömürü durumu daha da katmerleşen kadının da uyanış sürecinin başlangıcı oldu diyebiliriz.

Ortadoğu'da din ve İslam'da kadın

Ortadoğu'da kadının durumundan başlayacak olursak; öncelikle feodalizmin norm ve değer yargıları ve ilişkilerinden dinin –özelde de İslam dininin- kural ve baskılarına, ataerkil toplumsal şekillenişe kadar uzanan iç içe girmiş üç büyük dağın baskısı, boyunduruğu başta olmak üzere çok yönlü bir sömürü ve baskının altında eziliyor kadın. Tek tanrılı üç din de Ortadoğu topraklarında çıkmış ve hala yaşıyor olsalar da en yaygın olanı İslam dinidir. İslam son din olmasının da haricinde göçebe kabile toplumundan “devlet”e geçiş ihtiyacının ürünü olarak, dönemin ihtiyaçlarına yanıt arayışıyla

doğdu ve din ile devletin içiçe geçmesini ve siyasal, toplumsal yaşamın her alanında düzenlemeler yapmasını getirdi. İslam dininin yaygın olduğu Ortadoğu coğrafyasının feodalizmden kapitalizme geçiş sürecini tamamlayamamış ve diğer dinler gibi reform süreçlerinden geçmemiş olması bugün hala İslam dininin devlet, siyaset ve toplumsal yaşam üzerindeki etkinliğini korumasını sağlamakta. Bundan dolayı Ortadoğu'da kadının konumunu, durumunu dinden, İslam dininden bağımsız irdeleyemeyiz.

İslam dininin genel yapısında, kadına yaklaşımını şekillendiren de o dönemin tarihi, toplumsal, ekonomik koşullarıydı. Kabile toplumundan sınıflı topluma geçildiği, anasoylu sürecin izlerinin de tasfiye edildiği, açlık, yoksulluk, kaos, karmaşa ve yozlaşmanın had safhada olduğu bir süreçte ortaya çıkan İslam dini, o dönemin değerleri üzerinden yükseliyordu. Kadına ve kadının aile ve toplumdaki konumuna dair düzenlemeleri de aslında o dönemin yargı, kural ve geleneklerine göre belirlemişti. Örneğin kadının mal, köle olarak görülmesi, evlilik biçimleri vb. Kuranda kadına dair birbiriyle çelişen hadis ve ayetlerin olması da toplumsal yapıdaki içiçe geçmişlik, sınıflı toplumun ve ataerkil devlet yapısının henüz tam olarak oturmamasından kaynaklanıyordu.

İslam'ın kadını Adem'in kaburga kemiğinden yaratılmış, çobanlık edilmesi gereken, kul, köle vb. gören erkek egemen feodal yaklaşımına rağmen İslam'ın ilk dönemlerinde de, Emeviler ve Abbasîler döneminin bir bölümünde de hem siyasi bir istikrar olmamasından hem de dönemin ihtiyaçlarından da kaynaklı kadının toplumdaki yeri hayli değişkenlikler gösteriyordu. Belli haklara da ulaşabiliyorlardı. Örneğin giyim-kuşamda daha rahatlardı, dini kurallara uymayabiliyorlardı. XI. ve XII. yüzyıllarda profesör, avukat, şair, tercüman, doktor, yarıgıç ya da din alimi olabiliyorlardı. Hatta savaşlara katılıp birliklere komutanlık ettikleri, Divan-ül Mezalim (bir çeşit Yargıtay) başkanlığı yaptıkları, devlet adamlarını karşıladıkları, kadılık yaptıkları bile görülüyordu. Kısaca kadınlar, Abbasîlerin onuncu halifesi Mütevekkil çağına kadar görece daha geniş hak ve özgürlüklere sahiptiler. Fetihler yoluyla zenginleşen toplumda kadınlar aleyhine kısıtlamalar başlamış, erkek egemen toplumun simgesi olan devlet yerleşip sağlamlaştıkça ve iktidar erkeklerin elinde daha fazla toplandıkça İslam'ın kadına dair yaklaşımı daha da katılaşmış, kadınların ezilmesi, yaşadığı yasaklar, baskı artmış, kazanımları gasp edilmiş, kamu alanından aileye doğru itilmişlerdir.

İslamiyet'in uygulandığı ve kadına yaklaşımı her bölgede aynı olmasa da bölgelere, ülkelere göre uygulamalarda farklılıklar da bulunsa, genel yaklaşımı ve ideolojik politik bakışına gelirsek;

Genel olarak İslam'da kadının yeri ev, aile ile sınırlandırılırken erkeğin

yeri de kamusal alanla ifade edilir. Kamusal alana egemen olan erkektir. Ve bu alanda söylem de erkek tarafından üretilir. Bu söylemlerin temelini ise Kuran, Kurandaki sünnet ve hadisler oluşturur. Müslüman toplumun değer ve normlarının zemini Kurandır ve şeriat (tanrıya götüren doğru yol) adı verilen yasa ve kurallarla yö- netilir. Şeriat, yetkisini tanrısal iradeye dayandırır. Ve şeriatın kurallarına karşı gelinmez. Karşı gelinmesi demek tanrıya karşı gelmektir.

İslam dininde cinsiyetler arasındaki toplumsal cinsiyet rolleri de Kurana da- yandırılarak belirlenmiştir ve değişmez görülür. Buna göre kadın eşit insan sayıl- maz (bazen insan olarak bile görülmez). Erkeğin himayesindeki hizmetçisi, kölesi, malı ya da cinsel zevk nesnesidir. Alınıp satılan bir eşya ya da erkeği dünya zevk- lerine bağlayan mal-mülk olarak değerlendirilir. Ve Kuran'da yerini "Kadınlar sizin tarlanızdır, dilediğiniz gibi ekin" (II. Surenin 222. Ayeti) şeklinde bulur.

Yine Kuran'a göre erkek kadının koruyanı, bekçisi, sorumlusudur. "Erkek- ler kadınların müdebbiridirler. Çünkü Allah onların bazılarını bazılarından üstün kılmıştır. Çünkü onlar mallarından harcederler. Onun için iyi kadınlar, itaat edi- cidir." (Nisa Suresi, 33. Ayet) (Müdebbir: İşin arkasını ve sonunu düşünüp çare arayan, önlem alan) İtaat etmezlerse de dövülmeleri gerektiği belirtilir; "Erkek- ler kadınlar üzerine hakim dururlar. Çünkü bir kere Allah birini diğerinden üstün yaratmıştır. Bir de erkekler mallarından (kadınlara) nafaka verirler. Geçimsiz- liklerinden korktuğunuz kadınlara gelince, önce onlara nasihat verin. Sonra on- ları yataklarında (yalnız) terk edin. (Yine de dinlemezlerse) dövün!" biçimindedir.

İslam'a göre kadın iç mekan olarak değerlendirilen hareme (harim'e) yani mahrem olan yasak mekana aittir. Haram sözcüğünden gelen "mah- rem" sözcüğü ensest yasasının evlenmeyi yasakladığı kadın, "arada rahim bağlantısı olduğu için evlenilmesi yasak kadın" anlamına gelir.

Yine İslam'da kadın ve kadın cinselliği de, denetlenmediğinde toplum düze- nini bozma potansiyeli taşıyan "fitne" olarak değerlendirilir. Bunu denetleme gör- evi ise yine İslam'a göre kadından aklen ve karakter ola- rak üstün görülen erkeğe verilir. Kadın ve cinselliğini denetlemenin yolu ise onu eve kapatarak toplumdan tecrit etmek, örtünmeye ve peçelenmeye zorlamaktır. Böylece kadın ait olduğu varsayılan mahrem alanın dışına çıkmış olsa dahi örtüyle erkeğin baştan çıkma- ması ve ve toplum dü- zeninin bozulmaması "güvence" altına alınmış olunur(!) Hem de örtüyle kadının dışarıya da çıkma "içeri"de kalması sağlanmaktadır.

Başta da belirttiğimiz gibi İslam'ın Ortadoğu'daki yaklaşımı doğduğu feo- dalizm koşulları üzerinden şekillenmiş, feodal ataerkil sınıf çıkarlılarıyla da bütün- leşip Kuran'la davranış ve kurallar sistemine bağlanmış olmasından

dolayı daha da katılaşmıştır. Sonuçta din üstyapının bir parçası, üstyapı da alt yapıdan bağımsız şekillenmemektedir. Ortadoğu'da din olgusunun kadının durumu ve konumu üzerinde büyük etkisi olsa da bunu şekillendiren feodal, yarı-feodal yapı diyebiliriz.

İççe geçen feodal, (bugün itibariyle burjuva-feodal) ataerkil Ortadoğu'da aile merkezi bir yerde durur. Aile yapısı ise "ataerkil, baba soylu, baba yerli, aile içi evlilik ve kısmi olarak çok eşli bir temele dayanır. Birçok temele dayalı bu yapı cemaatlerin haneye dair konularını düzenlemenin yanında, mensup olunan dini ve etnik cemaatin siyasi ve iktisadi yapılanmasını" (Nas, M.F.: 6) belirlediği bir özelliğe sahiptir. Kadın ailenin içinde babadan kocaya uzanan ataerkil yapıdan cemaatlere, etnik gruplara, aşiret ve kabilelere kadar bir dizi erkek egemen hiyerarşi sistemiyle çevrelenmiştir. Bu ataerkil yapı aile temelli ortak iktisadi faaliyeti de şekillendirir. Kadın ise ailede hem eş, anne, gelin vb. olarak tüm fertlere karşı bir dizi sorumluluklar taşır. Hem de aile iktisadında ücretsiz ev içi "köle", kırsalda tarım faaliyetçisi, şehirlerde küçük aile işletmelerinde ücretsiz işçi olarak üretime katılır.

Ortadoğu'da ataerkil aile ekonomisinin korunması, akrabalık, cemaat ve benzeri ilişkilerini de güçlendirmektedir. Bu da ataerkil yapının güçlenmesini ve devamlılığını da sağlamasını getirmekte. Ancak şu da bir gerçek ki Ortadoğu'da feodalizmdeki artan çözülmeye paralel büyüyen kentleşme ve kentlere göç olayı katı ve kapalı aile yapısında da çözümleri getirmekte. Kentleşme arttığı oranda aile içindeki aşiretlerin, cemaatlerin gücü azalır, geniş aile ve akrabalık ilişkileri de zayıflamakta. Akrabalık, aşiret vb. bağların zayıflaması kadın üzerindeki feodal baskı cenderesinin de azalmasını getirmekte, ancak bir bütün ortadan kaldırmamaktadır. Zira hala geniş ailenin zayıflayan yapısına rağmen çekirdek ailede de güçlü bir biçimde ataerkil özellikler varlığını sürdürmektedir. Kadının ikinci cins konumu devam etmekte; günah, yasak, ayıp, örf, adet, töre vb. ile dini, burjuva-feodal baskı kadını boğmayı sürdürmektedir.

Her ne kadar sadece Ortadoğu'yla sınırlı olmasa da tüm bu yasaklar "onur-namus" kavramlarında toplanarak kodlanmaktadır. Korunması gereken ve Arapça "ırz" anlamına gelen "namus" ise kadının "namus"u, "ırz"ıdır. Koruyacak olan ise toplumun bekçiliği "emanet" edilen erkektir. Namusu korumanın yolu kadınların davranış biçimlerini düzenleyerek kodlanan namus içinde kadına yönelik şiddet biçimlerini, taciz-tecavüz gibi cinsel saldırıları da içeren kontrol mekanizmasına dönüştürmektir. Kadının sözde denetlenemediği yerde ise "namusu temizleme" bahanesiyle "namus cinayeti" adı altında kadınlar katledilmektedir. Aslında çeşitli bahanelerle dünyanın birçok yerinde kadınlar, erkekler –genellikle de yakınları

olan erkekler- tarafından katledilip öldürülmektedir. Ama Ortadoğu coğrafyasında bu cinayetlere “namus cinayeti” denilerek kültürel olarak olumlanırken, hukuken katiller korunmaktadır. Katillerin kültürel ve hukuki alanda korunması kadına yönelik şiddeti, özellikle de aile içi şiddeti ve evlilik içi tecavüzleri daha da artırmaktadır. Hatta evlilik içi tecavüz Lübnan dışındaki Ortadoğu ülkelerinde yasalarda yer almamakta, suç olarak tanımlanmamaktadır. Evlilik ilişkisiyle tecavüze meşruluk sağlamış durumdadır.

Ortadoğu’da kadının durumunu, toplumsal yaşamdaki konumunu, yaşadığı ortak ezilmişliklerinin listesini çoğaltabiliriz. Ancak tüm ortak ezilmişliklerinin dışında ülkelere, ülkelerin sosyo-ekonomik, siyasi yapılarının, emperyalizmle girdikleri ilişkilerin, dini kültürel ilişkilerin şekillenişlerine göre de farklılıklar yaşanmaktadır. Özellikle radikal İslami yapıların bulunduğu ve şeriat hukukunun geçerli olduğu Afganistan, Suudi Arabistan, İran, Ürdün gibi ülkelerde kadın çok daha fazla hak yoksunu durumdayken, Türkiye gibi “batılılaşma”, “laiklik”, “modernizm” gibi argümanları öne çıkaran ülkelerde görece daha fazla hak ve özgürlüklere sahiptir kadınlar.

Tüm bu ortaya koymuş olduğumuz ataerkil burjuva-feodal İslami yapıya sahip olan Ortadoğu tablosunun içinde kadın hareketi nerede duruyor? Ortadoğu’da bir kadın mücadelesinin varlığından söz edilebilir mi? Edilecekse bu mücadelenin kadının siyasal ve toplumsal yaşamına etkilerinin nasıl olduğu ve genel olarak kadının siyasal toplumsal mücadelelerin içinde yeri nerede gibi sorular çoğaltılabilir. Tüm bunları anlamak için Ortadoğu’daki birbiriyle hem bağlantılı ve paralel, hem birbirinden bağımsız ve eşit olmayan bir biçimde gelişen kadın mücadelesinin ve kadın hareketinin gelişim seyrine, kadının özne olma mücadelesine bakabiliriz.

Ortadoğu’da kadın mücadelesinin gelişimi ve kadın hareketinin doğuşu öncelikle belirtmek gerekir ki Ortadoğu’da kadın hareketinin doğuşu ve gelişimi bölgenin geçirdiği politik, toplumsal süreçlerden bağımsız değildir. Bu süreçlerin aldığı biçimlere paralel şekillenmektedir.

Ortadoğu’da kadın hakları ve mücadelesinin başlangıcı, kadın hareketinin doğuşunu hazırlayan ön koşulların ilk ayağı 19. yy.da batıda okuyan ve ülkelerinin batılılaşma sürecine dahil olmasını savunan ve bu çerçevede kadın hakları ve stütüsünün yükseltilmesini savunan modernist, laik, aydın erkeklerin kadın sorunuyla ilgili yayımladıkları kitaplar ve çalışmalarıdır. İkinci ayağını ise “saygıdeğer kadınlar” olarak da adlandırılan seçkin, orta ve üst sınıfa mensup kadınların genellikle şehirlerde yardım ve eğitim faaliyetleri çerçevesinde yürüttüğü çalışmalar oluşturuyordu.

Modernist erkeklerin yazdığı ve savunduğu fikirler kadının hakları ve sta-

tüsü konusunu tartışmaya açarken, reform yanlısı “saygıdeğer kadınlar”, kadınların yardım ve eğitim kampanyalarıyla sağlık ihtiyaçlarının giderilmesinin, muhtaç kadınlara yardımın, el becerileri ve okuma-yazma kurslarına yoğunlaşmanın kadının statüsünü yükselteceğini savunuyorlardı. Kadınların bu faaliyetleri yeni bir tecrübe, kadınların kamusal alan içinde yer alma olanağını getirmişti.

“Kadın uyanışı” olarak da adlandırılan bu süreçte birçok Ortadoğu ülkesinde yardım ve eğitim faaliyetleri büyütülmüş, birçok kadın örgütü-cemiyeti ve birliği kurulmuştu. Kadın hareketinin doğuşunu hazırlayan ön koşullar da böyle yaratılmıştı.

Ortadoğu’da ulusalcılık düşüncesi ilk olarak buradaki ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmak için Osmanlı İmparatorluğuna karşı mücadeleyle oluşmaya başlamıştı. Osmanlı’nın Arap eyaletlerinde nüfusunun azalması sonrasında 1830’da Fransızların Cezayir ve 1881’de Tunus’u, İngilizlerin 1882’de Mısır’ı işgal etmesiyle oluşan ulusal hareket ve ulusal bağımsızlık mücadelesi etrafında başlayan örgütlü mücadele kadın hareketinin de doğuşunda etkili olmuştu.

Ortadoğu’da Cezayir, Tunus ve Mısır’ın işgaliyle başlayan sömürgecilik, İngilizlerin 1917’de Filistin ve Bağdat’ı, 1918’de Şam’ı işgaliyle devam eder. 1. EPS’yle Osmanlı’ya bağlı birçok ülkenin parçalanıp İngiliz ve Fransız manda yönetimine geçmesiyle ulusal bağımsızlık mücadeleleri ve hareketleri daha da yaygınlaşmıştı. Kadın hareketi de bu süreçte ulusal mücadelenin içinde yükseldi.

Daha ziyade ulusal mücadelelerin çatısı altında ulusal bağımsızlık hareketi bağlamında yürütülen kadın mücadelesinin faaliyetleri dört alanda yürütülüyordu: İlk faaliyet alanını sömürgeci devletlere ve temsilcilerine karşı gerçekleştirilen protesto gösterileri; ikinci alanı ise ekonomi alanındaki faaliyetler oluşturuyordu. Özellikle yabancı malların kullanımına karşı boykot kampanyaları gerçekleştirilirken, yerli malların kullanımının teşvik edildiği kampanyalar yürütülüp, yerli şirketlere destek sunuluyordu. Üçüncü alanı ise yaşanan baskı ve işgalin uluslararası alana taşınması çalışmaları oluşturuyordu. Bunun için yabancı kadın örgütleriyle bağlar kuruluyor, yaşanan işgal sorununun tanıtılması, anlatılması ve o ülkelerin gündemlerine girebilmesi için kadın örgütlerine ve ilgili (işgalci, mandalist) ülkelerdeki hükümetlere faks çekilmesi vb. eylemleri gerçekleştiriliyordu. Dördüncü alanı ise kadınların askeri güç olarak ulusal mücadelelere katılmaları oluşturuyordu. Silahlı mücadeleye katılan kadınların çoğunluğu ise köylü kadınlardı. Çünkü işgal ve şiddetin en dolaysız muhatabı onlardı. Şehirlerde yaşayan –daha ziyade orta ve üst sınıfa mensup– kadınlar ise mücadeleye yardım faaliyetleri düzenleme, para, tıbbi malzeme, mühim-

mat temini ve aktarımı gibi faaliyetler yürüterek katılıyorlardı. Ancak bu dönemde öne çıkan kadının hak ve taleplerinde cinslerin eşitliği vb. taleplerden ziyade ulusalcılık hakimdi. “Önce ulusun sonra kadının bağım- sızlığı” şiarı savunuluyordu.

20. yy.ın ilk çeyreğinde yürütülen ulusal kurtuluş mücadeleleri çatısı altında faaliyet yürüten kadınlar bu sayede erkek alanı olan kamusal alana daha fazla adım atmış, görünür olmaya başlamışlardı. 30’lu yıllara gelindiğinde artık kadın örgütleri ulusal hareketlerin çatısı altından uzaklaşıp bağımsız olarak hareket eden, daha fazla kadın sorunlarına yönelen, onların hakları ve eşitliği için müca- dele eden oluşumlar haline dönüşmüşlerdi. 40’lı yıllara kadar devam eden bu sü- reçte kadın örgütleri Ortadoğu’daki diğer kadın örgütleriyle dayanışmayı da geliştirirken ortak kadın konferansları örgütlemeye başlamışlardı.

Ortadoğu’da kadın hareketi açısından bu dönemin diğer bir özelliği de 1930’lu yıllarda Filistin sorununun bölgesel bir soruna dönüşmesiyle orta- ya çıkan Arap milliyetçiliği ve Pan-Arapçılık dalgasının etkisiyle Arap fem- inizminin doğmuş ol- ması ve bölgedeki farklı kadın örgütlerinin Filistin sorunu etrafında birleştirile- bilmesiydi.

Genel olarak baktığımızda kadın hareketinin gelişimi, sömürge ve manda yö- netimleri altındaki Ortadoğu’da benzer süreçlerden geçse de her bir ülke kendi farklılıklarını da koruyorlardı. Ancak Ortadoğu’daki kadın ha- reketinin gelişi- minde Irak, Mısır ve Filistin’deki kadın hareketi deneyim- lerinin önemli bir yerde olduğunu belirtmeliyiz.

Özellikle bu üç ülkenin deneyimlerine baktığımızda;

Irak’ta kadınların uzun süre sürdürdükleri eğitim ve yardım faaliyet- leri dı- şındaki siyasal içerikli yapıya geçişleri ve ulusal mücadeleye katılımları İngiliz- lerin Irak’ı işgaline (1918) karşı 1920 Ayaklanmasına katılımlarıyla başlar. Bu dönem ulusal mücadele çatısı altında manda yö- netimine karşı büyük gösteri ve mitingler düzenlerler. Milislere yardım toplanırken, savaşta yaralananlar için yar- dım komiteleri oluşturulur. Ulu- sal mücadeleye katılım ve desteğin sağlanması için propaganda amaçlı kitaplar, broşürler hazırlarlar, konferanslar, şiir dinleti- leri vb. düzenler- ler. Oldukça faal olan kadın dernekleri kurulur. Irak Kadın Bir- liği, Iraklı Kadınların Uyanışı Derneği (1923), Staud Hanım Elçileri Derneği (1926), Yahudi Kadınlar Yardımlaşma Derneği (1927) gibi. 1930’lu yıllarda kadın örgütlerinin ulusal mücadele etrafından ayrılmalarından sonra kadın soru- nunu gündemde tutan ve çeşitli faaliyetler organize eden çok sayıda kadın örgütü çıkar ortaya. Yardım faaliyetleri sürdüren; Toplum Çatısı Cemiyeti (1944), Hıristiyan bir grup kadın tarafından kurulan Yoksul Kızkardeşlere Yardım Cemiyeti (1945), Çocuk Koruma Cemiyeti (1945) gibi kadın örgüt-

lerinin yanında 1940'da kurulan siyasal faaliyet sürdüren Faşist ve Nazi Karşıtlığı Kadın Cemiyeti, Kadın Birliği Cemiyeti, Irak Kadın Birliği gibi komünist parti tarafından desteklenen ve partiye mensup kadınların yer aldığı kadın örgütleri de kurulur.

Filistin'de ise kadınların uyanışı 1. EPS sonrasında Filistin topraklarında artan Yahudi yerleşimcilerle Filistinliler arasında kırsal alanlarda yaşanan çatışmalara kadınların da katılımlarıyla başlar.

1917 Kasım'ında İngilizlerin Balfour Deklarasyonunu ilan edip Filistin'i Milletler Cemiyet mandasına geçirmesiyle başlayan ulusal mücadelede kadınlar da yerlerini alır. Kurulan Filistin Kadın Birliği tarafından 1929'a kadarki süreçte yardım faaliyetleri, protesto gösterileri düzenlemenin dışında kız mekteplerinin kurulması şeklinde faaliyetler yürütülür. 1929'da İngiliz ve Siyonistlere karşı başlatılan Filistin Devrimi süreciyle birlikte yükselen ulusalcı dalga çatışma ve direniş süreci tüm toplumsal katmanlar gibi kadınları da etkiledi. Filistin'deki kadın hareketinin doğuşunu, kurumsallaşmasını ve mücadele yapısını belirledi. Bu süreçte ilk olarak 26 Ekim 1929'da, Kudüs'te dünyanın farklı yerlerinden 200'den fazla kadının katılımıyla Filistin Arap Kadın Kongresi düzenlendi. Kongre Arap Kadın İdaresi Komitesi kurulurken Filistin kadın hareketinin kurumsallaşması yönünde önemli bir adım da atılmış oldu.

Filistin'de kadın hakları için mücadeleden ziyade ulusal kurtuluş temelinde örgütlenen ve faaliyetler yürüten ve kurucularını üst ve orta sınıftan eğitilmiş kadınların oluşturduğu kadın örgütleri şehirlerde protesto ve boykot düzenleme, telgraf yoluyla kınama, askeri güçler için para yardımı toplama, Filistin sorunu hakkında bölgedeki kadın örgütlerini bilgilendirme, bu örgütlerden destek toplama, gazete broşür vb. basma, dağıtma, silahlı mücadeleye kadınların da aktif katılımını sağlama, lojistik destek vb. faaliyetler örgütüyorlardı.

1938'e kadar aktif, etkili faaliyet yürütüp "yekpare bir duruş" sergileyen Filistin kadın hareketi, 1938'de Arap Kadın Cemiyeti ve Arap Kadın Birliği biçiminde ikiye bölünmüştü. Manda yönetimi tarafından kanlı bir şekilde bastırılan 1939 Arap Ayaklanmasından 1948 İsrail devletinin kurulmasına kadar geçen süreçte kadın hareketi daha durgun bir süreç yaşadı.

Filistin kadın hareketinin en büyük başarısı Filistin sorunu ve Arap feminizmi etrafında bölgedeki kadın örgütlerini biraraya getirebilmesiydi diyebiliriz.

Mısır'da ise kadın hareketinin köklerinin 18. yy.a kadar uzandığını, 18. yy.ın başlarında yaşanan ekonomik çöküntü, yönetim krizi ve salgın hastalıklara karşı yapılan protesto ve sokak gösterilerinde, yine 19. yy. boyunca yaşanan toplumsal krizlerle birlikte ortaya çıkan gösteriler ve

muhalefette kadınların da aktif olarak yer aldığı belirtilse de, hareketin doğuşunun tıpkı diğer Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi kadınların yardım faaliyetleriyle kamusal yaşama katıldıkları, reformcu kadın ve erkekler öncülüğünde aydınlanma süreci yaşadıkları ve 1919'daki Milliyetçi Aya-klanmayla ulusal mücadele çatısı altında örgütlenmelerini belirtebiliriz.

1923'te bir grup kadının ulusal hareketten kopup Mısır Kadın Birliği'ni kurması Mısır'da kadın sorununa eğilen kadın örgütlerinin doğuşunu getirmiştir. Başta başörtüsü olmak üzere küçük yaşta evlilikler, çok eşlilik, kadının mirastan aldığı pay ve boşanma hakları gibi kadın aleyhine yapılan yasal düzenlemelere karşı örgütlü mücadele yürütmüşlerdir. Filistin sorunu etrafında Filistinli kadın örgütleriyle dayanışma içinde olmuşlar, etkinlikler gerçekleştirmişlerdir.

“Bağımsızlaşan” devletlerden bağımlı kadın örgütlerine

20. yy.ın ortalarına gelindiğinde Ortadoğu'da yürütülen mücadelelerin etkisiyle sömürgeci ve mandater yönetimler nüfus alanlarını kaybetmeye başlamışlardı. 2. EPS ve sonrasında başta Ürdün (1946), ardından Mısır, Lübnan, Suriye, Irak (1961) ve Cezayir (1962) gibi ülkelerin bağımsızlıklarını ilan etmeleri emperyalist güçlerin de sömürge ve manda yönetimlerine son vererek bu ülkeleri yarı-sömürgeleştirmelerini getirmişti. Bu süreç, kadın hareketi açısından da yeni bir dönemin başlangıcı oldu.

Bu ülkeler fiili işgalden ve manda yönetimlerinden kurtulmuş, sözde bağımsızlıklarını ilan etmişlerdi. Ama emperyalizme siyasi, askeri ve ekonomik olarak bağımlıydılar. Yeni devleti oluştururken emperyalizmin politikalarına uygun olarak toplumu dönüştürüp, devleti örgütlemeleri gerekiyordu. Toplumun şekillen- dirilmesi, resmi ideolojinin güçlendirilmesi ve yeni nesillere taşınıp yeniden yeniden üretilebilmesi için kadınların da kazanılması gerekiyordu.

Diğer taraftan yeni kurulan devletler yeniden yapılandırılırken, başvurdukları argümanlar “batılılaşma”, “modernleşme”, “reform” vb. idi. Eski yapının tasfiyesi, yeni yapının inşası için eğitim, hukuk, ekonomi vb. alanlarda bir dizi reform yapıldı. Modernleşmenin bir parçası ve siyasi toplumsal dönüşümün gereği olarak kadınların toplumdaki yerinin iyileştirilmesinden geçtiği düşüncesi ve kadınların desteklenmesi, vatandaşlık haklarının verilmesi, koşullarının iyileştirilmesi politikalarını resmi devlet politikası olarak benimsemeyi getirmişti. Bu kapsamda devletler “modernleşme”, “reform” söylemleriyle kadın lehine, vatandaşlık hakları düzleminde kadının siyasi, toplumsal, ekonomik ve kamusal yaşama katılımını sağlayan hukuk, eğitim, istihdam, siyasi katılım, sağlık hizmetleri, sosyal hakları vb. konularında düzenlemeler getirdiler. Kadınlar seçme- seçilme* haklarını, eğitim** haklarını elde ettiler. Evlilik, boşanma

ve miras hukukunda kadın lehine düzenlemeler yapıldı.

Devlet feminizmi de denilen bu süreçte kadının vatandaşlık hakları kapsamında düzenlemeler yapıлып kadın siyasi, toplumsal yaşama dahil edilip desteklenirken kadın örgütleri de devlet güdümüne sokuldu. Devletin belirlediği çerçevede ve devlet politikalarını destekleyecek biçimde faaliyet yürütmelerine izin verilirken çizilen çerçeveye uymayan kadın örgütleri de yasaklandı, kapatıldı. Bu süreçte genel olarak kadınlar seçme-seçilme gibi bir dizi yasal haklar elde etmiş olsalar da aslında daha atıl, örgütsüz bir süreç yaşadılar.

Ancak yazı boyunca sıklıkla belirttiğimiz üzere “bağımsızlık” süreci ve kadına yansımalarının sonuçları da ülkelere göre farklılıklar arz ediyordu. Örneğin “laik” ve “modern” toplum yaratma iddiasındaki Mısır, Suriye, Irak, Ürdün, Fas, Tunus gibi ülkeler modern devletin kurumsallaşmasında kadının geleneksel yapının dışında konumlanması gerektiğini savunup kadının kimi yasal haklarını desteklerken, sömürgeci mandater ülkelerle yapılan anlaşmalar sonucu prenslik ve monarşi temelli yapılarını koruyan Kuveyt, Bahreyn ve Suudi Arabistan gibi devletler, devletin yapılanmasında kabile yapısını korumuştur; dolayısıyla değişim-dönüşüm yavaşladığı için bu dönüşümde kadına biçilen rol de geriye. Kadın ve kadın hareketine destek sınırlı kalmıştı. Ancak ilerleyen yıllarda bu ülkelerde petrol üretiminin artmaya başlaması devletin “refah devleti” politikaları çerçevesinde eğitim, sağlık, istihdam ve altyapı alanlarında büyük değişimler yaratmıştı. Özellikle Kuveyt’te bu politikalar kadınları da kapsadı.

Bu dönemde bir de “bağımsızlaşma” sürecini tamamlayamamış ya da geç tamamlamış ülkelerde bağımsızlık sürecine öncülük eden devrimci parti ve organizasyonlara bağlı hareket eden başta Filistin olmak üzere Yemen ve Sudan’da ortaya çıkan kadın hareketi tecrübelerinden de söz edilebilir.

* Kadınlar seçme ve seçilme hakkını genel seçimler düzeyinde Ürdün’de 1974’te, Ceza-yir’de 1962’de, Mısır’da 1956’da, Lübnan’da 1952’de, Libya’da 1964’te, Fas’ta 1963’te, Yemen,4de 1967’de, Sudan’da 1964’te, Suriye’de 1953’te ve Tunus’ta 1959’da kazanmıştır. Bknz: “Country Profiles”, Al-Raido (Sayı XX, No 100, Kış 2003) sf. 106-137 (9) ** 1965-75 yılları arasında üniversiteye devam eden kız öğrenci sayısı, Tunus’ta 1020’den 6.070’e, Irak’ta 7.626’dan 28.267’ye, Lübnan’da 3.685’ten 11.000’e, Cezayir’de 1.642’den 12.171’e, Fas’ta 1.089’dan 8.440’a ulaşmıştır. Bknz: Ayad el Azat, “Education of Women in the Arab World; www.library.cornel.edu/calladow/mideast/ojemedic.htm (9)

Filistin’de; 1964’te bütün fraksiyonların birleşmesiyle kurulan Filistin Kuruluş Örgütü’nün kuruluşundan sonra Filistin’deki kadın örgütlerini de tek çatı altında toplama girişimleri El-Fetih’e bağlı Umumi Filistin

Kadın Birliği'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştı.

Sudan'da; kadın hareketi Sudan Komünist Partisi öncülüğünde kurulan kadın örgütleriyle başlar. 1952'de Sudan Komünist Partisine bağlı 500'e yakın kadın öncülüğünde kurulan Kadın Birliği; kadın emeği, eşit ücret, emek sömürüsü, ka- dınların emek koşulları ve sosyal güvenceleri üzerine yoğunlaşır. Bu yoğunlaşma Sudan kadınının istihdam alanlarına katılmasına büyük katkı sağlamıştır. 1971'de gerçekleştirilen askeri darbeyle SKP tasfiye edilirken, Kadın Birliği'nin faali- yetlerine de son verilmişti.

Yemen'de ise 1960'lı yıllarda kurulan iki devletten Güney Yemen'deki dev- leti sosyalizm yanlısı gruplar ele geçirerek 1967'de "sosyalist" bir devlet kurdu- lar. Kadın lehine birçok düzenleme de yapıldı. Ve 1968'de Yemen Umumi Kadınlar Birliği kuruldu. Birlik, kadın sorunu etrafında büyük atılımlar gerçek- leştirdi.

Kadın hareketi açısından Filistin, Sudan, Yemen deneyimleri ayrı bir tecr- übe oldu diyebiliriz.

Ortadoğu'da "siyasal İslam" ve kadın mücadelesi

1970'lerden itibaren Ortadoğu'da "siyasal İslam" güçlenmeye başladı. Siyasal İslam'ın güçlenmesi bir yanıyla emperyalizmin SSCB ile yaşadığı "soğuk savaş" sürecinde "sosyalizm" tehlikesine karşı bölgede geliştirdiği "Yeşil Kuşak" pro- jesi çerçevesinde radikal dinci örgütleri beslemesi, de- destekleyip büyütmesi proje- sinin bir sonucuydu. Diğer yanıyla da emperyalizmin işbirlikçisi iktidarların artan toplumsal muhalefetin önüne geçebil- mek için İslami hareketleri destekleyip önünü açmalarının sonucu olarak gelişip güçlenmişti.

Ortadoğu'da "siyasal İslam"ın güçlenmeye başlaması kadın hakları ve kadın hareketleri açısından yeni bir sürecin başlamasını getirdi. Bu süreç- te "bağımsız- lık" süreçleriyle birlikte geliştirilen "devlet feminizmi" politikasından, dolayı- sıyla kadınları kamusal alana katma politikalarından vazgeçilerek kadın lehine yapılan reformlarla verilen haklar tek tek gasp edildi, yeni düzenlemeler getirildi. Muhafazakarlaşma politikaları devreye sokuldu.

"Siyasal İslam"ın güçlenmesi ilk olarak Mısır'da 1972'de iktidara gelen Enver Sedat tarafından artan sol toplumsal muhalefete karşı İslamcı ve muhafa- zakar grupların desteklenmesi, İslamcı hareketin hapishanelerde tutulan yöneti- cilerinin salıverilmesi ve İslamcı dernek ve vakıfların örgü- tlenmesine izin verilmesiyle başlayan bir dizi olanaklar sunulması süreci- yle gelişmiştir.

İlk olarak Mısır'da güçlenen İslamcı gruplar kısa sürede bütün Ortadoğu'da

İslami dalganın yükselmesini tetiklerken Mısır'dan Sudan'a, Cezayir'e uzandı, Ortadoğu'ya yayıldı.

Sonraki 20-30 yıllık süreçte de emperyalizmin sol, sosyalist, devrimci, ba- ğımsızlıkçı hareketlerin önünü kesmek için İslami hareketlerin önünü açması toplumsal çelişkileri İslam'la nötrleştirmeyi hedefleyen temel politikalarından oldu. Radikal İslam'la birlikte şeriat hukuku yaşama geçirilmeye başlanırken kadının kazanılmış hakları da teker teker budandı, gasp edildi. Mısır'da 1979'da çıkarılan "uyum yasası" ile kadın tamamen kocasının buyruğu altına sokuldu. Sudan'da kadın örgütleri kapatıldı. Dine toplumsal ve hukuki yapılar üzerinde denetim olanağı getirildi. Kadınların giyim kuşamlarını düzenleyen, özellikle örtünmelerini kapsayan düzenlemeler getirildi. Cezayir'de hazırlanan yeni yasalarla kadınların çalışma hakkını düzenleyen yasalar iptal edildi. Şiddete başvurularak kadınların örtünmesi dayatıldı, birçok kadın aktivist öldürüldü. Halide Mesudi gibi kadın aktivistler hakkında ölüm kararları çıkarıldı.

Siyasal İslam'ın güçlenmesi Mısır'da İslami Cemaat ve Müslüman Kardeşler, Tunus'ta İslami Yöneliş Hareketi, Cezayir'de İslami Kurtuluş Cephesi, Suriye'de Müslüman Kardeşler, Irak ve Kuveyt'te Davet, Afganistan'da El Kaide'den bugünkü DAİŞ'e kadar çeşitli ve birbirinin türevi örgütlerle yaşama geçirildi/geçirilmeye çalışılıyor.

Kadın aleyhindeki tüm politikalarına rağmen güçlenen İslami örgüt ve partilerde İslami hareketin genişlemesi, halk kitlelerine ulaşması, devletin yeterli olmadığı alanlarda sosyal hizmet açığının kapatılması vb. için kendi çatısı altında kadınların örgütlenmesini önemsiyorlardı. Kendilerine bağlı, ilişkili ya da İslami, muhafazakar normları benimseyen kadın örgütlerinin oluşmasına olanak da sundular. Bu çerçevede bir dizi İslami kadın örgütü de oluştu.

Bir de kadının ezildiğinin farkında olan ve İslami kurallara uygun kadının da yaşayacağı daha iyi bir toplum kurmanın yolunun feminist hareketi İslami norm ve kaynaklar üzerine inşa etmekten geçtiğini savunan kadınlar vardı. Bu kadınlar, kadının İslam'daki rolü, kadının eşitliği, kendini tanımlama, siyasi kimlik gibi olguların sadece batılı feminist fikirler olmadığını, köklerinin İslam medeniyetinde olduğunu savunuyorlardı. Kadın sorununu, dini temele bağlı kalarak yorumluyor, çözümler getirmeye çalışıyorlardı. İslam'la feminizm arasındaki yabancılaşmayı azaltmak ve aralarına köprü kurmak gerektiğini belirtiyorlar, bunun yollarını arıyorlardı.

Böylece Ortadoğu'da radikal İslam'ın güçlenmesiyle 1970'lerden itibaren kadın hareketlerinin literatürüne "İslami feminizm" kavramı da eklenmiş oldu.

Bu sürecin bir diğer etkisi de; geçmişte mücadele yürütmüş, hem devlet

fe- minizmine hem muhafazakarlaşmaya ve İslamcı örgütlere tepki duya- rak uzun süre örgütsüz kalan devrimci gelenekten gelen kadınların yeniden örgütlenme- rinde itici rol oynamasıydı. Yeniden örgütlenen kadınların kurduğu kadın örgüt- leri bağımsız kadın örgütlenmesinin de öncülüğünü yaptı.

1980'lerden sonra ise "bağımsız kadın örgütleri" olarak tanımlanan devlet güdümünden uzak, kendi bağımsız yapılanmasına sahip, daha fazla cins soru- nuna yoğunlaşan kadın örgütleri oluşmaya başlamıştı. O güne kadar Ortadoğu'da gelişen kadın örgütlerinin yer yer cins sorunlarına yöneldiği olsa da kadının top- lumdaki konumunu iyileştirme istek ve çabasından ileri gidememiş, ulus kimliği üzerinde yoğunlaşmıştı. 1980'lerden sonra gelişen kadın örgütleri, mücadelesini uluslararası kadın hareketinin, yani 1960'lardan sonra ABD ve Avrupa'da gelişen ikinci dalga feminist hareke- tin gündemleriyle birleştirmeye başlamış, onların gündeminde olan ataer- kiyle mücadele, feodal ve dini baskılar, toplumsal cinsiyet ve kadının yasal hakları, siyasal ve toplumsal yaşama katılımı, ekonomik ba- ğımsızlığı, is- tihdam hakkı, kadın emeği ve ev içi emek konuları, kadına yönelik şiddet ve mücadele konuları, üreme sağlığı ve kürtaj hakkı gibi konuları gün- demlerine almaya, irdelemeye başlamışlardı.

Yine sadece Ortadoğu'da yaşanan bir sorun olmamakla birlikte, dini feodal değer yargıları ve kapalı toplum yapısının sonucu Ortadoğu'da daha yoğun ya- şanan; aile içi şiddet, tecavüz, cinsel taciz, namus cinayetleri, kadın sünneti, küçük yaşta evlilik ve küçük kız çocuklarının istismarı gibi kadına yönelik gerçekleş- rilen şiddeti gündemleştirmeye, daha aktif mücadele etmeye başladılar.

1990'lardan itibaren ise sivil toplumculuk yaygınlaşırken "proje feminiz- mi" de denilen, proje eksenli kadın çalışmaları gündemleşmeye başladı. Kadın ör- gütlerinin büyük çoğunluğu bu dönemde uluslararası finans kuruluşlarının des- teğinde projeler gerçekleştirdiler. Kadın örgütleri başta İsveç, ABD, Kanada ve Almanya'daki resmi kuruluş ve STK'lardan destek alırken UNICEF, UNESCO, UNFPA gibi organizasyonların öncülüğünde, onların finansmanını sağladığı, pro- jenin hedef kitlesini, amacını, çerçevesini belirlediği ve esas amacı emperyaliz- min neo-liberal politikalarının yarattığı tahribatlara karşı toplumda uyum yaratmak olan projeleri hayata geçirmeye başladılar. Aslında bu, hareketin 80'ler sonrası elde ettiği "bağımsızlığın" da yitirilmesi, emperyalist finans kuruluşla- rına tabileştirilmesi anlamına geliyordu.

Genel olarak Ortadoğu'da 2000 ve günümüze kadarki sürece baktığımızda kadının durumunun, konumunun iyileşmek yerine, haklarının daha da ge- riledi- ğini, dini feodal ataerki baskı ve şiddetin dışında, etkinliğini ko-

ruyan İslami hareketlerin, emperyalist güçlerin pazar dalaşının sonucu olan bölgeye dair müda- hale ve işgallerinin, çıkartıkları etnik ve mezhepsel çatışmaların, artan milita- rizmin, emperyalist neo-liberal sömürü politikalarının yarattığı açlık, yoksulluk dışında savaş ve işgalin yarattığı açlık, yoksulluğun yerlerinden yurtlarından edi- lip mahkum edildikleri sığınmacı yaşamın zorlukları baskı, şiddet, taciz, tecavüz gibi cinsel saldırılar ve katliamlarla boğuşmaktadır.

Ortadoğu’da kadın hareketi açısından da önemli olarak değerlendirilebilecek bir diğer gelişme de 2010’da Tunus’ta başlayıp Ortadoğu’nun önemli bir bölü- müne yayılan isyanlardır. “Demokrasi ve özgürlük” talebiyle işsizliğe, yoksul- luğa, yolsuzluğa ve otoriter devlet rejimlerine karşı yüz binler sokağa dökülmüş, iktidarları sarsmışlar, yer yer düşürmüşlerdi. Bu süreçte önemli bir rol oynayan kadınlar, kimi yerlerde sokağın da yarından fazlasını oluşturuyordu. Protestoların kendilerine de demokrasi, özgür- lük, adalet, haysiyet, eşitlik getireceğine inanı- yorlardı. Ancak kadınlar bir kez daha hayal kırıklığı yaşadılar. İsyandar sonra- sında iktidarlar devrilmiş, emperyalistlerin de müdahalesiyle sözde seçim yapılmış, yeni iktidarlar oluşturulmuştu. Ama özellikle Tunus, Mısır ve Libya’da seçimi aşırı İslamcı partilerin kazanması kadının baharını getirmemiş, var olan haklarının da tırpanlanmasına neden olmuştu. Halkların değişim talep- lerini bas- tırmak isteyen emperyalist güçlerce önce Libya’ya müdahale edilmiş, sonra Irak’ı da içine alacak ve diğer Ortadoğu ülkelerini de etki- leyecek biçimde Suriye’de bir iç savaş çıkartılmıştı. Bu savaşla kadınlar, açlık, yoksulluk ve yerlerinden, yurtlarından olup, mülteci hayata mahkum olmalarının dışında binlerce kadın da katledildi. Köle pazarlarında satıldı, tecavüze uğradılar.

Ortadoğu’da kadın hareketi denildiğinde es geçemeyeceğimiz bir diğer kadın hareketi de Kürt kadın hareketidir. Filistin’in yaşadığı sürece benzer bir süreç ya- şayan ve devletleşmesine izin verilmeyen Kürdistan toprakları bilindiği üzere, 1. EPS sonrasında dört parçaya bölünmüştü. Bu parçalarda yürütülen ulusal kurtu- luş mücadelelerine kadınların katılımı da önemli düzeydedir. Kürt kadın hareketi esas olarak bu mücadelelerin içinde gelişti, yükseldi diyebiliriz. Kürt kadın hare- ketini ileriye taşıyan ayrı özgün bir yerde durmasını sağlayan ise T. Kürdistanı’nda ve (Suriye Kürdistanı’na düşen) Rojava’da yaşanan, yaratılan mücadeledir.

Özellikle Türkiye ve Rojava ayağındaki Kürt kadın hareketini Ortadoğu’daki bugüne kadar oluşan kadın hareketlerinden ayıran özelliği, hareketin kendi öz örgütlülükleri ve öz savunma güçleri olan ordu ve partilerini oluşturup kendi ifa- deleriyle “Kadın Eksenli Kurtuluş İdeolojisi”ne sahip olmalarıdır diyebiliriz.

Kürt kadının yaşadığı ulusal, feodal, dini, ataerkil baskının cenderesinden kurtulup, örgütlenmesi, kendi ordu ve partisini yaratması kuşkusuz kolay olmamıştı. Kürt ulusunun elinden alınan devlet kurma hakkı ve dayatılan inkar ve imha saldırılarına karşı başlatılan Kürt isyanları TC tarihi boyunca kanla bas-tırılmıştı. 1978’de kurulan Kürt Ulusal Hareketi PKK ise “Apocular” adıyla Kürt coğrafyasında etkili olmaya başlamışlardı. TC faşizminin baskı ve işken-celeri altındaki Kürt halkının ilgi ve güç odağı haline gelmişti. 1984 atılımından sonra 1990’larda başlayan serhıldanlar sürecinde yoğun olarak Kürt kadınları da bünyesine çekebilmişti. Kadınlar artık kırdan, şehirde silahlı müca-deleye katılıyorlardı.

1987’de ilk özgün kadın örgütlenmesi olan Kürdistan Yurtsever Kadınlar Bir-liği-YJWK’yı kurdular. Bu oluşum Avrupa’yla sınırlı kalsa da özellelikle kadın erkek karma olunan gerilla alanında kadını küçümseyen, tas-fiyeci erkek şoven yaklaşımlara karşı kadının gücünü, potansiyelini açığa çıkarmak için 1993 yı-lında kadın ordulaşmasına gidilerek Kürdistan Özgür Kadınlar Birliği (YAJK) kurulur. Sonraki yıllarda yapılan kadın konferansları, kongreleri ile ordulaşma-nın örgütsel yapıyla bütünleşmesi sağlanarak 1999’da da kadın partisi olan PAJK (Özgür Kadın Partisi) ku-rulur.

Ulusal ve cins mücadelesi ekseninde Kürt kadını siyasallaştırma ve to-plum-sal yaşama, mücadeleye katma noktasında oldukça ileri bir noktada duran Kürt ulusal hareketi ve Kürt kadın hareketi, legal-illegal çok çeşitli örgütlülükler de oluşturmuş durumda.

Kürt kadın hareketinin önemli bir ayağını da Rojava’daki kadın hareketi ve kadın örgütlenmesi olan YPJ oluşturuyor. İdeolojisini yine Öcalan’ın belirlemiş olduğu paradigmadan alan YPJ bugün hem askeri hem sivil yaşamda Kürt kadın gerçekliğinde önemli bir sıçrama yarattı.

(Rojava’ya dair yazımızda bu alandaki Kürt kadınların başarı ve örgütlen-melerine geniş olarak yer verdiğimiz için burada tekrar üzerinde durmuy-oruz.)

Toparlayacak olursak; Ortadoğu’da kadın hareketi ve kadın mücadelesi bir- çok aşamadan geçmiş, yer yer ilerlemiş, yer yer gerilemiş durum-da. Hareketin yükselişine paralel kadının durumunda, siyasal-toplumsal yaşamdaki yerinde dü-zelmeler, reformlar gerçekleştirilirken, gerilediği dönemlerde ise kadının duru-munun kötüleşmiş olduğunu görüyoruz.

20. yy.ın ilk yarısında daha aktif olan kadın hareketinin gelişim dinamikleri sınıfsal bir zeminden beslenip, cins bilincini de geliştiren sosyal kurtuluş müca-delesi üzerinden yükselmiştir. Bölge yarı sömürgeleştirilip, em-peryalizme bağımlı ve işbirlikçisi olan “bağımsız” devletler haline dönüştürüldüklerinde, kadınlar bağımsız cins kimlikleriyle İslamcı ataerkil

devletin içinde kendilerine yer bula- madıklarından, bir duraklama ve geri- leme sürecine girmiştir.

Ortadoğu'da yorumlanışı ve uygulanışı ülkelere göre farklılık gösterse de günlük yaşamdan siyasete, toplumsal yaşamdan hukuka, eğitime, kültüre vb. sistemin tüm yapı taşları üzerinde büyük etkisi olan din (İslamiyet) ve ataerkil şekilleniş, özellikle "siyasal İslam" diye tabir edilen köktenci İslam'ın geliş- meye başlamasıyla kadın üzerinde daha ağır bir prangaya dönüştürülmüştür. Kadınların yarım yüzyılda elde ettikleri haklar gasp edilmiş, kısmın de olsa zorla çıkabildiği siyasal ve toplumsal yaşamdan geriye çekilmişlerdir. Bu sü- reçten sonra kadın harekete varlığını korusa dahil, eski kitlesel yapısını kay- betti. Kuşkusuz içinden geldiği evrelerde, elde ettiği deneyimlerle bilinç düzeyini yükseltti. Bilinç olarak bugün daha ileri bir yerde dursa da, örgütlü- lük durumu ve kadının elde ettiği hak ve özgürlükler boyutuyla dünün gerisine düştüğünü söyleyebiliriz.

Bölgede genel olarak kitlelere önderlik edecek komünist partilerin olmayışı ya da güçsüz oluşu, sınıf bilinçli kurtuluş mücadelelerinin zayıflığı kadın hare- ketinde de yansımaları bulmuş, proleter cins bilincine sahip de- mokratik ya da komünist kadın hareketinden ziyade devlet güdümünde, İslamcı veya bunlara göre daha demokratik yapıya sahip küçük orta bur- juva sınıftan kadınların oluş- turduğu feminist, reformist kadın hareketleri gelişmiştir.

Bugün Ortadoğu'da geçmişin daha geniş tabanlı, ulusalcılık etrafında, sos- yal faaliyetler ekseninde, büyük kadın kitlelerini etkileyebilen, hareke- te geçi- rebilen, merkezi yönü daha güçlü olan az sayıdaki kitlesel kadın örgütlerinin yerini, daha demokratik bir yapıya bürünmüş, çoğulculuğa dayanan, belli ko- nulara uzmanlaşmış ama geniş kadın kitlelerinden kendini yalıtmış, özellikle kadının bölgede yaşadığı ve en çok kadınları vuran, onların prangası olan ve on- ları köleleştiren dini feodal ataerkil faşist baskıya, kapitalist emperyalist sö- mürüye, açlık ve yoksulluğa, bit- mek bilmeyen dini, mezhepsel çatışmalara, savaş ve yükseltilen militariz- me rağmen onlarla yeterince bütünleşemeyen kit- lelerden uzak, onlara yabancılaşmış küçük küçük, çok sayıda kadın örgütlü- lükleri almış du- rumda.

Kuşkusuz bunda, bölgedeki sınıf mücadelesinin zayıflığı ve gelişen halk ha- reketlerine öncülük edecek komünist öncülerin olmayışının ya da güç- süz oluşu- nun da payı var. Sonuçta biz biliyoruz ki proleter ideolojinin zayıf olduğu, boş bıraktığı her alanı gerici burjuva ideolojileri ve akımlar dolduruyor.

Bugün Ortadoğu'da genel olarak kadın hareketi ve kadın mücadelesi 1970'lerin gerisine düşmüş, özelde de sınıf bilinçli kadın kurtuluş hareketi

ve mücadelesi yok ya da çok zayıf olsa da, gelişimi için güçlü dinamiğe de sahiptir. Gecenin en karanlık anı, gün ışığına en yakın anıdır. En fazla baskı ve sömürüyü yaşayan, savaş ve çatışmaların ortasında, milliyetçiliğin, şovenizmin, militariz- min ve cinsiyetçiliğin ateş hattında emeği, bedeni, kimliği, cinselliği talan edilen Ortadoğulu kadın da biliyoruz ki ayağındaki prangaları söküp atacaktır. Kadın hareketinin geçmiş deneyimleri, müca- delede simgeleşen özgürlük savaşçısı ka- dınlar ve Rojava'da özgürlüğü yaratan kadınlar, Arınlar, Sibeller, Beşler yol gös- teriyor, kurtuluşun kendi ellerinde olduğunu haykırıyorlar.

Bunun için en büyük görev ilgili ülkelerdeki devrimci, komünist kadınların ve kadın hareketinin omuzlarındadır. Bu görev kadının özne olma mücade- lesini ge- liştirirken, herkesin önce kendi yaşadığı topraklardan başlayarak ve ortak bir mü- cadeleyle örülmüş, enternasyonalist alanda güçlü bir de- mokratik ve proleter kadın hareketi yaratmayı başarmak olmalı.

KAYNAKÇA

- 1- Allah Devletinde Demokrasi-Şeriat Düzeninin Eleştirisi; Faik Bulut, Berfin Yayınları
- 2- Ortadoğu'yu Anlamak- Ilan Pappé, NTV Yayınları
- 3- Bölgesel ve Küresel Dinamikleriyle Ortadoğu'da Kadın Hareketi; Mehmet Fatih Nas, Lisans Tezi
- 4- İslamiyet'te Kadın ve Cinsellik Evde Nesne Sokakta Fitne; Fatmagül Berktaş, Bilim ve Gelecek 115
- 5- Tek Tanrılı Dinlerde Kadın Bedeninin Toplumsal Denetimi; Fatmagül Berktaş, Pazartesi, Dosya 6, Din
- 6- Devrimler Sonrası Arap Kadınının Siyasi Temsili: Bir Arap Baharı Yanılgısı mı? Yrd. Doç. Dr. İrem Aşkar Karakır, Yrd Doç. Dr. Müge Aknur, Ankara Üni- versitesi SBF Dergisi
- 7- Filistin Kurtuluşunun Simgesi Leyla Halid; Sarah Irving, İntifada Yayınları

ORTADOĞU'DA DİNİ HAREKETLER, GELİŞİMİ VE KÜLTÜRÜ

Ortadoğu uygarlığın beşiğidir ve bununla uyumlu olarak çok tanrılı dinler- den tek tanrılı dinlere kadar birçok inanç sistemine analık yapmıştır. Yine bütün inanç sistemlerinin ortaya çıkış ve şe- killenişlerinde içinden çıktığı toplumların tarihsel ekonomik ve kül- türel kökleri mevcuttur. Bugün Ya- hudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet gibi evrenselleşmiş dinler de çıkış itiba- riyle Ortadoğu'ya ait inanç sistemleridir. 7

Bugün küresel dünyanın politik gündemini işgal eden konunun, İslamcı hareketlerin yerel iktidarlara ve küresel güçlere karşı verdikleri silahlı savaşı gibi görünmektedir. Bahse konu yerel iktidarların, küresel güçlerin çoğu İslami hareketlerin ve hatta kimi sol hareketlerin savunup yazdıklarına bakılırsa evet öyledir. Ancak bütün bunlar tuzaklı savunulardır. Çünkü görünen şey halkların zihinlerini bulandırmak için gösterilen şeydir. Artık egemenlerin ayyuka çıkmış pisliklerini hiçbir sahte görüntü, perde, aldatmaca gizleyememektedir. Ancak bilginin sınırlı kanallardan akışı bunun işlerliğine zorlamaktadır onları. Devrimci komünist ilkelere, halkın dostları ve düşmanlarını iyi tanımak, toplumsal tarih tecrübelerinden çıkarılmış doğru dersler çelişkiler yasasına vakıf olmak ve daha bir dizi bilgilendirme süreci unsuruyla oluşan toplamdan ortaya çıkan gerçek, var olan bu sorunun içsel dinamikleri ve dışsal motivasyon etkileri değerlendirmeye alınarak belirginlik kazanır. Temel bir ilke var ki, bugün cadı kazanından beter bir kaosa dönmüş bu küresel gündem konusunun sadece ve esasen dini olmayıp toplumsala dahil olduğu ve fakat sınıflar üstü olmadığı, bununla beraber emperyalist güçler arasındaki pazar dalaşımının yereldeki görünüşleri olduğu ve de bu esaslara dahil, yerelde var olan dinsel, mezhepsel, siyasal, ekonomik çelişkilerin savaş cephesine sürüldüğüdür. Fakat bizler diyalektik ve tarihsel materyalizmden öğrendik ki çelişkilere yaklaşıırken bir sorunun çözümünde irili ufaklı sayısız çelişkinin varlığını hesap ederken bunların hepsinin bir anda ortaya serimlenmesinin sorunun çözümüne yardımcı olmayacağını hatta çözümü gizleyip sorunun içinde boğulacağını, bu nedenle de sorunun belirleyici olan tüm çelişkilerin kendine bağlayıp kaderlerine etki eden esas çelişmeyi bulur ve onun çözümüne odaklanırsınız.

Bu ilkelerden hareketle de bugün Ortadoğu'da odaklanan ve Afganistan, bazı Uzak Doğu, Afrika vd. ülkelere sıçrayan dini görünümlü hareketlerin yürüttükleri savaşların neyi hedefe koyduğunu anlamak zihinsel belirsizliği giderecek ve siyasetimizin yol levhaları olacaktır.

Şu an kendisini sol, sola yakın ya da sol içinde ifade eden kimi devrimci, reformist çevrelerde kaba yaklaşımlarla soruna dahil sayısız çelişmenin hesabını yapmadan ya "bunlar emperyalistlerin oyunudur" ya da "bunlar emperyalizme karşı savaşıyorlar" deyip yüzeyselliğin ne olduğu konusunda sol'a ders olmaktadır. Keşke sorunların çözümü bu kadar kolay olsaydı da çelişkiler yasasına, toplumsal bilimlere ihtiyaç duymasaydık.

Paris Komünü'nde dindarların varlığı onun niteliğine etki etti mi? Ya da Bolşevik devriminde... Ya da Şeyh Sait ayaklanmasında dini inancın güçlü oluşu bu ayaklanmanın haklı talebine gölge eder mi? Eğer bu konuda sınıfsal-ulusal talepler değil de din unsuru merkeze alınarak değerlendirme

yapma yanılığısına düşölüyorsa bu, o yanılışı yapanların felsefi, siyasi zihinlerinin yanılığından- dır. Diyalektiği ve tarihsel materyalizmi kavramamalarındandır. Bunun ideolo- jik bir mesele olduğunu söylemeye gerek dahi yoktur.

Her ne olursa olsun şunu aklımızdan asla çıkarmıyoruz; materyalizmle idealizm arasındaki uçurum ebedidir. Bu felsefi duruşla birlikte siyasetimizi şu il- kelerle belirleriz. Emperyalizmle “savaşan’ her İslamcı görünömlü hareket ilerici değıldir. Emperyalizmle savaşan her hareket İslamcı görünüme sahip olduğı için de gerici olamaz. Biz an’da verilen mücadelenin mevcut haksızlığa-işgale- despotizme-faşizme vb. karşı tutumuna bakarız. Onun o anda haklı taleplerini desteklerken, öte yandan biliriz ki, kapitalizme karşı mücadele yürütmeyen ha- reketler eninde sonunda gericilikle ittifaka girer. Bu nedenle de onlarla aramız- daki kalın çizgi hep durur-duracaktır. Biz sadece o an’ın ilerici, haklı mücadele ihtiyacına yanıt verip vermediklerine bakarız ve diğere bütün siyasal, dinsel, kül- türel özelliklerini bu esasın ışığında-buna bağılı olarak ele alırız.

Toplumsal yaşamın hayat verdiğı ya da oluşturduğı olgular zamanla onu or- taya çıkaran toplumları etkisi altına alıp, ona yöne verebilecek güce erişebilir. Din denilen inanç sistemleri de bu belirlemeye uygundur. Orta- ya çıkış kayna- ğında insanların doğa karşısındaki zayıflıkları, bilgi biriki- minin minimum sevi- yede olması ve bunları soyut mitsel kalıplara soka- rak açıklama çabaları olsa da din kitlesel ya da toplumsal kabullenişinin sağlanmasının ardından tam da bu gerçeğe uygun olarak hayatımızda yer almaya başlamıştır. Elbette yeni bir top- lumsal aşama olarak sınıflı toplumların ortaya çıkması dini bambaşka bir mec- raya sürüklemiştir. O artık sadece insanların ya da toplumların zor zamanlarında sığınacakları, medet umacakları ya da kendilerini tanrıların gazabından kurtara- cak bir araç olarak açıklanamayacak kadar toplumsal yaşama sirayet etmiş, onunla iç içe geçmiş bir olgudur. Egemenlerin iktidar mücadelesinde din, “onun için” ordular kurulan, seferler düzenlenen, ölünp öldürülecek kadar et- kili bir politik silah ve araca dönüştürölen maddi bir güç olarak karşımıza çıkartılmak- tadır. Bununla birlikte din, halkın egemenlere karşı tepki ve taleplerini içeren mezhepleshmeler ve örgütlenmelerle sınıflar savaşında ezilenler cephesinden de egemenlere karşı bir karşı koyuş şekline de bürünmüştür. Ancak güne hakim olan gerçeklik dinin egemenlerin elin- den alınıp etkisizleştirilmemiş bir silah ola- rak varlık buluyor oluşudur. Nitekim içinde yaşadığımız toplumsal yapının özel- likleri ve bölge dünü ve bugünöyle acı olan bu gerçeklikte Prometheusvari kronik bir acının kıvranışında gün ve geceyle buluşuyor. Kendi Anka’sının kül- leri onca susamışlığa rağmen toprağıyla buluşmadan ya kanda ya da kaosun

rüzgârlarına sürgün bir şekilde savrulup duruyor. Zenginlikleri bir lanet gibi boy- nunda. Dün başka medeniyetlere ilham ve ilim kaynağı olmuşken, bugün yağ- malanmış mecraların mecalsizliği kadar asiliğini de taşıyor. Ortadoğu'nun uygarlığın beşiği olduğunu ve bununla uyumlu olarak çok tan- rılı dinlerden tek tanrılı dinlere kadar birçok inanç sistemine analık yaptığını bi- liyoruz. Yine bütün inanç sistemlerinin ortaya çıkış ve şekillenişlerinde içinden çıktığı toplumların tarihsel ekonomik ve kültürel kökleri mevcuttur. Bugün Ya- hudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet gibi evrenselleşmiş dinler de çıkış itibariyle Ortadoğu'ya ait inanç sistemleridir. Bununla birlikte neredeyse çıkışından bu yana yaklaşık 1400 yıldır bölge- de hakin din olan İslamiyet Ortadoğu toplumları üzerinde ciddi bir etki ve şekilleniş oluşturmuştur. Bu yanıyla bölge açısından diğer inanç sistem- lerinden daha günceldir. Bugün bölgedeki çatışmalı durumun dini yanını görebilmemiz ve buna karşı politika üretebilmemiz açısından tek tan- rılı dinlerin mezhepleşme süreçlerini, kendi aralarındaki çatışma noktalarını, si- yasallaştırılma boyutunu bugün kullanılan yöntemler ve sonuçlarıyla birlikte irdelememiz gerekmektedir. Burada bir parantez açıp, bu noktada maalesef ül- kemizde de devrimci ve komünistlerin ciddi politik üretimsiz- lik ve kavrayış ye- tersizlikleri olduğunu belirtmeden geçmeyelim. “Din halkın afyonudur” gerçeği sadece bir “slogan” olarak kullanılmakta ama dinin bu denli toplumsal hayatı etkisi altına aldığı bir bölge ve toplum- sal gerçeklikte bu “afyonun” analizi ya- pılıp, siyasallaştırılmasının önü- ne geçilerek formüller üretilmemekte, kaba ele alışlarla birçok sorun gibi bu konuda pratik olarak devrime havale edilmektedir. Sorunun güncelliği ve yakıcılığı görülmemektedir. Bu yaklaşımın bir yanı dinin toplumsal yaşamda edindiği yerin yeterince farkında olmamamız ve dine bakış açımızı tek yanlı oluşturmuş olmamız, onun “diyalektiğini” toplumsal hayatın orta- ya çıkardığı bir olgu olduğu gerçeğini gözardı etmemizden kaynaklıdır. Dola- yısıyla dinin sınıflar mücadelesinde bir araç olduğu hem de etkili bir araç olduğu gerçeği es geçilmekte, konuya ilgisiz kalınmaktadır. Marksistler, dini özel bir mesele olarak görür ama bu, devletin din ile iliş- kisi boyutuyla böyledir. Devletin hiçbir dinle ilişkisi olmaması her insanın, her- hangi bir dine, cemaat vb'ne mensup olmaması ya da herhangi bir dini inanca sahip olmaması özgürlüğünü ifade eder. Yoksa dinin burju- vazı ya da gerici ege- men sınıfların işçi ve emekçi sınıfları sömürmek, kâr üreten köleler haline ge- tirmek ve bu durumu güvence altına almak için bir araç olarak kullanmasının önüne geçmek için politik bir mücade- le yürütmez anlamına gelmiyor. Aksine tam da bu zinciri kırmanın en iyi yolu olan sisteme karşı proletaryayı kendi ideolojisiyle aydınlatmaktan proletaryanın birliğini sağlamaktan ve sınıf mü- cadelesini ilerletmekten

geçtiği bilinciyle hareket eder. Bununla birlikte dinci gericiğin koruyucu ve merkezi olan devleti zayıflatmak için mevcut sisteme karşı savaşan her devrimci harekete, ezilen her ulusa, toplumsal tabakaya destek vermesi gerektiği gibi ezilen, aşağılanan dini hareket, cemaat ve mezheplere de eşitlik mücadelesinde destek olmalıdır. Bu desteğin ülkemizde devrimci ve komünistlerce esas olarak Alevi inancı üzerinden verildiğine tanık oluyoruz. Ancak Sünni vb. din anlayışları ile ilişkisi oldukça mesafelidir. Bugün zayıf da olsa bu anlayışlara dahil olan, içinde sisteme ve emperyalizme muhalif yanlar barındıran birçok dini hareket vardır. Tarihi köklerini 19. yy İslamcılığına Muhammed Abdüh ve Cemalettin Afganilere dayandıran Tevhidi hareket bu hareketlere örnektir. Tevhidi hareket Ortadoğu'nun sömürgeleştirilmesiyle gelişmeye başlamış resmi dine ve cemaat İslamcılığına karşı çıkmıştır. 1. EPS sonrası bölgede de ulusal devletlerin kurulması ile birçok önemli özelliğini yitirip etkisizleşmiştir. Genel olarak gelişip ciddi bir örgütsel güce dönüşemese de ideolojik olarak İslami hareketi önemli ölçüde etkilemiş, ondan esinlenen birçok yeni akım ortaya çıkmıştır.

Tevhidi hareket, ülkemizde de toplumsal muhalefetin yükselişe geçtiği anti-emperyalist, sosyalizm, özgürlük, eşitlik vs. mücadelesinin kitleleri peşinden sürüklediği 1960'lı yıllarda gelişti. Cemaatlerin sistem yanlısı tutumuna karşın devrimci mücadele İslami kesimi de etkiledi. Tevhidi anlayış cemaatlerin gerici tutumlarının yarattığı boşluğun ortaya çıkardığı ihtiyacın ürünü olarak sisteme karşı İslami alternatif sunmayı amaçlayarak ortaya çıkmıştır. Sınıfsal olarak İslami kesimin ya da cemaat kitesinin yoksul, küçük burjuva kesiminin tavrını yansıtmaktadır

Tek tanrılı dinlerin ortaya çıkışı, mezhep ve mezhepleşme süreçleri

Hıristiyanlığın ortaya çıkışı Roma yönetimin halkı büyük bir baskı ve zulüm altında tuttuğu Yahudi Ruhban sınıfının egemen sınıflarla işbirliği yapıp sistemin bir parçası haline gelerek, yozlaştığı ve halkın bu durumdan son derece rahatsız olduğu bir dönemde İsa'nın bu duruma karşı yaptığı çıkışla gerçekleşmişti. İsa, eşit, özgür, yoksulluğun olmadığı bir yaşamı tasavvur edip vaat ederek Hıristiyanlığın yeni bir din olarak oluşum sürecini başlattı. Ve kitleleri arkasından sürükledi.

İslamiyet ise yine ezilip yoksulluğa mahkum edilen var olan durumdan son derece rahatsız yığınların olduğu Arap Yarımadasının içinde bulunduğu ekonomik ilişkilerin aldığı boyuta kabile düzeninin cevap olamadığı bir dönemde bir ihtiyacın ürünü olarak ortaya çıktı. Muhammed üst sınıflara güvenli ticaret ve bölge iktidarını vaat ederken, yoksul halka ise "hak ve adalet" iddiası ve vaadiyle giderek onları ikna etmiştir. Bu noktada sınıflı toplumlarda ortaya çıkmış bütün inanç sistemlerinin sosyal oldukları ka-

dar siyasal ve ekonomik koşulların bir sonucu ol- dukları gerçeğinin de altı çizilmelidir. Ya da dinleri mitler değil, mitleri sosyal, siyasal ve ekonomik yanıyla toplumsal koşulların ortaya çıkarıp şekillendirdiği ve keza dinde mezhepleşme olgusunun da büyük oranda ekonomik, siyasal ve sosyal gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıktığını vurgulamalıyız. İrdelemeye çalışa- cağımız konunun önemli bir yanını teşkil etmesi boyutuyla bu kavramı açarak ko- numuzda ilerlemeye çalışalım. Konunun bu boyutu aynı zamanda bölgenin İslami kültürünün de bir parçası olarak önemli bir yerde durmaktadır.

Mezhep; bir dinin kurulup ortaya çıkışından sonra dinin ayrıntılarına ilişkin din alimlerinin o dini kendilerine özgü kural ve yöntemlerle yorumlaması sonucu oluşturdukları inanç ya da hukuk sistemleri olarak tanımlanabilir. Ya da mez- hebi, bir dinin birbirinden farklı yorumları olarak da ifade edebiliriz. Her bir mezhep ayrı bir yaşam tarzını ele alır. Mensuplarından uymasını istediği yeni ilke ve kurallar geliştirir. Mezheplerin ortaya çıkışlarında birçok etken vardır. Bildiğimiz gibi bireyin ya da toplumların düşünce yapısını, yaşam tarzını maddi koşullar belirler. Toplumların son- radan sahip oldukları ya da kabul ettikleri dinin ilkeleriyle toplumsal yaşam tarzları arasında ciddi çelişkiler olabilir. Dolayısıyla dinlerin -öze- llikle Hıristiyanlığın ve İslamiyet'in geniş alanlara yayılmasıyla bir- likte- toplumların yaşam tarzları ve dinle aralarındaki çelişkileri çözme ve dini kendi koşullarına uyarlama isteğinin bir sonucu olarak da mezhepler ortaya çı- kabilir. Ya da bireylerin düşünce tarzları dini yorumlamada farklı sonuçlar do- ğurabilir. Tüm bu görüngüleri kazıyıp altına baktığımızda mezheplerin çıkışındaki temel faktörün sınıfsal çelişkiler ve bu sınıfların talepleri, grup, kabile ya da kişilerin iktidar olma ve toplumları yönetme hırsı; egemen sınıf ya da grupların kendi aralarındaki çıkar çatışmaları vb. olduğunu görürüz. Yani sınıf politikaları mezhep/din dolayımında dile ge- tirilmektedir.

Toplumsal yaşamın hızla değişmesi hiçbir dinin ilk çıkış şekliyle kalamadı- ğını, zamanla ya değişen toplumsal koşullara uyum sağladığını ya da bu deği- şimlerden etkilendiğini ortaya koyar. Elbette bu durum dinin temel ilkelerinde bir değişim içermekten ziyade onun yorumlanmasıyla sağlanır. Mezhepler de bu sü- reçte değişim veya yeni koşullara uyum sağlama araçlarından biridir. Nitekim mezheplerin taraftar bulup kabul görmesi toplumların ya da sınıfların istek ve ar- zularıyla örtüşüyor, maddi yaşamda bir karşılığı oluyorsa mümkün olabiliriz. Çok tanrılı dinlerden tek tanrılı dinlere dek dinin evrimine ve sosyolojisine bak- tığımızda karşımıza çıkan bu gerçekliktir. Uzun uzun bu noktaya dair bilgi ak- tarımında bulunmayacağız. Ancak dindeki mezhepleşmenin sosyal ve siyasal hayat

üzerindeki etkilerini de düşünerek tek tanrılı dinler olan Musevilik, Hıristiyanlık özelde de Ortadoğu'nun hakim dini olması nedeniyle İslamiyet üzerinde duracağız. Bu irdelemenin Ortadoğu'daki İslami örgütleri, bununla birlikte kül- türel şekillenışı anlamamız açısından bize faydalı olacağına inanıyoruz.

Musevilikte Mezhepleşme ve Mezhepler

Bilindiği gibi Musevilik ilk tek tanrılı dindir. Ondan sonra ortaya çıkan Hıristiyanlık ve İslamiyet'e kaynaklık etmesi bakımından da ayrıca önemlidir. Kökeni Hz. İbrahim'e dayandırılan Musevilik, kendini seçilmiş bir halk olarak gören İsmailoğulları da denilen İbranilerin dinidir. Bu yanıyla diğer dinlerden ayrılır. Toplumsal yaşamı düzenleme ve müdahale düzeyi üst boyuttadır. Bu dinin şekillenmesinde İbrani toplumunun kabile yapısının, Musevi toplumunun dünyanın dört bir yanına dağılmış olmasının ve birbirlerinden çokça farklı olan kül- türlerle etkileşime girmelerinin etkisi büyüktür. Bu etken aynı zamanda Museviliğin mezhepler şeklinde farklılaşmasında da belirleyici bir yerde durur. Musevilikte hukuksal anlaşmazlıklar her dönem olsa da bunlar kemikleşmiş mezhep anlayışlarından ziyade dinin günlük uygulaması konusundaki basit hukuksal anlaşmazlıklardır. M.Ö 9 yy'dan M.S 4 yy'a kadar yayılan bir süreçte kaleme alınmış ve Yahudilerin yasası olan Torah'ın yazıya geçirilme biçimi ve Torah ve diğer İbrani yazıtlarının yazıya geçirilmesiyle oluşan Talmud'un içeriği konusundaki ayrılıklar bu hukuksal anlaşmazlıklara dahildir. M.Ö 9. yy ve M.S 4. yy arasındaki uzunca zaman farkı hemen hemen her hahambaşlığa Torah'ı kendi koşullarına göre yorumlama eğilimi kazandırmıştır. Bu eğilim sonucu ortaya çıkan yorum farklarının yarattığı ayrılıkların yanı sıra siyasi ve toplumsal ayrılıklar

Musevilikte farklı mezheplerin ortaya çıkmasını getirmiştir. Romalıların M.Ö 63 yılında Filistin'i işgal etmesi sonucunda ortaya çıkan "Essenliler", "Sodukiler" ve Ferisiler" anlayışları bu siyasi ve toplumsal ayrılıklara gösterilebilecek iyi bir örnektir. Kendilerini İsrail'in son temsilcisi olarak gören "Essenliler" Roma işgaline karşı bir direniş geliştirmeye çalışmışlardır. Roma işgaline karşı tavır almayan ve bu işgali destekleyen kesimleri rüşvet almakla ve dinsizlikle itham etmişlerdir. Essenliler kendilerini İsrail'in son temsilcileri olarak görmüşlerdir.

Roma'ya karşı tavır alan bir başka anlayış da Ferisi Museviliğiydi kendilerini Romalıları karşı direnen ve Makabiler ayaklanmasını düzenleyen Hasdim din anlayışının mirasçıları olarak gören Ferisiler Filistin Yahudi halkının gözünde büyük saygınlıkları olan hahamlardan oluşuyordu. Din-

de reform gerçekleştirmek isteyen, yeniliğe açık olan bir anlayışa sahiptirler. İkinci tapınağın yıkılmasının ardından bu anlayış Museviliğin resmi mezhebi haline geldi. Dinde oldukça tutucu ve yeniliğe kapalı olan Sadûki anlayışının savunucuları ise zengin aristokrat sahipleri sınıfından oluşuyordu. Roma tutucu öğelerini öne çıkarıyorlardı ve Direniş Cephesinde yer alanları da dinsel söylemlerle mahkûm ediyorlardı.

Musevilikte Roma işgali üzerinden gelişen ayrışma, ilerleyen süreçte geçer- sizleşip ortadan kalkmıştır ancak farklı konular üzerinden gelişen ayrışmalar olagelmıştır.

Bugün artık ortadan kalkmış olsa da Musevi mezheplerinden Esaniler dikkat çekicidir. M.Ö 2 yy'ya ortaya çıkan bu mezhep özel mülkiyete karşı olduğu gibi onu büyük bir kötülük olarak da görüyorlardı. Zenginliğin toplumun ortak malı olmasını savunan Esaniler tanrının adalet niteliğini esas alıyordu.

Sefardi ve Aşkenaziler

Museviler arasındaki bu ayrılık Ortaçağda meydana gelmiştir. 15. yy.da İspanya ve Portekiz'den sürülen Musevilere Sefardi denilirdi. Osmanlı İmparatorluğu ve Kuzey Afrika ülkelerine kaçan Sefardiler Avrupa ülkelerine özellikle de Selanik ve Amsterdam'a yerleştiler. Sayısal olarak az olmalarına rağmen etkin olan Sefardileri Aşkenazi Musevilerinden ayıran, Filistinli Yahudilerden çok, Babil Yahudilerinin ayin geleneklerine sahip olmalarıdır. Aşkenazilerle yani Almanya Musevileriyle aralarında sürekli bir gerilim vardır.

Aşkenazi Musevileri içinde de reformcu ve tutucu cemaatler ortaya çıktı. Reformcu cemaati temsil eden Haskala Avrupa'da gelişen kapitalizmin aydınlanma döneminin Musevilik üzerindeki bir etkisiydi. Bu süreçte burjuvaziye dahil olan Musevi kesimi dini ortaya çıkan yeni koşullara göre düzenlemek istemiştir. Bunun sonucu olarak ortaya çıkan yeni koşullara göre düzenlemek istemiştir. 18.yy'da ortaya çıkan Hâsitlik ise reformculuğa karşıt olarak gelişmiştir. Başlangıçta Yahudi toplulukları içindeki ayrıcalıklı (varlıklı) kesimlerin Musevi cemaat üzerindeki etkinliği itibarından zarar gören kesimin başkaldırısı olarak ortaya çıkmıştır. Ancak 19. yy'a gelindiğinde Hâsitliğin reformcu yanı ortadan kalkmış, Museviliğin en tutucu temsilcisi durumuna gelmiştir. Hâsitlik kutsal metinler kadar dinsel coşkuyu da önemsiyor ve azizin kişiliği ön plana çıkıyordu. Mesihçi hareketlerin kitlelerde yarattığı hayal kırıklıklarından beslenen kutsal metinleri öne çıkaran geleneksel Musevilikle çatışmıştır. Son olarak Musevi mezheplerinden "Dönmeler" de denilen Sabetaycılığa da

değınmek gerekir. Sebataycılık Avrupa'da Yahudiler üzerinde yüzyıllarca süren baskıdan kurtulmak için Hıristiyanlığı benimsemiş gibi görünen Musevi- lere denir. Bu mezhep kendini 22 yaşında Mesih ilan eden Sebatay Sevi tarafın- dan kurulmuştur. İnsanın dışta ne yaptığının önemi olmadığını içte Yahudi kalmanın esas olduğunu savunan bir mezheptir. Sebatay Sevi, 1666 yılında İs- tanbul'a gelince tutuklanmış ve öldürüleceğı korkusuyla Müslümanlığı kabul etmiştir. ("dönmeler" sıfatının kaynağı bu din değıştirme olayıdır) Ancak Sevi ne Mesih olduğı iddiasından ne de Musevilikten vazgeçmiştir. Bu durumun açığı çıkması sonucun Sevi, Osmanlı hanedanı tarafından Arnavutluk'a sürülmüştür. Ölümünün ardından bu mezhep ikiye bölünmüştür.

Hıristiyanlık Mezhepleşme ve Mezhepler

Hıristiyanlık Musevilığın ardından ortaya çıkan ikinci tek tanrılı dindir. Dünya nüfusunun büyük bir bölümü bu dine mensuptur. Bu yanıyla kap- sam ve alan iti- bariyle en etkili dindir. Kurucusu olan Hz. İsa'nın farklı bir din kurmak düşün- cesinde olmadığı, ölümünden sonra havarileri tarafından Hıristiyanlığa ayrı bir din olma özelliğı kazandırıldığı ifade edilmektedir. İsa'nın Roma'nın işgaliyle sömürgeleşen yoksulluk ve baskı altında yaşayan Filistin halkına işgalci Roma ve onunla işbirliği içinde olan yozlaşmış Musevi ruhban sınıfının eleştirisini ya- parak gitmesi ve barış, mutluluk, bolluk içinde yaşanılacak bir dünya vaadi onun bir din kurucusu olmaktan ziyade siyasi bir kişilik olduğunu gösterir. Nitekim İsa'nın bu çıkışı Yahudi aristokrat sınıfının çıkarlarıyla keskin bir zıtlık için- deydi. Dolayısıyla İsa bu sınıfların hedefi haline gelmekten kurtulamadı ve yine din kullanılarak İsa'nın tasfiye hareketi işletilmeye başlandı.

Dönemin egemen Yahudi aristokrasisinin iki tarikatı (Saduki ve Ferisi) bu tasfiye hareketinin baş aktörleri oldular. Roma İmparatorluğunda sistemin bir parçası haline gelmiş olan Saduki tarikatı İsa'nın ve onu destekleyip inananla- rın "evrensel Roma barışını" yıkacağını ve bunun sonucu olarak da Yahudilerin yine kıyıma uğrayabileceklerinin propagandasını yaptılar. Ferisi tarikatı ise İsa'nın egemen ruhban sınıfının sistemle bütünleşmiş işbirlikçi tavırlarını teşhir etmesinin bu sınıfın halk üzerindeki otoritesine zarar verdiğini ve zayıflığını, İsa'nın geleneklere aykırı davranmadığını propagandasını yaptılar. Bütün bu vb. nedenler çatışmalı halin bir sonu- cu olarak, İsa milli bir din olan Musevilik- ten çok farklı olarak evrensel mesajlar vermeye ve Musevilikle farklarını belir- ginleştirmeye başladı. Ancak bütün bunlar onu Roma egemenlerine tehdit olarak görülme- den kurtaramadı ve nihayetinde "siyasi bir kışkırtıcı, Yahudi ve din dev- rimcisi" olarak yargılanıp, çarpmıha gerilerek öldürüldü.

İlk Hıristiyan cemaati İsa'nın ölümünün ardından Havarileri tarafından

oluş- turuldu. İsa'nın öğretileri Havarileri aracılığı ile önce Filistin ardından da doğu (Küçük Asya, Suriye, Mısır) ve batıya (Roma Afrika) yayılarak kısa sürede geniş kitlelere ulaştı. Başlangıçta bir Musevi mezhebi gibi görünen Hıristiyanlık İsa'nın ölümünden sonra ayrı bir din haline getirildi. Hıristiyanlığın bu ilk çıkış özelliği dinin çok parçalı, birbirinden farklı kollar şeklinde örgütlenmesini getirmiştir. Bu durum girdiği her bölgede yerel inanış ve kültürlerle kaynaşan Hıristiyanlığı yeni biçimlere sokmuş çok fazla kutsal kitap (İncil) çok fazla görüş ayrılıkları, yorum farklılıkları oluşmasına neden olmuştur. İncil'in sayısı sonradan dörde indirilmiştir. Roma İmparatorluğunun baskısı ve zulmü altında yaşayan yoksul halk ve kölelerin kurtuluş ideolojisi olarak gelişen Hıristiyanlığın diğer bütün dinler gibi süreç içerisinde karşı çıktığı sistemin bir parçası haline gelmesi ve onunla bütünleşmesi ve özellikle yoksul kesimlere, karşı çıktıkları bu sistemlere karşı biat etmesini dayatması karşısında zamanla birçok mezhep ve ulusal kilise (Ermeni, Süryani, Yakubi, Kipti vb..) kurulmuştur. Bununla birlikte dinde özgürlükten yana olan hiçbir yerleşik ritüeli, katı kuralı, kilise hiyerarşisini kabul etmeyen akımlar da ortaya çıkmıştır. Montanistler bu akımlardan biridir.

Hıristiyanlıkta mezhepleşme konusunda zamanla esas çelişkiye dönüşen anlaşmazlık İsa'nın tanrısal ve insani yanlarının tanımlanması konusu üzerinden gerçekleşti. İsa'nın çektiği acının ve insani yanının sadece görünüşten ibaret olduğunu savunan Monofizitler; İsa'nın insani yanının ve çektiği acıların sadece bir görünüşten ibaret olmadığını, onun mutlak gerçeklikler olduğunu, bunların iç içe geçmiş birinin varlığının diğerlerini gölgede bırakmayacak ölçüde ayrı olduğunu dile getiren Nesturiler bu çatışmanın taraflarıydılar. Bu iki görüşü savunanlar daha sonra Greko-Roma Ortodoksluğu tarafından sapkınlık olarak ilan edilip destekçileri kovuşturmaya uğratılsa da iki görüşün de yayılması engellenememiştir. Nesturiler Sasani, Monofizitlik ise Mısır ve Suriye topraklarında önemli taraftarlar bulmuşlardır.

Ortaçağ'a geldiğimizde dinin toplum üzerinde çok ciddi bir güç olduğunu görüyoruz. Özellikle Katolik kilisesi dönemin ve Avrupa'nın en güçlü ve etkili siyasi kurumu halindeydi. Kaynağını köylü ve zanaatçıların aşırı sömürsünden elde etmiş, ciddi bir ekonomik varlığa da sahip olan kurumun başında Papa vardı. Dinden çıkarma (afaroz etme), günahlarından arındırıp (endülijans) cennette yer verme gibi dinsel yetkilerle donatılmıştı. İmparatorları tahta çıkarıp, tahttan indirebilecek kadar siyasi gücü elinde bulunduruyordu. Ruhban sınıfının üst sıralarında yer alan kardinal ve piskoposlar da buldukları bölgelerde bolluk içinde yaşayan geniş yetkilerle donatılmış din adamlarıydı. Batı Katolik kilisesinin bu denli çürümüş ve

yozlaşmış haline tepki olarak Ortodoks ve Doğu Katolik kiliseleri ortaya çıkmıştır. Ancak şu bir gerçek ki mevcut sisteme ya da dini ele alışa bir itiraz, bir halk hareketi olarak ortaya çıkan mezhepler zamanla ya yok olmuş ya da mevcut sistemle bütünleşerek onun etkili bir parçası haline gelmişlerdir.

Yine 16. yy.da Avrupa'daki toplumsal çalkantıların din üzerinde ciddi bir etkisi olmuştur. Başını Martin Luther, Jean Calvin gibi isimlerin çektiği Hıris- tianlıktaki yozlaşma Katolik kilisesinin halk üzerinde ciddi bir baskı aracı haline gelmesi ve elbette feodal egemen sınıflar ve burjuvazi arasındaki sava- şın bir parçası olarak Reform Hareketi gelmiştir. Reform Hareketi Katolik ki- lisesini hedef alırken ve burjuvazi arasındaki savaşta, burjuvazinin elini güçlendirecek tarzda bazı düzenlemeler yapılması şeklindeydi. Çünkü bu dönem güçlü olan feodal egemen sınıfın en büyük dayanaklarından birisi Ka- tolük kilisesiydi. Reform Hareketi ile birlikte orta- ya çıkan Protestan hareketi ilk olarak hareketin çıkış nedeni olarak da gös- terilen Papa'nın afroz etme ve günah bağışlama yetkilerini hedef aldı. An- cak Thomas Munser gibi reform- larla yetinmeyip kilisenin bütün varlığını ortadan kaldırıp kolektif bir toplum yaratmayı hedefleyen önderlerin ortaya çıkması feodal aristokrasi ve burjuva- ziyi halka karşı birleştirmiş ve ortaya çıkan devrimci köylü hareketleri bu sı- nıflar tarafından bastırılarak yenil- giye uğratılmıştır.

Protestan kiliseleri Reform Hareketinin ana yurdu olan Almanya'da ol- dukça etkin olmuştur. Zamanla kendi içinde farklılaşarak ulusal kilise- ler şek- linde örgütlenmiş ve bölünmüştür. Bunlar Fransa'da Calvinizm, İngiltere'de ise Anglikanizm kiliseleri olarak bilinir.

Sonuç itibari ile ana mezheplere göre değerlendirildiğinde günümüzde Hı- ristyanlığı kabul eden insanların % 60'ı Katolik /30'u Protestan ve % 10'u da Ortodoks'tur.

İslamiyet'te Mezhepleşme ve Mezhepler

7. yy'da Arabistan'da dönemin ticaret yollarının kesiştiği şehir olan Mekke'de ortaya çıkan İslamiyet bildiğimiz gibi Arap toplumlarını kabi- le düzeninden feo- dal devlet düzenine geçiş süreci içerisinde şekillenip oluşturan bir dindir. İsla- miyet 1400 yıllık tarihiyle aynı zamanda Ortadoğu'ya damgasını vuran ve dünya tarihini etkileyen bir dindir. 1400 yıldır İslam, Ortadoğu siyasetini siyasi hare- ketlerini dolayısıyla sınıflar mücadelesini de doğrudan ilgilendirir. İslamiyet'teki mezhepleşme olgu- su şüphesiz bağımsız kişisel nedenlere dayalı ya da dini yo- rumlamada- ki bakış açısı farklarıyla başlamamıştır. Onun özünde Arap toplu- munun

sosyo-kültürel ve ekonomik özellikleri, bu özelliklerin yarattığı toplumsal çelişkiler vardır. İslam'da mezhepleşme de bütün bu özelliklerin bir sonucu olarak İslam dininin ortaya çıkışından itibaren gündemdedir. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Muhammed İslam diniyle Arap toplumunun kabile düzenini ortadan kaldırarak yerine merkezi bir yapısı olan feodal devlet düzeni getirmek istenmiştir. Sonuç itibariyle bunu başarmıştır. Ancak bu öyle itirazsız, herhangi bir direnişle karşılaşmadan olmamıştır. İslam dini oluşmaya başladığı dönemde Mekke'de sınıfsal çatışma oldukça keskin bir durumdaydı. Muhammed İslam di- niyle toplumsal sınıfları reddetmedi ancak bu sınıflar içinde bir uzlaşma nok- tası oluşturmaya çalıştı. Nihayetinde bunu İslam'ın çıkış ilkelerindeki "eşit", "adil", "dürüst", "barışçıl" ve "kapsayıcı" ilkeleriyle oluşturmaya çalışır. Bu sı- nıfsal uzlaşma ve to- plumsal yapıyı savunanlara karşın İslamiyet'in hızlıca devlet- leşmesini ve ortaya çıkan güç ve otorite üzerinden zenginliklerine zenginlik, güçlerinde güç katmak isteyen kesimlerin çatışması daha Muhammed hayattay- ken başlamıştı. Ancak İslam'ın siyasi iktidar kavgalarıyla çatışmalı ve hizipçi bir dönem sonucu mezheplere ayrılması 3. Halife Osman'ın öldürülmesi- nin ardın- dan Halifelığe getirilen Ali dönemindeki gelişmeler sonucunda olmuştur. Mü- tevazi, adil, yoksullardan yana tavır alan, cesur ve savaşçı kişiliğiyle tanınan Ali Müslüman halk içinde oldukça sevilen bir kişiliktir. Halifelik kurumuna geç- mesinin ardından ilk yaptığı işlerden birisi hazırladığı ayrıntılı yönetmelikle ülke yönetiminde bulunan vali vb yöne- ticileri halk arasından ayrımcılık yapılmama- sını, zulmedilmemesini, adil ve eşit davranılmasını, rüşvet alınmamasını, kayır- macılık yapılmamasını ve savaşlardan elde edilen ganimetlerin eşit paylaşılmasını istemiştir. Bu ilkelere uymayan yöneticileri cezalandırarak gö- revden almıştır. Bütün bu özelliklerine rağmen ya da bu özellikleri nedeniyle Ali'nin halife olmasını istemeyen ona karşı koyan önemli bir kesim de vardı. Bu kesim kabile düzeni ele alışlarının bir an önce ortadan kalkıp devletleşme ve bu duru- mun onlara getireceği kazançların hesabını yapan kesimdi. Birçok savaş ve çatışmaya neden olacak olan bu durum genel olarak da İslam'da mezhep- leşme süreçlerinde varlığını koruyacaktır. Bu yanıyla Ali'nin ilk savaşı Mu- hammed'in üçüncü eşi Ayşe ve onunla hareket eden Zübeyr bin Avvam ve Talha bin Ubeydullah ile dir. Üçüncü halife Osman'ın öldürülmesinden Ali'yi sorumlu tutan Ayşe, bunun intikamını almak gerekçesiyle harekete geçti. Ancak esas me- sele Ayşe'nin Ali'nin politikalarından rahatsız olması ve onun halifelikten çe- kilmesini istemesiydi. Ayşe'nin deve sırtında biz- zat katıldığı savaşta 656 yılında yenilgiye uğratılmış, kendisi esir alınırken da Zübeyr bin Avvam ve Talha bin Ubeydullah öldürülmüştü. Benzer gerekçeleri kullanarak Şam Valisi Muaviye'nin başını çektiği ke-

sim de Ali'nin Halifeliğini tanımayarak ona savaş açmıştır. Buna karşın Ali başkenti Kufe'ye taşımış ve Bedevi kabilelerin Kürt, Fars ve Mevalilerin desteğini alarak Muaviye'den kendisine biat etmesini istemiştir. Ancak kendi müttefiklerini oluşturan Muaviye, Ali'nin bu çağrısına savaş kararıyla karşılık verir. 657 yılında üç ay sürecek savaşta Ali ve yandaşları üstünlüğü ele geçirmişken Muaviye yanlılarının uyguladığı bir savaş hilesi sonucu Ali yanlıları sorunun ısrarla masa başında barışçıl bir şekilde çözülmesini isterler. Yapılan anlaşma sonucu her iki tarafı temsil edecek birer "hakem" seçilecek ve bu hakemlerin verdiği kararlar halifenin kim olacağı belirlenecektir. Sonuç olarak hakemlerin verdiği karar Muaviye'den yanadır. Ne var ki Ali yanlılarınca hile yapıldığı gerekçe gösterilecek karar kabul edilmemiştir. Bunun yanında da Ali yanlılarının bir kesimi ise hakem olayında bir hata olduğunu, Allaha ait olan hüküm verme kararını kula bırakarak kafir olduklarını ve ancak tövbe ederek yeniden dine dönebileceklerini söylerler. Ali bu yaklaşımı doğru bulmayıp "tövbe" etmeyince Ali'nin ordusundan ayrılıp Kufe'yi terk etmişlerdir. Bu olaydan sonra "Hariciler" olarak adlandırılan bu kesim Maide suresinin hükümlerine (Allah'ın vahyi ile hükmetmeyenler kafirdir. Hüküm Allah'a aittir) uyduklarını ve gerçek Müslümanların kendileri olduklarını, diğer kesimlerin ise Kur'an'ı terk ederek küfre düştüklerini savunmuşlardır. Bu bakış açısından hareketle düşüncelerini yaymak için Ali yanlılarına saldırınca Ali'nin üzerlerine düzenlediği seferler sonucu çok azı hayatta kalamadı. Hayatta kalanlar dört bir yana dağılarak taraftar bulmaya çalıştı. Aradıkları desteği Kuzey Afrika Berberileri arasında buldular. Haricilerin felsefelerini oluşturmalarıyla İslamiyet'teki üç ana eğilim (Sünni, Şii, Harici) şekillenmiş oldu. Ancak İslamiyet'in mezheplere bölünmesi bunlarla sınırlı kalmayacak, bu üç eğilim de kendi içindeki çatışmalarla bölünüp parçalanacak İslamiyet'te yeni eğilimler ortaya çıkacaktır. Bu noktada Haricilerin yaptığı bir çıkış, İslam tarihinde yeni bir dönemin kapısını açmıştır. İslamiyet'in siyasal iktidar kavgasıyla bölünüp parçalandığını gören Hariciler bunun sorumlusu olarak gördükleri Muaviye, Ali, Amr bin Ass'ı* öldürme kararı alırlar.

Görevlendirilen suikastçılardan Amr Bin Ass yara almadan, Muaviye küçük bir yara ile kurtulur, ancak Ali aldığı ağır yara sonucu 661 yılında hayatını kaybeder. Böylece Muaviye'nin iktidarı kesinleşmiş, halifelikte Emeviler dönemi başlamıştır. Yine bu dönemle birlikte halifelik babadan oğla geçen bir kuruma dönüşmüştür.

Emeviler dönemi devlet iktidarının toplum üzerinde kurduğu yoğun baskı ve buna karşı gelişen ayaklanmalarla anılır. Bu dönemde Emevi kabilesi aristokratlaşmış İslam devleti feodal bir imparatorluk haline gelmiştir.

Halifeliğin mer-kezi ise Şam'a taşınmıştır. Bütün bu gelişmeler Medine kabilelerin büyük tepkisini çekti ve Şiiliğin merkezi olan Küfe'de bastırılan ayaklanmasıyla so-nuçlandı. Hariciler büyük bir kırımdan geçirildi. Çok azı hayatta kaldı. Ancak bununla sınırlı kalmadı. Mekke ve Medine'de Sahabe Abdullah Bin Zübeyir ön-cülüğünde başlayan güçlü ayaklanma. Basra'ya kadar genişledi. Ali'nin oğlu Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesi sonrası ayaklanmaya Şii'lerinde desteğini getirdi. İran, Irak, Horasan, Hicaz ve Yemen'de halk Abdullah Bin Zübeyir'in Destekçisiydi. Ayaklanma bastırılana kadar İslam devleti fiili olarak Şam ve Me-dine olmak üzere iki ayrı merkezden iki ayrı halife tarafından yönetildi.

Müslüman olmadıkları için baskı görenlerin Müslüman olsalar da Arap olmadıkları için yoğun baskı gören halklardan "Mevaliler" özellikle halife Abdül Melik Bin Mervan döneminde yoğunlaştırılmış olan Araplaştırma zorla İslam-laştırma siyasetine karşı Kerbela Katliamından sonra çeşitli yerlerde ayaklan-mışlardır. Bu ayaklanmalar başarılı olmasa da Mevaliler muhalif bir kesim olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Emeviler döneminde ekonomik, sosyal ve siyasal olarak baskı altında tutulan halklar kendi inanç ve geleneklerinin yaşanmasına izin verilmemesinden kay-naklı sisteme karşı bütün muhalefetlerini İslam çerçeve içerisine sokarak yaptılar. Bu yanıyları iktidarlaşan Sünni gelenekten ziyade ezilen ve egemen sistemin muhalif yanları öne çıkan görece eşitlikçi adil bir felsefe üzerinden yükselen Şii-lik tercih ettikleri mezhep oldu. Bunların yanında İslam devleti içinde iktidarın yozlaşmış yaşam şeklini eleştiren, halkların arasında ayrımcılık yapılmasının,

*Amr bin Ass: Dıffin savaşında Muaviye yenilmek üzereyken Muaviye'nin or-dusuna mızrakların Kuran'ın nüshalarını takmak suretiyle hile yapma fikrini veren dönemin Mısır valisidir. Aynı zamanda Muaviye'nin halife ilan edilmesine hakem olarak karar veren kişidir. lüks yaşamın, harem kurmanın vs. şeriata aykırı olduğunu ifade eden kesimlerde rejime karşı tepkiler çoğalıyordu. İşte bütün bu tepkileri birleştirip Emevi ikti-darının da sonunu getirecek hareketin öncülüğü dönemin halk kahramanı Ebu Müslüm Horosani'ye düştü. Eski bir köle olan Ebu Müslüm önderliğindeki güç son Emevi hükümdarı Mervan'ı Mısır'a kadar kovalayıp öldürdü. Emevi hâki-miyetinin ortadan kaldırılması sonrası Muhammed'in amcası Abbas soyundan gelen Mansur halife oldu. Halife Mansur'un ilk icraatı Halifeliğin merkezini Şam'dan Bağdat'a taşıma oldu. Bu kararın bir anlamı da Eme-viler döneminin ak-sine İslam imparatorluğunun yönetim ve düşünüş tarzına hâkim olacak anlayışa Bizans değil Sasani uygarlığının yön verecek olmasıydı. Abbasilerin iktidara geliş şekli bu dönemin "İslam Rönesansı" olarak da adlandırılmasına neden olmuştur. Abbasiler, Eme-

vileri Arap ırkçılığı İslamcılığına dayanan baskıcı siyasetine karşılık, görece eşitlikçi bir politika izlediler. İslam'ın yerel halkların inanç sistemlerinin etkileşimiyle gelişen (Misticizm ve Sufilik vb.) farklı akımlara engel olmadılar. Ancak bu özgürlük ortamı çok sürmedi ve tersine döndü. Önce Ebu Müslüm Horasani, onun siyasi gücünden çekinen halife Mansur tarafından öldürüldü. Var olan sistemin çimentosu işlevi gören Horasani'nin öldürülmesi aynı zamanda iktidarın bir değişim isteğinin göstergesiydi ve çok geçmeden bu istek ortaya çıkacaktı. Bu durum karşısında gelişen ayaklanmalar ilk Mazdekçiliğin ve Manheizmin eşitlikçi ve halkçı yanlarından esinlendiler. Mezhepler halinde örgütlenip direnişe geçen birçok halk hareketi kendilerine manevi önder olarak Ebu Müslüm'ü seçtiler. Ortaya çıkan ayaklanmalarda isyancılar halifeyi hedef alan seferler düzenlense de bunlar bastırılıp yenilgiye uğratıldılar. Ancak bu ayaklanmalar 9. ve 10. yy'la geldiğinde Abbasi hilafetini temellerinden sarsacak kadar etkilemişti. 21 yıl süren Hürremi-Babek isyanı, zenci kölelerin isyanı, köylü isyanları bu isyanlardan bazılarıdır. Ancak 10. yy başında başlayan isyan, hem etkisi hem de bu isyan sonunda kurmuş olduğu eşitlikçi komünal yaşam modeliyle özel bir yerde durur. Hamdan Karmat'ın öncülüğündeki sayısı 400 bini bulan isyancı hareket İran, Irak, Suriye, Horasan, Yemen, Mısır ve Fas'ta İslam'daki ilk komünal sistemi kurdular. 150 yıl varlıklarını sürdüren İsmaili mezhebinin kolu olarak gelişen Karmatiler, Mazdekçiliğin eşitlikçi ve ortak düşüncelerini sahiplendi. Karmatiler bölgeyi istila eden Moğolların 1258 yılında Bağdat'ı ele geçirip halifeyi öldürmelerinin ardından ortadan kaldırılmıştır.

Abbasilerin ortadan kaldırılması sonrası İslam düşünce ve felsefesi de tükenmiş, eşitlikçi felsefesiyle çıkan köylü isyanları bastırılmış. Şiilik İran çerçevesiyle sınırlanmış; bölgede oluşan Türk egemenliği ve onların tutucu bir şekilde benimsedikleri Sünni mezhebi bölge halklarına dayatılmış, diğer inanç sistemleri ya da mezhepler baskı altına alınmıştır. Biçimsel ve tutucu bir şekilde ele alınan İslam bir gelenek olarak pekişmiş ve bugün din adına halklar üzerinde estirilen teröre malzeme haline getirilmiştir. Bugün İslam'daki çatışma esas olarak Sünni ve Şii mezhepleri üzerinden yaratılmaktadır. Bu mezhepler kendi içinde de farklı kollara bölünmüştür. Bunlar Sünnilikte fıkıh ve itikat mezhepleri olarak ikiye ayrılır. Fıkıh, birey-toplum ve devlet ilişkilerinin şeriat hukukuna göre düzenlenmesidir. Sünni fıkıh mezhepleri Maliki, Hanefi, Şafi ve Hambeli olmak üzere dörde ayrılır.

İtikat, gönülden bağlanma inanç anlamına gelir. Dinin inanç esaslarına dendir. İtikadi mezhepleri: Selefi, Eş'arı, Maturudi olarak üçe ayrılır. Şiilik ise İmamilik, Zeydilik, Keysanilik, Gaaliye olmak üzere dört

büyük kola ayrılır. İtikat mezhepleri ise Kaderiye, Ceberiyeye, Münçiyeye ve Müntezile'dir. Ortadoğu'da egemenlik anlayışları askeri militarist değerlerle bütünleşmiştir. Din her dönem bu anlayışın vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Dini cemaat, tarikat, İslami örgüt vb. hareketlerin süreçlerine baktığımızda bugün de esasen düzenin bekasını korumak için egemenler açısından önemli bir araç haline geldiklerini görürüz. Ancak din olgusu politik olarak gericilik ya da ilericiliği kendiliğinden temsil etmez. Mezhepleşme süreçlerinde de gördüğümüz gibi o, somut tarihsel toplumsal, siyasal ve ekonomik koşulların birlikte ürünüdür ve onlarla ilerler. Tarihin o kesitinde topluma ya da hareketlere kimin, hangi sınıfın önderlik ettiğine, bu önderliklerin aldığı tavra göre ilericilik ya da gericilik noktasındaki pozisyonunu alır. Bu pozisyon farklı tarihsel koşullarda farklı pozisyon alma şeklinde olabilir.

Bundan iki asır önce 19. yy'ın ikinci yarısında Ortadoğu'da dinsel görünümlü ulusal kurtuluş mücadelelerinin ortaya çıkması ve bunların büyük bir bölümünün aldığı anti-emperyalist, anti-kapitalist tavırla sömürgeci devletler ve yerli işbirlikçilerinin korkulu rüyası haline gelmişlerdi. 20. yy.da da devam eden bu durum Ortadoğu halklarının direniş kültüründe önemli bir yer tutar. Başını Halil Ganem, Necip Azuri, Reşit Rıza ve Satı Bey'in çektiği İslam ulusçuluğu, en önemli İslam akımlarıdır.

Ortadoğu'da ulusçuluk akımlar, batının aksine birleştirici güç olarak dini kullanmışlardır. Batı ülkelerinde ise burjuvazi feodal egemen sınıfın en büyük destekçilerinden biri olan kilise ile çatışıp, yetkilerini kısıtlayarak, önemli oranda "sekülerleşme"yi sağlayarak uluslaşma sürecini tamamlamıştır. Elbette bu durum batı ve Ortadoğu ülkelerinin sosyokültürel ve ekonomik yapılarındaki farklılıkla yakından ilgilidir. "Pek çok siyasi coğrafyada kurtuluş hareketleri

'İslamcı kurtuluş hareketleri' niteliğinde olmuştur. Anti-sömürgeci, anti-emperyalist savaşlarda dini güçler bölünmekte, bir kısmı işbirlikçi egemenlerin yanında yer alırken önemli bir bölümü de bu tür savaşlarda öncü rolü oynamışlardır. 'Her hüküm yalnızca Allah'a aittir' diyen Hariciler dört halifenin hükümlerine tepki göstermekle kalmamışlardır. Radikal toplumsal hareketin öncülüğünü de yapmışlardır. Halkın seçim yoluyla etkinliğini ve yönetime katılmasını savunan Hariciler, İslamın temellerine dayalı bir anlayışın temsilcisidirler. İslamın çağına uygun ve gelişmeden yana öz ilkelilerine vurgu, Haricilerden akıp gelen tarih çizgisinde, Cezayir devriminde yankılanabilmiştir. Cemaleddin Afgani, Sultan Galiyev gibi düşünürler de İslamın devrimci, gelişimci ve insanlığın evrensel birikimini paylaşan yönlerini ön plana çıkarmışlardır. İslam, Ortadoğu'da ulusal kurtuluş hareketlerinde gösterdiği etkinlik ölçeğinde, tüm Müslüman toplumlar

açısından geçerli ve olumsuz nitelere açık kategorilerin bir değer taşımadığını göstermiştir...” (Parlar, S.: 82)

19. yy dinsel nitelikli ulusal hareketlere Hindistan’da Seyid Ahmed Beralavi’nin önderlik ettiği Hilafet Hareketi, Sudan’da Mehdi Hareketi (1881) Libya’da Sufi bir tarikat olan Sunisi Hareketi (1850) örnek olarak verilebilir.

İslam ulusçuluğu XX. yy’da da anti-emperyalist bir özellik taşımıştır. Sömürgeci ülkelerin bölgenin sosyal, siyasal, kültürel dokularını “modern” bir dokuya kavuşturma, Ortadoğu’ya “medeniyet” taşıma eylemine karşı yine dinsel öğeler, gelişen ulusçu hareketlerin hem birleştirici hem de itici güç olmuştur. “İslamcı ulusçu hareketlerin öncesinde de ‘İslam’ın altın çağlarına dönüşü esas alan akımların dinamizmi ve sömürgeciliğe başkaldırısı söz konusudur. Tarihsel akış içinde İslam dünyasındaki çöküntüyü tahlil etmekte zorlanan ve kurtuluşu salt dinsel nitelikte gören dinsel cephe akımları, tutucu, bağınaz tepkileri ve emperyalizmin yönlendirmesine açık noktaları ile bizzat Müslümanların tepkisini toplamışlardır. İslam’ın ilk çağlarına dönüşü yeterli gören bu akımların yerine, İslam’ın, emperyalizme ve kapitalizme başkaldırı temelinde yeni bir düzende doğacağı inancı taşıyanların dinamizmi gündeme gelmiştir. İslam’ın kaynak ve prensiplerinin eşitlikçi, özgür bir toplumla bağdaşabilirliğine dair formülasyonların özellikle ulusçu içerik taşıması Batı’nın tepkisini çekmiştir.” (age: 88) Sudan, Endonezya, Lübnan gibi ülkelerde farklı dinlere mensup hareketler emperyalist sömürgeciliğe karşı birlikte hareket etmişler ancak bu durum bu ülkelerin siyasal “bağımsızlık”larını kazanmalarının ardından değişmiş, kendi içlerindeki çatışmalar tekrar ortaya çıkmıştır.

Emperyalizm 2. Paylaşım Savaşı sonrası sömürgeleştirdiği ülkelerin sözde bağımsızlıklarını tanıyarak yarı-sömürgeleştirme siyaseti izledi. İngiltere ve Fransa bölge egemenliğinde gerilerken ABD emperyalizmi onların yerini aldı. Kendi çıkarlarına ve yarı sömürge politikasına uygun bir bölge dizaynına girişen ABD anti-emperyalist nitelikten yoksun, gerici, şoven, yoz bir ulusçuluk anlayışını bölgenin yeni “ulusçuluk” anlayışı (“Bölgesel Arap milliyetçiliği”) olarak gündeme getirdi. Bu anlayışa uygun temelde oluşturulan Suudi Arabistan, Ürdün, Arap Şeyhlikleri, Irak, Yemen krallığı gibi işbirlikçi uşak yönetimler kuruldu. Bölge zenginlikleri küçük azınlıkların, kabile ve ailelerin ellerinde toplanarak kontrolü ve denetimi sağlandı. Toplumlar ağır baskı ve sömürü altında yokluk ve yoksunluğa mahkûm edildi. Din, bu gerici, yoz, şoven yönetim anlayışında egemen sınıfların iktidarını koruyup güçlendirmek, sistemi yeniden üretmek için kullanılan en etkili araçlardan biri oldu. Bununla birlikte emperyalist devletler eş zamanlı olarak “uygarlık taşıma” adı altında bölge toplumlarının

binlerce yıl- lık ekonomik, politik, kültürel dokusunu paramparça edip bölge halklarını kim- liksizleştirmeyi hedefledi. Bununla bağlantılı olarak bölge halkının uzak olduğu batılı yönetim modeli hukuk ve ideolojik konumlarıyla birlikte tepeden inmece, biçimsel bir tarzda bölge toplumlarına dayatıldı. Bütün bunlara karşın bölge hal- kının sorunlarına çözüm arayışları fikrinsel boyutuyla da pek çok cenahta sürüyor, farklı akımlar geliyordu. “Batıcı”, “modernist” formülün sorunlarının çözü- müne yanıt olmadığını gören bu akımların öncü temsilcileri “liberal modernist- ler” 1930’larda yüzünü ye- niden İslami çözüme dönerek arayışlarını sürdürdü. Bunlar laikliği reddet- mekle birlikte İslam’ın da teokrasiyi zorunlu kılmadığı inan- cındadırlar. İslam’da dinin devletin yerinin olmadığı, iktidarın Allah’a özgü ol- duğu, ruhbanın bulunmadığı noktasındaki düşüncelerle hareket eden bu akım, Arap Ulusalçılığı ile İslam’ın bütünleşebileceği inancındadır. İslam’ın adalet, eşitlik, özgürlük ilkelerini içerebileceğini belirten bu tarz ulusçuluk, İslam gele- neklerine dayanmaktadır. Nasırcılık da bu çizgiden etkilenmiştir. Diğer akım ise “salafıyya”(selefiye) denilen ve İslam’ın geleneksel ilkeleri- ne bağlılığı savunan akımdır. Bu akım mensupları tümüyle geçmişe dönüş yanlısı olup kendilerini diğer akımlarla savaşa vermişlerdir. Din bağıni esas alan ör- gütlenme tarzının en güçlü örgütlenme biçimi olduğunu sa- vunan “Selefler” Mı- sıır’da Müslüman Kardeşler, Pakistan’da Cemaat-i İslami türünden hareket ve örgütlerce temsil edilmiştir. Bu hareketler- den Cezair kökenli olanı zaman zaman ‘Arap Sosyalizmi’ çizgisi ile de buluşmuştur. Cezayir’de bu akım Fransızlaşma olgusunun önündeki en ciddi engellerden biri olmuştur. Bazı Selefler, İslam ku- ralları ile sosy- alizmin kaynaşabileceği türünden bir inancı savunmuşlardır. ‘Sos- yalist Teokrazi’ türü bir anlayış Müslüman kitlelerin toplusal bağımsızlık müca- delelerinde zaman zaman olumlu roller oynamıştır. (age: 92-93)

Bütün bu anlayışlara emperyalist devletlerin desteğiyle 1948’de İsrail’in ku- rulması yeni bir halka ekledi. İsrail’ in kuruluşu özellikle Arap dünyasında ge- rici muhafazakar akımları güçlendirmiş, Arap birliğinin sağlanmasına engel olmuş, siyasal hayatı felce uğratmıştır.

Filistin’de daha 20. yy’ın ilk çeyreğinde başlayan Siyonist çetelerin saldırı- ları sonrası başlayan çatışmalar 1929, 1936, 1947, 1948’de çeşitli ayaklan- ma- lar direniş ve çatışmalar olarak kendini gösterdi. İlki 1948 olmak üzere 1946,1967 ve 1973-82 tarihlerinde dört Arap İsrail savaşı gerçekleşmiştir. 1960’lı yıllarda kurulmaya başlayan devrimci Marksist direniş örgütlerine 1970’li yılların ortalarından itibaren etkinlik kazanan İslami hareket için- den çıkan İslami örgütler de eklendi.

1970’lerde Yükselişe Geçen İslami Hareket Ve Nedenleri

Otuz yılı aşkın bir süredir yükselişe geçen İslami hareket ve bu hareket için-

den çıkan radikal İslami örgütler son dönem özellikle DAIŞ'in çıkışı sonrası ger-çekleştirdiği saldırı ve katliamlar, TC'nin DAIŞ'e desteği ve bunun ül-kemizdeki yansımalarıyla daha fazla gündemimize girmiş ve tartışılmıştır. Bu tartışmalarda özellikle vurgulanan radikal İslamcı denilen bu örgütlerin gerçek İslam'ı temsil etmediğidir. Bu yaklaşım daha çok İslam'ın siyasete alet edilmesine karşı olan hatta İslam'ı mezhep vs farkı gözetmeden bir yaşam biçimi olarak ele almak ge-rektiğini savunan "ılımlı" ya da "liberal" İslamcı kesimlere aittir. Oysa İslam'ın aynı zamanda bir "kılıç dini" olduğu gerçeğini bizzat onun peygamberi olan Mu-hammed'in ve o dönem prati-klerine baktığımızda görebiliriz. Dolayısıyla "ger-çek İslam" tartışmaları en azından bu yönüyle gayet açıktır. Musevilik ya da Hıristiyanlık da bu gerçeklikten muaf değildir.

Radikal İslami örgütlerin 1970'lerde neden yaygınlık kazanıp yükselişe geç-mesine ve bu yükselişin neden önüne geçilemediğine bakalım. Ön-celikle bu ör-gütlerin toplumlar nezdinde taban bulmasının birçok iç ve dış faktörler taşıdığını ortaya koymalıyız. Bu nedenler içinde en temel olanlarından biri emperyalist devletlerin bölge politikalarıdır. Bu poli-tikalardan biri, I. Emperyalist Paylaşım Savaşı sonrası hayata geçirilen böl-parçala-yönet politikasının bir parçası olarak toplumları etnik köken-leriyle olduğu gibi dini ve mezhepsel ayrılıklarını kulla-narak birbiriyle çatıştıracak bir siyaset izlemesidir. Bu durum kronikleştirilmiş ve adeta bir "kültür" haline getirilmiştir.

İkinci olarak kapitalist-emperyalist bloğun Sovyetler Birliğine karşı yürüt-tüğü savaş politikalarıdır.

1979'da RSE'nin Afganistan'ı işgal etmesi ve İran İslam Devrimi Ortado-ğu'da güç dengelerini sarstı. Devrimin yarattığı etki Ortadoğu ile birlikte Kuzey Afrika ve oradan da Uzak Asya'ya kadar kendini geniş bir bölgede hissettirdi. Bütün bunlar ABD'yi Ortadoğu'da aleyhine gelişen dengelere müdahale etme, RSE'nin etki alanını daraltmayı sağlayacak projeler üret-meye itti.

İran İslam Devrimi İslami hareketteki yükselişin ilk büyük sıçramasıydı. İs-lami hareketlere (Şii) önemli katkı ve moral sağladı. İran'da önemli bir güce sahip olan ama iktidarı ele geçirme noktasında inisiyatifi, Humeyni'de özdeşleşen İs-lami harekete kaptıran, içinde Maoistlerin de bulunduğu devrimciler katliamlarla Humeyniciler tarafından etkisizleştirildiler. İslam Devrimi ile İran'ın ABD de-netiminden çıkması ve bu ülkenin anti-ABD'ci İslami hareketleri besleme ris-kini ortaya çıkardı. Radikal İslam artık Ortadoğu'da siyasal bir güç olarak ortaya çıkmıştı. Dolayısıyla ABD bu ülkeyi de hedefine aldı. Sovyetleri çekim merkezi olmaktan çıkarmak için ürettiği "Yeşil Kuşak" projesine İran'ı da ekledi.

“Yeşil Kuşak” projesiyle Ortadoğu toplumlarının özgürlük, sosyalizm vb ara- yıplarının ve Humeyni liderliğindeki İran İslam Devrimi’nin etkisiyle gelişen ra- dikal İslam’a karşı dalga kıran oluşturmak hedeflendi. Bu proje kapsamında gerici rejimler desteklenerek güçlendirildi. Dinin eleştirilmez mutlak doğru kabul edil- mesi ve itirazsız biat şartı Ortadoğu toplumunun sömürgecilikten günümüze biri- ken öfkesi, işbirlikçi ülke yönetimlerine olan tepkileriyle birleşince bu örgütlerin topluma kolayca nüfuz etmesi ve ideolojilerinin yoksulluk vs gibi sorunlara çözüm olarak görülmesini ge- tirdi. Buna emperyalist işgal ve saldırılarla yaratılan vahşet eklenince bu örgütlerin taraftar bulması büyüyüp güçlenmesi hiç de zor olmadı.

ABD’nin “Yeşil Kuşak” projesinin laboratuvar ülkesi Afganistan oldu. 1973’te Cumhuriyet ilan edilmiş ancak ülke istikrara kavuşmamıştı. Güçlü bir Sovyet etkisi olan ülke eğer Sovyet etkisinden kurtarılabilirse ABD için Sovyetlerin zayıf halkası olarak bilinen Orta Aysa Müslüman Cumhuriyet- lerine sıçrama tah- tası olacaktı.

ABD bunun için 1979’da Rus Sosyal Emperyalizminin işgalinin yarattığı zemini kullanarak etkili bir hamle yaptı ve planlarını uygulamaya soktu.

Afganistan’da ilk mücahit örgütlenmesi 1978 yazında görüldü. Bu ör- güt- lenme Afganistan’ın yapısına da uygun olarak dağınık ve her aşiretin ayrı bir mücahit örgütlenmesi şeklinde oldu. Mücahit örgütlenmelerine ABD desteği önce Pakistan aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleşti. Bu tavır RSE’nin Afganis- tan’ı işgali sonrası doğrudan bir desteğe dönüştü. Askeri ve finans yardımlarının boyutu giderek büyüdü. Suudi Arabistan ve Paki- stan sürecin bir parçası olarak aktifleştirildi. ABD özel birlikleri mücahit- lerin askeri eğitim ve örgütlenmesi için kurduğu eğitim merkezleriyle özel olarak ilgilendi. Aynı zamanda dini söy- lemleri de kullanarak antikomünist kampanya yürüten ABD, Afganistan’a dünyanın dört bir yanından savaşçı akışını sağlayarak çok sayıda militanı mücahit- lerin yanında istihdam etti. Giderek şiddetlenen savaş ortamında modern silah- larla donatılmış müca- hitler ciddi bir askeri güce dönüştü.

RSE, büyük bir yenilgi alarak on yıl sonra Afganistan’ı terk etmek zorun- da kaldı. Bu yıllar içinde Afganistan’da birçok İslamcı örgüt ortaya çıktı. Bunlardan en etkilileri Sünni örgütlerden Taliban ve El Kaide’dir. Taliban 1996’da ABD, Pa- kistan ve Suudi Arabistan’ın desteğiyle Afganistan’da ik- tidara geldi. Bu durum ABD için İran’a vurulan bir darbeyken, Ortadoğu’da ABD’nin askeri üssü ve ge- rici rejimlerin ayakta kalması için finansör işlevi gören Suudi Arabistan da radi- kal İslam’ın kendi topraklarından et- kisini silmeyi hedefliyordu. Pakistan ise Taliban’ın iktidara geçişiyle pan- İslamcılığı yaymanın ve kendine güvenilir kom- şular edinmenin önünü açacağını, Afganistan’ın da zamanla kendini bir parçası haline geleceğini

umuyordu. Ancak gelişmeler bu ülkelerin umdukları gibi ol- madı. RSE'nin çekilmesinin ardından El-Kaide silah bırakmadı ve Afganistan'ın yanında Orta Asya Pakistan, Mısır, Kafkaslar vs geniş bir alana faaliyetini yaydı. Azımsanmayacak bir finans ve insan gücüne sahip oldu. Taliban iktidarı ise 2001'de RSE'yle savaşta büyük desteğini gördüğü ve onu iktidara taşıyan ABD tarafından 11 Eylül 2001 saldırısından sorumlu tuttuğu El-Kaide örgütünü top- raklarında barındırıp desteklediği gerekçesiyle 2001'de ittifak ülke güçleriyle ger- çekleştirdiği işgalle devrildi. Bugün Afganistan'da işgalciler için gelinen nokta ise tarihin tekerrüründen ibaret olduğu şeklinde ancak bu kez ardında büyük bir yıkım ve kaos bırakarak çekilmek zorunda kalan ABD'nin kendisi oldu.

Önü alınamayan radikal İslami hareketlerin gelişimine en büyük katkılardan biri, Afganistan'ın işgaline 2003 yılında Irak'ın işgalinin eklenmesi oldu. 1970'li yıllarla birlikte İslami hareketlerin yükselişe geçişi ve radikalleşme sü- reçlerine egemen sınıfların emperyalizmin katkılarını belli boyutlarıyla ifade et- meye çalıştık. Peki devrimci, komünist partiler neden bu yükselişe müdahale edip engelleyemedi. Neden dinin gerici rejimlerce siyasallaştırılarak iktidarlarına da- yanak yapmalarının ve kendilerini ye- niden üretmelerinin önüne geçemediler, hal- kın taleplerini yükseltip ona öncülük yapıp mücadele alanını boş bıraktılar? Bu soruyu yine 1970'li yıllardaki siyasal ve sosyal duruma bakarak yanıtlayabiliriz.

Bu yıllar küresel olarak güçlü devrimci kabarışların olduğu devrimci ya da komünist partilerin etkinliğinin gerici iktidarlara sarsacak vuruşlar yaptığı yıl- lardı. Ancak bu duruma rağmen bu partilerin ideolojik ve politik ola- rak içinde buldukları durum başarılı olmalarını engelledi. Bu yıllar aynı zamanda fa- şist yönetimler aracılığıyla başarılı askeri faşist cuntalarla(4) devrimci komü- nist ve demokratik hareketlere karşı büyük bir saldırıya geçtiği bir dönemdir de. On binlerce devrimci ve komünist katledildi, yüzbinlerce insanın gözaltına alınıp işkenceden geçirilip hapsedildiği toplumların bir silindir gibi ezilip sin- dirildiği yıllardı da.

Kapitalist emperyalist sistem krizini saldırganlığını arttırarak aşma çabası içine girmişken reel sosyalizmin içinde bulunduğu ideolojik ve politik krizden birçok yanıla beslenen uluslararası komünist hareketin özelde de Ortadoğu dev- rimci mücadelesinin etkilenmemesini beklemek mümkün değildir.

Bu ve benzeri nedenlerle birçok ülkede İslami hareketle mevcut siste- me karşı ittifak yapan devrimci komünist partiler konu iktidarın nasıl şekillendirileceğine gelince bu hareketlerle karşı karşıya gelmiş ve inisiya- tifi yitirmiştir. Hareketin iktidara gelişiyle devrimci komünist ve ilerici güç- ler baskı altına alınıp katliam ve toplu kıyımlarla yüz yüze bırakılmışlardır.

Ancak yazımızda birçok şekilde ifade ettiğimiz gibi dini (İslami) hareket ve örgütleri tek bir kalıba sokup aynılaştırmak doğru değildir. Tarihin birçok evre- sinde İslami hareketler ilerici pratikler sergilemişlerdir. Bugün başta Filistin, Lübnan, olmak üzere Irak, Suriye, Afganistan, Pakistan vb birçok ülkede em- peryalist kapitalist sistemi zayıflatacak İslam'ın "eşitlik", "ada- let" vb. söylem- lerini öne çıkaran; işgallere, dini eşitsizliğe vb. karşı müca- dele eden İslami örgüt ve hareketler varlığını koruyup sürdürüyor. Yine en yakınımıza, mücadele etti- ğimiz coğrafyaya baktığımızda bugün önemli bir güç olarak görülmesi de fa- şizmin baskı ve zorlamalarından rahatsızlık duyan, anti-kapitalist, anti emperyalist İslami oluşumlar olduğunu biliyoruz. Türkiye devrimci hareketinin dinle imtihanı aynı zamanda onun önemli bir handikabıdır. "Bilimsellik" adı ad- lında aslında toplumsal çelişkilere hiç de bilimsel olmayan, toplumsal gerçeğe gözlerini kapayan yaklaşımlarla; din sorununa mesafeli duruşla egemen sınıfla- rın kendilerini yeniden üret- melerine sunulan katkı görülemediği. Örneğin çok uzak bir tarih olmayan 90'lı yıllarda devletin Hizbullah eliyle T. Kürdistan'ında gerçekleştirdiği katliamların hafızasındaki yeri tazedir.

İrdelemeye çalıştığımız konuya dair ifade ettiklerimizin tümünü okurken Türkiye'nin aynı zamanda dini, kültürel, sosyal ve ekonomik bağlarıyla bir Or- tadoğu ülkesi olduğunu ve bugün bizlerin dini egemen sınıfların siyasal iktidar- larını koruyup, güçlendirmede bir araç olmaktan çıkaramadığımız sürece kullanılmaya devam edeceklerini unutmamak gerekir.

Sonuç olarak, bahsettiğimiz bağlam içinde bakarsak İslami görünümü ha- reketlerin ne bir anda ne de tek ve basit bir nedenle ortaya çıktığını söyleyebil- riz. Bu münasebetle de konuyla ilgili değerlendirmede bulu- nurken bilgisiz cesaretiyle yahut yüzeysel bilgilerle geleneksel şablon ya da popüler söylemle- rin zihnimizde yarattığı görüntülerle değil, sorunun derin ve çetrefilli olduğunu bilerek ayrıntılı ve derinlikli incelenmesiyle gündemleştirilmeliyiz.

KAYNAKÇA

- 1- Mezopotamya'da Dinlerin Doğuşu ve Gelişimi, Musa Şanak, Aram Yayıncı- lık
- 2- Ortadoğu "Vaat Edilmiş Topraklar", Suat Parlar, Bibliotek Yayıncılık
- 3- Dünya Dinleri ve İktidar, Paul N. Siegel, Yordam Yayınları
- 4- Sosyalizm ve İslamiyet, Rager Goraudy, Yön Yayıncılık
- 5- Seçme eser- ler-11, Lenin, İnter Yayıncılık
- 6- Din Üzerine, K. Marks, F. Engels, Sol Yayınları
- 7- İntifada Dersleri, Faik Bulut, Ozan Yayıncılık
- 8- Batı Şeria ve Gazze'de İslami Direniş (Hamis ve İslami Cihad) Zeyyad-

e bu amr, Ekin Yayınları

9- 1960'lardan günümüze Türkiye'de İslami Hareketler, Osman Tiftikçi, Ceyhan

10- İslamcı Örgütler -1, Faik Bulut, Doruk

11- İslamcı Örgütler-3, Faik Bulut, Cumhuriyet Kitapları

12- Öfkenin Kısa tarihi, Volkan Yaraşır, Siyah Beyaz

13- Geçmişten Günümüze Filistin Direniş Hareketi (El-Fetih, Hamas) Yıldırım Boran, Omep Kitap

14- İslam Komüncileri, Faik Bulut, Berfin Yayınları.

Ortaçağ Ortadoğu'sunda özgürlük kıvılcımı ZENCİ İSYANI*

Zenci isyanı gelişigüzel, belirsiz hedefsiz bir isyan değildi. Daha isyan başlamadan Abbasi devletinin yıkılması planlanmıştı. Ve de yerine daha özgürlükçü ve daha onurlu bir toplumsal modelin öngörüldüğü Ali b. Muhammed'in şiiirlerinden, hutbelerinden, zencilere vaatlerinden kolayca anlaşılabilir..

Zenci isyanı Basra Körfezi ve Aşağı Mezopotamya denilen, Fırat ve Dicle'nin oluştuğu bataklıklarda, Afrika'dan getirilip oldukça kötü şartlar altında çalıştırılan zenci kölelerin, Abbasi devletine muhalefet eden Ali b. Muhammed'in önderliğinde H. 255/M.869'da ayaklanmasıdır. Bu isyan o güne kadar olanlardan farklı olarak eşine az rastlanır bir hızla Güney Irak ve Huzuristan eyaletlerine sıçramış, bölgede yaşayan herkesi, her yerleşim yerini ve de Abbasi devletini derinden etkilemiştir ki, tahminen 500 bin kişilik isyancı kuvvetin defalarca Abbasi ordularını yenilgiye uğratıp başkente kadar yakınlaşması dışında bir daha hiçbir şeyin eskisi gibi olamaya- çağının ve hatta Abbasi devletinin çözülme sürecinin de başlangıcını yaratmıştı. Bu isyancı güç dinsel-mezhepsel yahut yüksek vergilerden dolayı ayaklanan köylülerden ve hatta Roma'nın Spartaküs isyancılarından farklı olarak esasen hürriyet için ayaklanarak ve buna uygun bir fikirle bayrak çekmiş, pası bastırmış ve kurumlarını oluşturmuş bir devlet kurarak vergi toplamıştır. Yaklaşık 15 sene ayakta kalan bu isyancı devlet, başında Abbasi halifesinin kardeşi ve halifeden daha etkin bir isim olan Mu- vaffak'ın olduğu orduların, isyancıların denetimindeki bölgelerin işgali ve H. 270/M. 883'te zenci liderinin öldürülmesiyle yıkılmıştır... Ardında en az 1,5 milyon, kimi söylemlere göre 2,5 milyon ceset ve kendisinden daha özgürlükçü bir toplumsal yaşam örgütlemeyi hedefleyecek olan Karmati isyanına ilhamını bırakarak...

Zenci isyanına dair gerek arkeolojik gerekse arşiv bakımından pek bir şey kalmamıştır. Tarihe bu kadar güçlü damga vurmuş, döneminin en büyük

ve güzel şe-

* Metinde geçen “zenci” kavramı, Amerika’daki Afro-Amerikalı siyahileri aşağıla- mak amacıyla kullanılan “negro” tanımlamasından değil Etiyopya ve Habeşistanlı an- lamına gelen “zeng” kelimesinden Farsçaya zenc olarak geçmesinden türetilmiştir. hirlerini yaratmış isyanın anılmaması için yakılıp yıkılıp izlerinin silinmeye çalı- şıldığını gördükçe egemen gerici iktidarların korkularına bir kere tanık olma şan- sını yaşıyor insan. Bu- gün Ortadoğu’da yaşanan savaşların gerçek nedenlerini açıklamak için dinsel-mezhepsel neden koridorunda beyhude arayışlara girmenin yanıltıcı sakıncasına karşı sınıfsal nedenleri sorgulamanın ışığının pusulamız ol- duğu gerçeği Zenci İsyasınının da anılması için zorunluluktur.

Zenci İsyanı, Abbasi devleti içinde yaşayan toplumun en çok zulüm gö- ren en çok horlanıp dışlanıp aşağılanan köle sınıfının isyanıdır. Bu nedenle de sınıfsal değerlendirmenin temele oturtulmadığı yaklaşımları “gerçeğin inkarı olur” diye- rek kabul etmez.

Bu pencereden gördüğümüz şey odur ki, Zenci İsyanı bugün özellikle de Arap halklarının yaşadığı coğrafyalarda yaşanan çatışma-savaşların anlaşılması için önemli tecrübe, miras bırakmıştır. Bu düşünceyle de günü- müz Ortadoğu’sunu an- lama ve siyaset oluşturma çabası olarak hazırlanan bu dosyada Zenci İsyanı’nın da önemli bir yeri olduğu kanısındayız.

Bataklık bölgesi ve zenci köleler

Zenci İsyasınının öbeği olan yer Irak’ın aşağı kısmında Fırat ve Dicle’nin birleştiği Dicletü’l-Avra (Şattu’l Arap) denilen yer ile Vasıt, Basra arasındaki bataklık böl- gedir. Burası, 80 bin civarında nehir ve sayısız irili ufaklı kanallarla verimli bir ara- zidir. Etrafındaki çölün aksine züm- rüt yeşili görünümü Arapların oraya sevâd (siyah) adını yakıştırmalarına neden olmuş.

Burası yer yer deniz seviyesinin altında yerlere sahip olsa da Fırat ve Dicle’nin taşıdığı alüvyonlu toprak tarımsal faaliyet için tarifsiz zenginlik demekti. Cahız “insanlar bu bataklığın faydalarını bir kitapta toplamaya çalışsalar buna güçleri yetmez” derken ne demek istediğini iyi biliyordu.

Irak’ın işgalinden sonra Halife Ömer’in Kufe ve Basra’yı bu bölgenin kıyısına kurması tesadüf değildir. Kadim Sümerler döneminde de “bataklık halkı” denile- rek burada yaşayanların varlığından bahsedilir. Fakat büyük çiftliklerin kuruluşu Müslümanların işgalleri sonrası başlamıştır. Müslümanların peygamberi Mu- hammed “Kim ölü bir toprağı ihya ederse o arazi onundur” derken sadece özel mülkiyet hukukuna dair bir hüküm vermiyor, Müslüman yayılmacılığına da işa- ret ediyordu. Neticede daha

önceden sahiplenilmemiş bir yeri alıp ziraata açandan diğerlerinden (% 30) alınan haraçtan farklı olarak sadece öşür (% 10) alınırdu.

Verimli arazi, düşük vergi ve kanal-nehir yollarıyla yapılan ulaşım, sermayesi olanın ilgisini çekmek için müthiş unsurlardı. Halife Osman döneminde çok hızlı bir gelişmeyle büyük araziler ele geçirildi. Bu araziler öyle kıymetliydi ki iktidara yakın olmayanların edinebilmeleri pek mümkün değildi. Halife, Kureş'in Mekke ve Medine'den çıkma yasağını kaldırıp büyük çiftlikler için bataklık bölgeden araziler verdi.

Ama asıl gelişme Emeviler devrinde gerçekleşti. Basra'da oturan herkese 60 cerip (bir çiftçi ailesinin bir çift öküzle bir yılda işleyebileceği toprak ölçüsü) dağıtıldı. Ancak iktidar yandaşları yahut ganimet zenginlerinin aldığı toprak büküklüğü binlerce cerip ile ifade edilebilirdi. Şu örneğin çarpıcılığına bakın; "Ziyad, Nafi b. Haris es-Sekâfi'ye şöyle dedi. Durup dinlenmeden yürüyeceğin kadar toprakları sana vereceğim. Nafi de yürüdü, ayakkabısının tasmaı kopana kadar. Daha fazla toprak almak için de ayakkabısını ileriye fırlattı. Oradaki topraklardan sorumlu 'bakan' Abdürrahman b. Haris ve katipler de Nafi'nin oturduğu yeri işaretleyerek ona iktâ ettiler. Nafi şöyle dedi. Eğer bu durumu bilseydim Übülle'ye kadar yürürdüm."

Bölgeye olan yatırım, ilgisi eksilmeden Abbasîler döneminde de devam etti. Elbette buranın bataklık bölgesi olması ve de günde iki defa gerçekleşen gelgitler ve buharlaşma nedeniyle geride kalan tuz tabakası dahil pek çok sorunun çözüümü için gerekli olan emek gücünü alt tabakadan çiftçi aileleri değil büyük çiftlik sahipleri ve iktidar yandaşları olan zenginler karşılayabiliyorlardı. Yeni nehir yatakları ve kanalların açılması için binlerce ve binlerce insanın emeğine ihtiyaç duyuluyordu. Aynı yoğunlukta insan tuz tabakalarının sökümü ve ticaret maksadıyla gemilere yüklenmesi için de gerekliydi. Bu iş gücü ise köleler ve özellikle zenci kölelerden karşılanıyordu. Böylesi bir emek gücüyle gerek Emeviler gerekse Abbasîlerin birbirlerini teyit ettiği 81 bin nehir 120 bin su kanalı olduğu kayıtlanmıştır. Denildiğine göre, bir tüccar 40 yıl karaya ayak basmadan sularda yolculuk yapmıştı. Açılan her nehir genellikle onu açtıran sahibinin adıyla anılırdı.

Sermaye birikimiyle yatırım ve üretim bununla beraber de ticaret gelişti. Basra, Übülle, Abadan, Ahvaz gibi şehirlerin limanları Çin, Hindistan, Seyhan, Doğu Afrika'ya yapılan ticaretin merkezleriydi. Uzak diyarlardan deniz yoluyla gelen Übülle'ye kadar çıkabiliyor, sonra daha küçük gemiler ve nehir yoluyla Basra gibi yerlerin çarşılarına ulaşıyordu. Buradan da diğer kara ve su kanallarıyla diğer İslam şehirleri ya da Avrupa'ya ulaştırılıyordu. Basra çarşıları panayır yeri gibiydi ve dünyanın birçok ye-

rinden tüccar vardı. Baharat, kumaş, fildişi, misk, kibrit, pirinç, şeker, abanoz ağacı, demir, bakır, kurşun temel ticaret malzemeleriydi.

Biriken ticaret sermayesi yeni topraklara aktarılıyordu ve bu da yeni köleler an- lamına geliyordu. Tek bir arazi sahibinin yüzlerce, binlerce kölesi olabiliyordu.

Bölgeye getirilen köleler, hanelerde hizmetkar olarak vb. çalıştırılmaları yahut asker olarak orduya alınmaları dışında esasen iki nedenle çalıştırılırlardı. Toprağın tuz tabakasından arındırılarak ıslahı ve sulu tarım. Bölgenin deniz seviyesinde olması sürekli tuzlanmaya neden oluyor, neredeyse yağmurun hiç yağmaması toprağın yıkanamamasına neden oluyor, taban deniz suyu- na yakın olduğu için de drenaj imkanı bulunmuyordu. Dahası, günde iki defe gerçekleşen gelgit nedeniyle nehir suları yükselip taşkınlara neden oluyor, sular çekilip sıcak havadan dolayı buharlaşmanın ardından kalın tuz tabakaları oluşuyordu.

İşte zencilerin önemli bir kesimi köle olarak bu tuzların toplanarak toprağın ıslahını sağlıyordu. Buralarda çalıştırılan kölelere “tuzcular” anlamında “şurcin- yun” deniyordu. Çıkarılan tuzlar ise tüccarlar vasıtasıyla satılıyor veya yeni köleler için takas ediliyordu.

Emevilerin son dönemlerinden başlayarak Nil, Fırat, Dicle, İndus, Amuderya, Siriderya havzalarında kalabalık şehirlerin oluşması tüccar, asker, bürokrat sınıfının büyük çiftlikleriyle oldu. Pazara yönelik üretim, şehirlerin ihtiyacı ve ticaret merkezi oluşları tarımın hızlı gelişmesini sağladı.

Örneğin Basra’da yılda yüz bin develik hurma ticareti yapılıyordu. Pamuk, pirinç ve şeker temel üretimlerdi ve sadece bölgenin ihtiyacı değil uzak ülkeler için de üretim yapılıyordu. Tarım ve ticaret ilişkisi birbirini besleyen ve içiçe geçmiş bir karakterdeydi. Özellikle Ahvaz ve Basra bölgenin birbirine rakip en büyük ve gözde ticaret ve tarım ve de idari merkezleriydiler. Cahız “İrak dünyanın, Basra Irak’ın gözbebeğidir” derken bir öneme dikkat çekiyordu. Basra pirinç ve hurma; Ahvaz pamuk, pirinç, şeker üretip tekstil ve ipekli kumaş ihraç ediyordu.

Bölgedeki endüstri ve ticaretin gelişmesine neden olan ürünlerin tarımsal süreçleri oldukça zahmetli ve yoğun emek gerektiriyordu. Küçük köylünün yapabileceği iş değildi. Mesela şeker kamışı ilk bir ayda sekiz defa sulanmak ve dipleri çapalanmak zorundadır. Yılda üç defa sürülmesi gerekir. Dokuz ay sonra kesimi yapılır, doğranır, şurubu dörtte bir kalıncaya kadar kaynatılıp elde edilen öz, küplerde koyulaşmaya bırakılırdı. Pirinç de yoğun su ve emek isteyen bir üretimdi.

Bunlardan özellikle şeker kamışı veba hastalığının vatanı gibidir. Bölgenin sıcak, rutubetli ve çamurlu ve de çalılık sazlık oluşu salgın hastalıklar için elverişli koşullardı. Bu ortamlarda zenci kölelerin çalıştırılması ve veba-

ya onların maruz kalması bu hastalığa “zenci hastalığı” denmesine neden oldu.

Kölelik daha eski olsa da küçük nüfuslarla kabileler ve göçebe şeklinde yaşa- mak köle olmayı pek cazip kılmaz, zorunlu kılar. Müslümanlığın yayılmacılık dö- neminde de böyle oldu. İndus Vadisindeki Sind halkından esir alınan (Siyahul-Esâvira) zenciler, Halife Ömer devrimde Seylanlılar, Zuttlar ve diğer kö- lelerle birleşik yaşadılar. Bunlardan önemli “miktarı” Müslüman ordularında sa- vaşçı yapıldılar. Fetih savaşları arttıkça köleler çoğaldı, yaygınlığı ve kullanım alanları genişledi.

Kölelik bu kadar yaygınlaşıp görünür oldukça elbette onların öfkeleri de buna koşut olarak görünür olacaktı. Emevilere isyan eden Muhtar b. Ebi Ubeyd es-Se- kâfi kölelere efendilerinin mallarını ve özgürlüklerini vaat etti: “Bize biat eden her köle hürdür.”

“Eğer bu sözü ben söyleseydim taraftarım çoğalırdı” diyen Abdullah b. Zü- beyr’in Muaviye’ye yenilmesinin önemli nedeni ise Hurman (Etiyopya) ve Sudan (Sudanlı) kölelerin Muaviye’nin ordusundaki varlıklarıydı.

Haccac b. Yusuf komutanlarından Muhammed b. Kasım es-Sekafi’den çalı- şacak adam istediğinde bataklik bölgede çalışan kölelerden 1.000 tanesini ona göndermişti.

Bu bölgedeki Zuttlar sık sık huzursuzluk çıkarıyorlar diye H. 49/M. 669 yı- lında Antakya ve Şam’a sürdüler.

71/690 yılında Mus’ab b. Zübeyr devrimde zayıf bir isyan oldu ve yenildi. 75/69 yılında Haccac döneminde daha güçlü bir isyan çıktı, başlarında Ab- dullah b. Cerud er-Rebah vardı. Lakabı Şir-i Zene (Zenci Aslanı) idi. Bu isyan ilk bastırılma girişiminin başarısızlığının ardından ikinci bir ordu ku- rularak Huzu- ristan çölünde çıkan savaşta isyanın lideri Rebah’ın öldürül- mesiyle sona erer.

Halife Mansur, Yezid b. Abdülmelik, Me’mun, Mu’tasım zamanında da hila- fet ordularıyla savaşıp onları yenebilecek, şehirler-bölgeler ele geçi- rebilecek kadar güçlü ve etkin isyanlar çıktı.

Cahız’ın (öl. 255/869) bildirdiğine göre “Basra civarında siyah kölelerin sa- yısı beyazlardan fazladır.” Bunların kökenleri farklı halklara dayanır. Etiyopya, Habeşistan, Nübya, Madagaskar, Pempa, Liberya, Sudan, Mom- basa, Mozam- bik... Bunların dışında Hint (Zutt), Avrupa, Mağrip, Rum, hatta İzlanda’dan bile köle vardı ama bataklik bölgede çalıştırılan ve isyanın temel gücünü zenciler oluşturuyordu.

“Zenc” kelimesi Etiyopya ve Habeşistanlı anlamına gelen “zeng” kelime- sinden Farsçaya zenc olarak geçmesinden türetilmiştir. Bundan da “zeng bor”, Arapçadaki zencebor haline dönüşmüştür.

Zenc ülkesi ise “Bahru’z zenc” denilen Afrika’nın doğu kıyılarıydı. İnci, ke- reste, deri ticaretinin yanında zenciler e ticaret mallarına dahildi.

Kölelerin elde edilmesinin birden fazla yöntemi vardı. Köle avcılığı, ka- bile savaşları, sırf köle için yapılan akınlar, tuzaklar vb. Ele geçirilenler ise Arap ta- cirlere satılırlardı. Kölelerin nakil yolu denizden Kızıldeniz ve Basra Körfezi, ka- radan ise Nil ve Sudan yoluyla Mısır idi. Bağdat, Basra, Samarra gibi büyük şehirlerde sadece köleler için kurulmuş pazarlar bulunurdu.

Müslüman dünyasında köleler savaşçı, tarım, atölye, ev ve kişisel hizmet- ler başta olmak üzere hemen her işte kullanılırdı.

Bataklık bölgesinde çalıştırılan zenci kölelerin durumu belki de en ber- ba- tıydı. Onların yiyecekleri arpa ve buğday ununa karışık hurma ve kuru ekmekti. Bir zenci köle reisi şöyle diyordu: “Biz tokluğu sadece insanların ağzından du- yuyoruz.”

İşte böylesi koşullardaki zenci kölelerin kin, isyan ve intikam duygusuyla dolup taşmaları tartışmasızdı ve de patlamaları sadece bir kıvılcıma ihtiyaç duyu- yordu.

Fetihlerin durması, üretim tekniklerindeki gelişmeler ve zenginlerle fakir- ler arasındaki uçurumun büyümesiyle doğan isyanların bastırılması için duyulan ucuz insan gücü artık yoğunlukla ticaret yoluyla elde edilir oldu. Kölelerin yaygınlığı sadece ağır koşullara sahip arazi, atölye yahut askeri değil beyaz ya da siyah ya da marifetli olmalarına göre farklı alanlarda ih- tiyaç görüyorlardı. Halife Mu’ta- sım’ın annesinin Türk, Halife Mu’tez’in annesinin de Slav kökenli bir cariye ol- duğunu söylersek sanırsız yaygınlık konusunda bir fikir verir. Ya da Mu’tez döneminde ordudaki Türklerin ha- kimiyetini kırmak için Afrika’dan getirilen zen- cilerden oluşan bir muhafız birliği kurulması da çarpıcı bir örnektir. Semerkant ve Maveräünnehir’den savaşçı köle olarak getirilen Türkler zamanla ordu ve bü- rokrasiyi ele geçirince hatta halifelerin kaderlerini dahi tayin eder olunca Mu’tez böylesi beyhude davranmıştı.

Zenci kölelerin ucuz olmalarının dışında tercih edilişleri hakkında Cahız’ın şu sözleri de destekleyici tasvir olabilir: “Yeryüzünde zencilerden daha güçlü ve ener- jik olan başka bir topluluk yoktur. Araplardan ve diğer millet- lerden bir topluluğun kaldıramadığı bir taşı bir zenci tek başına kaldırabilir. Onlar yiğit, cesur, güçlü beden sahibi ve cömerttirler. İşte bu meziyet, şeref ve hasletleridir.”

İslam devletleri içinde en uzun ömürlü (H. 132/M.749-1258) devletlerinden biri olan ve 500 yıl hüküm sürdüğü söylenen Abbasi devleti haritalandırılmış top- raklarının çoğunluğunda hakim bir hilafet otoritesi değildi. Onun beş yüz yıllık ömrü ve bir bütün gösterilen toprak büyüklüğü hamasidir. Çün-

kü ülkedeki tek sorun zenci ayaklanması olmadığı gibi egemenlerin kendi arasındaki entrikaları, klik savaşları da değildi. Tüm bunların dışında öteden beri gelen dini-mezhepsel, ekonomik, sosyal ve siyasal görünümü pek çok ve güçlü hareketlenmeler ortaya çıkmış ve bunlardan bazıları bir devleti niteleyen toplumsal sistemini oluşturabilmiştir.

Kerbela'da somutlanan Şii düşmanlığı ve mezhepsel sendrom Abbasi döneminde de Ali evlatlarının işkence, zulüm veya katledilmeleriyle devam etti. Şii-İs- maili imamların öldürülmeleri köklü ayrışmaları doğurdu ve ekonomik, toplumsal, politik yahut dini talepleri olanları bu görünüm-ler altında muhalefette bir araya getirdi. Bir yıl boyunca devam eden Fah savaşları, Cafer-i Sadık oğullarından Muhammed'in Mekke'de ayaklanması (785-786) Medine, Kufe, Rey, Kozvın, Taberistan, Deylem, Belh, Talikan bölgelerinde davete katılanların Abbasi devletine karşı bir araya gelmeleri ve Mağrib-i Aksa denilen Kuzey Afrika'da ilk Şii devletin İdrisilerce kurulması. Yemen'de İfrikiyye'de yüzyıl (184-296/800-909) ayakta kalan bir başta devlet de kurulur.

H. 201/M. 816 yılında, Halife Me'mun döneminde Azerbaycan'da isyan bayrağını açmış olan Babek, 837 yılına kadar bölgede hakimiyetini sürmüştü, defalarca hilafet ordularını yenip topladığı geniş muhalif kitlelerle güç olmuştu. Halife Mu'tasım tarafından meşhur Türk komutan Afşin'in başına getirildiği hilafet ordusu 837'de Babek'i yakalayıp Samarra'da idam etmişti. Bu isyan ardında Abbasi ordusundan yarım milyonluk bir telefata bıraktı. Otoritenin zayıflamasıyla başına buyruk feodal yayılmacılar fırsat buldu, zenginlerin düzeni bozuldu. Babek isyanı özgün bir örnek olarak devamında gelecek olan Zenci İsyanı ve Karmati hareketine sadece ilham boyutuyla değil somut sosyal talepler boyutuyla da tecrübe olmuştur.

Babek isyanının bastırılmış olması Abbasilerdeki yozlaşma, kan kaybına çare olmadı. Esas güç olan ordu, onun gardiyanlığında kukla halife, lüks harcama, özerk valiler, iyiden iyiye yoksullaşan halk... Halife Mütevekkil Türk komutanlarca öldürüldükten sonra (247/861) sekiz yıl içinde Muntasır, Müstain, Mu'tez, Muhtedi halife oldular. Örneğin Halife Mu'tez münecimleri çağırıp hilafet makamında ne kadar süre kalacağını sorduğunda münecimler "Türk komutanlar istediği müddetçe" yanıtını vermişlerdir. Böylesi istikrarsız bir dönemde baskı, sindirme, sömürü siyaseti daha da artmış, Karmati gibi özgürlük ve eşitlik isteyen bir hareketin pek çok yerde örgütlenmesinin zeminini oluşturmuştur. Ayrıca doğuda Yakup es-Saffar, Mısır ve Şam bölgesinde Ahmed b. Tosun bağımsız devletlerini ilan etmişlerdi. Öte yandan Kufe'de Yahya b. Ömer el-Alevi, Musul'da Misver b. Abdülhamid el-Harici, Mısır'da İbn Sufi el-Alevi önderliğindeki mezhep görünümü isyanların artçıları devam ediyordu. Yine Taberistan'da

el-Hasan b. Seyd el-Alevi veya Şam valisi İsa b. Eş-Şeyh önderliğindeki isyanlar da henüz başlamıştı.

İktidarın halklara zulmü son derece yoğundu ve üstelik bu sadece farklı mezhep ya da ırk ya da siyasi nedenlerden ileri gelmiyordu. Örneğin Türk komutasındaki hilafet ordusu askerleri sivil halka o kadar aleni bir şekilde zulmetmeye, mallarını gasp etmeye başlamıştı ki halife Mu'tasım halkın baskısından korkarak Samarra şehrini kurup Türk askerlerini oraya çekecek, bu şehri başkent yapmak zorunda kalmıştı.

İşin aslı, Moğolların akınlarıyla Bağdat'ın yıkılması sonucu tüm etkinliğini yitirecek olan Abbasilerin ülkenin pek çok yerinde varlıkları halife adının geçtiği hutbe ve sikkelerden ibaretti.

İşte şiirlerinde iktidarı hedef alan ve bu ahlaki çöküşleri dile getiren ve bunu düzeltmek için isyan ettiği söylenen Ali b. Muhammed, nam-ı diğer Sahibu'z-Zenc'in zenci kölelerle teması bu koşullarda gerçekleşti ve beklenen kıvılcım oldu.

Ali b. Muhammed'ten Sahibu'z-Zenc'e

Ali b. Muhammed'in nesebi hakkında fazla kesin bilgi mevcut değil. Olanlar konusunda da hemfikirlik zayıftır. Bunun nedenine dair şöyle çıkarımlar yapabiliriz. Birincisi, din unsurunun ve bağlı bulunulan kabilenin toplumsal genelde etkili oluşundan dolayı örgütsel gelişime sekte vurmasın diye Ali b. Muhammed faydacı davranıp bu konuda net şeyler söylememiştir. Bir diğer neden de güvenlik olabilir. Ama birincisi ağır basmaktadır. Örneğin bir ara kendinin Ali soyundan geldiğini söyler, başka bir yerde Kufe yakınlarında öldürülen Ebül Hasan Yahya b. Ömer el-Alevi olarak tanıtır. İsyan çıkıp da Basra'yı bastığında bir grup Ali torunu onu ziyaret edip nesebini sorduğunda Yahya b. Zeyd kolundan olduğunu söyler. (Oysa Yahya'nın geride tek bir kızı vardı, o da daha süt emerken ölmüştü.) Taberistan Zeydi emirlerinden Hasan b. Zeyd, zenci lideri isyan ettiğinde ona bir mektup yazarak nesebini sorduğunda şu muğlak yanıt alır: "Senin uğraşın/maksadın ile benimkisi aynıdır, vesselam."

Görüleceği üzere zenci liderin soyunun ne olduğu konusunda çeşitli rivayet ve ittifaklar vardır. Ama her ne olursa olsun tıpkı Spartaküs'ün gerçek adının, soyunun nereye dayandığının bilinmesinin özgürlük düşüğüne mücadele edenler için bir öneminin olmaması gibi, onun da "Fars ya da Arap asıllı olmasının bir önemi yoktur."

O, çok iyi eğitim almış; hitabet, edebiyat, astronomi, geometri konusunda eğitilen olacak kadar başarılıydı. Nitekim bu bilgileriyle halife Mu'tasım'ın yanına çağrılacak kadar göze çarpmıştı. Anlaşılacağı üzere halk isyanlarına ilgiliydi ve kuvvetle muhtemel çok evvelden beridir içinde onlara dair hayranlık besliyordu. Siyasete, devlet adamlarına, saraylara ve

yeryüzündeki en üst makam olan hali- feliğe bu kadar yakın olunca siyaseti de yerinde ve iyi düzeyde öğrenmişti. Son- radan, devletin yozlaşmışlığını ve zulümkarlığını hutbe ve şiirlerinde dile getirmesi tahlillerindeki isabeti gösterir.

Halife Mutasır kendi emrindeki Türk komutanlarca öldürülünce, Ali b. Mu- hamed Bahreyn'e geçmiş ve bellik ki uzun zamandır kafasında planladığı isyan davetine başlamış, bunu da Ali soyundan olduğunu söyleyerek yapmıştı. Taberi'ye bakılırsa halk arasında Ali b. Muhammed'e bir peygamber gibi hür- met edilirdi. Yakın bir gelecekte Abbasi güçleriyle çarpışarak oradan ayrılmak zorunda kalıncaya kadar, uzun yıllar yanından ayrılmayacak köle Yahya b. Mu- hamed el-Bahrani ile tüccar Yahya b. Ebi Sa'lep gibi sadık olanlarla beraber epey taraftar toplamıştı.

Fakat henüz hareketi olgunlaşmadığı ve yeteri kadar güçlenmediği ve muhte- melen aceleci davrandığı için Bahreyn'de bir yerleşim birimine yaptığı saldırıda hezimete uğrayınca H. 254/M. 868'de ailesi ve birkaç sadık taraftarıyla Basra'ya geçmek zorunda kalmıştır. Burada yaptığı davete pek katılan olmadığı gibi adam topluyor diye valiye ihbar edilir. Valinin askerlerince yapılan baskında eşi, büyük oğlu, kızı ve hamile olan cariyesi ve de Ya b. Ebi Sa'lep tutuklanır. Bu kısa Basra zamanlarında, kendisini son anına kadar terk etmeyecek ve büyük bir komutan olacak Ali b. Eban'ı Mu- hamed ve Halil adında iki kardeşiyle beraber safına ka- zanmıştır.

Bağdat'taki davetine ise Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Zeyd olarak yani Ali'nin nesebinin Zeynel Abidin torunu olarak devam etti. Burada da pek çok ta- raftar topladı ve bunların içinde özellikle de Müşfik ve Refik adında iki köle, isyan boyunca ona çok yakın olacaklardı.

Basra, zenci lideri için toplumsal yapısı, zenginliği, stratejik konumu ve daha pek çok nedenden dolayı aklından çıkmayan bir yerdi. Bir zamanlar kendisine göz açtırmayan Basra valisinin değiştiği haberini alınca üstelik Bellaliyye ve Sa'diyye gruplarının hapishaneye saldırıp tüm tutukluları serbest bıraktıklarını duyunca –içlerinde onun ailesi de vardı- hemen Basra'ya döner. Burada kendisini eski halife Vasık'ın çocuklarının vekiliyim diye tanıtarak Kasr-ı Kureşi sarayında kalır. Bölgeden topladığı haber- bilgiler içinden zenci kölelerin koşulları ve isyan- özgürlük taleplerini daha yakından tanır.

Ali b. Muhammed, geldiği bu aşamaya kadar saraylardan, çöllerden, şehirler- den, köle ve tüccarlardan pek çok taraftar kazanmıştır. Yine de henüz isyanını ilan edecek kadar yoğunlaşmış bir güce sahip değildir. Ne de olsa ardında bıraktığı ye- nilgiler tecrübe olmuştur. Lakin isyana muk- tedir güçlü bir hareket için ihtiyaç duyduğu beyin takımı ve kadrosunu oluşturmuştu. Şimdi ise yanı başında rengi siyah ordusu duruyordu ve bu

ordu henüz bundan haberli de değildi.

Ali b. Muhammed girişken, tezcanlı bir karaktere sahipti. Doğru bildiğini savunup yanlış gördüklerine tavır olabilen biriydi. Çevresiyle ilgili fırsatları görüp lehine kullanabilecek bir kıvrak zekaya sahipti. İkna gücünün karşısındakine tesir ettiği konusunda herkes mutabıktır. Olaylara hızlı müdahale edişi sadece ateşli militan oluşundan değil, hızlı ve iradeli düşünüş özelliğindendi. Nitekim pazarda birkaç dirhem eden zenci köleden komutan, idareci yetiştirmeyi ve bir zenci ordusu kurmayı akıl etmek Arap aleminde çok sık akıl edilen bir şey değildi.

Zenci liderinin genel kültürü din, siyaset, askerlik, gökbilimi, geometri, edebiyat, hitabet gibi dallardaki meziyetleri yüksekti. Ama bir insanın bu ve daha fazlasını bilmesi Ali b. Muhammed'in kafasındaki tasarının başarısı için yeterli değildir. Ama o bu bilgisini somut koşullara uyarladı ve o koşulları değiştirmek için kullandı.

Gittiği her yerde önce o yerin siyasi, kültürel, dini hatta coğrafi özelliklerine hakim olmaya çalıştı. Bundandır ki çöldeki Bedevilerden de bataklıktaki zenci kölelerden de kendine taraftar toplayabilmiş ve en dışlanan, horlanan, başıbozularından eğitilmiş ve donatılmış bir ordu kurabilmişti.

Saraya, devlet adamlarına, komutanlara yakın olduğu zamanlarda kendisini bugünlere zorlayan motivasyonun devletteki yozlaşma olduğunu ve de geleceğe dair planını şöyle dışa vurmuştu bir şiirinde:

“Vay başıma gelenler

Bağdat'taki saraylara, bu sarayların bir araya getirdikleri her günahkara, buralarda alenen içilen şaraplara ve günahlara istekli erkeklere.

İşte bu gibi alanlara atları zorla sürüp sokmazsam Fatimatü'z Zehra'nın oğlu olmayayım”

Bir başka şiirinde vergilerin kimler tarafından taksim edildiği ve kimlerin ülke idaresinin başına getirildiğini anlatır.

Tüm bu şiirlerinde toplumsal eşitsizlik, adaletsizlik ve ahlaksızlık, savurganlık ve idarenin bozulmasının ciddi eleştirisi vardır. Ve de şiirlerinde bu düzenin ancak şiddet yoluyla değiştirileceğine yönelik açık ifadeler mevcuttur.

Ali b. Muhammed yakın bir gelecekte hakimi olacağı bataklık bölgeye gelir ve önderi ve başkomutanı olacağı zenci ordusunu toplamak için Ali b. Eban, Süleyman, Yahya, Müşrik ve Reşit başta olmak üzere adamlarını etrafa yayarak, buradaki davetine başlar. Çok geçmeden Reyhan b. Salih adında tuzlada çalışan bir köleyi yanına getirirler. Tuzla işinde çalışanlara “şuriciyyum” denilirdi. Taberi, olanları onun dilinden şöyle aktarır: “Efendimin kölelerine bakan ve onlara su taşıyan bir görevli idim. Ali b. Muhammed b. Abdurrahim'in adamları beni alıp yanına götürdüler. Yanına

vardığımda kendisini bir emir olarak selamlamamı istediler. Ben de aynı şekilde onu bir emir olarak selamladım. Nereden geldiğimi sordu: ‘Bu konuda hiçbir fikrim yoktur’ diye cevap verdim. Sonra es-şuriciyyun ve durumları hakkında sorular sordu, bildiklerimi anlattım. Nihayet beni kendine tabi olmaya davet etti. Ben de kabul ettim. Bana ‘bu es-şuriciyyun kölelerinden ele geçirebildiklerinden al, buraya getir’ dedi. Ve getireceğim adamlara beni reis tayin edeceğine söz verdi. Ayrıca onun bulunduğu yeri kimseye söylemeyeceğime ve tekrar geri döneceğime yemin ettikten sonra beni serbest bıraktı. Ertesi gün öğle vakti sıralarında geri döndüm, o sırada ona, ed-Dabbaşinyun (pekmez üretenlere denir) kölelerinden bir grup gelmişti. Ali, kırmızı yeşil bir ipek parçası üzerine şu ayeti yazmış ‘Allah müminlerden mallarını ve canlarını cennet karşılığında satın almıştır.’ (Tevbe/111) altına da kendi ismini ve babasının ismini eklemiştir ve bu ipek parçasını bir sırığın ucuna bağlamıştı. Sürekli olarak Basra kölelerini kendi davasına davet ediyor, onlar da her türlü kölelik sıkıntısından ve yorgunluktan kurtulmak için etrafına toplanıp duruyorlardı. Böylelikle etrafında kalabalık bir kitle oluşmuştu. Yaptığı konuşmalarda sürekli olarak kendilerini mal- mülk sahibi yapacağına dair imanı üzerine yemin ederek, kendilerine asla ihanet etmeyeceğine ve onları hiçbir zaman bırakmayacağına, herhangi bir şey dağıttığında onlara da vereceğine dair söz veriyordu.”

Bu anlatıda zenci liderinin örgütlenmesine ve zenci kölelere onları gelecekte neler beklediğine dair ipuçları var ama çok belirgin bir biçimde Abbasi devletine alternatif bir hakimiyetin işareti olan kırmızı yeşil ipek parçası, Ali b. Muhammed’in, baştan itibaren sistem için bir arayışta bulunmayıp alternatif bir sistemi hedeflediğini gösterir. Zaten bir müddet sonra o bayrağın çekildiğini görüp duyan zenci köleler, sahiplerinin elinden kaçıp isyan için biraraya geldiğinde bir grup köle sahibi Ali b. Muhammed’in yanına gelip her köle için ona beş dinar önermişler ama o bunu kabul etmediği gibi kölelerin, eski sahiplerine beş yüz kırbaç vurmasına izin vermişti. Böylece Ali b. Muhammed zencilere verdiği “onları asla bırakmama” sözüne sadık kalıyor ve hem de köleliğe karşı tavrını açık ediyordu.

Ve H. 28 Ramazan 255/M. 10 Ağustos 869 Cumartesi günü sabahı Furatü’l-Basra’da Attar adındaki bir tuz tüccarının elli kölesini özgürlüğüne kavuşturduktan aynı günün akşamına kadar 500 köleyi daha saflarına katıp özgürlük için isyana başlamıştı. Bu özgürleşen ilk köleler arasında isyanın sonuna kadar zenci ordusuna komutanlık yapacak Tarif, Sabih el-A’sar, Raşit el-Mağribi, Raşit el-Karmati gibi zenci köleler de vardı. Yine dikkati hak eden bir nokta ki isyan ordusunun komutanları değeri beş dirhem görünen zenci köleler arasından çıkıyordu.

Birkaç gün boyunca tek tek ya da gruplar halinde köleler isyana katılmaya

devam etti. Ve o Ramazan bayramında Ali b. Muhammed namaz kıldırıp hutbe okuttu. Bilinir ki, hutbe kimin adına okutulursa onun hakimiyetine atıf yapılmış olur. Bu nedenden doğan ihtilafların savaşa bile sonuçlanabildiğini tarih kayıtlarından biliyoruz. Bayrakla birlikte hutbe de hakimiyet alametlerinden biriydi ve Ali b. Muhammed böylece alternatif fikrini daha bir belirgin ilan ediyordu. O hutbede, zenci kölelerin nelere maruz kaldıklarını, onların çektikleri sefilliği ve zulmü anlattıktan sonra bu isyanla birlikte bahsettiği sıkıntılardan kurtulup şanlarının yüceltileceğini söyledi. Arapça bilmeyen zenciler için de konuşmasını tercüme ettirdi.

Zencilerin özgürlük tutkusu öyleydi ki el-Muhammediyye'deyken bir gün yemek yerken dört bin kişilik paralı ve Hintli kölelerden '(ez-zabila) oluşan Basra kuvvetlerinden baskın yediler. O gün orada zenci ordusu dört bin kişilik Basra ordusundan çoğunu öldürüp, birazını da esir almıştı. Bir kısmının da kellesini vurup tuz taşımada kullanılan eşeklere yükleyip Basra'ya göndermişlerdi.

Bu galibiyetle birlikte akınlar halinde köleler zenci ordusuna katılmak için geldiklerinde, Sahibu'z-zenc onların önderi olarak, her geleni, onu getiren zenci askerinin komutasına veriyor, böylece hem uyum sorununu çözüyor, hem hiyerarşi yaratıyor hem de askeri coşku ve disiplini artırıyordu.

Zenci ordusuna yoğun katılım silah, at, para, teçizat, mal ihtiyacının aciliyetini dayatınca bazı yerleşim yerlerine baskınlar yapılarak sorun aşılmaya çalışıldı. Dicle boyunca Kadisiyye'ye doğru köyleri ele geçirdiler ama asıl baskını Kerh bölgesinde, es-Seyyip nehri üzerinde Haşimoğullarının yaşadığı Ca'feriyye köyüne yaptılar. Köylüler saklanmış olsalar da birkaç yaşlıyı yakaladılar. Onlara silah ve paraların yerlerini söylerlerse canlarını bağışlayacaklarını söylediler. Bu kabul gördü; zenciler çok büyük bir silah deposunda çok miktarda kılıç, kalkan, ok, mızrak, silah, teçizat, kısrak ve 1250 dinar ele geçirdiler ve de sözlerini tutup köylüleri serbest bıraktılar.

Bu gidişatla birlikte bölgedeki köylerin ileri gelenleri zenci liderlerinin huzuruna gelip canlarına mallarına dokunulmamasını ve her türlü isteklerini karşılayacaklarını ilettiler. Bu da kabul edildi.

Hiç beklenmedik bir şekilde, yerel bir kuvvet olmayıp doğrudan hilafet ordusuna bağlı ve başlarında Ebu Hilal et-Türki adındaki bir Türk komutanın olduğu 4 bin kişilik bir kuvvetle er-Reyyan nehri üzerinde karşılaşmış ve çarpışma sonucunda düşmanın tamamını imha etmişti zenci ordusu. Bu çarpışmanın önemi, zenci ordusunun ilk defa profesyonel bir orduyla savaşa deneyimi yaşamış olmasıydı.

"Acı" haberler Basra'ya ulaşınca hemen bir ordu toplanıp başına da Rumeys getirilmişti. Savaş öncesi Rumeys, zenci liderine bir mektup gönderip şöyle diyordu: "Bu köleleri sahiplerine iade et, her biri başına sana

beş dinar vereceğiz. Senin de canına garanti veriyoruz. Kimse sana karşı çıkmayacak.”

Zenci lideri bu mektubu okuyunca çok sinirlenmiş, oracıkta, mektubu gönderen Rumeys'in canına kıyacağına ve evini barkını yakacağına dair yemin etmişti. Gök kubbenin altında birbirlerine ve önderlerine güvenmekten başka çaresi kalmamış zencilerin gönüllerini rahat kılmak için, bir lider olarak kendisinin bu maceraya herhangi bir dünyevi gaye ile girmediğini söyledi ve bunu da tercüme ettirdi.

Daha önceden kendilerine karşı bir icraatlarının olmayacağına söz veren Haşimoğullarının kaldığı Caferiyeli ve el-Mühellebiye köylülerinin de katıldığı Basra ordusuyla Yahudi köyünden geçen nehirde savaştılar. Basra ordusu önce gemilerden ok atarak kıyılarda bulunan zencilere saldırıyordu. Fakat Basra rüzgarlarının yön değiştirip ters esmesiyle gemiler karaya vurdu. Zenciler de yaklaşık 300 kadar sandalı birbirine bağlayıp köprü kurarak gemilerin vurduğu kenara ulaştı. Basralı askerlerin bir kısmı savaşarak öldü, bir kısmı suya atlayıp boğuldu, bir kısmı da kaçmayı başardı.

Zenci birlikleri, Haşimoğullarının, Basra ordusunun yanında savaşarak belli etkileri ihanetlerini köylerini ve hurmalıklarını yakıp yıkarak cezalandırdılar.

Kölelerin özgürlük duygusuyla zenci ordusuna yoğun katılımı elbette somut bir güç oluşturuyordu. Fakat kalabalık olmak demek, askeri başarı getirmek için yeterli olmaz. Hele de düzenli ordular karşısında. Zenci ordusunun başkomutanı askeri bir zekaya sahipti. O sadece askerlerini yönetmekle, savaşmakla bir arada tutmakla yetinecek biri değildir. Somut koşulları iyi kolluyordu. Coğrafyanın özelliğini iyi öğrenip kavramıştı. Sık sık yer değiştirerek hayalet orduya dönüşmüştü. Çalılık, kamışlık, hurmalık, kanallar, hendekler ve nehirleri ordunun bir unsuru haline getirerek düşmana pusular kurup saklanabiliyor, onlara aldatabiliyordu.

Öte yandan ülkenin pek çok yerine olup bitenleri haber edecek ve kimi zaman davetini iletecek yoldaşlarını yerleştirmişti. Haberleşme ve istihbarat ağı o kadar işlekti ki bu sadece olabileceklerin ve düşmanın hareketlerinin pek çoğunu önceden haber alıp tedbirler geliştiriliyordu. Basra'daki casuslarından birinden aldığı mektupta şöyle yazıyordu: “Zeynebiler, gönüllüler, Bilaliler, Sa'idiler, hepsi sana karşı birleştiler. Büyük bir ordu oluşturuyorlar. Seni bulmak ve yakaladıkları köleleri bağlamak için halatlar hazırlıyorlar.”

Gerçekten de aralarında süvarilerin bulunduğu beş bin kişilik bir ordu Basra'dan çıkmış ve Übülle üzerinden geliyordu. Zenci lider, Ali b. Eban komutasında bin kişilik Mağripli zenci askerle Bahreyn nehri kıyısında Dubeyran denilen bir mevkiye Basra ordusuna pusu kurular. Basra ordu-

sunun öncü birliği Haşimi-lerin kölelerinden oluşuyordu. Bunlara da Ebu Mahsur adında biri komuta ediyordu. Zenci ordusu pusudan çıkıp bunlarla karşılaştığında Haşimoğullarına bağlı zenci köleler yer değiştirdiler. Ayrıca Basralıların bölgeye gelen esas ordusu gemilerle ilerliyordu. Ne var ki, işleri yaver gitmedi ve rüzgarın ani yön değiştirmesiyle kıyıya vurup, bataklığa saplandılar. Fırsatı kaçırmayan zenci ordusunun saldırısıyla gemideki askerlerden kendilerini suya atıp boğulanlar dışında binden fazla asker kılıçtan geçirilmişti.

Bunların içinde önemli komutanları da vardı. Zenci ordusunun bu başarısı doğa koşullarına uyumlulaşma yeteneğinin güçlü etkisiyle gelmişti. Çünkü Basra ordusuna saldırma anını sadece kendi istedikleri yerde değil aynı zamanda çevre ve hava koşullarının da lehte olduğu yer ve zamanda yapıyorlardı. Basra'da günde iki defa gelgit olayı yaşanır ve bu nedenle de rüzgarların ters esmesi ve nehir sularının çekilmesi gemilerin hareketlerinde etkili olur. Bu saldırıda da zenci ordusu bu fırsatı kollamışti.

Bu önemli bir zaferdi. Gemilerdeki zenci köleler de serbest bırakılmış, gemilerle birlikte savaş aletleri ve de çokça erzak ele geçirilmişti. Bu zaferin önceki zaferlere eklenmesiyle Basra'da korkular büyüyorken zenci ordusu gökteki yıldızlar kadar çoğalıyordu.

Zenci ordusu ağır ağır Basra'ya doğru yollanırken köyleri, kasabaları kendine bağlıyor, reddedenleri yağmalayıp yakıyor, tüm köleleri de özgürleştiriyorlardı. Kindel nehri kenarındaki Zeynebilerin silah deposu iki yüz kişilik güvenlik askeri öldürülerek ele geçirilmişti.

Zenci ordusu bu kadar çabuk büyüyünce Ali b. Muhammed ordusunu yeniden tanzim etti ve oluşturduğu yeni birlikleri Dicletu'l-Avra bölgesindeki nehirlerle dağıttı.

Anlaşılmaktadır ki, zenci lideri su yolu ve kara yolunu kontrol altına alarak basından beri kafasında olan Basra'ya alma planı için abluka oluşturuyordu. Nitekim Bilaliler bir mektup gönderip bazı koşullar karşılığında Ali b. Muhammed'e itaat edeceklerini ilettiler ama ondan yanıt alamadılar.

Şu ana kadar anlatılanların hepsi isyanın başlamasından sonraki iki ay içinde gerçekleşmişti ve de sonraki daha kısa bir süre içinde olacaklar ise bundan azı olmayacaktı.

Zenci lideri edebiyat, geometri, astronomi ve satranç konusunda çok iyiydi. Bu konularda aldığı eğitimin bir getirisi olsa gerek sürekli olarak düşmanın hamlelerini tartıyor, coğrafî ve doğa süreçlerini takip ediyor, kendi hamlesini binlerce nehir ve kanaldan oluşan bölgeyi lehine değerlendirerek yapıyordu. Bu arada, farklı kanal ve nehirlerle dağıttığı birliklerden, kurduğu işlek haberleşme ağıyla hızlı haberler, raporlar alıyor, hareketin gelişimini her an kontrol altında tutuyordu.

Bu ağ üzerinden iyi haberler gelmeye devam ediyordu. Kendi vekillerini öl- dürüp zenci ordusuna katılan binlerce zencinin, bozguna uğratılan büyük çiftlik- lerin ve Basra askerlerinin ve de ele geçirilen ganimet ve gemilerin haberleri...

Ama savaşta yenilgiler de vardı. Ne kadar istenmese de denetimden çıkan ge- lişmeler de... Bir müddettir zenci ordusunun komutanları Basra'ya saldırmak için liderleri Ali'yi sıkıştırıyorlardı. O ise henüz erken olduğu fikriyle buna izin vermiyordu. Yine de zenci liderinin oğlu Enkılây Züreyl ve Ebü Hançere gibi genç komutanlar Basra'ya doğru harekete geçince Basralılar güçlü bir karşılık vermiş, haberi alan Ali'nin Muhammed b. Sa- lim, ali b. Eban ve Mesrık komutanları yar- dıma göndermesi ama "geri çekilin" emrinin yerine getirilmemesi Şeytan nehri üzerinde binlerce zen- cinin ölümüyle yaşanan hezimete neden olmuştu.

Bu çarpışmada ordunun neredeyse tamamı dağılmış, gemiler, erzaklar düş- manın eline geçmişti. Öfkeli zenci lideri intikam arzusunu şu beyitlerle dile getirmişti: "Gururla başlarında bulunduğum Tamimli adamlarım ve Yarbu oğlu Kulayb'ın yiğitleri ata binmiş; Sâd merkezi tutuyor. Kanatlarda Nu- meyri ve Kılâb'ın adamları yalın kılıç direniyordu. Eğer bir kaza engel ol- mazsa on- ları öyle bir şaşırtacağım ki, bir yay kullanarak sabahleyin Amir ve Muharib'i delik deşik edeceğim..."

Urgan sanıyor mu ki, hendek kenarındaki saldırıda düşen süvarilerimi un- uttum."

Zenci lideri, yoldaşı Muhammed b. Salim'i Basralılara neden ayaklandıklarını ve gayelerini anlatması için gönderdi ama Basralılar o ana kadarki gelişmeler son galibiyetin coşkusuyla zenci ordusunu yenebilecek- lerine dair inançlarının artma- sıyla Muhammed b. Salim'i linç ederek öl- dürdüler.

Zenci lideri Basralılara bir elçi gönderip gayelerini anlatmasını isteye- rek neyi amaçlıyor, aklından ne geçiyordu bilemeyiz, tahminden ötesini ama daha önce yenilgiler tattırılmış ve de sosyolojik bakımdan pek de konuşularak ikna olması mümkün olmayan bir topluluğa elçi göndererek sonuç almanın olanaksızlığını o da biliyor olmalıydı. Nitekim haber ken- disine ulaştığında Muhammed b. Salim için çok üzülmüş ve ordusu ise onun için on bin Basralı'yı öldüreceğine yemin et- mişti. Sanırız Ali'nin Basra'ya olan siyaseti bu olaydan sonra değişmiş olmalı.

Ama Basralılar son hamleyi yapıp isyanı hepten ortadan kaldırmak için 869 Kasım'ında yeni ve daha büyük bir ordu kurmaya giriştiler. Orduyu gönüllüler, ni- şancılar, camilerde kalan evsiz barksızlar, Bellaliyye ve Sa'diyyeden gençler ve de halkın değişik kesimlerinden pek çok katılımıyla oluşturdular. Böyle kalabalıktı ki sadece nişancıların bile üç gemiyi tıka

basa doldurduğu söylenir. Ve de Bas- ra'nın böyle bir günü az yaşadığı... Bütün Basralılar, başlarında eski bir deniz kor- sanı ve tecrübeli bir savaşçı olan Hammad es-Sâci'nin olduğu orduyu uğurlamak için nehir kenarlarına doluştular. Gün batıp da med'le birlikte sular yükselince ordu nehir yoluyla bataklığa doğru yola çıktı.

Bu durum zenci liderine haber edildiğinde zaten ordusunu toparlamaya, kayıplarının yerini doldurmaya yeni gelenlerle yeni tanzimlerini oluşturmaya baş- lamıştı. Bu savaşın hayatiyetini iyi biliyordu. Varlıkla yokluk arasındaki kıskaca rağmen kaçınılmazlığının da farkındaydı. Şeytan nehri- nin doğu yakasına Züreyk ve Ebül-Leys el-İsfahani komutasındaki birliği, batı yakasına ise Sibl b. Salim ve Hüseyin el-Hımmani'ye pusu kurdurttu. Ali b. Eban'ın ise düşmanı doğrudan kar- şılamasını fakat aktif olarak savaşmayıp kalkan ve küçük direnişlerle kendilerini koruyup pusuya kadar çekilmelerini, oraya geldiklerinde de pusuyu kapatacakla- rını emretti.

Dikkat çekici bir durumdur ki Taberi, bu savaşta zenci ordusunda kadınların da savaştığını belirtir. Bu konuda kadınların isyandaki konumlarıyla ilgi- li çok az bilgi kırıntısına rastlarız. Ama onlardan bile hareketle diyebiliri- z ki zenci isya- nında kadınlar erkekler gibi, onlarla beraber yanyana savaşıyorlardı. Belki erkek- ler kadar “esas güç” olarak görülmüyordu ama evet isyanda onlar da yer aldılar.

Zenci liderinin planı tutmuştu. Basra ordusu büyük bir bozgun yemişti. Kılıç- tan geçirilenler, boğulanlar, kaçanlar, aman dileyenler... Zenciler acılarını unut- mamış, yeminlerini tutmuşlardı. Savaşa katılanların kel- lelerini bir yerde toplayıp yakınlarının gelip almalarına izin vermişler, yakınları gelmeyenleri de gemilere doldurup Basra'ya göndermişlerdi.

Derler ki o gemiler Basra limanına vardığında ölü yakınlarının çığlıkları şeh- rin çok uzağından bile duyulmuş. Basralılar o acılı güne “eş-şeza” (ölenlerin baş- larını getiren gemiler gibi büyük gemilere şeza denir) günü dediler ve bir milat olarak kabul ettiler. Bir olayın ne zaman olduğu konuşulurken “eş-şeza”dan önce ya da sonra diyerek bu güne atıf yapılır oldu.

Zenci ordusunun bu zaferi onlara özgüvenlerini yeniden yükseltme fırsatı ver- mişti. Öyle ki liderlerini artık Basra'yı almak için sıkıştırmaya başlamışlardı ye- niden. Ali b. Muhammed: “Bilakis; Basra'dan uzak du- run! Şu anda onları korkutmuş ve sindirmiş haldeyiz. Onlardan gelecek tehlikelerden de eminiz. Şu durumda yapılacak en doğru iş, Basralılar biz- lere saldıracak duruma gelinceye kadar onları kendi hallerine bırakmaktır.” Muhtemelen zenci liderinin kafasından iki ihtimal geçiyordu. Birincisi; Bas- ra'da zenci kölelerin başlattığı özgürlük mücadelesini destekleyecek- lerin sayısı azdı, hatta yok denecek kadardı. Daha önceden Ali'nin kaldığı

yerin ihbarı ve al-lesinin tutuklanması, ondan sonra da gönderdiği elçinin linç edilmesi, nihayet son savaşta askeri kuvvetlere verilen desteğin yoğunluğu, zenci hareketin Basra'da bir halk desteği olmadığını gösterir. Bir diğer olasılık ise, Basra ticaret, siyaset, coğrafi bakımdan stratejik bir yerdi ve orayı almak ile elde tutmak farklı şeylerdi. Abbasi devleti böylesi zenginlik kaynağı bir yerden kolay vazgeçmek istemeyecekti. O durumda zenciler Abbasi ordusunun tüm kuvvetlerini bir anda karşısına almak zorunda kalacaklardı ki, Ali, bunun için yeterli güce sahip olmadıklarını biliyordu. Hele de halk desteği olmadan Basra asla savunulamazdı.

Zenciler bunun yerine el-Hacir nehri ile Ebû Kura arasındaki Ebû Kura kırlığında yerleşik bir düzene geçti. İlk defa sabit bir yerde ikamet ediyorlardı. Ve kamıştan kulübelere yapıp gıda, silah ve teçhizatlarını çevre köyler, çiftliklerden sağlıyorlar, karşı koyup işbirliği yapmayan yerlere akınlar düzenliyorlar ve bu da öldürme ve yağmaya kadar varıyordu. Ayrıca nehirlerden geçen ticaret gemilerine el koymak ya da haraç kesmek gibi gelirleri de vardı. Basra ordusunu alt ettikleri günlerde nehirde bir ticaret filosu ele geçirmişlerdi ki zenciler, içlerindeki malları üç günde taşıyabilmişlerdi. Basralılar ise zenci ordusuyla baş edemeyeceklerini anlayıp halifeliğin merkezi Samarra'ya mektup yazıp yardım istediler. Halife de Cu'lan el-Türkiyi adında bir komutanı zencilerin üstüne gönderdi. Cu'lan zencilerin yerleşim yerine beş kilometre kadar yaklaşmış onları hendeklerle kuşattı. Altı ay boyunca uzaktan ok ve taş atarak savaşmayı tercih etti. Zenci lideri Cu'lan'ın ciddiyetsizliğini görünce, geceleri hendekleri aşmış düşmanın içine sızıyor ve böyle pek çok düşman askeri öldürüyordu. Abbasi ordusu gittikçe azalıyor, yıpranıyor ve panik ve korkuya kapılıyordu. En sonunda Cu'lan Basra'ya çekilmek zorunda kaldı.

Ali liderliğindeki zenci ordusu ise Ebu'l-Hasip nehrinin batı yakasına yerleşti. Burası sonradan onların kuracakları muhtara şehrinin yeri olacaktı. Übülle ve Abadan'ın düşürülmesi

Zenci isyancılar içinde Basra'yı ele geçirmeyi en çok arzulayan kişi Ali'ydi. Ama satranç oyununu da en iyi hocalardan öğrenmiş olan lider, bir hamle yaptığında sonuçlarından emin olmak istiyordu. Bunun için tüm o dayanılması zor arzusuna rağmen uzun oyunlar kuruyordu. Basra için de aynı yapılabilecekti. Önce civar yerleri ele geçirecek ve böylece Basra'yı kuşatıp mecbura sokacaktı.

İsyandan on ay sonraydı. (25 Recep 256/29 Haziran 870) Basra Körfezindeki Şattu'l-Arap denilen bölgeye inip Basra ile Bağdat nehir yolu üzerinde bulunan Übülle'ye saldırdılar. Büyük İskender zamanında kurulan şehrin eski adı Abulagos'tur. Aşağı Mezopotamya (Sevad)'ın en büyük limanları buradaydı ve ticareti, bağ bahçeleri, çarşılarıyla zengin uzak doğu

ve Hint Okyanusuna açılan kapı ol- ması nedeniyle de stratejikti.

Ali'nin ordusu Übülle'ye harekete geçtiğinde Cu'lan'ın kuvvetleri de Übül- le'ye vardı. Zaten Übülle ile Basra arası yaya olarak 4 saattir ve iki şehrin arası köşkler bahçelerle birbirine bağlı bahçelerle iç içedir. Neticede iki gün süren ça- tışmadan sonra zenciler şehri ele geçirdiler. Zenciler karşı koyan herkesi de kılıç- tan geçirdiler. Bunlar arasında Vali Ebu'l-Ahvaz ve oğlu da vardı. Son kaleyi de ele geçirdikten sonra tüm şehri ele geçirdi, köleleri özgür kıldı ve tüm silah ve teçhizata el koydular. Şehir halkına ise dokunulmadı. Özgür kalan kölelerin zenci ordusuna katılımıyla da zenci ordusu bölgede rakipsiz bir güç haline geldi.

Bir sonraki hedef Ahvaz idi. Ahvaz, Pers İmparatorluğunun payitahtı olan Hu- zuristan'ın merkezi şehriydi. Sasanilerin en önemli şeker kamışı hubu- bat ihracat merkeziydi.

Zenci ordusu Ahvaz'a yürürken yol üzerindeki Cubba şehrini de aldı. Önce- den zenci ordusunun gelişini haber alan şehir halkı kaçmıştı. Kalıp da di- renenle- rin kellelerini alıp şehri düşürmek zenci ordusu için zor olmadı.

Zenci ordusu çok geçmeden Ahvaz'a varıp kuşatmaya başladı. Orada da hal- kın önemli kısmı şehri boşaltmıştı. Ama haraç toplamakla görevli hila- fete bağlı İb- rahim el-Müdebbir köleleri ve hizmetindekilerle direniş gös- terdiyse de 12 Ramazan 256/13 Ağustos 870'te zenci ordusu karşı koyan herkesi kılıçtan geçi- rip İbrahim'in hazinesine el koydu, kendisi hapsedildi ve özgür bırakılan köleleri de ordularına kattılar. Şehri de yağmaladılar.

Anlatımımızda dikkati çekmiştir, kimi yerleşim yerlerindeki halk zencile- rin gelişlerini duyduklarında kaçma eğilimi göstermektedir. Zengin olup hayatlarını şatafat içinde devam ettirecek olan varsılları dışında tutarak söylersek Abbasi ege- menliği altında yaşayan halklar ağır vergiler, ada- letsizlik ve zulümlerden dolayı hayli yoksul ve sıkıntıyla yaşam sürdür- mekteydilerse de zenci isyanından tedir- gindiler. Çünkü zenciler akılsız, cahil, bulaşıcı hastalık taşıyan, barbar ve cinayet işlemekten çekinmeyen yaratıklar olarak görülmekteydi. Kuşaklar boyunca bi- linçlerinde büyüt- tükleri bu algı onların zenci isyanıyla gelen fırsatı kaçırmalarına neden oluyordu. Tüm gerici iktidarların onlara isyan edenlere karşı yaptığı anti- propaganda, yalan ve çarpıtmayı burada da görmekteyiz.

Ahvaz'ın düştüğü haberini alan Basra halkı da kendi şehirlerini boşaltmaya başlamıştı. Çünkü zencilerin yürüyüşü durdurulabilecek gibi görünmüyor- du. Ki Basra kendi kuvvetleriyle bunu asla başaramazdı.

Zenci ordusunun bir yıl içinde halifeliğin ekonomik damarlarını tıkaması, nüfuz alanlarını altüst etmesi hilafet merkezini harekete geçirmişti. İktidar müca- delelerinde Türklerin halife Muktedi'yi makamından alıp yeri- ne M'temid Alallah Ahmed b. Mütevekkil'i getirmeleri ve onun da sür-

günde bulunan kardeşi Muvaffak'ı Samarra'ya çağırıp zenci isyanının bastırılması için görevlendirmesi mevzunun ciddiyetini gösterir. Nitekim tarih halife Mu'temid'den ziyade el-Muvaffak'ın adını daha çok anacaktır. Muvaffak'ın göreve getirilmesiyle yaptığı ilk işi kölesi ve öne çıkan komutanlarından Buğaç et-Türki'yi Basra'ya, Said b. Salih el-Hacib'i ise Ahvaz'a göndermek oldu. Said daha Ahvaz'a gelir gelmez el-Murgab nehri üzerinde karşılaştığı bir zenci askeri birliğini imha edip kadınlara ve mallarına el koymuştu. Esirlerin sorgusundan aldığı bilgilerle kamışlıklarda gizlenen zencilere baskın yapıp onları da yenilgiye uğrattı. Aldığı yaralara aldırmadan diğer zencilerin peşine düşen Said, zenci liderinin hazırlığı bin kişilik özel kuvvetle karargahına düzenlenen gece saldırısıyla yenilgiye uğratıldı.

Muvaffak bu duruma çok sinirlenmiş olmalı ki hemen Said'i görevden alıp yerine Türk komutan Buğraç'ın yardımcılarında Mansur b. Cafer el-Hayat'ı atadı. Mansur daha çok Basra nehrinin güvenliğini sağlayıp hem ticaret gemilerini emniyete alıyor, Basra'nın ambargosunu kırıyor hem de zenci isyancıların rahat hareket etmelerine engel oluyordu. Bunda bir müddet başarılı olduysa da tüm tuzakları pusular açığa çıkarılıyordu.

Bundan sonra zencilerle savaşmak için yine bir Türk komutan Şahin b. Bes-tam görevlendirilmişse de zenci komutan Ali b. Eban hilafet ordusunu Ahvaz'da kılıçtan geçirip tüm askerlerin canını almıştı. Ve artık karşı konulmaz zenci ordusu Basra'yı ele geçirmeye hazırды.

Basra'nın ele geçirilmesi

Zencileri Basra'yı alma fikriyle yakıp kavuran duygu sadece oranın zenginlikleri, güç gösterisi ya da hakimiyet sahalarını genişletmek değildi. Bunlarla beraber şimdi koca bir ordu oluşturan özgür zencilerin kölelik zamanlarındaki sahiplerinin çoğu Basra'da ikamet ediyordu. Haşimiler, Kureyşliler, Basralılar... Üstelik bunlar gerek parayla gerek kılıç zoruyla kaybettikleri köleleri geri almak için çok çabalamışlardı. Bu Basra halkı? Onlar zencilere asla destek olmamış ve zencilere karşı savaşa fiilen destek olmuşlardı. Ki bu da zencilerin Basra'ya saldırması için intikam duygusunu kabartıyordu. Tüm bunların yanında Ali b. Muhammed'in elçisinin linç edilerek öldürülmesi ve Basralılar yüzünden verilen kayıplarının ardından ettiği binlerce Basralı'nın canını alacağına dair yemini vardı tabii.

Nihayet zenci lideri adamlarına şöyle dedi:

“Basra halkı aleyhine beddua ederek onun bir an önce harap olması için Allah'a çok yalvardım. Gizli bir ses bana şöyle dedi: ‘Basra senin ekmeğindir, onu kıyısından ye. Ekmeği yarılacağında Basra harap olacaktır’. Ben de burada bahsedilen ekmeğin yarılanmasını ayın tutulmasına yordum. Ay tutulduğu gece vay haline.”

Bilindiği üzere Ali b. Muhammed astronomi (ilm-i Nucüm) konusunda iyi de- recede eğitimliydi. Usturlabını (gökcisimlerini gözlemlemeye yarayan bir alet) hiç yanından ayırmazdı. Şevval ayının ortasında ayın tutulacağını söylediğinde bunun böyle olacağını hesaplamalarından çıkarmıştı. Fakat bunu bir kehanet, bir giz gibi söyleyince tüm ordu motivasyona sahip oluy- ordu.

Nitekim Şevval'in 17'sinde ay tutuldu ve Cuma günü şafak vakti dört bir yan- dan Basra'ya hücum ettiler. Büreyye kaçarak evine sığındı. Buğraç et- Türki ise di- renişine devam etti. Ancak süvari birlikleri karşısında çaresiz görünüyordu.

Zenci ordusu iki gün boyunca direnişi kırıp şehri ele geçirmeye çalışmıştı. Bunun için karşı koyan herkesin canını almaya kararlıydılar. Ancak ara so- kak- larda tuzaklar, pusular olduğunu düşünerek oralara giremediler. Pa- zar günü şehri terk edip ertesi gün yeni bir tertiple daha güçlü saldırdılar. Buğraç v Büreyye şehri terk ettiklerinden tüm şehri ele geçirmek bu defa daha kolay olmuştu.

Kaldıkları bir hafta boyunca zenci ordusu yüklü miktarda ganimetle bataklık bölgeye döndüler. Geride harap olmuş bir şehir ve de rivayete göre 12 bin ile 300 bin arasında değişen rakamlarla ifade edilen sayıda insan cesedi bırakmışlardı. O zamanlar Basra'nın tüm nüfusu zaten 300 bin civarında olduğu için kimi rakam- ların abartılı olduğu açıktır.

Evet, ömür boyu kölelikten başka hiçbir eğitim almamış zencilerin o köleliği mubah görüp zulmedenlerle savaşırken yöntemleri acımasızdı. Ve evet, katliam- lar da yaptılar. Çünkü açtılar, vicdanları, ahlaki değerleri ve tüm insanlık vasıfları sahipleri tarafından aşındırılmış, hırpalanmış, elle- rinden alınıp unutturulmuştu. Bilinir ki aç olandan, zulüm görenden acı çekenden ahlak ve nezaket gibi kural- lar beklemek gerçeği gölgeleyecek kadar yanlış bir ahlaki değerlendirme olur. Ve de eğer ahlaksızlıktan bah- sedilecekse asıl ahlaksızlık böyle bir bakış-değerlen- dirmeye gerçeğin gizlenmesidir.

Basra baskını ilk defa halifenin dikkatini ciddiyetle zencilerin üzerine çekti. Halife Mu'temid bir ay sonra orduyu, başında Muhammed el-Mü- velled olduğu halde zencilerin üzerine gönderdi. Zenci lideri ise Yahya b. Muhammed'i onu kar- şılamakla görevlendirdi. İki ordu karşılıklı tacizler- le on gün boyunca yenişeme- yince zenci lideri 30 kadar gemiyle komutan Ebûl-Leys İsfahani'yi desteğe gönderdi ve bir gece baskınıyla Müvelled'in işini bitirmesini emretti. Plan böyle işletilip başarılı bir sonuç alındı.

Tedbirlerin hiçbirinin işe yaramadığını gören halife Mu'temid, Türk komu- tanların ısrarıyla on beş gün önce Bizans sınırına atadığı kardeşi el-Muvaffak'ı zencilerle savaşması için genel komutanlığa getirdi. (H.

258/M. 871)

Muvaffak on gün gibi kısa bir sürede büyük bir ordu topladı. Başına da komutan Müflih'i atayıp Samarra'dan uğurladı.

Müflih'in bataklık bölgeye gelip Ma'kıl kanalı boyunca yerleştiğini gören bazı zenci komutanların böyle bir orduyla savaşarak zafer kazanmanın mümkün ol- madığını söylediklerini bile rivayet olunur. Zenci lideri de "yalan" diyerek kız- mış ve onlara savaşma emri vermişti. Bu emirle birlikte zenciler Abbasi ordusuna saldırmış daha savaşın başında Müflih meçhul bir okla yaralanınca Abbasi ordu- sunun düzeni bozularak zenciler düşmanın çoğunu kılıçtan geçirebilmişti. Bir kıs- mının kellesini de getirip liderlerinin ayaklarının önüne attılar. Zenci lideri ise Müflih'i öldüren (Müflih yaralandıktan birkaç gün sonra ölmüş ve cesedi Samar- ra'ya götürülmüştü) oku kendisinin attığını söyler.

Hezimetin fazla derinleşmemesi için Muvaffak dağılan ordusunu toplayıp yeni katılımlarla destekleyip başına kendisi geçer.

Zenciler bu savaşın çetin ve uzun geçeceğinin farkında olarak, savaşamayacak durumda olanları kadınları ve çocukları kendi kurdukları Muhtara şehrine götü- rürler.

Başlarda savaş, nehir ve kanallarda alan tutma biçiminde gerçekleşiyordu. Zenci komutanlardan Yahya b. Muhammed, Ahvaz valisi As'acun komutasındaki bir donanmaya saldırıp ele geçirince Muvaffak Yahya'nın peşine düşmüş, nehir ve kanallarda uzun süren kovalamaca sonunda Taşdemir et-Türki adlı Abbasi ordu komutanını saldırısıyla tüm birliği dağılmış, kendisi de yaralı olarak doktoruyla birlikte sızlıklarda saklanırken, gece vakti doktoru Ebu'l-Ceyş kaçıp düşmana teslim olunca Yahya'nın yerini söylemişti. Neticede Yakup yakalanıp önce Mu- vaffak'ın önüne çıkarılmış, ardından Samarra'ya gönderilip halka teşhir edilmiş- tir. Sonra iki yüz kırbaç vurulduktan sonra elleri ve ayakları çapraz kesilerek, derisi yüzülüp idam edilmiş ve cesedi de yakılmıştır.

Basra'nın kuzeyi ve Vasif'a kadar olan bölgeyi Yahya denetlediği ve onun em- rindeki ordu zenci ordusunun önemli bir kolu olduğu için en etkin bir kayıp ol- muştur zenciler için onun ölümü.

Öte yandan Bazaverd'da karargâh kuran Muvaffak'ın ordusunda veba salgını yaşanır. Çok asker firar eder, çok asker de ölür. Muvaffak ise askerlerine maaşla- rını dağıtarak ordusunu bir arada tutmaya çalışmaktadır. Muhtara yakınlarındaki Ebi'l-Hasip nehri üzerinde başlayan çarpışma zencilerin kurduğu Muhtara'daki evlerine yaklaşınca zenciler daha bir güçlü saldırırlar ve Halifenin ordusuna ciddi zayıat verdirirler.

Bu esnada Muvaffak'ın karargahında büyük bir yangın çıkmış ve neredeyse bütün teçhizat kül olmuştur. Bu da yetmezmiş gibi Saffarilerin Bağdat'a

yürü- düğü ve hemen dönüp müdahale etmesi gerektiğine ilişkin mektup alınca bütün hesaplar suya düşmüş olur. Böylece bölgede zenci ordusu tek güç olarak kalır.

Zenci lideri hem askeri hem de siyasi bakımdan faaliyet alanlarını üç bölgeye ayırır. Ahvaz ve çevresinde Ali b. Eban, Vasıt, Basra arasındaki bölgede Süley- man b. Cami, kendisi de Muhtara şehrini kurdukları Fırat ve Dicle'nin birleştiği Dicletü'l-Avra bölgesinde idareci olur. Bu örgütlenme bir devlet ciddiyetini taşıyor olduğundan hareketin amaçsız bir isyana hizmet etmediğini göstermesi ba- kımından önemlidir.

Halifenin ordusu çekilince zenci lideri büyük bir orduyu Musa eş-Şarani, Yahya b. Muhammed gibi büyük komutanlarla destekleyip başlarında Ali b. Eban olduğu halde Ahvaz'ı tekrar almaları için gönderir. Ahvaz valisi Aso'cun ve ko- mutan Neyzek'in başında bulunduğu Ahvaz ordusuyla Dest'ü misyon çölünde sa- vaşa tutuşurlar ve Asa'cun, Neyzek ve pek çok adamları ölürken, çoğu da esir alınır. Rivayete göre elli bin asker ölmüştür bu savaşta.

Önemli bir yer olan Ahvaz zencilerin eline geçince halife, Türk komutan Musa b. Boğa el-Kebir'i büyük bir orduyla zencilerin üzerine gönderir.

Musa zencilerin üç bölgede üç orduyla örgütlenmesine karşılık üç ordu kurup üç yandan saldıracaktı. Abdürrahman b. Müflih'i Ahvaz, İshak b. Kundacık'ı Bas- ra'ya, İbrahim b. Sima'yı ise Bezaverd'e gönderir. Mülif, Ahvaz'ı almak için Ali b. Eban'ın üzerine yürür. İlk başta başarılı olamayıp yenilir ve geri çekilmek zo- runda kalır ama daha sonra tekrar toparlanıp yeniden saldırır ve zenci ordusunu yener. Ali b. Eban çok kayıp vermiştir. Muhtara'ya çekilir.

Ali b. Eban birkaç defa daha saldırıya geçtiyse de her defasında yenilir. Bütün bunların bir taktik olduğu sonradan anlaşılır. Asıl hedef Müflih'in karargahı olan Mehdi kalesidir. Ali b. Eban, gece baskınlarında uzmandır. Bu yüzden, kamışlık- lar arasından sızarak kaleyi basmayı planlamaktadır. Ama Müflih bunu haber alınca yine bir Türk komutan olan Taşdemir'i zencilerin üzerine gönderir ama ba- taklığın engel olması nedeniyle onlara ulaşamayınca kamışlığı ateşe verir. O yan- gından kaçamayan pek çok zenci yanarak, boğularak hezimetin parçasını oluşturur. Kalanlar ise hüsrarla geri çekilirler.

Diğer bölgelerde de Abdürrahman, zenci bölgelerine akınlar düzenliyor, İshak ise erzak yollarını kesiyordu. Musa b. Boğa bölgede kaldığı 10 ay boyunca zen- cilere ciddi kayıplar verdirmiş ve onlara Muhtara dışında rahat hareket edecekleri alan bırakmamıştı. Ama kendisinin asıl sorumluluk bölgesi olan Fars'ın bir dere- beyi tarafından ele geçirilmesinden sonra Taşdemir gibi önemli komutanlarını o bölgeye göndermiş, o komutanlar da

öldürülünce sonuç alamamıştı. Bu nedenle kendisinin azlini istediği ya da görevden alındığı gibi çeşitli ihtimaller söylene de sonuçta artık zencilere karşı yürütülen savaşın başında olmayacaktı. O, bölgeden çekilir çekilmez de zenciler Ahvaz, Havanit Destemeysan, Batiha, Tahisa, Cabba ve Kadisiyye gibi pek çok yeri ele geçirecekti.

Doğuda ilerleyen Saffariler Abbasîlerle büyük bir savaşa tutuşmuşlar ve yenilerek Ali b. Eban'ın bulunduğu bölgeye, Ahvaz'a çekilmişlerdi. Böylece zencilerle Saffariler ilk defe yan yana gelmiş olurlar ve bu zorunlu ilişki onları ortak düşmana karşı birlikte hareket etme fırsatı da vermiş olur. Saffarilerin Ahvaz'daki görevlisi Muhammed b. Ubeydullah b. Ezamet el-Kürdi, Ali b. Eban'ın kendi safına çekmeye çalışırken, zenci lideri, Ali b. Eban'a Ahvaz'ı verdiğini ve ama hutbenin kendi adına okutulmasını ister. Böylece en önemli komutanını Saffarilere kaptırma tehlikesini bertaraf etmiş olur.

Ne var ki, Abbasilerin bölgedeki komutanı Ahmed b. Leyseveyh hem askeri hem de siyaseten çok başarılıdır ve zenci-Saffari ittifakına göz açtırmamakta, onlara ardı ardına bozgunlar yaşatmaktadır. Hatta Ali b. Eban'ın kendi kabilesinden olan dört yüz süvariye ikna edip, savaş başlamadan kendi Abbasi safına çekmeyi başarmıştır. Nitekim başlayan çarpışmalarda Ali b. Eban'ın ordusu çok büyük kayıp verir. Ali'nin pek çok yetişmiş savaşçısı da ölür. Kendisi de bacağından yaralanarak Muhtara'ya çekilir. (H.262/M.876)

Bu arada Saffariler de Ahvaz'ı almak için harekete geçince Ali b. Eban bölgeyi terk etmek zorunda kalır. Bir müddet sonra Ali b. Eban tekrar büyük bir kuvvetle taarruza geçer ve bu defa Ahvaz'ı geri almayı başarır. Görünen o ki, Ali b. Eban zenci ordusunun gözbebeğidir ve gözü kara ve de akıllı, vazgeçilmez bir komutandır.

Bunun üzerine Yakub b. Leys es-Saffar, Ali b. Eban'a mektup yazarak anlaşma önerir. Bu ateşkesle fırsatları genişleyen zenciler Süleyman b. Zenci komutasında yarım günlük bir savaşla Vasıt'ı işgal eder. Bu hamleyle birlikte kuzeydeki sınırlarını biraz daha genişletir ve Bağdat'a biraz daha yaklaşırlar. Bu hamlenin önemi, zencilerin güçlerinin neler yapabileceğini göstermesinin dışında, ciddi ekonomik gelir de sağlar ve de Abbasilerin bir gelir damarı daha kesilmiş olur. Merkezi hükümette öyle bir kargaşa yaşanır ki, halife ile el-Muvaffak arasında savaşın kenarından dönülür.

Diğer taraftan Saffari emiri Yakub b. Leys es-Saffar ölmektedir. Halife, Saffari tehlikesinden kurtulmak için pek çok bölgeyi Yakub'un denetimine vereceğini, üstelik Bağdat'ın surtalığını da (polis gücü) vermeyi teklif ettiğinde Yakub elçilere şöyle der: "Git söyle ona, ben şu anda hastayım, ölürsem ben ondan o benden kurtulmuş olur. Eğer iyileşirsem aramızı

kılıç düzeltir.”

Ne ki ölür ve yerine de kardeşi Amr geçir ve halifenin teklifini kabul eder. Saffari tehlikesini atlatan halifelik Tuster halkının Basra'nınkine benzer bir akıbete uğramamak için savaşmadan şehri zencilere teslim ettiği haberini alınca Tekin el-Buhari adındaki Türk komutanı zencilerin üzerine gönderir. Tekin gö- reve atanır atanmaz Tuster üstüne yürür, yerel halkın desteğiyle de zenci ordu- sunu yenerek onları Tuster'den çıkarır. Devam eden günler- de bir Rum kölenin, Tekin el-Buhari'ye zencilerin içkili bir eğlence anını ispiyonlayınca, Tekin'in yaptığı baskında zenciler kayıp verir. Sonrasında iki düşman komutan arasında esir de- ğişimi olduğunu haber alan Merrur el-Behri bölgeye gelip Tekin'i tutuklatıp hapse atırır ve orada öldür- tür. Bunun üzerine Tekin'in askerlerinden bir grup zenci or- dusuna, bir başka grup da el-Kürdi'nin safına katılır. Tekin'den boşalan göreve de yine bir Türk komutan Ağartmış atanır. Yanında da Matar b. Cami görev- lidir. Tuster'e gelir gelmez ilk işleri, tüm zenci esirleri idam etmek olur. İçlerinde Ali b. Eban'ın özellikle pazarlık konusu yaptığı çok sevdiği Ca- fereveyh adlı biri de vardır. Sonra da zencilerin üstüne yürür. Fakat Dulop bölgesinde Zenci komutanı Behbuz'un pususunda halife ordusu ağır kayıp alır. Komutanları Matar b. Cami de esir düşer. Ali b. Eban'ın huzuruna ge- tirilen Matar pazarlık etmek istediye de Ali “Eğer sen Ca'ferevyh'i idam etmeseydin biz de seni idam etmezdik” diyerek onun kellesini kendi alır. Saffarilerin bölgedeki temsilcisi Muhammed b. Ubeydullah el-Kürdi ile Ali b. Eban arasındaki husumet Ibn Ubeydullah'ın zenci liderine mektup yazıp Ali'nin bölgeden çekilmesini istemesiyle doruğa çıkmıştı. Ali, liderinden savaş başlatmak için izin alır. Hemen el-Kürdi'ye mektup yazarak haraç ister. El-Kürdi de oya- lama taktiği güdünce Ali b. Eban Ramehürmüz'de bulunan el-Kürdi'nin üstüne yürü. El-Kürdi ise şehri terk ederek uzak bir mesafedeki Erbuk ve Beylem'e çe- kilir. Falat sulh adına yıllık 2000 di- nar vergi ödemeyi kabul eder. Sonra da De- ban'daki Kürtlere yapacağı saldırıda yardımları karşılığında zencilere ganimetten pay vereceğini vaat edince Ali b. Eban, liderinden izin almak ister. Zenci lideri de ona şöyle der: “Savaşa kendin katılma ve bulunduğun yerde kal. Ondandır sağ- lam reh- ineler almadıkça ve tam olarak güvenmedikçe, kimseyi gönderme, senden inti- kam almak isteyebilir. Güvendiğin takdirde Halil b. Eban ve Belhuz b. Abdulvehhab'ı gönderebilirsin.”

Ama Deban'daki savaşa Ali b. Eban kendisi katıldı. Kürtlerin beklen- dik sert direnişi karşısında Muhammed b. Ubeydullah geri çekilince zenci ordusu Kürtlerle yalnız kaldı. sayıca az oluş ve düzenin bozulması sonucu birlikler dar- madağın oldu. Bu yenilgiyi haber alan zenci lideri, komutan Ali'ye bir mektup daha gönderdi: “Ben sana Muhammed b. Ubeydullah'a

güvenmemeni, rehine al- madan da adam göndermemeni söylemiştim. Hal- buki sen benim emrimi dinleme- yerek ganimet hırsıyla adam gönderdin ve sonunda bu durumu yaşadın.”

Bir mektup da Muhammed b. Ubeydullah’a göndererek yaptıklarının cezasız kalmayacağını ifade etti.

Muhammed b. Ubeydullah bu tehditten korkarak hediyeler, atlar vs. ga- nimet gönderip sulh ister. Zenci lideri de kendi adına hutbe okutulması karşılığında bu öneriyi kabul eder. Muhammed Ubeydullah bir Cuma hut- besinde zenci liderinin adını laf kalabalığına getirip belli belirsiz zikre- derek geçiştirir.

Ali b. Eban ise onun ihanetini unutmamıştır. Mettuş şehrini kuşatır. Burası bir kale şehirdir. Daha surlara tırmanma hazırlığını haber alan Mesrur el- Belhi zen- cilerin üstüne yürüyüp onlara ağır kayıplar verdirip geri çekil- meye zorlar. Bu sı- rada el-Muvaffak’ın da bölgeye geldiği haberi üzerine zenci lideri, komutanı Ali b. Eban’ı Muhtara’ya çağırır. Böylece Ahvaz da terk edilmiş olur.

Yeni bir askeri tanzimle birçok şehir ve büyük yerleşim yerlerini, Kufe Se- vad’ı gibi önemli ikmal yollarının bulunduğu birçok bölgeyi de ele geçirmişler, geniş sınırlara ulaşmışlardı. Halifeliğin başkenti olan Bağdat’a ise 70 mil kalmıştı.

Saffari tehlikesini atlatıp Antakya’yı işgal eden Tolunoğullarını durduran el- Muvaffak artık daha yoğun olarak zenci isyanıyla ilgileniyordu. Oğlu Eb’l-Abbas komutasında çok iyi teçhiz edilmiş on bin kişilik bir merkezi kuvvetle yereldeki kuvvetleri birleştirerek zencilerle savaşa üzere böl- geye gönderdi. Ebu’l Abbas, Vasıt yakınlarında kadar gelince o bölgede bulunan Süleyman b. Cami ve Süley- man b. Musa eş-Şarani komutasında iki ayrı zenci ordu kuvveti kolay bir yem ol- duğu düşüncesiyle halife or- dusuna saldırdılar. İlk başlarda işler yolunda gidiyor görünüyordu. Ebu’l Abbas’ın ordusu geri çekildiği için onları takibe başladılar. Böbürlene- rek de arkalarından bağıyorlardı: “Savaş için kendinize bir emir bulun. Çünkü emiriniz av eğlencesindedir.” Lakin takibin sonu Ebu’l Abbas’ın tuzağında bitti. Zenciler büyük hezimetle bölgeden ayrıldılar. Ebu’l Abbas da Vasıt’a girdi.

Bir yıl boyunca zenci ordusu o bölgede kesin sonuçlar alamayınca zenci lider Ali b. Eban’ı da Ebu’l Abbas’ın üzerine gönderdi. El-Muvaffak bunu haber alınca oğluna destek için bizzat kendisi gitti.

Muvaffak tarih kitaplarında dahi halifeden evvel anılmayı hak ediyordu. Çünkü o, Abbasîlerin varlık-yokluk meselelerinde en kritik sorumlulukları üst- lendi ve Abbasîlere derin soluklar aldırdı. Dinsel ya da siyasi isyanlar, iktidar en- trikaları vs. özellikle de Bağdat’ı düşürebilecek kadar güçlenen

Saffariler ve halifeyi Mısır'a götürebilecek kadar etkin Tolunoğulları tehlikelerinin üstesinden askeri ve siyasi olarak gelecek donanımda biriydi. Bu zeka ona, hem halifeyle hem de Türk komutanlarla ilişkilerini iyi tutturuyordu.

Şimdi Muvaffak ardında hiçbir askeri ve siyasi kriz bırakmadan ve devletin her türlü imkanını alarak bütün dikkatini zenci isyanına odaklayabiliyordu.

El Mania'nın düşüşü

Muvaffak isyan bölgesine geldiğinde bir müddet çevre koşulların tanımaya ve düşmanı hakkında bilgi toplamaya zaman ayırdı ve ilk başta zenci komutan Musa eş-Şaran'nin şehri el-Mania'ya saldırmaya karar verdi.

Dışarıdan hendek ve surlarla desteklenmiş şehri nehirlerden kuşattı. Başlarda zenci ordusu şehrin dışında bir müddet direndiyse de surların ardına çekilip savaşa devam etti ama bu da şehrin düşmesine engel olamadı. Muhtara'dan ya da diğer yoldaşlarından destek alamadan katbekat kalabalık Muvaffak ve oğlu Ebu'l Ab- bas'ın ordularınca kuşatılmıştı.

Çok geçmeden Abbasi ordusu surlara tırmanıp şehre girmeye başladı. Ve önüne geleni kılıçtan geçirdi. Ertesi güne kadar süren çatışmalardan sonra Musa es-Şa- rani katı, şehir düştü ve 17 Kasım 880'de Muvaffak şehrin yağmalanmasına izin verdi. Bir daha kullanılmaması için de tüm hendekleri doldurtup surları yıktırdı.

Zenciler ilk defe kendi kurdukları ve surlarla hendeklerle desteklenmiş bir şehir savaşında yenilmiş ve şehirlerini düşmana kaptırmışlardı. Sahibu'z Zenc'in (Ali b. Muhammed böyle anılıyordu) endişelenmesi bu yüzden- di. Ve Şarani'nin düştüğü akıbeta düşmesin diye Süleyman b. Cami'ye bir uyarı mektubu yazması da bu nedenleydi.

Tahiysa'nın düşüşü

Tahiysa (el-Mansura) zencilerin Muhtara'dan sonra en önemli komuta merkezi ve bölgenin ise merkeziydi. Buranın yönetimi Süleyman b. Cami'deydi. Şehir ana surun dışında içi su dolu altı hendek ve hendeklerin önünde de daha küçük surlarla desteklenmişti.

El-Muvaffak zencilerin isyanının alelade bir isyan olmadığı ve bunun uzun soluklu bir mücadele olduğunun ve sadece askeri bir sorun olmadığı farkın- daydı. Bu nedenle de doğrudan zencilerin merkezi şehri olan Muhtara'ya saldır- mayıp önce diğer bölgeleri parça parça ele geçirip ilerlemek niyetindeydi.

El-Mansura'ya ilerlemek için ordunun geçeceği güvenli yol ve köprüler yapımı için uğraşırken zencilerin beklenmedik saldırılarına uğruyor, bu da hızını yavaş- latıyordu ama hemen her defasında kayıplar verse de zencilerin amacının gerçek- leşmesine izin vermiyordu.

El-Muvaffak bu savaşta gttg özel bir siyasetle savaşta teslim olan zencileri affediyor ya da ordusuna asker olarak alıyordu. Bunun da herkes tarafından duyulmasını sağlayıp zencilerin iradesini kırıp onların ordusunda üzülmeyi amaçlıyordu.

Bu arada hilafet ordusu el-Mansura'ya ilerlerken geriden kuşatılmak yahut lojistiğin kesilmesi gibi tehlikelere karşı Buğraç el-Türki ve Cu'lan et-Türki cephe gerisi, dönüş yolu güvenliğini alıyordu.

Zenci ordusu düşmanlarını el-Mansura'da bekliyordu. Ebu'l Abbas surlara hücum ettiğinde zenciler onları her hendeğin her surun önünde karşılayıp durdurmaya çalışıyordu. El-Muvaffak ise şehrin içinden geçen Dicle'den ayrılan

kollardan biri olan el-Münzir nehrinden donanmayla şehre girerek zencilerin donanmasını batırdı.

Uzun ve kanlı çarpışmaların ardından şehir düştü. El-Muvaffak'ın kellesini çok istediği Süleyman b. Cami eşini ve çocuklarını dahi alamadan bir grup adamıyla birlikte şehri terk etmek zorunda kalmıştı. Abbasi ordusu şehrin surlarını yıktı, yağmaladı, bütün gıdaya el koydu, değerli olan her şeyi alıp iaşe için satışa çıkardı.

şehrin düşmesi bölgenin Abbasi denetimine geçmesi zenci ordusunun geriletilmesi Muhtara'nın kollarından birinin kırılması bakımından önemliydi ama daha savaşın başıydı. Bu yüzden el-Muvaffak teslim olanları affedip ordusuna katmaya devam ediyordu.

Zenci lideri ise düşmanının ne yapmaya çalıştığını, taktiklerini tartarak hesaplamaya çalışıyordu ve çok kritik bir karar alarak bölgedeki tüm komutanlıklarını tüm kuvvetleriyle birlikte Muhtara'ya çağırdı. Anlaşılıyor ki zenci lideri Abbasi ordusuna parça parça bölgelerinde direnerek, art arda yenilgiler almanın kaçınılmazlığını görmüştü. Bu halde iyi teçhiz edilmiş ve çok büyük bir güç olan hilafet ordusunu yenmek mümkün olmayacaktı. Liderinin emriyle Muhtara'ya giden Ali b. Eban, Ahvaz'ı neredeyse savunmasız bırakmıştı.

Böylece Abbasi ordusu fazla bir direnişle karşılaşmadan Ahvaz'ı aldı. Artık beklenenden daha erken bir tarihte zencilerin merkezi şehrine varabilecekti. Bunun için Ahvaz bölgesinin sorumlusu Mesul el-Belhi'den erzak ve asker takviyesi için emir çıkardı. Bir zamanlar düşman olup takviyesi için emir çıkardı. Bir zamanlar düşman olup savaştığı Muhammed b. Ubeydullah el-Kürdi'yle anlaşma yapıp desteğini aldı. Yeni yollar, yeni teçhizatlar ve yeni katılımlarla desteklediği ordusuyla Muhtara'ya yürüdü. Ama şehre hemen saldırmadı. Ali b. Muhammed'e mektup yazarak yaptıkları her şeyden dolayı Allaha tövbe ederse kendisinin eman vereceğini bildirdi. Ama Ali

mektuba cevap vermedi. El-Muvaffak beş gün cevap bek- ledikten sonra şehre saldırı planını uygulamaya koydu.

Sahibu'z-Zenc de şehrin nasıl savunulacağını planını uygulamaya koydu. Köleleri, kurları güçlendirmiş, üstlerine ağır silahlar mancınıklar, sapanlar yer- leştirilmiş, alt geçitler, gizli geçitlerle dışarıyla bağlantılar kurulmuş, kadınlar da dahil savaşacak olan herkesin konumu belirlenmişti.

Şehre ilk saldırıyı Ebu'l Abbas yapmıştı ve bu saldırı çok şiddetliydi. He- defi surlardı. Ama zorladığı yerdeki zencilerin direnişi de aynı derecede güçlüydü. Ama burada dikkat çeken iki şey vardı. Birincisi; kadınların da direnişe katılma- larıydı. Surların tepesinde kadınların sapanlarla çıplak elleriyle Abbasi ordusu- nun askerlerine taşlarla mızraklarla nasıl diren- diklerini herkes görmüştü. Diğeri ise, klasik savaş aletlerinin kullanımı dışında zenciler, düşman saldırısı anında hep bir ağızdan bağırıyorlardı. Böylece on binlerce ağızdan aynı anda çıkan naralar yeri göğü inletip düşmanı psikolojik olarak baskılıyordu.

El-Muvaffak ilk saldırıda başarısız oldu. Daha fazla kayıp vermemek için or- dusunu geri çekti. Bu arada, teslim aldığı zencilere yeni giysiler giydi- rilmesini ve onlara güzel sofralar kurulmasını, bunun da surlardaki zenci- lerin görebileceği bi- çimde yapılmasını emretti. Amaçlananın zenci ordu- sunda çözülme yaratmak ol- duğunu söylemeye gerek bile yok.

El-Muvaffak yeni saldırı planlarıyla taşlardan ve ok-mızraklardan korun- mak için üzeri örtülmüş donanma gemileriyle, zırlı süvarileri ve ağır-hafif piyadele- riyle tüm güçleriyle saldırıya geçti.

Zenci ordusunun 300 bin kişilik olduğu konusunda bir ihtilaf yok. Abbasi or- dusunun sayısı konusunda ise muhtelif rakamlar kullanılıyor. Ama akla uygunu zenci ordusuna denk olduğu ve fakat zaman geçtikte diğer vilay- etlerden asker- lerle ve de teslim olan zencilerin de dahil edilmesiyle bu sayının 500 bin civa- rında olduğu yönündedir.

İlk çarpışmalar donanmalar arasında oldu. Pek çok ölü ve esir alınıp teslim olanlar olduysa da bu savaşın çok uzun süreceği bir daha hatırlayıp şehre ambar- goyu artırıp kuşatmayı sıkıştırarak içerdekileri erzaksız bırakmak istiyordu. Tes- lim olup esir alınan zenciler de şehir hakkında Abbasi komutanlarına bilgiler veriyordu. El-Muvaffak bir de duyuru yaptı: Ali b. Muhammed dışında tüm zen- cilere ve diğerlerine af vermişti. Tüm valil- erden de ellerindeki tüm deniz araçla- rını isteyerek nehirleri ve kanalları tutarak şehre gıda ve erzak girişini engelleyecekti. Bu uzun bekleyiş nede- niyle ve saldırı sırasında da kullanılmak üzere Muhtara'nın karşısına "el- Muvaffakiyye" adında bir ordugah-şehir kurdu.

El-Muvaffakiyye bir ordugahtan fazlasıydı. Burası sadece ordunun dinlen- me, eğitim yeri ya da esirlerin tutulduğu, yaralıların tedavi edildiği bir yer

değildi. Zenci isyanının merkez yeri olan Muhtara'ya ekonomik bir rakip, bölgenin siyasi merkezi olma anlamları da taşıyordu. Buradan valilere gönderilen mektupla ver- gilerin buraya gönderilmesi, tüccarların buraya yönlendirilmesi isteniyordu. Hatta buraya darphane kurulup para bastırıldı ve askerlerin ödenekleri buradan düzen- lendi. Çarşı pazarlarıyla, konutları kurumlarıyla burası büyük bir şehirdi artık.

Bu ambargodan zencilerin etkilendiği doğrudur. Ama yıllarca sürecekt kuşat- maya rağmen zenciler şehre gıda akışını sağlayabildiler. Bunu başka şehirde ya- rattıkları ve Muhtara'yla ilişkili örgütlenme ağıyla, isyanı destekleyen Bedevi kervanlarla, yüksek ücret karşılığı mal getiren kimi tüccarlar aracılığıyla ya da özellikle gıda taşıyan düşman donanma gemilerini ele geçirerek başarabiliyorlardı. Bununla beraber, sıcak savaş devam ediyor olduğundan kapatılan nehir yol- larının açılması için baskınlarla da akış sağlanıyordu. Bunlar kadar önemli bir başka şey daha var ki; Muhtara sıradan bir şehir değildi. Ortaçağ'daki şehirlerin nüfusunu, büyüklüğünü vs. düşünelim, sonra da sadece savaşçı sayısının bile 300 bin olduğu kadınlar, çocuklar, esirler vs. de buna eklersek sanıyoruz çok daha yük- sek bir sayıya ulaşmış dönemine göre devasa büyüklükte bir şehrin fotoğrafına ula- şabiliriz. Bu fotoğrafı dolduran şeyler sadece, bu insanların yaşadığı konutlar değil, bir şehirde bulunması lazım gelen yapıların tamamının varlığının yanı sıra tartışmaya yer bırakmayacak ölçüde kayıtlarda yazılı bulunan şehrin ekim alan- larının da varlığıdır. Belki tüm şehir insanını dışarıya bağımlı kılmadan beslemeye yetmeyebilirdi ama şehrin sadece ambargolar nedeniyle düşmemesinin sebeple- rinden biri bu olmalıdır.

Öte yandan Muhtara için şunları da söylemeliyiz. Burası sadece coğrafi bir büyüklüğe sahip değil, aynı zamanda bir başkent ihtiyacı olan her kurum, çarşı pazar, cami, kale, depo, darphane, tersane vb.ne sahipti. Öyle ki Ebu'l-Hasip nehri şehrin ortasından geçirdi ve bu nehrin kenarında en az Abbasi tersaneleri kadar ge- lişmiş teknikler kullanılan bir büyük tersane de bulunmaktaydı. Savaş devam eder- ken her defasında çok kısa za- manda Abbasi donanmasındakilerden daha büyük 50 gemiyi yapıp suya indirmişlerdi.

Savaş sadece surlar üstünde devam etmiyordu. Kanal ve nehir yollarının çok- luğu nedeniyle ve bunların hepsinin tutulmasının imkansızlığı nede- niyle bura- larda oldukça büyük ve kritik, o kadar da yoğun çarpışmalar yaşanıyordu.

Savaşın ilk evrelerinde zenci donanması gizlice baskınlar yoluyla Abba- si or- dusuna ciddi kayıplar verdirdiyse de savaşın gidişatında belirleyici olamadı. Ab- basi donanmasının sürekli desteklenmesi, sayısal üstünlük, hareket alanı vb. etkenlerle zenci isyancıların saldırılarını püskürtebiliyor

olmasını sağladı.

Ali b. Eban'ın çok seçtin ve en cesur adamlarıyla Abbasi ordusuna Dicle'den geçip arkalarından indireceği güçlü bir saldırı, teslim olan bir kürekçi zenci ne- deniyle boşa düşmüştü. Yazılanlara göre Muvaffak'ın psikolojik saldırıları da kı- lıçlar kadar etkin olabiliyordu. Çünkü teslim olanlara eman verilmesi sayıyı artırmış ve Muhammet b. El-Haris el-Ulmi gibi zenci komutanların askerleriyle birlikte teslim olması örneklerine de rastlanmıştı.

Şebel ve Ebu el-Bezzi adlı zenci komutanların emrindeki on bin kişilik kuvvet İbn Ömer nehrindeki muharebede imha olunca Muvaffak bu moralle tekrar Muhtara'ya güçlü bir saldırı düzenlemiş, ama taş ve ok yağmurunu geçememişti. Fakat Ağustos 881'deki saldırıyı su yolundan yaptı ve bir kaleyi ele geçirdi ama kalenin diğer kalelerle olan bağlantısı su dolu hendeklerle kesildiği için köprüler kurup diğer kaleyi de alıp bayraklarını as-salar da çamura saplanan gemilerine zen- cilerin baskınla büyük kayıplar verdirilmesi üzerine kaçarak Muvaffakiyye'ye sı- ğınmışlardı.

Türlü denemeler vs.nin ardından Aralık 882'de Muvaffak'ın güçleri tek- rar şehre girdi. Çok şiddetli çarpışmalarla zenciler kanal kanal geri çekilip toparlanı- yor, saldırıyor yine çekilip yine saldırıyorlardı.

Zenciler bu savaşlarda çok büyük cesaret, azim ve sadakatle çarpıştılar. Yara- lananları, ölenleri hemen geriye çekiyor, boşalan yerlere zaman geçirmeden bir başkası geçiyordu. Gidişat pek lehlerine görünmese de bir anlık motivasyon kaybı yaşamıyorlardı. Çünkü yakalanıp teslim olup yine köle olmak, özgür bir insan olarak ölmekten daha iyi değildi onlar için. Nihayet zenci ordusunda Kıstas deni- len bir Rum asker, Muvaffak'ın göğsüne bir ok saplamayı başarmıştı. Onu öldü- rememişti ama daha fazla dayanamayacağını düşünerek Muhtara'yı terk etmelerini kendi kurdukları Muvaffakkiye'ye çekilmelerini sağlayabilmişti. Böylece zenci- ler yıkılan surlarını, köprülerini yeniden berkitmek, kaleleri onarmak, yaralarını sar- mak için fırsat buldular.

Yaptılar da, Abbasi kuvvetleri bu defa her taraftan değil, Ebu'l-Hasip nehrinin alt tarafından saldırıya geçmiş, zencilerin sac levhalarla güçlen- dirip kapladığı köp- rüleri ve şehrin kimi yapılarını neftlerle ateşe verip birkaç yerden de surlarda ge- dikler açıyorken, zenciler de yangınları söndürmeye çalışıyor, düşman askerleriyle savaşıyor, yeni hendekler kazıp Abbasilerin geçeceği yerlere su basarak onların iş- lerini zorlaştırıyorlardı. Med-cezir nedeniyle karaya oturan, çamura saplanan ge- milere baskınlar yapıyor. Onlarla başabaş mücadele ediyorlardı ama her şeye rağmen şehrin bir kısmından çekilmek zorunda kalıyorlardı. Bu arada zenci lide- rinin oğlu komutan Enkılay ve Süleyman b. Cami de yaralanmıştı.

Muvaffak'ın hastalanması nedeniyle de Abbasi ordusu geri çekilip iki aydan fazla savaşa ara vermek zorunda kalmıştı.

Bu süre içinde zenciler bir kez daha surlarını, köprülerini onardılar, yeni planlar geliştirdiler. Yehrin daha güvenli olan doğu yakasına el-Hüseyn adında yeni çır-şalır kurup ticaretin merkezini oraya taşıdılar. Ancak hem bölgenin coğrafi şartları hem de savaş nedeniyle ticaret eskisi kadar değildi. Yine de ciddi bir gıda çek- memelerine rağmen Abbasiler zenci isyancıların cesetleri yiyecek kadar zor durumda oldukları yalanını ve “ehlibeyt kadın ve kızlarını onların ellerinden kurtardıkları” uydurmalarını yayıyorlardı.

Abbasi ordusu da saldırılara geçmeden önce yeni yeni yollar yapmış, hendekler kazıp etraftaki ağaç ve çalılıkları kesmişler, nehir geçitlerini kapatmışlardı. İlk saldırıda zencilerin askeri manevraları için çok önemli olan köprülerin altına içi petrol dolu ateşe verilmiş gemiler sürerek başladı. Enkılav ve Süleyman b. Cami komutasındaki askerler müstahkem surlardan, pusulardan saldırıp düşmana kayıplar verdirdiyordu. Her şeye rağmen zenci ordusu Şubat 883'te şehrin batı yakasını terk etmek zorunda kaldı.

Bu arada zencileri asıl zor durumda bırakan şey, Süleyman b. Musa eş-Şarani ve devamında Sibl b. Salim gibi iki zenci komutanının eman dileyip Abbasi ordusuna teslim olması ve zencilerin gizli geçitlerini, planlarını düşmana bildirmeleriydi. Bununla da yetinmeyip Abbasi ordusundan aldıkları birliklerle gizli geçitlerden gece vakti geçerek pek çok zenciyi öldürüp esirlerle birlikte bolca da silah ele geçirip Muvaffak'a yaranmayı başarmışlardı.

Ülkenin diğer şehirlerine haber salan Muvaffak minberlerde zenci lideri aleyhinde beddua ve iyilik yapan, yardım edenin mükafatını Allahın vermesi için dua edilmesini istedi. Bu bir yardım çağrısıydı. Zira mevcut durumdaki güç ve çabasıyla isyanı kıramıyordu. Muhtara'da bulunan ordusu ise şehrin batı yakasını yağmalayıp ateşe vermekle meşguldü. Daha önce verdiği sözden cayan Muvaffak ele geçirdiği esirleri hemen orada idam ettiriyordu. Muvaffak'ın yardım isteğine Samarra'dan, Tolunoğlu devletinden, Faris'ten, Bahreyn'den, Ahvaz'dan çeşitli kabilelerden on binlerce askeri kuvvet desteği gelmişti.

Bütün komutanlar kendilerine teslim olan zenci komutanların bilgilendirilmesiyle saldırılacak bölgenin mahalle ve sokakların nasıl ele geçirileceği konusunda plan yaptılar. Muvaffak, saf değiştirmiş o komutanların emrine zenci birlikler verip ellerinden geleni yapmalarını istemiş, onlar da sadakatlerini bildirmişlerdi.

27 Muharrem 270/6 Ağustos 883 Pazartesi günü bayrak sallayıp hücum borusu ötünce Abbasi ordusu nehirden ve karadan zenci ordusuna saldırdı ve böylece o güne kadar görünen savaşın en şiddetli çarpışmaları başladı.

Kılıçten geçirilen- ler, sularda boğulanlar, ezilenler iki taraf da kırılmakla bitecek gibi görünmüyordu ama zenci ordusunun direnişi Abbasi ordusunun baskın kuvvetine yetmiyordu. Bir mevkiyi kaybediyorlar, geri çekilip yeni bir mevzi oluşturuyorlardı. Bir mev- zidekiler ölüyor, hemen ardından bir başka mevzi oluşturuyorlardı. O gün bo- yunca zenciler böyle böyle sokak sokak, göğüs göğüse çarpışarak direnmiş ama özgürlüklerinin simge şehri Muhtara'nın düşmesine engel olamamışlardı. Elle- rindeki son mevzileri de düşünce Sahibu'z-Zenc yanında bulunan az sayıdaki ko- mutan ve as- kerle es-Süfyan nehri kenarına çekilerek şehri terk etti.

Muhtara şehri Abbasi ordusunca yağmalanıp yakıldı. Tüm yapıları tahrip edildi. Bir müddet sonra şehrin terk edilmesi üzerine Ali b. Muhammed askerleriyle tek- rar Muhtara'ya dönüp yeni bir direniş için savunma hattı oluşturup güçlendirmeye başladı ama 2 Safer 270/11 Ağustos 883'te Abba- si ordusu bunu haber alıp tekrar saldırıya geçti. Bu çarpışmalarda zenci li- deri askerlerinden ayrı düştü. Zenci ordusu çok kayıp verdi, çokları da esir düştü. Bunlar arasında ordusunun önemli komu- tanlarından Süleyman b. Cami, İbrahim b. Cafer el-Hemedani de vardı. Ama özel- likle Süleyman'ın yakalanması Abbasilerce tekbirlerle karşılanmıştı.

Yine de zenci liderinin hala yaşıyor olduğunu bilmek Muvaffak'ı rahatsız edi- yordu. Bu nedenle de onun peşinden takibe başladı. Asker-i Reyhan diye bilinen ci- varda zenci birlikleriyle karşılaştı ve bu sefer savaş orada başladı. Her yandan düzensiz saldırılarla ama cesaretle düşmanına saldıran zenciler düzenli ordu karşı- sında ilerleme sağlayamıyorlardı. Muvaffak, özellikle bir bölgede zencilerin daha bir canhıraş direndiklerini görünce zenci liderinin orada olabileceğini düşünerek asıl baskıyı oraya yöneltti. Bir müddet sonra tahmininde yanılmadığını anladı. Zenci li- derinin öldüğü haberi geldi. Yine de buna inanmadı ve delil istedi. Az sonra aske- rin biri kesik bir el getirip "bu zenci liderinin elidir" dedi. Muvaffak buna da ikna olmamıştı. Tolunoğlu komutanı Lü'lü'nün kölesi elinde bir kesik başla gelip "bu, zenci liderinin başıdır" dedi. Muvaffak ona da inanmakta zorlanıyordu. Esir alınan kölelere bu başın ona ait olup olmadığını sordu. "Onundur" dediler...

Sahibu'z-Zenc öldürüldüğünde 48 yaşındaydı. Başı bir mızrağın ucunda Mu- vaffak'ın hilafet talibi olarak gördüğü oğlu Ebu'l Abbas'ın zafer sim- gesi olarak tüm askerlere gösterildi.

Zenci liderinin oğlu Enkılay ve komutan Ali b. Eban, el-Mühellebi yakınla- rında Abbasi ordularınca sıkıştırılınca bir müddet savaştılsa da sonuçsuzluğu görüp teslim oldular. Vasıt'ta hapse atıldılar. Birkaç yıl sonra hapisshanede "Ya En- kılay" diyerek isyan ettiler ve idam edildiler.

Zenci isyanının komutanlarından Dermeveyh, emrindeki birliklerle böl-

gede seyyar şekilde faaliyetine devam etti. Nehir yollarını kesip gemiler ele geçiriyor, Abbasi askerlerine saldırıp ciddi zaferler de kazanıyordu. Esir aldığı düşman askerlerinden önderlerinin öldüğü haberlerini doğrulatinca Muvaffak'a bir mektup yazıp belli şartlar altında teslim olacağını söyledi ve bu isteği kabul edildi.

Sonuç olarak

Evet, Ali b. Muhammed namı diğer Sahibu'z-Zenc önderliğindeki zenci isyanının görünen öyküsü böyledir. Bu isyanın sonu burada bitiyor görünebilir ama bu yalıltıcıdır. Zenci isyanı ne bir anda ortaya çıkmıştır ne de bir anda bitmiştir. Bu isyan, insanlığın meşru isyanlar zincirinde bir halka olarak Babek ve Sir-i Zenc isyanlarının bir devamı ve onların tecrübeleri üzerine eklenen bir isyandır. Ve de kendisinden sonra gelen Karmati isyanına tecrübe aktarıp zemin olur ve onu tarihin isyanlar zincirine bağlar.

Ders çıkarmak bağlamında ifade edecek olursak, Zenci İsyanının değerlendirilmesi onun betimlenmesi kadar hatta ondan bile önemlidir. Çünkü geçmişte yalıltanların önemi, günümüz ve geleceğe dair haritalandırma olanağı vermesidir. Tarihsel materyalizm ve diyalektik yöntem bu determinizme yönlendirir bizi.

Zenci isyanının değerlendirilmesinde dinsel-mezhepsel bir tuzağa yakalanmamak için ortaçağ Avrupa'sındaki savaşlara dair Engels'in şu sözleri bir "ilk söz" olabilir bizim diyeceklerimiz açısından:

"Onaltıncı yüzyılın sözde din savaşlarında da her şeyden önce çok pozitif maddi sınıf çıkarları söz konusuydu ve bu savaşlar aynen İngiltere ve Fransa'da daha sonraki iç çatışmalar kadar sınıf mücadeleleriydi. Bu sınıf mücadeleleri o sıralar din kisvelerine büründüyse, çeşitli sınıfların çıkarları, ihtiyaçları ve talepleri dinsel bir perde altında gizlendiyse, bu aslında hiçbir şeyi değiştirmes ve zamanın koşullarıyla kolayca açıklanır." "Feodaliteye karşı devrimci muhalefet tüm ortaçağ boyunca sürer. Zamanın koşullarına göre mistisizm olarak, açık sapkınlık olarak, silahlı ayaklanma olarak ortaya çıkar."

Ortaçağ Arap dünyasında da durum aynen böyledir. Despotik devletler, ki bunlardan en ünlülerinden biridir Abbasiler, egemen sınıfın elinde tüm diğer sınıfları ezme aracı olarak çok etkin yalınlı şleri görmüş, buna karşı olan her kim, zümre, grup, sınıf var ise kendisini eşkıyalıkla, sapkınlıkla yahut mezheple ifade olanağı bulmuştur. Ama çoğunlukla da mezheple... Bahsi geçen dönemde sistemin sömürü ve zulmüne karşı olan pek çok muhalefet kendisini şii-İsmaili hareketler içinde var ediyordu.

Zenci lideri Ali b. Muhammed'in kendisinin Halife Ali soyundan geldiğini söylemesi, gaip ten sesler işittiğı vb. söylemleri onun, devlete karşı ittifak

kurabi- leceği muhalefeti dolayısıyla toplumu iyi tanıyor olmasındandır. Nitekim Abbasi devletinin Sünniler dışındaki mezhep hareketlerine Kербela'dan beter zulmü Ali b. Muhammed'in dikkatindedir. Neticede toplumun en çok ezilen sınıfı olarak kö- lelerin özellikle de zenci kölelerin isyanının temel gücü olması tam da sınıfsal ka- rakter yalınlığını taşır. Sahipleri tarafından tuz çuvallarını taşıyan bir yük hayvanından daha değersiz görünen zenci köleler esasen dinsel değil sınıfsal ya- pılarına yuğun olarak sınıfsal söylemlerle isyan etmiş ve insan onurunu sahiple- nerek kendi ürettiğini ve hürriyetini de bu sahiplik içine almıştır. İsyân bölgesindeki zenci kölelerin çoğu Müslümanlaştırılmışlardı. İçlerinde birkaç ku- şaktır burada olanlar da vardı. Daha Arapça öğrenme fırsatı olmayacak kadar yeni getirilenler de. Yine de isyan herhangi bir din-mezhep söylemiyle değil sö- mürü ve zulme karşı hürriyet duygu-fikriyle gerçekleşmiştir. “Biz tokluğu başkalarının ağ- zından duyuyoruz” sözlerini ve Ali b. Muhammed'in on- lara dinsel-mezhepsel değil özgür bir insan olmanın gerekleri için vaatlerde bulunduğunu unutmayalım.

Elbette böylesi sınıfsal bir karşı koyuş, sisteme karşı açık ve cepheden bir karşı koyuyu gerekli kılacaktı. Bu istem dışı, zorunluluktur. Köleler ve ege- menler ara- sındaki çelişmenin uzlaşmak sınıf çelişmesi olması, kölelerin taleplerinin de ba- rışçıl yahut başka görünüm- ler –perdeler altında değil; açık çatışma biçiminde dile getirilip çözümünün yegane yolunun silahlı mü- cadele olduğunun bilincindeydiler ve özgürlük taleplerini başka bir araç- yöntemle ele geçirilemeyeceğini biliyor- lardı. Silaha sarılmaktaki tered- dütsüzlükleri bundandı.

Egemenler açısından söylersek, böylesi muazzam bir gücün kendile- rine böy- lesine açık bir şekilde yönelik tehditkar olması, egemenlik koşullarını kaybolma- ması için tüm güç ve yöntemle ve de ittifaklarla karşı şiddetli çözüm gösteriyordu. İşkence, katliam, yalan, her türlü hilenin kullanıldığı yıllarca süren savaşa rağmen isyanı bastıramayınca egemenler, ulaşabildikleri tüm illerden özerk yönetimlerden, derebeylerinden vs. asker takviyesi, gıda, erzak, teçhizat yardımı istemişti.

Bu noktada isyanın neden yenildiği konusunda ittifaklar sorununa değinmekte fayda olabilir. Kaynaklarda zenci isyanına açık destek veren Bedevilerden başka ezilen bir sınıf (köylü) görünmemektedir. Ya da ülke- nin başka bölgelerinde zenci isyanıyla organik ilişkisi olan bir başka örgü- tlenme de bulunmamaktadır. Casus- luk ve lojistik faaliyetleri görülmekte- dir ancak Abbasi yönetiminin bütün güç ve dikkatini Bataklık Bölgesindeki isyancılara odaklamasına engel olacak faaliyetler değildir bunlar. Bataklık bölgesindeki yoğunluk belirgindir ama köleler ülkenin her yanındadır. Ayrıca ağır vergiler, mezhepsel ve dinsel ve de ırksal ayaklanma “hadi

diyelim” hoşnutsuzluk ülkenin her yanındadır. Ama buna rağmen zenci isyanının yönetimi dar bir çevrede ve bölgede faaliyet yürütmüşlerdir. Hatırlayalım, zenci isyanıyla benzer taleplerle örgütlenen Karmatiler’den gelen ittifak çağrısına cevap bile vermemişti zenci lideri.

Tüm köleler, zincirlerini kırmaya karar verdiklerinde yılların, kuşaklar boyu biriktirmiş dışlanmışlık, sömürülmüşlük, aşağılanmışlıklarının dışa vurmanın basınçlarıyla hareket ederler. Özellikle onlara bunu reva görümlere karşı intikam duygularıyla saldırırlar. Bu yüzden yöntemleri “barbarca” görülebilir. Bu Sparta-küslerde de böyle oldu. Olmuştur, olacaktır. Burada ahlaki bir sınır aramak meşruiyet tartışmasını gölgeleyeceği için ahlaksızca olur. Kölelikten özgürlüğe geçiş güç siyasetini öne çıkarır. Zenci isyanında sınıf bilinci ve tecrübe eksikliği, kendilerinin muazzam askeri güçleriyle işleri uzun süre yoluna sokmalarıyla gözardı edilmiş ya da fark edilip eksikliği hissedilmemişti. Bu nedenle de ittifaklar siyasetinde zayıf kalmışlardır.

Bununla birlikte, kimi zaman halka karşı kullandıkları kaba güç de yerel halkın desteğinin zayıf, kimi yerde de sadece korku nedeniyle, güvensiz desteğini almalarını getirmiştir. Buna benzer sorunların varlığını Sparta-küslerin isyanında da görüyoruz. Elbette tecrübe, bedeli pahalı bir öğrenme şeklidir.

Belirtmemiz gerekir ki, zenci isyanı gelişigüzel, belirsiz hedefsiz bir isyandır. Daha isyan başlamadan Abbasi devletinin yıkılması planlanmıştı. Ve de yerine daha özgürlükçü ve daha onurlu bir toplumsal modelin öngörüldüğü Ali b. Muhammed’in şiirlerinden, hutbelerinden, zencilere vaatlerinden kolayca anlaşılabilir. Hedefin netliği, alternatif sistem ve bu uğurdaki ciddiyet bayrak çekmek, para basmak ve hutbe okutmak gibi amaçlarla ilan edilince hızlı katılım gerçekleşmiş, güven verici olmuştur. Bir diğer olumlu başarı ise devrimci şiddet ile neler yapılabileceğini görüp tarihsel bir özne olarak güçlerinin farkına varmalarıdır. Kendilerinden sonra gelen isyanların da olabirliğini açık etmesi bakımından da muazzam bir deneyimdi. Onlara kılıç kuşanmadan özgürlüğün ele geçirilemeyeceğini gösterdiler.

Bu isyanda dikkat çekici bir unsur olarak kadınların da aktif olarak hem de hayati çarpışmalarda görev alıp silah kuşanmalarıydı. Mevcut kayıtlarda komutan ya da yönetici olduklarına dair bir emareye ulaşamıyoruz ancak kimi çarpışmalarda siper alıp çarpıştıkları nettir.

Zenci hareketinin tüm kadro ve komutanları daha önceden eğitim almış komutan ve yöneticiler olmamakla beraber bu sıkıntıyı yine kendi hareketi içinden giderebilmiştir. Katılımla beraber inisiyatif alabileceklerin tespit edilip görev verilmesiyle kadro, komutan sıkıntısı aşılmıştır. Yani

ücreti birkaç dinar eden köle-lerden birliklere, ordulara yönetici-komutan çıkmaktaydı; çok da başarılı olmaktaydı.

Göze çarpan bir diğer nokta ise, savaşı sadece insan üretimi silahlarla değil, doğa koşullarının da lehte kullanılarak yürütülmesiydi. Bitki yapısı, arazinin iyi tanınması ve astrolojik bilgiyle pek çok başarı da elde edilmişti. Bazen zamanlama ve araçlar sadece biz istediğimiz için değil, koşullar gereği olarak değerlendirilir. Sazlık-kamışlık, ormanlık, bataklık, kanal ve nehirler savaş unsuru olarak kullanılmış, ayın çekim gücüyle gerçekleşen gelgit olayları da buna dahil edilmiştir.

Tüm bunlara karşın “ama yine de yenildiler” denilebilir. Evet yenildiler, lakin bu söz burada noktalanmayı hak etmez ve şunları da söylemek icap eder.

Yanılsamalardan eylemle kurtulunabilir gerçeğini bir kez daha ispatladılar isyanla ve Spartaküslerin isyanı nasıl Roma'nın sonunun başlangıcı olduysa, zenci isyanı da Abbasi devletinin sonunun başlangıcı olmuştur. Öncelikle, isyandan sonra çiftliklerde zenci köle çalıştırma cesareti gösterilemedi. Bunun korkusu nedeniyle Afrika'dan köle getirilmesi ciddi oranda etkilendi, bu azalma yarım asır boyunca da devam etti.

Bir diğer kazanım ise uzun süreli mücadele ve hedefi konusunda zenci köleler ve ezilenlerin bilincinde yeni fikirlerin oluşmasına neden olmuş, bu da kendi güçlerinin farkına varmaya ve kölelik bilincinin kırılmasına neden olmuştur. Abbasileri hayli yıpratmış olmakla da Karmatilerin işini kolaylaştırmışlardır.

Şunu da belirtmek lazım ki, Karmatilerin Bedevilerle olan ittifakı, Şii argümanları, devlete karşı tutumları ve hürriyet söylemlerinin zenci isyanından etkilenip onlardan tecrübeler aldıklarını söyleyebiliriz.

Zenci isyanının bastırılmasına rağmen etkisinin uzun süre devam ettiği gerçeği saklanamamış bir gerçektir. Bu isyanın ardından devam eden sistem karşıtı hoşnutsuzluklar eylemsellik kazanmış Karmatiler dışında İsmaili mezhebinin hızla yayıldığı kimi bölgelerde köylülerin ayaklandığı ve devlete kafa tutan eşkıyaların bile ortaya çıkıp askerlere saldırdığı yaygın eylemlerdir.

Sonuç olarak şöyle deriz: Yenildiler ama başardılar.

İsyan edenler, yenilebilir. Zenciler yenildi de, Abbasîler yenilmedi mi? Spartaküsler yenildi de Roma yenilmedi mi? Köleler köle olarak yaşamaktansa özgür bir insan olarak yaşadılar, savaştılar ve öldüler. Böylece köleler kendilerini yeni baştan yarattılar. Ve bunu savaşarak başardılar. Bundan daha meşru ve onurlu bir davranış ne olabilir ki!

KAYNAKÇA

1- Siyah Öfke/Ortaçağ İslam Dünyasında Zenci Kölelerin İsyanı (869-

883); Mus- tafa Demirci; Konya/2005

2- Abbasiler Tarihinde Zenci İsyanı, Sebep ve Sonuçları; Musa Baydar; Basılma- mış Yüksek Lisans Tezi; İzmir/2007

3- Büyük İslam Tarihi; Kenan Seyitoğlu vd.; ağ Yayınları; İstanbul/1988

4- Arap Halkları Tarihi; Albert Hourani; İletişim Yayınları

5- İslam Komüncüleri; Faik Bulut; Berfin Yayınları; İstanbul/1998

6- Din Üzerine/Alman Köylü Savaşı; Friedrich Engels; İnter Yayınları; İstan- bul/2000

7- Bilim ve Gelecek; Sayı 96; Şubat/2012

TUNISIE
THANK YOU FARUK

people
killed in
Dera

We sacrifice to
die
for freedom

“Ekmek, özgürlük ve onur” için
başkaldıran halkların öfkesinden
korkun!

